№ 1 (65)

مەعارف ۋە ئوقوتغوچى

5 ىنچى يىل داۋامى.

Telegram adress:

@turkiston_kutubxonasi

ئوزبېکستان خەلق مەعارف کەمىسەرلىگی

تامانىدان ئايدا بر ئاپقر مۇنتەزەم چىقىب تۇرغان ئىجتىماعی ـ سىياسی،
تەعلىم ـ تەربىيەۋی، ئەدەبی، فەننی، علمی

«مەعارف ۋە ئوقۇتغۇچی»

جورنالی 5 نچی يىل داۋامىغا كىرىشدی.
جورنال ئەۋۋەلگی پراغراممامىسدا، كېڭەيتىلىب، رەسملەر بىلەن بېزەلىب مۇنتەزەم داۋام قىلادر.

ئابونە شەرتلەری:

بر يىللىغی 12 سان ئۆچۆن 5 سوم
ئالتی ئايلىغی 6 » » 3 »

ئالتی ئايغا يازىلىب، كېيىندەن ئابونە مۇددەتىنی يىل ئاخرىغاچا داۋام قىلدىرغوچىلار قالغان 2 سومنی ئوز ۋاقتىدا يوبارىشلاری لازىمدر.

1928 نچی يىلدا چىققان بۆتۆن 12 سان جورنال 5 سومدر.

جورنالنىڭ 1926، 1927 نچی يىلدا چىققان بۆتۆن سانلاری ئىدارەدە بار هەر يىللىغی 4 سومدان.

26، 27، 28 يىللاردا چىققان بۆتۆن سانلارىنی بردەن ئالدرغوچىلار 12 سوم يوبارسونلەر.

«مەعارف ۋە ئوقۇتغوچی» ئوزىنىڭ يىللىق مۇشتەرىلەرىگە

ئورتاق

ئىسمىدە كىسەگە ساليب يورگىزەتورغان كىتاب ساۋغا قىلىب بېرەدر. بۇ كىتابدە شورا ئوقۇتغوچىلارىغا ۋە عۇمومەن سىياسی ـ ئىجتىماعی ئىشچىلەرگە زەرۇر بولغان مەعلومەتلەر بولغوسىدر.

بۇ كىتاب فەقەت جورنال مۇشتەرىلەری ئۆچۆن گىنە بولوب، ئايرىم ساتىلماغوسىدر.

ئابۇنە پۇللەری ئۆشبۇ ئەدرىس بىلەن يوبارىلسون:
г. Самарканд, Наркомпрос Уз. ССР
Редакции „Мaариф ва Окутучи“

باشمەقالە

ئدکی مۇھم مەسئەلە ئۇستدا

شاکر سۇلەیمان.

مەعارف ۋە مەدەنییەت جەبھەسدە، مەفکورەۋی کۇرەش مەیداندا بز سوڭغی ۋە قەتعی قاداملار بلەن ئلگەرلەمەکدەمز.

سوڭغی ۋاقتلاردا عاممانڭ دیققەتنی ئوزدگە جەلب قلغان، مەدەنییەت ۋە مەفکورە مەیداندا ئاساسی کۇرەش یوللەرنی بەلگلەگەن ئدکی مۇھم مەسئەلە: 1) خۇداسزلار قۇرۇلتایی، 2) ئوزبەکستان یەڭی ئەلپەبی مەرکەزقومینڭ II نچی پلەنومی حەقدەن ئجتماعی ۋە مەدەنی یوکسەلشمز یولدا کورلگەن موھم تەدبیرلەردەندر.

بز جورنالمزنڭ ئوتکەن ساندا ئوقوغوچلاردمزنی قورولتاي ۋە پلەنوم قارارلاری بلەن تانشدرغان ئدك.

بو مەقالەمزدە ئەسە، شو ئکی جەبھەنڭ مەیداندا کوربلگوسی عەمەلی ئشلەر ۋە یولدا بولغوسی بەعزی کەمچلك ۋە مانعلار، باراسدا سوز یورتەمز.

دینگە قارشی کۇرەش ۋە تەربیە

برنچی خوداسزلار قورولتایی دینگە قارشی تەربیە ۋە دین بلەن کورەش توغرسدا قەتعی تەلەبلەر، ئاچق عەمەلی دیرکتفلەر بیردب کیتدی.

کەمونستلەر فرقاسی ۋە شورالار حوکومەتـــی هیچ ۋاقتدا دینگە سالقن قانلق بلەن قاراب قالالمایدی. دین بلەن کۇرەشش، دینلەرنڭ سیاسی ئجتماعی یوزنی ئاچب ئونڭ پرولیتەر سنفغە بولغان زیانلارن ئاچق کورسەتب ئۇنگە قارشی کۇرەش ئالب بارش ئشدە ئالدنغی سەفدە تۇرش هەربر مەحنەتکەش، سایوز ئەعزاسی ۋە شورا زیالیەرنی شۇ ئنقلابی ۋەزیفە ئەترافغا توپلاش هەر بر کەمونست ئەعزاسنڭ ئەساسی یۇمۇشی حسابلانادی. ئاینقسا شورا زیاللاردان، دینگە قارشی تەربیە، دینگە قارشی کۇرەش ئشلەردە کوب فەعالییەت تەلەب قلنادی. برنچی قۇرۇلتایغاچا کەمونستلەر فرقاسی ۋەفرقا فەعاللەری، فرقاسز دەھریلەر بو یولدا بر مۇنچا عەمەلی ئشلەرنی باجاردی.

کیڭ ئشچی ــ دیھقان عاممەسینی زەھەرلەب قارانغولقدا، بلمسزلكدە قالدرانورغان، ئولەرنڭ ئقتسادی مەدەنی کۇڭ کیچرشلەریگە کەتتە توسقونلق قیلاتۇرغان، عەینی زاماندا بورجوئازیانڭ کۇچلی قورالی بولغان دین بلەن، دین باشلقلاری روحانلار بلەن ئاچقدان ئاچق کورەششمز کرەك.

چۇنکی: „بز دینلەر بلەن کورەششمز لازم. بو ئۇیندی مارکسزمنڭ دیمەك ماتیریالیزمنڭ ئەلیفباسی» (لینین).

هەلی ئارامزدا دینی کورەشکە ــ جوزئی بر کۇرەش دیب قاراۋچلار، دینی مەسئەلەلەردە سەباتزلك کورسەتب ئارا یولدا قالغان یولسزلاردا یوق ئەمەس.

شۇنڭ ئۇچۇن بز دینگە کەللکتیفنی سورەتدە فەن ۋە مادیبونلق بلەن قوراللانب تورب سنفی کۇرەش رەۋشدە ئوزل ــ کەسل کورەششمز کرەك. دین هەر کمنڭ هەر بر گراجدانڭ ئوز ئشی دیب گنە قاراب تورش یارامایدی. لینین بو توغردا مەسئەلەنی ئاچق قویب ئەیتەدی:

„ساتسیالیزم یاقلی پرولتەریەتنڭ پارتیەسی ئۇچۇن دین هەرکمنڭ ئۇز ئشی ئەمەس. بزنڭ فرقامز ئشچلەر سنفنی قوتقازش ئۇچۇن کورەشگۇچی ئالدنغی سەفدەگی کۇرەشگۇچلەرنڭ سایوزی ئۇ. شوندەی بر سایوز دینگە ئشانش کەبی ئاگسزلققا، قاراڭغلققا هیچ بر فەرقسز سالقنغنا قاراب قالشی کرەك ئەمەس. هەم ئۇ مۇندەي قاراي ئالمایدی.

بىز ئوزىمىزنىڭ مەفكورە قورالىمىز سوز ھەم
مەتبوعات ئارقالى دىن تومانلارىغا قارشى مەفكورە
يالغىز مەفكورە كورەشى ئالىب بارىش ئۈچۈن بوتخانە
(دىنلەر)نىڭ چىن مەعناسى بىلەن دەۋلەتدەن ئاير-
رىلىشىنى تەلەب قىلامىز. بىز، ئىشچى (پرەلىتەرىيەت)
سىنفىنى دىنلەرنىڭ ئەحمەق قىلىشىدان قوتقارىب ئالىب
قالىش ئۈچۈندە شوندەى سايوزنى توزدىك-كو!
بىزنىڭ ئۈچۈن مەفكورە كورەشى- ھەر كىمنىڭ ئوز
ئىشى ئەمەس، ئو فىرقانىڭ- پىرەلىتەرىيەتنىڭ عو-
مومى ئىشى!» (سانسىيالىزم ھەم دىن مەقالەسىدەن).

كەمونىستلەر فىرقاسى ۋەفىرقا ئەعزالارىنىڭ دىنگە،
دىنى ئەشوبقات ئىشىگە قانداي قاراشلارى توغرىسىدا
لېنىن مۇندەى دېگەن ئېدى:

"بىزنىڭ پىروغىرامامىز باشدان ئاياق فەنگە
شۇنىڭ بىلەن بىرگە فاقات ماتىرىيالىزمچا قا-
راشغا ئاساسلانغان. شۇنىڭ ئۈچۈنھەم بىزنىڭ
پروغرامامىزى تۈشىندىرىش دىن قاراڭغىلغى نىڭ
تارىخى، ئىقتىسادى، تامىرلارىنى ئېڭ توغرى ياخشى
رەۋشدە ئاڭلاتىشنى ئوز ئىچىگە ئالادى. بىزنىڭ
تەشوبقاتىمىز ئاتىيىزم- دەھرى لىك- گەئوندەشنى
ئەلبەتتە ئوزىنىڭ ئىچىگە ئالادى».

مەنە شۇ فىقا، لېكىن چوقۇر مەعنالى جۈملەلەر
بىلەن بىزنىڭ ھازىرغى كۈندە دىنگە قاراشىمىزنى ئاڭلاتا-
ساق بولادى.

مەدەنى ۋە مەفكورەۋى كۈرەش مەيدانىدا بىزنىڭ
ئالدىمىزدا تورغان بو مەسئەلەنى ئىندى تېزلەتىش ۋە
عەمەلگە ئاشىرىش كېرەك دىن ۋەدىنگە قارشىلىق تەربىيەسى
مەسئەلەسىدە بىزنىڭ شورا مەكتەبلەرى جودە كەتتە
رولنى ئوينايدى ۋە ئويناشى لازىم. بىزنىڭ مەۋزوع
بەحسىمىز ھەم مەكتەب ۋە موعەللىملەرگە باغىشلانادى.

چۈنكى بو كۈنگى مەكتەبلەرىمىز ميگلەرچا، مىل-
يونلارچا ياش ئوسمىرلەرنى كېلگوسى ئىجتىماعى- سات-
سيالىزم تورموشىغا ھازىرلايدىغان بىر ئوچاقدىر.

موعەللىم ھەم دىن

شو مەۋزوعدە، ئىتتىفاق مەركەزى خوداسىزلار سايو-
زىنىڭ رەئىسى ئورتاق يارسلاۋسكىنىڭ كىچىكىنە لېكىن
بىز ئۈچۈن جودە قىيمەتلى بىر مەقالەسى بار.

ئۈندە موعەللىملەرنىڭ دىنگەقانداي قاراشلارى ۋە دىن
بارەسىدا قانداي يول ئۈتىشلەرى توغرىسىدا جودە ئاچىق
يازادى:

«بىز ئوز مەكتەبلەرىمىزدەن يەكى كىشى ئېجاد
قىلىب چىقارماقچى، ئۇنى ئالدىمىزدا تورغان كەتتە
تۈزۈش ۋەزىفەلەرى بىلەن باغلاماقچى بولامىز.
بىز ئاقارتغوچى موعەللىملەرنىڭ بالالارئۈچۈنگىنە
بولماسدان بەلكى ئۇنىڭ ساتسيالىزم مەدەنىيەتىنى
تەرەققى قىلدىراتورغان شورا جەماعەتچىلىگى نىڭ
بىر بولەگى بولىشىنى خاھلايمىز».

حەقىقەتەن، بىز موعەللىملەرىمىزنىڭ شۇندەي بو-
لىشلەرىنى ۋە قوللارىداغى مىليونلەرچا بالالارنىڭ شۇن-
دەي بولىب يېتىشلەرىنى ۋە جەماعەتچى بىر كىشى بولىش
بىلەن مېحنەتكەشلەر ئاراسىدا ئىش ئالىب بارىشلارىنى
ئىستەيمىز.

موعەللىملەرىمىزنىڭ حازىرغى ساستافى بىزگە نىمەنى
كورسەتەدى ۋە قانداي مەنزەرە بېرەدى. بىز بونى
ئاچىراق تېكشىرەيلىك. ئىنقلابنىڭ 12 نچى يىلىغە قادام
باسقاندا شوبھەسىز بىز موعەللىملەرىمىز ئاراسىدا كەتتە
كەتتە بىر يوكسەلىش كورەمىز.

مەفكورەۋى تاماندان ساغلام، مەكتەبلەرىمىزدا بالالارغا
شورا تەربيەسىنى بىرىب يەڭى ۋە ئومىدلى ياش
عونسۇرلەر يېتىشدىرەدىگەن دەھرى موعەللىملەرىمىز كوبدىر.

شونىڭ بىلەن بەرابەر دىنگە ئىشانىش ۋە ئېشان-
مەسلىك تەرەددۇددە قالغان، دىنگە تەربيە ئىشىگە ئارتۇقچا
ئەھەمىيەت بېرمەيدىغان، ۋە بو مەسئەلەلەردە سۇستلىك
كورسەتەدىگەن قىسملارى ھەم باردىر، بۇلەرنى دىنگە
قارشى كورەشچى قىلىب يېتىشدىرىش ئۈچۈن تەربيە قىلىش
كېرەك. شونىڭ بىلەن بىر قاتاردا دىنگە ئېشانوچى ۋە دىنى
مەراسىملەرىنى ئاچىق ئىجرا قىلادىغان موعەللىملەرىمىزدا بار.
بىز مەكتەبلەردە دىنگە قارشى تەربيە مەسئەلەسىنى قو-
يىشدان ئېلگەرى شۇندەي يولدان ئاداشقان دىنچى
موعەللىملەر بىلەن كۈرەشىشىمىز كېرەك!

چۈنكى بولەر بىزئۈچۈن، شورا مەكتەبلەرىنىڭ ساغلام
حەياتى ئۈچۈن يارامسىزدرلەر.

دىن، ۋە دىنى سالقىتلاردان ساف بولماغان ئوزىنى
بو كۈنگەچە توزەتەئالماغان بەلكى، دىنى ئەساسنى مەحكەم
ئوشلاغان موعەللىملەر بىز ئۈچۈن خەۋفلى توزەلىشى
قىيىن كىشىلەردىر.

«نىمە قىلىش كېرەك؟» بىزگە قاچان بولسا ھەم
بۇندەي موعەللىملەر بىلەن ئەجرەلىشگە، بولەرنى
مەكتەبدەن چىقارىشغا توغرى كېلەدى. دىن ۋە

دينچىلىك مەسئەلەسىگە بىز ھەمە ۋاقت سىپكىنلىك بىلەن مۇعامىلە قىلالمايمىز. چۈنكى، دىنگە قارشى مۇناسىبەت بىزنىڭ ئومۇمى سىياسەتىمىزنىڭ بىر بولەگىدىر.»

ئورتاق ياراسلاۋسكىنىڭ شو سوزىنى بىزگە بۈگۈن بولماسا ئېرتەگە عەمەلگە ئاشۇرشقا ئوندەي دينچى موعەللىملەر بىلەن عەلاقەنى قىرت كىسىشگە توغرى كېلىگوسىدىر. ئايرم مىسالىلارغا توقتالشقا حاجەت يوق. بىزنىڭ تورموشىمىز، كېچىرىب تورغان شەرائىتمىزدە (عائىلەۋى) يامان بىر نەرسە باركىم ئودە بولسا ياش بالالارىمىزنىڭ ھەنوزگەچە دينى عادەتلاردان قوتلىب يېتمەگەن، دينى، خۇرافى مەۋھوماتلارغا چومگەن موحيت مەيدە بورجوۋازىيە، مېشچەنلىك، ئېسكى تۇرمشدەگى (ئانا ـ ئاتالار) تەئسىرىدە بولشلەرىدەدىر.

مەنە شۇندەي موحيتدە تەربىيەلەنەدىگەن بالالارنى مەكتەپدە بولغان دىنگە قارشى ساغلام تەربىيە تەلىيەتتە توزەتە ئالادى.

مەنە شۇنىڭ ئۈچۈن بىرىنچى گروھ (دينسىز ـ دەھرى) موعەللىملەرنى قولغا ئالىب شۇلەرگە رەھبەرلىك قىلىش ۋە شۇلەرنىڭ كۈچى بىلەن دىنگە قارشى تەربىيە ئىشلەرىنى كۈچەيترش كىرەك. ھەمدە فەعالىيەتنى سۇست بولغانلار قىسملەرىنى تەربىيەلەش، فەعال خوداسىز قىلىش دينچى مۇعەللىملەرگە قارشى كۈرەش ئاچىش كېرەك!

ھەلى بىزدە ئاچىقدان ـ ئاچىق ناماز ئوقىيدىغان، روزا توتاديغان، ھەتتا يەشرن سورەتدە بالالارغا دين دەرسلەرىنى تەلقىن قىلاديغان ۋە ئوز بالالارىنى دينى مەكتەبلەردە ئوقوتاديغان بىر مۇنچا دينچى موعەللىملەر بولىشى مۇمكىن. بولەرنىڭ تەئسيرى مەكتەب ياشىداغى بالالارغا جودە تېز تەئسىر قىلادى ۋە بۇزۇق تەربىيە ئالىشقا سەبەب بولادى.

دىنگە قارشى كۈرەش، عاماۋى تەشويقات مەسئەلەسىدە ھەم موعەللىملەرىمىز كەتتە رول ئوينايدىر. شۇنى ديققاتقا ئالغاندا بىزنىڭ بەعزى بىر مۇعەللىملەرىمىز دىنگە قارشى تەشويقات مەسئەلەسىدە سۇستلىك كورسەتەديلەر، يا دىنگە قارشى تەشۋىقات ئىشىدە يېتەرلىك بىلمگە ئىگە ئېمەسلەر.

شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر شەھەر رايونلاردا مەخسوس خوداسىزلار كروژاكى ئاچىب دين توغرىسىدا موفەسسەل بىر كورسنى ئوتىشلەرى لازم. بۇنىڭ ئۈچۈن ناركومپروس ۋە سايوز تامانىدان مەعلوم ئوسولى كورسەتمەلەر (مەكتەب بالالارى ئۈچۈندا) يول ـ يوروقلار كورسەتىلگەن ۋە جورنال، كتابلاردا چىقىب تورپتى. ئاينوقسا ئوتكەن يىلگى كەبى موعەللىملەرنىڭ ئوز ئارا كەنفرنسيەلەرىدا، يازغى تەعليم ـ تەربىيە قورسلارىدا دىنگە قارشى كۈرەش مەسئەلەسىنى زەربەلى مەسئەلەلەر قاتارىدا قويب مەقسەدگە تامان عەمەلى ئىش ساحەسىگە كوچش كېرەك.

شۇ ساحەدا قزىققان موعەللىملەرنىڭ ئاكروك ياكى شەھەر رايون خوداسىزلار سايوزى بىلەن قاتتق عەلاقە باغلاشلارى لازىم.

دىنگە قارشى تەربىيە ۋە كۈرەش مەسئەلەسىدا بەعزى موعەللىملەر قورقاقلق كورسەتەديلەر.

مۇندەن سوڭ شۇندەي قورقاقلىق، ۋە موراساچىلققا قەتعى چەك قويىلىش كېرەك!

بەعزى بىر موخافزەكار موعەللىملەر:

ـ دين، بىزگە زەرەر قىلمايدى. بىز دين بىلەن كورەشمەسەك ھەم دين ئوز ـ ئوزيدەن يوقالادى. ياكى بەعزەن بالالار سوراغيقا جاۋابەن:

ـ بىزدە ھەلى دينى مەسئەلەلەر، (خودا، پەيغەمبەر، ئەجينە، شايتانلار...) چاتاق يېشلمەگەن حالدا. ئونلەرنى تىكشرش فايداسز.. ديبوچىلەردا بار.

مەنە بۇندەي موعەللىملەر فرقانىڭ دين توغرىسىداغى سەياسەتنى ۋە مەكتەپدە دىنگە قارشى تەربىيەنىڭ توب ماھيەتىنى تۇشنماۋچىلەر، تۇشنسالەردە حەقىقەتنى ئيتەك بىلەن ياپوچىلاردىر.

بىز ئاينوقسا شۇندەي پەردە ئاستىغا يەشرىنگەن موعەللىملەر بىلەن قەتعى كورەش ئالب بارشمىز لازم.

ئارتىق مۇنگە ۋاقت يېتكىدى. مەكتەبلەردە دىنگە قارشى تەربىيە مەسئەلەسىنى باشقا تومدرلەرگە قالدىرىب، حازىر قۇرۇلتاي تامانىدان موعەللىملەر ئاراسىدا ئىشلەش توغرىسىدا بەعزى بىر مەقبول موھم تەلەبلەر ۋە قارارلارنى ئەيتش بىلەن كىفايە قىلامز.

1 ـ II نچى باسقچ ۋە ئۇرتا مەكتەبلەردە خوداسىزلەر يەچكەسى ئۇزىلىب دىنگە قارشى تەربىيە ئىش رەسمى بىر دەرس قاتارىدا ئوتلسن.

2 ـ مەحەللەردەگى خوداسىزلار مەعارف ئويلەرى ئالدىدا مەخسوس خوداسىزلار توگەرەگى توزىب شو توگەرەك ـ سېمىنارىيەلەردە بۇتۇن موعەللىملەر ئىشتراك قىلسن.

3 ـ موعەللملەر يالغز دينسز گىنە بولب قالش بەلەن كفايە قلماسن. بەلكى دينگە قارشى كۇرەش ئشدە فەعال بولب باشقا توگەرەك، سمنارىيەلەردە داقلادلەر قلسن.

4 ـ شەهەر ئاينوقسا قشلاق موعەللملەرى دينگە قارشى تەشۋىقات ئشينى يالغز مەكتەب دائرەسىدەگىنە قالدرماسدان عاما ئچىگە (مەحەللەر، قزل چايخانەقولوبلەر...) چقارشلارى كېرەك.

5 ـ مەكتەبلەردە مەخسوس ۋېچرلەر ئوتكەزىب دينگە قارشى كچكىنە پيسەلەر، ديكلاماتسيە، خۇر ۋە باشقالار قويب بالالارنى (ئولەرنىڭ ئاتا ـ ئانالارىنى هەم) تەربىيەلەسن.

6 ـ فەن ۋە تەبىعيات علملەرىگە ئارتقچا بيريلب دينگە قارشى كورەشدە علمى حازىرلق كورسن.

يەڭى ئەلپفبى دوستلەرى، يەڭى ئەلپفبىنى عەمەلگە ئاشرشدا فەعالييەت كورسەتە ياتقان ياش كۆچلارىمز كۆندەن ـ كۆنگە ئوسمەكدە.

بو مەسئەلەدە شوبهەسز موعەللملەرىمز كەتتە رول ئوينايدر.

بوتۆن ئتتفاق يەڭى ئەلپفبى مەركەز قومينىڭ قازان شەهەريدە بولغان سوڭغى پلېنومى يەڭى ئەلپفبىنى هەمە يېردە ئكى يلدە عەمەلگە ئاشرشقا قارار چقاردى. ديمەك بو ساحەداگى يوكسەلش ۋە عەمەلى ئش يەنە جىددىلەشەدى، يەنە سورعەت بىلەن بارلىققا چقادى.

شۇنىڭ ئۈچۈن بو ساحەدا يەنە كوبراق كۆچ سەرف قلش، يەنە كوبراق غەيرەت بىلەن بارلىق كورسەتش موعەللملەرىمزنىڭ بوكونگى موهم بوموشلەر بدەندر.

تاشكېنتدە برنچى خەداسزلار كەنفرېنسىيەسى.

شۇنىڭ بىلەن بر گە سىياسى ساۋادلارىنى كۆچەيتريب ئوزىنى تەربىيەلەش بىلەن بر گە دينچى موعەللملەر گە قارشى توقتاۋسز كورەش ئالب بارسن ۋە باشقالار...

يەگى ئەلپفبى جەبهەسىدە

يەڭى ئەلپفبى مەركەزقومىنىڭ ياقندا بولب ئوتكەن ئكنچى پلېنومى سوڭغى يللەردا بو ساحەدا كورلگەن كەتتە موۋەففەقىيەتلەرىمزنى ئايروچا تەئكىدلەب ئوتدى.

حەقىقەتەن، بز يەڭى ئەلپفبى ساحەسىدا بر مۇنچا رېئالنى ـ ئاچق كوز گە كورىنە دىگەن يوتقلارغا ئىگە بولدق.

بىز، بو ساحەدا بردەنبر بارلىق كورسەتدىگەن، عامانىڭ ساۋادسزلىغىنى (يەڭى ئەلپفبى بىلەن) يوقاتشدا فەعالييەت بىلەن ئشگە كرشەدىگەن شورا موعەللملەرى، شورا زىيالىلارى ديب بىلەمز.

ئكنچى پلېنومنىڭ چىقارغان قارارلارىنى ئەلبەتتە ئوقوغاندرسز.

بۇ قارارلارنىڭ مەيدانغە چقشىدا سزلەرنىڭ ئشترا كىڭز كەتتە بولغوسىدر.

يەڭى ئەلپفبىنى عامالاشتىرشدا كېرەك بولغوسى ماددى ياردام مەركەزقوم ۋە ناركومپروس تامانىدان ئېگشلى سورەتدە حەل قلىندى.

ھەقىقەتەن يەڭى ئەلىفبى ئىشى بۈتۈن ئاكروك مەھەللەرىمىزدا ئىنقلابى بىر يوسوندا بارماسا، ئونىڭە چىن جىددىيەت فەعالىيەت بىلەن كىرىشلمەسە كۆزلەگەن مەقسەدگە يېتىش ئەنچە قىيىن بولغوسىدىر.

ئىتتىفاق مەركەزقومىتىنىڭ قارارى بويىنچا بىزنىڭ 5 يىللىق پىلانىمىزنىڭ سۈرۈگى يەنە بىر مۇنچە قىسقارتىلادى. دېمەك بوتۈن مەكتەبلەرىمىزنى، ۋەقتلى فورس ۋە دەۋلەت ئىدارەلەرىنى ئاشقىچ سۈرەتتە يەڭى ئەلىفبېگە كوچىرىش ئۈچۈن ھازىرلىقلارنى كۈچەيتىرىش كېرەك.

ھازىر بىزدە نەشرىيات ئىشلەرى يەڭى ئەلىفبېگە كۆچىشدە جودە تېز سورعەت بىلەن بارادى ۋە بارماقدا.

مەكتەبلەر ئەساسەن يەڭى ئەلىفبېگە كوچدى حساب. بۇ يىل دەرسلىكلەر يەڭى ئەلىفبېدە جۈدە كوپ مىقداردا باسىلدى. كېلەسى يىلدە مۇندەن ھەم كوپ باسىلادىر.

مەكتەب نەشرىيات ــ مەتبوعات ئىشلەرىنىڭ يەڭى ئەلىفبېگە كوچىشى، بوتۈن ئىدارەلەرىمىزنىڭ دەۋلەت ئەلىفبېسى دېيىپ يەڭى ئەلىفبىنى قابول قىلىشلارى بۇ ساھەداغى ھەرەكەتنى يەنە تېز ۋە سورعەتلى دەۋام ئېتىدىرىشكە مەجبور قىلادى.

تىل ــ ئىملا، ئىستىلاح ئەدەبى تىل مەسئەلەسى كېلگوسى ياقىن كۈنلەردە ئايروچا بىر مەسئەلە بولىب كورىلگوسىدىر. پلېنوم بو ھاقدا ئايروچا قارار چىقارىب تيگىشلى چارالارنى كوردى.

دېمەك يەڭى ئەلىفبىنى ئەمەلاغا تېز سىڭدىرىش، ئوسوالى ياندان دورست بىر يولغا قويىش، تىل ــ ئىملا مەسئەلەسىنى قەتعى ھەل قىلىش ئۈچۈن كېڭ سورەتدە بۈتۈن جۇمھورىيەت مىقياسىدا علمى كەنفرېنسىيە بولغوسىدىر. مەنە شو كەنفرېنسىيەگە بۈتۈن ئوقوتغوچىلارىمىزنىڭ، تىلچىلەرىمىزنىڭ فەعال سورەتدە ئىشتىراك قىلىشلارى لازىم.

مەعەتتەئەسسۇف، بۇندەي مۇھىم مەسئەلەلەر ــ دە بىزنىڭ ئوقوتغوچىلار عامماسى كوپىنچا چىتدە قالىب بارادى. ۋە مەسئەلەنىڭ كۈندەلەك قويىلغان ۋەقتىدا ئەھەممىيەتسىز قاراب ئارالاشمايدى.

بىز بۇ مەسئەلەنى ياخشى ۋە توبلى ھەل قىلىش، شورا زىيالىلارىنىڭ فىكرىنى بىر نوقتاغا توپلاش ئۈچۈن مەھەللەردە ئايروچا كەنفرېنسىيەلەر ئوتكەزىشگە بولادق.

مەنە شۇندەي مۇھىم ماميىنتلەردە ئوقوتغوچىلار عامماسىنىڭ كېڭ سورەتدە ئىشتىراك قىلىب ئوز فىكرلەرىنى ئەيتىشلەرى كېرەك.

بىزدە ئېسكى تەجرىبەلى موعەللىملەر تىل ــ ئىملا مەسئەلەسىدەن خابارداد ئورتاقلار، قەلەمى بىلەن مەتبوعاتغا چىقانورغان كۈچلەر يوق ئېمەس، بار.

مەنە شۇ مەسئەلەلەردە ھازىردان باشلاب ھازىرلىق كورىش ھەر بىر موعەللىمنىڭ عەمەلى بىر ۋەزىفەسى بولسىن.

جۇمھۇرىيەتىمىزدا بىر نېچە مىڭلەب ئوقوتغوچىلارىمىز بار. نىگەدىر ئۇلەر شۇندەي مۇھىم علمى، ئەدەبى مەسئەلەلەرىمىزدە جودە ئاز ئىشتىراك قىلادىلار. يەڭى ئەلىفبى كوبدەن بېرلى ئوقوتىلىب كېلمەكدە. شو ھاقدا ھەتتا ئەھلى بولماغان كشىلەردە تورلى فىكرلەر بېرىب مەسئەلەگە ئارالاشادىلار. لېكن ئوقوتغوچىلارىمىز مەكتەبلەرىدە ئونۇتىب تەجرىبە قىلىب تۇرغانلارى ئۈچۈن ئۇلەرنىڭ ھەر بىر ئىشكەل مەسئەلە ئۈستىدا فىكرلەرى بولىشى كېرەك.

بو مەسئەلەدە ئېسە ھەتتا روسلەردا ئارالاشىب ئىملا مەسئەلەسىنى كوبدىن قوزغاتىب يۈرەدىلەر.

بىزنىڭ كېڭ ئوقوتغوچىلار عامماسىنى شۇندەي مەسئەلەگە بوش قاراشى ئەلبەتتە كېچىرىلمەلىك بىر ھال. ۋانداي بولماسن، يەڭى ئەلىفبىنى تېزلىك بىلەن عەمەلگە ئاشىرايلق.

بۇ توغرىدا يالغىز ــ يەككە ــ يارىم بولىب چېتدە تورماسدان عەمەلى سورەتدە ئۇنىڭ ئىسلاحىغا، توزەلىشىگە ئايروچا ئەھەممىيەت بېرىب كىرىشەيلىك.

يەڭى ئەلىفبېنى يەڭى مەدەنىيەت ۋە سانسىيالىزم تۈزىش دەۋرىدە مۇھىم قورال بولغانىنى كوزدە توتىب شۇنگە ياراشا ئەھەممىيەت بېرەيلىك.

شاكىر سۇلەيمان.

Telegram adress:
@turkiston_kutubxonasi

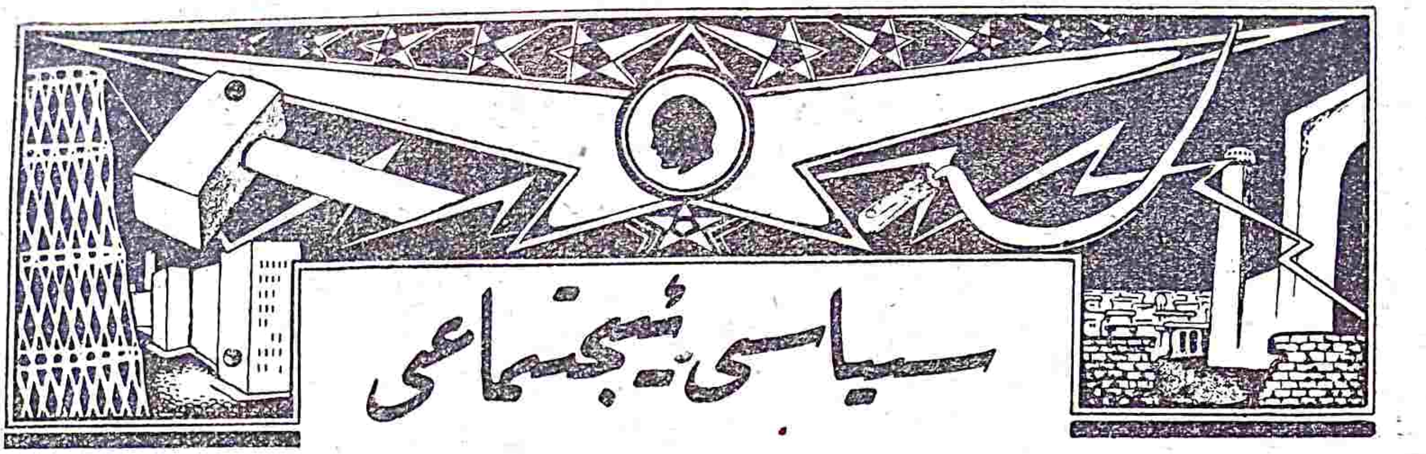

لېنىنسىز بەش يىل

ۋىلادىمىر ئىلىيا ئوغلى لېنىن، ئۆز ئۆمرىنىڭ ھەممىسىنى ئىشچى سىنىپىغا خىزمەت قىلىش ئۈچۈن سەرپ ئەتتى. ياش ۋاقتىدىن باشلاپ، كەتتە يېر ئىگىلەرى ۋە سەرمايىدارلارغا قارشى كۈرەشۇچى پرولېتارىياتنىڭ ئەڭ ئالدىنقى قاتارىدا تۇردى، ئەڭ ياخشى پرولېتارلاردىن نەمۇنە بولارلىق بولشېۋىك فىرقەسىنى تەشكىل قىلدى ۋە تەربىيە ئەتتى، ئېكسپلاتاتورلار ئالەمى بىلەن بولغان كۈرەشنى يېر يۈزىنىڭ ئالتىدىن بىر قىسمىدا بۈيۈك غەلىبەلەر بىلەن تامام قىلدى - ئاخىرىغا يەتكۈزدى ۋە گۆرگە كىردى.

ۋ. ئى. لېنىننىڭ بىۋاسىتە ۋە ئەمەلى يولباشچىلىقى ئاستىدا شورالار ئىتتىپاقىنىڭ ئىشچى سىنىپى 6 يىل بۈتۈن دۇنيادا بىردىن - بىر مېھنەتكەشلەر دەۋلىتىنى - پرولېتارىيات دىكتاتوراسىنى قۇردى ھەم مۇستەھكەملىدى، ئۇندان، قىيىنچىلىقلارنى قانداي يېڭىش ۋە ئاغىرلىقلارغا - قۇربانلارغا قانداي چىداشنى ھەممە ئىجتىمائى قۇرۇلۇشقا ئېرىشىش ئۈچۈن لازىم بولغان توغرى يولنى ئۆگەندى. ۋ. ئى. لېنىن شورالار ئىتتىپاقىدا سوتسىيالىزم تۈزۈشنى قانداي ئويلار ئىدى، مەملىكىتىمىزنىڭ ئىشچى ۋە دېھقانلارى لېنىن تامانىدىن كۆرسىتىلگەن قانداي يوللار بىلەن سوتسىيالىزمغا ئېرىشە ئالادىلار؟

بىرىنچىدىن، ئېكسپلاتاتورلار سىنىپىنى تامامەن يېڭىش مەقسىتىدە، ئىشچى سىنىپىنىڭ، كەمبەغەل ۋە ئوتتۇرا دېھقان بىلەن بولغان ئىتتىپاقىغا («مۇشتۇمزورلارغا قارشى ئوتتۇرا دېھقان بىلەن ئىتتىپاقداش كەمبەغەللەرگە») سۈيەنىدۇرغان ھاكىمىيىتى - **پرولېتارىيات دىكتاتوراسىنى مۇستەھكەملەش ئارقالى، ئىككىنچىدىن، بىزنىڭ بۈتۈن خەلق خوجالىغىمىزنى -** سانائەتنى ۋە قىشلاق خوجالىغىنى فەن ۋە تېخنىكىنىڭ ئەڭ سوڭغى مۇۋەپپەقىيەتلەرى ئاساسىدا **ئىندۇستىرلاشتۇرۇش ھەم قايتادان تۈزۈش ئارقالى؛ ۋە ئۈچىنچىدىن،** خەلق مەئارىپىنى كېڭ يولغا قويۇش بىلەن باغلىق تار ۋەزىپەلەرىنىڭ ئەمەس، بەلكى تۇرمۇشنى يېڭى سوتسىيالىزم جەمئىيىتىنىڭ تەلەبلەرىگە مۇۋاپىق رەۋىشتە يېڭى ئاساسلاردا قايتادان تۈزۈشكە ئائىت مەسئەلەلەر مەجمۇئىنى ھەم ئۆز ئىچىگە ئالادۇرغان **مەدەنى ئىنقىلابنى يۈزەگە چىقارىش ئارقالى.**

لېنىننىڭ سوتسىيالىزم قۇرۇش يولىداغى ۋەسىيەتلەرىنى يۈزەگە چىقارىش - بۇ ئۈچ ئاساسى ۋەزىپەلەرنى ھەل قىلىشدا ئىلگەرى كېتىش دەرىجىسىگە باغلىق.

ۋ. ئى. لېنىن ئۆلگەندەن سوڭ ئۆتكەن بەش يىل لېنىن ئىشىنىڭ كېڭەيىشىنى، مۇستەھكەملىنىشىنى ۋە شورالار ئىتتىپاقىنىڭ، كەللېكتىف لېنىن - كاممۇنىستلار فىرقەسى ئارقاسىدىن باراتۇرغان، مىليونلارچا مېھنەتكەشلەرى تامانىدىن ئۇنى (لېنىن ئىشىنى) مۇستەھكەملەش يولىدا قەھرامانلارچا ئىش ئېلىپ بارىلىشىنى كۆرسەتتى.

شورالار ئېلىدە سوتسىيالىزم قۇرۇش ھازىر ئەندى يۈزەگە چىقارىلا ئالمايتۇرغان بىر نەزەرىيە ئەمەس، بەلكى چېكسىز كەتتە دەۋلەتنىڭ ھەر بىر بۇرچىگىدە، ئەڭ ئارقادا قالغان خەلقلار ئوتتۇراسىدا تۇرمۇشقا ئاشىرىلىپ تۇرغان نەزەرىيە.

«نەزەرىيە، ئۇنى ئاممەلەر ئىگەللەپ ئالغاندىن كېيىن، ماددى كۈچ شەكلىگە كىرەدى» دېيدى - كارل ماركس. مېھنەتكەش دېھقانلار بىلەن ئىتتىپاقچى بولىشقا سۈيەنىدۇرغان پرولېتارىيات دىكتاتوراسى توغرىسىدا ۋە مەئلۇم شەرائىتلاردا ھەتتا بىر مەملىكەتتە ھەم سوتسىيالىزم قۇرۇش مۇمكىنلىگى ھەققىدەغى تەئلىمات سىيماسىدە، لېنىنىزم، ھەقىيقەتەن «ھەرىكەت قىلىش ئۈچۈن دەستۇر» شەكلىگە كىردى ۋە پرولېتارىيات ئۇنىڭغا ئاساسەن دەۋلەت، خوجالىق ھەم مەدەنى قۇرۇلۇشداغى بۈتۈن قىيىنچىلىقلارنى يېڭمەكتە.

كېڭ مېھنەتكەش ئاممەلەرنىڭ پائال قاتناشىشىدىن، ئىشچى سىنىپى تامانىدىن شورالار ئىتتىپاقىدا ئەمەلگە ئاشىرىلىپ تۇرغان ئىشقا مۇھەببەت قويىشدان ھەم ئۇنى تۈشۈنىشدەن باشقا، شورا ھاكىمىيىتىنىڭ ئۆزىنىڭ بار بولىپ تۇرۇشى، ئايىنىقسا خوجالىق ۋە مەدەنىيەت جەبھەسىدەگى مۇۋەپپەقىيەتلەرگە ئېرىشىش مۇمكىن بولماس ئىدى.

لېكىن لېنىننىڭ ئىشى - مېھنەتكەش ئاممەلەرنىڭ ئۆز ئىشى، ۋە شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇنىڭ ئاخىرىغىچە ئېلىپ بارىلىشى تەئمىن قىلىنغان. ھەقىيقەتەن، مەسىلەن **ئەڭ قىيىن ۋەزىپە - دەۋلەتنى ئىدارە قىلىشقا ئۆگىنىشنى ئالايلىق.**

يېتەرلىك دەرىجىدە مەدەنىيلىك يىراق ۋە كۆپرەك ئارقادا قالغان مىللى جۇمھۇرىيەتلەر ئىچىدە بىرلىگەن بىر شەرائىتتا ئىشچى سىنىپى بۇ ۋەزىپەنى بەجىرە ئالدىمى؟ ھېچ شۈبھەسىز، بىر قاتار قىيىنچىلىقلارغا قارىماسدان، ئىشچى سىنىپى ۋە مېھنەتكەش دېھقانلار **ئىدارە قىلىش سەنئىتىگە ئۆگەنە ئالدىلار.**

ھەر بىر شورا سايلاۋى چاغىدا مېھنەتكەش خەلقنىڭ پائاللىگىنىڭ ئۆسىشى، ئاپپاراتنى بيۇروكراتلىقتىن تازالاش ۋە ئۇنى مېھنەتكەش ئاممەلەرگە ياقىنلاشتۇرۇش يولىدا ھېچ توختاماسدان كۈرەش ئېلىپ بارىلىشى، شورا ۋە خوجالىق ئىشلەرىگە ئىشچى ھەم دېھقانلاردان يېڭىدىن - يېڭى ئىشچىلەر چىقارىپ تۇرۇلىشى، مېھنەتكەش خاتىن - قىزلار پائاللىگىنىڭ كۈندەن - كۈن ئۆسىشى، نىھايەت، ھۆكۈمەت ئىدارەلەرى ۋە ھۆكۈمەتنىڭ ئايرىم ۋەكىللەرىنىڭ ھەرىكەتلەرىنىڭ پەستىن يۇقارىغىچە رويگەرلىك قىلماسدان تەنقىد ئېتىپ تۇرۇلىشى ۋە بۈتۈن بۇزۇلغان، قوي تېرىسى يېپىنىپ ئالغان، سىنىپى يولىنى يوقاتقان، باي ۋە مۇشتۇمزورلارغا دوم بولىپ ئالغانلارنىڭ ھېچ ئايىماسدان ئاچىپ كۆرسىتىپ تۇرۇلىشى - ئىشچىلەر سىنىپىنىڭ ئۆز دەۋلىتىگە ۋە قۇرۇلۇش ئىشلەرىگە يولباشچىلىق قىلىش مەيدانىداغى مۇۋەپپەقىيەتلەرىدىر.

لېنىننىڭ «ھەر بىر خادىمەنىڭ دەۋلەتنى ئىدارە قىلىشقا ئۆرگەنىشى لازىم» دېگەن شىعارى، ھازىر ئېندى، ئەقەت ياپ - يالانغاچ شىعارگىنە ئېمەس، بەلكى جانلى ھەقىقەت.

شورالار ئىتتىفاقىداغى خاتىن - قىزلارنىڭ قانداي قىلىب قۇللىقدان تام ھوقوقلى گىراژدان ۋە يەڭى تۇرمۇش تۈزۈچىگە ئەيلەنگەنلىگىنى خاتىن - قىزلار شۆعبەلەرى ئىشىنىڭ 10 يىللىغى ۋە ئۇلارنىڭ ئېرىشكەن نەتىجەلەرى ياخشى ئىسپات قىلا ئالادى.

بەختسىزلىككە قارشى، ئۆزبېكىستانداغى خاتىن - قىزلار ئۆزلەرىنىڭ تام ھوقوقلى بولىشلارىغا قاراماسدان، ھەلى ھەم دىنى رەسمىلەر ئەسارەتىدەن قۇتىلا ئالغانى يوق، ئۆز يۈزىنى چاچۋان بىلەن بېكىتەدى ۋە ئۆزىنىڭ گىراژدانلىق ھوقوقلارىنى بۈتۈنلەي يۈزەگە چىقارىشدان مەھروم. ئۆزبېكىستان خاتىن - قىزلارى شورا ھۆكۈمەتىنىڭ 12 نچى يىللىغىنى تەمامەن ھۆر - ئازاد ۋە ئىجتىماعى قۇرۇلىشنىڭ تام قىيمەتلى ئىشتىراكچىسى، مۇستەقىل كىشى بولىب قارشىلاشلارى لازىم.

بۇ، لېنىن غايەسىنىڭ تۇرمۇشقا ئاشىرىلغانىنى ئېڭ ياخشى رەۋىشدە ئىسپات قىلغۇسىدىر.

لېنىن غايەسى بويىنچا - مەزلۇم مىللەتلەر بولماسلىغى ۋە ئايىرىقسا، بىر جىنسنىڭ ئىككىنچى جىنسنى ئېزىشىگە يول قويماسلىغى لازىم.

ئېڭ ئالدىنقى سافدا بولغان ۋە چىنەكەم ساتسىيالىزم تۇزۇلىب تۇرغان دەۋلەت - شورالار ئىتتىفاقىدا ئېسكى قاراڭغىلىق ۋە زۇلمەتنىڭ قالدىقلارىغا مۇندان كېيىن چىداش مۇمكىن ئېمەس.

ئەگەر بورژۇئازىيە مەنفەعەتلەرىگە ياقىش ئۈچۈن شەرقنىڭ بورژۇئازىيە دەۋلەتلەرىدە خاتىن - قىزلار ئازادلىقغا چىقارىلار ئېكەن، پىرولېتارىيات دىكتاتوراسىنى ۋە ئىجتىماعى قۇرۇلىشنى مۇستەھكەملەش مەقسەدىدە، ئۇلار ئېڭ ئالدىن شورا مەملەكەتىدە ئازاد قىلىنشلارى لازىم.

ئىشچى ۋە مېھنەتكەش دېھقان ھېچ شۈبھەسىز مۇنگە تۈشىنەر ۋە بۇ يولدا شورا ھۆكۈمەتىگە ياردەم قىلار. قانى، كورەيلىك، ئۆتكەن يىللاردا خوجالىق جەبھەسىدە قانداي مۇۋەففەقىيەتلەرىمىز بار. شورا ھۆكۈمەتىنىڭ مۇستەھكەملىگى، پرولېتارىيات ۋە بۈتۈن مېھنەتكەشلەرىنىڭ ماددى ئەھۋالىنىڭ ياخشىرىشى ھەم ئىجتىماعى قۇرۇلىش سۈرعەتىنىڭ تېزلىگى بۇ مۇۋەففەقىيەتلەرگە باغلىق.

ۋ. ئى. لېنىن، شورا ھۆكۈمەتىنىڭ بىرىنچى كۈنلەرىدەن باشلاب تا ئۆزىنىڭ ئۆلگەنىگەچە، شورا ھۆكۈمەتىنىڭ، دېمەك، ئىجتىماعى قۇرۇلىشنىڭ مۇستەھكەملىگى ئەقەت مېھنەتكەش عاممەلەرىنىڭ قەھرمانلىقىغاغىنا ئېمەس، بەلكى بىزنىڭ بۈتۈن خوجالىغىمىزنى، ھەممەدەن ئالدىن سەناعەتىمىزنى ئېڭ تەكەممۇللەشكەن تېخنىكە ۋە فەن ئەساسىدە باشقادان تۈزىشىمىزگە ھەم باغلىق دېب كېلدى.

تېخنىكە ۋە ئىشلەب چىقارىشنى توغرى يولغا قويىش (راتسىيونالىزاتسىيە قىلىش) سەرمايەدار مەملەكەتلەرىدە ھەددەن تاشقارى تېز بارماقدا. بىز بۇ يولدا ئۇلارنى قۇۋىب يېتىشمىزگىنە ئېمەس، بەلكى مۇمكىن قەدەر تېزرەك قۇۋىب ئۆتىشمىز لازىم. ئى. ش. ج ئىتتىفاقى كوپرەك قىشلاق خوجالىغى مەملەكەتى بولىب سانالادى، بىزنىڭ ئۇنى كوپرەك سەناعەت مەملەكەتىگە ئەيلەندىرىشىمىز كېرەك.

ھاكىم بولغان ئىشچى سىنفىنىڭ ئىچكى ۋە تاشقى ۋەزعىيەتىنىڭ مۇستەھكەملەنىشى ئەنە ئۇشەنگە باغلىق.

VIII نچى شورالار قۇرۇلتايىدا لېنىن - «شورا ھۆكۈمەتى ۋە ئېلېكترلەشتىرىش» ساتسىيالىزم دېمەك - دېگەن ئېدى. ۋ. ئى. لېنىن، يەڭى ئىقتىسادى سىياسەتكە، ساتسىيالىزم قۇرۇش يولىدا زەرور بولغان بىر دەۋردە ۋە «يەڭى ئىقتىسادى سىياسەتلى روسىيەدەن ئىجتىماعى روسىيە تۇغلىشى لازىم» دېب قارادى.

كاممونىست پالشۋىكلار فىرقەسىنىڭ XV نچى قۇرۇلتايى لېنىننىڭ ۋەسىيەتلەرىنى يۈزەگە چىقارىش ئۈچۈن مەملەكەتنى ئىندوسترلەشتىرىش يولىنى تۇتدى. سەناعەتنى ئىندوسترلەشتىرىش، توغرى يولغا قويىش ۋە باشقادان تۈزىش يەكونلەرى، سەناعەتىمىزنىڭ ئۆسىشىنى ۋە ئىشچى سىنفىنىڭ خەلق خوجالىغىنى تۈزە ۋە ئۇنگە يېرلىباشچىلىق قىلا ئالغانلىغىنى ئاب - ئاچىق ئىسپات قىلادى.

بۇ يەكونلەر مەنە شۇ؛

سەناعەتنىڭ عۇمۇمى ھاسىلاتى 1925-26 نچى يىلدا 12.448 مىليون سوم ئېدى، 29 - 1928 نچى يىلدا ئېسە 19 040 مىليون سوم تەشكىل قىلادى. (بۇ رەقەملەر ئىتتىفاق، كاممونىستلار فىرقەسى مەركەز قومىتەنىڭ ئوكتەبىر پلېنومىنىڭ «خەلق خوجالىغىنىڭ 1928-29 نچى يىلغى كانترول رەقەملەرى توغرىسىدا» ئۇرتاق رىيكوف تاماندان قىلىنغان مەعروزە بويىنچا بولغان رېزولىوتسىيەسىدەن ئالىندى).

ئۇشەياق يىللاردا قىشلاق خوجالىغىنىڭ عۇمۇمى ھاسىلاتى 17.370 مىليون ۋە 18.624 مىليون سوم تەشكىل قىلادى. شۇنداي يىلىب، كېيىنگى ئۈچ يىللاردا سەناعەت قىشلاق خوجالىغىنى قوۋىب ئۆتدى ۋە **خەلق خوجالىغىدا ئۇنىڭ باشقا قيسمەلەرىنى ئۆز ئارقاسىدان ئالىب بارىش ئورنىنى ئالدى.**

ماشىنا ۋە ئېلېكتر سەناعەتىدە ئايىرىقسا مۇۋەففەقىيەتلەرگە ئېگەمىز: ئېچكى يانىش (ۋنوترېننوي ئىسگارانىيە) دۋىگېتللەرى ئىشلەب چىقارىش 1927-28 نچى يىلدا ئۇرۇشدان ئالدىنغى مىقدارىنىڭ 403% نى، قىشلاق خوجالىغى ماشىنالارى ئىشلەب چىقارىش - 201% نى تەشكىل قىلادى؛ ئېلېكتر كۈچلەرى 1913 نچى يىلدا 1.945 مىليون كىلوۋات ساعەت ئېدى، 1928-29 نچى يىلدا ئېسە - 6.600 مىليون كىلوۋات ساعەت. لېنىن ئەيتكەنچە، ساتسىيالىزم ئېسە - شورا ھۆكۈمەتى ۋە ئېلېكترلەشتىرىش دېمەك. ئىندوسترلەشتىرىش يولىنى مۇندان كېيىن ھەم دەۋام ئېتدىرىش كېرەكلىگى، ئۇلۇغ ئاغماچىلاردان باشقا ھېچ كىمدە شۈبھە تۇغدىرمايدى. بۇ، سەناعەتكە پۇل چىقارىشقا تەئسىر ئېتەدى - 1927-28 نچى يىلدا ئەساسى بىناكارلىقغا 1.330 مىليون سوم بېرىلگەن ئېدى، 1928-29 نچى يىلدا ئېسە 1.650 مىليون سوم تەخسىس قىلىندى.

سەناعەت ماللارىنىڭ سىفاتىنى ياخشىرتىش ۋە ئۇلارنىڭ ئۆزىمىزگە تۇرۇشىنى ئارزانلاشتىرىشقا عەلاھىدە دىققەت ئېتىلەدى: 1928-29 نچى يىلدا ماللارنىڭ ئۆزىمىزگە تۇرۇش نەرخى 7% كەمەيىشى لازىم.

ئەمما، سەناعەتدە تار ۋە ھەۋفلىك جايلار ھەم بار: چويان ئىشلەب چىقارىش ئۇرۇشدان ئالدىنغى مىقدارىنىڭ فەقەت 79% نى تەشكىل قىلادى (ئۇرۇشدان ئالدىن 93,5% ئېدى)، بىنا قۇرلىق ماتېرىياللارى يېتىشمەيدى ۋە ھاكەزا.

مەعدەنچىلىكنى مۇمكىن قەدەر تېزرەك كوتەرىش - نەۋبەتدەگى ۋازىفەمىز.

يېڭىل ئىندوسترىيە يىلدان - يىل ئۆسمەكدە ۋە ئۇنىڭ ئۆسىشىگە ئايىرىقسا راتسىيونالىزاتسىيە ۋە 7 ساعەتلىك ئىش كۈنىنى ئۆتكەزىش ياردەم قىلادى.

سەرمايەدار مەملەكەتلەرىنىڭ پرولېتارلارى ئۆزلەرىنىڭ غايەئى ئەمەللەرى - 8 ساعەتلىك ئىش كۈنىنى يۈزەگە چىقارىش يولىدا كۈرەشىب تۇرغان ھازىرگى ۋاقىتدا، فەقەت ئىشچى سىنفى ھاكىم بولغان مەملەكەتدەگىنە 7 ساعەتلىك ئىش كۈنىنى عەمەلگە قويىش مۇمكىن.

ئۆزبېكىستان سەناعەت مەملەكەتى ئېمەس، شۇنداي بولسا ھەم، كېيىنگى يىللاردا بۇ يېردە ھەم سەناعەت تېز بىر سۈرعەت بىلەن ئۆسمەكدە. ئۆز ئى ش ج سەناعەتىنىڭ عۇمۇمى ھاسىلاتى 1925-26 نچى

يىلدا - 173 مىلىيون سوم تەشكىل قىلار ئىدى، 28 1927 نچى يىلدا ئېسە - 239 مىلىيون سومغا يەتتى (ئوز. ئ. ش. ج. نىڭ سەناعىتى ۋە قىشلاق خوجالىغى توغرىسىداغى رەقەملەر خەلق كامىسسارلەرى شوراسى رەئىيسى ئورتاق فەيزوللاخوجايىفنىڭ ئىتتىفاق مەركەزى ئىجراقومىنىڭ IV نچى سېسسىيەسىدە قىلغان مەعروزەسىدەن ئالىندى). ئاغىر سەناعەتتەگى ئىشچى سىنفى ھەر ۋاقت ئىچىدە 9,4 مىڭدەن 13 مىڭگە يەتتى، ئىشلەپ چىقارىش ئېسە ئادەم باشىغا 70 چىرۋان سومدان 71,1 چىرۋان سومىغىچا كوتەرىلدى.

ئىتتىپاق ئەھەممىيەتىگە ۋە مەھەللى ئەھەممىيەتكە ئېگە بولغان بىر قاتار كارخانەلەر سالىنماقدا، مەھەللى كوستارلىق سەناعەتى ھەم رىۋاجلانماقدا ۋە مۇستەھكەملەنمەكتە.

يوقارىدا كېلتىرىلگەن مەعلوماتلەردەن، س س س ر ۋە ئوز ئ ش ج دە سەناعەتنىڭ يەڭى تېخنىكە ئەساسىدە چەندەكەم ئوسىشى، خەلق خوجالىغىدا ئونىڭ باشقا قىسىملەرىنى ئوز ئارقاسىدان ئەدىب بارىش ئورنىنى ئالىشى، ئىشچى سىنفىنىڭ ئوسىشى ۋە مۇستەھكەملەنىشى ھەمدە سەناعەتنىڭ ئوسىشىنىڭ مۇۋەففەقىيەتلى رەۋىشدە ساتسىيالىزم قورۇلۇشنى تەئمىن ئېتىشى كورىنەدى.

بىراق، سەناعەتدە شۇنداي كاتتە مۇۋەففەقىيەتلەر بولسا ھەم، قىشلاق خوجالىغىدا ھەلى ئولار يوق،

قىشلاق خوجالىغىدا مەدەنى ۋە ئىشلەپ چىقارىش ئامىلىدان كاتتە ئىلگەرىلەش بار. ئېكىن تۇرىنى كوپەيتىپ ئېكىلگەن يېرلەر 1925 نچى يىلدا 3 664 مىڭ گېكتار ئىدى، 1927 نچى يىلدا ئېسە 9 429 مىڭ گېكتار. 1926 نچى يىلدا 100 گېكتارغا 9,9 سوملىق قىشلاق خوجالىغى ماشىناسى توغرى كېلەر ئىدى، 1928 نچى يىلدا 11,94 سوملىق ماشىنا توغرى كېلەدى. ئېخنىچەسكى (سەناعەتدە ئىشلەتىلەدىرغان) ئېككىنلەرنىڭ عۇمومى حاصىلاتى 1925 نچى يىلدا 756 مىلىيون سوملىق ئىدى، 1927/28 نچى يىلدا 901 مىلىيون سومغا يەتتى. كوللېكتىف خوجالىقلارنىڭ ئېكىن مەيدانلارى 0,87 مىلىيون گېكتاردان 1,7 مىلىيون گېكتارغا يەتتى. ئولارنىڭ عۇمومى حاصىلاتى 103 مىلىيون سومدان 189 مىلىيون سومغا، شورا خوجالىقلارنىڭ عۇمومى حاصىلاتى ئېسە 195 مىلىيون سومدان 206 مىلىيون سومغا يەتتى. ياخشىرتىلغان ئۇرۇغلىقلار ئىشلەتىلمەكدە، نەسىلدار حەيۋانلار ئوستىرىلمەكدە، سۇنعى رەۋىشدە يېرنى سۇغۇرۇش عەمەلگە كىرگىزىلمەكدە.

سەناعەتسىز قىشلاق خوجالىقىغا تايانادى، بىراق ئونىڭ ماددارلىغى سەناعەت ئېختىياجىنى ھەلى قەناعەتلەندىرە ئالمايدى. مەسەلەن، دانلىق ئېكىن ئاستىدا بولغان يېرلەر 1928 نچى يىلدا ئورۇشدان ئالدىنغى مىقدارىنىڭ 90,1% نى، ئولارنىڭ عۇمومى حاصىلاتى 80% نى ۋە ماددارلىغى ئېسە 56% - نى تەشكىل قىلدى.

ۋ. ك. پ. (ب) مەركەزقومىنىڭ هەيئەتى

ستالىن

خەلقنىڭ سانى ۋە غەللە هەم خام مال ئىستىھسال قىلىش دېھقان خوجالىقلارى ئىچىدە هامان ئۈستۈپ تۇرغان بىر ۋاقىتدا ئەھۋال ھەقىقەتەن قورقۇنچ هالگە كەردى، چۈنكى ئۇل، مەملەكەتنى ئىجتىماعى ئىندۇسترىلەشتىرىش ئىشىنى خەۋف ئىستىغا قويادى، شەهەر ۋە قىشلاقداغى سىنىپى كۆرەشنى كېسكىنلەشتىرەدى، مۇشتۇمزور ۋە باي عۇنسۇرلارنىڭ شورا حۆكۈمەتى تەدبىرلەرىگە قارشىلىغىنى كۈچەيتىرەدى.

ئۆزبېكىستان قىشلاق خوجالىغى حازىر ئۇرۇشدان ئالدىنغى ئەھۋالىنىڭ 80,6% ىگەچە ئىتكەلەندى. عۇمۇمى حاسىلاتنى 1924/25 نچى يىلدا 416,6 مىليون سوم، 1927/28 نچى يىلدا 491,9 مىليون سوم تەشكىل قىلدى. حەيۋاناتچىلىق 95-96% ئىتكەلەندى، باغچىلىق ۋە ئۈزۈمچىلىك 76% ئىتكەلەندى. فەقەت ئېپەكچىلىكگىنە ئۇرۇشدان ئىلگىرىگى دەرەجەسىدەن ئاشدى ۋە 110% - 107 تەشكىل قىلادى. 1924/25 نچى يىلدا 499 تىراكتور كىرگىزىلگەن ئىدى، 1926/27 نچى يىلدا 1000 تىراكتور كىرگىزىلدى. 1926/27 نچى يىلدا قىشلاق خوجالىقىغا 83 مىليون سوم، 1927-28 نچى يىلدا 99 مىليون سوم سەرف قىلىندى. 794 مىڭ دېھقان خوجالىقىدان 71 پىرەسەنتى ۋ پاختاكارلارنىڭ 100 پىرەسەنتى كەپىرەتىفلەشتىرىلدى. بىز بىلەمىزكى، كەپىرەتسىيە سائتسىيالىزمغا بارىش ئۈچۈن توغرى يول كېيىنگى يىلدا كەللېكتىف ۋە شورا خوجالىقلارى قۇرىش مۇۋەففەقىيەتلى بارماقدا. بىز، ئىلگەرى ئۆتكەزىلگەن ۋە حازىردە ئارقادا قالغان ئۆكرۇغلاردا ئۆتكەزىلمەكدە بولغان يېر ئىسلاحاتى توغرىسىدا بۇ يېرەدە گەپىرىپ ئۇرمايمىز. بۇ ئىسلاحاتنىڭ سىياسى ۋە ئىقتىصادى ئەھەممىيەتى مېھنەتكەشلەرنىڭ كۆپچىلىگە مەعلۇم ۋە ئىزاح تەلەب قىلمايدى.

ئۈنۈملىلىگىنى 1929 نچى يىلدا 3% كۆتەرىش، ئېكىن مەيدانىنى 7% كېڭەيتىرىش، يېقىن بەش يىل ئىچىدە ئۈنۈملىلىكىنىڭ 30 - 35% كۆتەرىلىشىگە مۇۋەففەق بولىش - مەنە، فىرقە ۋە شورا حۆكۈمەتى تامانىدان قىشلاق خوجالىقى ئالدىغا قويىلىتۇرغان ئەساسى ۋەزىفە شۇ.

بەلگىلەنگەنلەرنى يۈزەگە چىقازىش يولىداغى تەدبىرلەر قاتارىغا مەنە بۇلار كىرگىزىلىشى لازىم: قىشلاق خوجالىغى ئۈچۈن بولغان تەحسىساتلارنى كۆپەيتىرىش، ئايرىم دېھقان خوجالىقلارىنى مۇندان كېيىن هەم -

كەپپەراتىپلەشتىرىش، كەللېكتىپ ۋە شورا خوجالىقلارىنى رىۋاجلانتىرىش، كەمبەغەل ۋە ئوتتا خوجالىقلارغا ياردەملەشىش، سىنفى يول ۋە ئىنقىلابى قانونىيەتنى ھەر خىل دېھقان تەبەقەلەرىگە نىسبەتەن توغرى ئوتكەزىش.

قىشلاق خوجالىقى، رىۋاجلانىش سۈرئەتىدە سەناعەتتەن ئارقادا قالىشقا قاراماستان، يەڭى تېخنىكە ۋە مەدەنىيەت ھەمدە كەپپەراتىپلەنىش ۋە كەللېكتىپلەنىشنىڭ كوچەيىشى ئاساسىدە كېڭەيمەكتە ھەم مۇستەھكەملەشمەكتە. سەناعەتىمىزنىڭ خام مال ۋە ئېھتىياجال قىلوچى زامىنى سىپاتىدا ئۇنىڭ (قىشلاق خوجالىقىغا) دەۋلەت تاماندان كۈندەن - كۈن كوپرەك ۋە پىلانلى تەئسىر ئىجرا قىلىنماقدا.

خەلق خوجالىقىنىڭ عومۇملەشتىرىلگەن فۇندلەرى ئوتكەن يىل 51,4% تەشكىل قىلار ئېدى، بۇ يىل 52,4% تەشكىل ئېتەدى.

لېنىننىڭ مەشھۇر - كىم كىمنى دېگەن سەۋالىگە - ھازىر ئانىق ۋە ئاچىق رەۋىشدە شورا ئىقتىسادىدا ئىجتىماعى باشلانغىچلار خۇسۇسى سەرمايەدارلىكدەن ئۇستۇن - دېب جاۋاب بېرىش مۇمكىن.

ۋ. ئى. لېنىن مەعارىف ۋە مەدەنىيەت مەسئەلەلەرىگە ھەر ۋاقت كوپ ئەھەممىيەت بېرەدى. ئۆل ئوزىنىڭ «كەپپەراتسىيە توغرىسىدا» بولغان مەقالەسىدە - ساتسىيالىزمىنىڭ غەلەبەسى ئۇچۇن بىزدە فەقەت مەدەنى ئىنقىلاب كەملىك قىلادى - دېدى. ئولىشدەن ئازغىنا بۇرۇن يازىلغان «كۈندەلىك دەفتەرى سەھىفەسىدەن» نامىلى ئەسەرىدە خەلقنىڭ ھەلى ھەم جۇدە ساۋادسىز بولىشىغا دىققەتنى جەلب ئېتەدى ۋە بوجايەدە فەعەل كۈرەشىشكە چاقىرادى. شۇرا ۋە خوجالىق مەسئەلەلەرى، مىلىيون-لارچا دېھقانلارنى كەپپەراتىپلەشتىرىش مۇۋەففەقىيەتلەرى ۋە دېمەك، سات-سىيالىزىم قۇرۇش ۋ. ئى. لېنىن تاماندان خەلقنىڭ ساۋادلىلىق ۋەمەدەنى دەرەجەسى بىلەن باغلانتىرىلادى. بۇ ئوز ئارا باغلىلىق ئېدى. ھەممە تاماندان تۈشۈنىلەدى ۋە XV نچى فىرقە قۇرۇلتايىدان كېيىن ھېچ بىر مۇنارارانى تەلەب قىلمايدى.

ئەگەر شورا مەعارىفنى ئىنقىلابدان ئالدىنقى مەعارىف بىلەن سالىشتىرىب كورسەك، ھېچ شۈبھەسىز سان ۋە سىفات تاماندان ئەنچە ئوسىش بارلىقىنى كورەمىز.

مەسەلەن، باشلانغىچ مەكتەبلەرىنىڭ ئوسىشىنى، عاممەۋى سىياسى-ئاقارتىش ۋە ساۋادسىزلىقنى تۈگەتىش ئىشلەرىنى، ئورتا ۋە يوقارى مەكتەبلەرىنىڭ سېكىن ئاستە ئىشچىلەشتىرىلىشىنى، لېنىنىزىم روھىدا تەربىيە قىلىشنى ۋە ھا كەزالەرنى ئالساق - بۇلارنىڭ ھەممەسى ھېچ بىر مىسلى كورىلمەگەن كەتتە مۇۋەففەقىيەتلەردىر. بىراق، ئورمۇش ۋە مېخەنىكەشلەر تەلەب قىلغاننىڭ ھەممەسى، كۈچ ۋە سەرمايە يېتىشمەگەنلىكى سەبەبلى، مەعارىف ھەلى بېرە ئالمايدى.

بۇتۇن خەلق خوجالىقىنى ئىندوستىرل شتىرگەن ۋە ياشقاتدان تۈز-گەن چاقدا، مېخەنىكەشلەرىنىڭ عومۇمى ساۋادلارىنىغىنا ئېمەس، بەلكى ئۇلارنىڭ عومۇمى ۋە تېخنىكىچىسكى مەلەكەلەرىنى ھەم تەدرىجى رەۋىشدە كوتەرىش تەلەب قىلىنادى.

شورا ئىقتىسادى شەرايىتلارىدا ئىشچى تەكەممۇللەشكەن عاددى ماشىنا ئېمەس، بەلكى ئاگلى، ئىجادچى ۋە مۇنتەزەملەشتىروچى بىرگىشىدىر.

ھازىر، سەناعەت ۋە قىشلاق خوجالىقىنىڭ ئوسىشى مۇناسەبەتى بىلەن، ئىشچى - دېھقانلار ئورتاسىدان چىققان، ئۇلار بىلەن بىر قان ۋە بۈتۈن ئوز كۈچلەرىنى ئىنقىلاب ئىشىگە بېرىشكە تاييار بولغان يەڭى شورا مۇتەخەسسىسلەرى مايدەسى تاييارلاش مەسئەلەسى عەلاھىدە ئورۇن تۇتادى.

ھەر قانداي بولسا ھەم، خەلق مەعارىفنىڭ ئاساسى مەسئەلە-لەرى شورا ۋە خوجالىق قۇرىلىشى بىلەن جۇدە يېقىندان باغلىق ۋە بىز مەدەنىيەت مەيداندا قانچا تېز ئىلگەرى كېتسەك، شورا ۋەخوجالىق قۇرۇلىشداغى قىيىنلىقلار ئوشەنچە تېز ھەل قىلىنغۇسىدىر.

خەلق مەعارىفىگە بولغان دىققەتنىڭ كوچەيتىرىلىشىنى، خەلق مەعارىفى ئۇچۇن بېرىلە تۇرغان سەرمايەلەرىنىڭ ئوسىشى جۇدە ياخشى تەسەۋۋۇر قىلا ئالادى. 1928/29 نچى يىلدا ھەر خىل مەنبەعلەردەن خەلق مەعارىفىگە 610 مىليون سوم بېرىش ئويلانىلادى (ئوتكەن يىل 513 مىليون سوم بېرىلگەن ئېدى). ئەگەر ئوزبېكستانداغى خەلق مەعارىفىنىڭ ئەھۋالىگە كوچسەك - ئونىڭ كەتتە مۇۋەففەقىيەتلەرى بارلىقىنى تەئكىد قىلىشىمىز لازىم. خەلق مەعارىفى مەيداندا ھېچ نەمەنى ئورۇشدان ئالدىنقى ئەھۋال بىلەن سالىشتىرىب بولمايدى، چۈنكى چار ھوكومەتى ھاكىمىيەتى چاغىدا يېرلى مىللەتلەر ئورتاسىدا ھېچ قانداي دەۋلەت مەعارىفى يوق بولىب، ساۋادسىزلىق 98% گە يېتەر ئېدى. خەلق مەعارىفى يولىدا ئوزبېكستاندا بولغاننىڭ ھەممەسى - شورا مۇۋەففەقىيەتى ۋە، ئېڭ باشلاب، مىللى چېكەرەلەنىشدەن سوڭغى مۇۋەففەقىيەتدىر. بىراق ھازىر ھەم عومۇمى ساۋادلىلىق جەمعىسى 9,8%، ساۋادلى خاتىن-قىزلار ئېمەسە - ئېڭ كوپىدە 2% تەشكىل قىلادى.

1924/25 نچى يىلدان باشلاب تا 1928/29 نچى يىلغاچا خەلق مەعارىفىگە بولغان بۇدجەت 8.900 مىڭ سومدان 26.900 مىڭ سومغا يېتەدى، يەعنى 3 بەرابەر ئوسدى. باشلانغىچ مەكتەبلەرگە بولغان تەخسىساتلار 1925/26 نچى يىلدا 2.680 مىڭ سوم ئېدى. ھازىر 7.470 مىڭ سومغا يېتەدى، بىرىنچى باسقىچ مەكتەبلەرىنىڭ سانى 54.800 ئوقوچىغا ئېگە بولغان 831 دەن 1927/28 نچى يىلدا 1814 گە ۋە ئوقوچىلار سانى 99.543 گە يېتەدى. مونىڭ ئىچىگە 7 ۋە 9 سىنفلى مەكتەبلەرىنىڭ ئوقوچىلارى 24 409 كىشى كەمەيدى. باشلانغىچ مەكتەبلەرىنىڭ عومۇمى ساندان 1571 تەسى ئوزبېك مەكتەبلەرى.

بالالارنىڭ مەكتەب بىلەن تەئمىن ئېتىلىشلەرى دەرەجەسى جۇدە يوقارى ئېمەس، بۇتۇن بالالارنىڭ 31%، ئوقو ياشىدەگى بالالارنىڭ 19,2% گىنە مەكتەب ئىچىگە ئالىنغان، قىشلاقدا ئېسە بو پىرسەنت 12 دەن ئاشمايدى.

ئوقوچى قىزلارنىڭ سانى ئېركەك بالالار سانىغا قاراغاندا 8-7 مەرتەبە كەمرەك ۋە، سۇرخان - دەريا كەبى، قىشلاقلاردا ئوقوچى قىزلار يوق دېيەرلىك دەرەجەدە بولغان ئوكروغلار ھەم بار. بۇ ئەلبەتتە خاتىن-قىزلار قۇللىقىنىڭ نەتىجەسى. بۇ يىل كۈزدە، ئېسكى مەكتەبلەرنى تۈ-گەتىش توغرىسىدا دېكرېت چىقارىلدى، بۇ - خەلق مەعارىفى مەيداندا كەتتە بىر مۇۋەففەقىيەت. ھەر قانداي قىيىنلىقلارغا قاراماستان 10 يىللىق مۇددەت ئىچىدە عومۇمى باشلانغىچ تەعلىمنىڭ يۈزىگە چىقارىلىشىغا مۇۋەففەق بولىشىمىز لازىم. 9،7 سىنفلىق ۋە ئىكىنچى باسقىچ مەكتەبلەر 1927/28 نچى يىلدا 95 تە (بۇلاردان 26 تەسى ئوزبېك مەكتەبلەرى) ۋە ئۇلاردا ئوقوچىلارنىڭ سانى 13.930 تە ئېدى. مەنە بۇ، يوقارى-لاشتىرىلغان ئوزبېك مەكتەبلەرىنىڭ ھەلى كەم رىۋاجلانغانىنى كورسەتەدى ۋە موندان كېيىن ئۇلارنى كېڭەيتىرىشنى تەلەب قىلادى. ئىختىساس - تېخنىكە مەكتەبلەرى شاخابچەسى 1927/28 نچى يىلدا بىر يوقارى مەكتەب، بىر ئىشچىلەر فاكولتېتى، 41 تېخنىكوملار، 8 ئىختىساس مەكتەبلەرى، 14 فابرىك - زاۋوت مەكتەبلەرى، 41 قىسقا ۋە ئوزۇن مۇددەتلى كورس-لاردان عىبارەت ئېدى. ھازىرگى ۋاقىتدا بۇ شاخابچەگە 5 تېخنىكوم، 3 ئىشچىلەر فاكولتېتى، 3 ئىشچىلەر دارىلفۇنونى ۋە بىر قانچا قىسقا ھەم ئوزۇن مۇددەتلى كورسلار قوشىلدى. بىرىنچى قاراشدا ئەنچە كېڭ كورىنەدۇرغان بۇ شاخابچە ئوقۇتغوچىلار، تېخنىكلار، ئاگرانوملار ۋەشونىڭ سىنگەرىلەرگە بولغان ئېختىياجنى قاناعەتلەندىرە ئالمايدى. شونىڭ ئۇچۇن

خەلق خوجالىغى ۋە مەدەنى قۇرۇلۇشنىڭ ئېھتىياجلارىغا قاراپ ئېھتىساس مەعارىفنى تېزرەك كېڭەيتىرىش تەلەپ قىلىنادى. ساۋادسىزلىقنى تۈ- گەتىش ھەم كېڭەيتىلىشكە مۇھتاج، چۈنكى 1927 نچى يىلدا فەقەت 1364 مەكتەپ ۋە 39 000 ئوقوچىغا ئېگەمىز (ئىجتىماعى تەشكىلاتلار مۇنگە كىرمەيدى) - بۇ جۇدە كەم. بۇ يىل، ساۋادسىزلىقنى تۈگەتىش ئايلىغى ۋە كامپانىيالىنىڭ مەدەنى يۈرۈشى ئەنچە مۇۋەففەقىيەتلەرگە ئېگە بولدى. بۇ كامپانىيالارنىڭ نەتىجەلەرنى مۇستەحكەملەش ۋە كېڭەيتىرىش كېرەك. كۆپ مېھنەتكەش عاممەلەرنى خەلق مەعارىفى مەسئەلەلەرى تېۋەرەكىگە سەفەربەرلىك قىلىشنىڭ ياشى بولغان بۇ مەدەنى يۈرۈشنىڭ ئەھەمىيەتى توغرىسىدا جۇرنالىمىزنىڭ مۇندان ئالدىنغى سانىدا يازغان ئېدىك. ئەمما، مەعارىف جەبھەسىدەگى مۇۋەففەقىيەتلەر خەلق مەعارىفى تېۋەرەكىگە مېھنەتكەش خەلقنىڭ ئېڭ كۆپ ئەكتىفنى ئۇيۇشتىرغاندا يولغا چىقادۇرغان ئەستەنسەسىدىكى، بۇ يېرىزدە ئۆز سۈرعەتنى يەنەيەنە كۆپەيتىرىشى، ئۆز يولىدا مېھنەتكەشلەر ۋە ئولارنىڭ بالالارىنىڭ يەگەدەن- يەگى مايەلەرنى جەلىب قىلىشى، ئولارنى ئىنقىلاب ۋە لېنىن روھىدا تەربىيەلەشى ھەم ئاقارتىشى لازىم، بىزنىڭ مەعارىفىمىز ھەلى جۇدە كۆپ يولغا قويىلغانى يوق، كوب كەمچىلىكلەرى بار، بىراق ئۇ، مېھنەتكەشلەر ئۈچۈن قۇرۇلىشى ۋە لېنىن غايەلەرنى ئېڭ ياخشى رەۋىشدە عەمەلگە ئاشۇرۇچى بولىشى سىفاتى بىلەن جۇدە كەتتە مۇۋەففەقىيەتكە ئېگە.

ۋ. ئى. لېنىن ئۆلگەندەن بۇيان ئۆتكەن بېش يىل ئىچىدە شورالار ئىتتىفاقىنىڭ ئىشچى سىنفى ۋە مېھنەتكەشلەرى ھەر بىر مەيداندە كەتتە ئىشلەر قىلدى.

نەتىجە بىز - ئېسكى ۋە ياشقى قىيىنچىلىقلارغا قاراماسدان، ئىشچى ۋە مېھنەتكەش دېھقانلار ئورتاسىدا بولغان مەحكەم بىرلىك - ئىتتىفاق

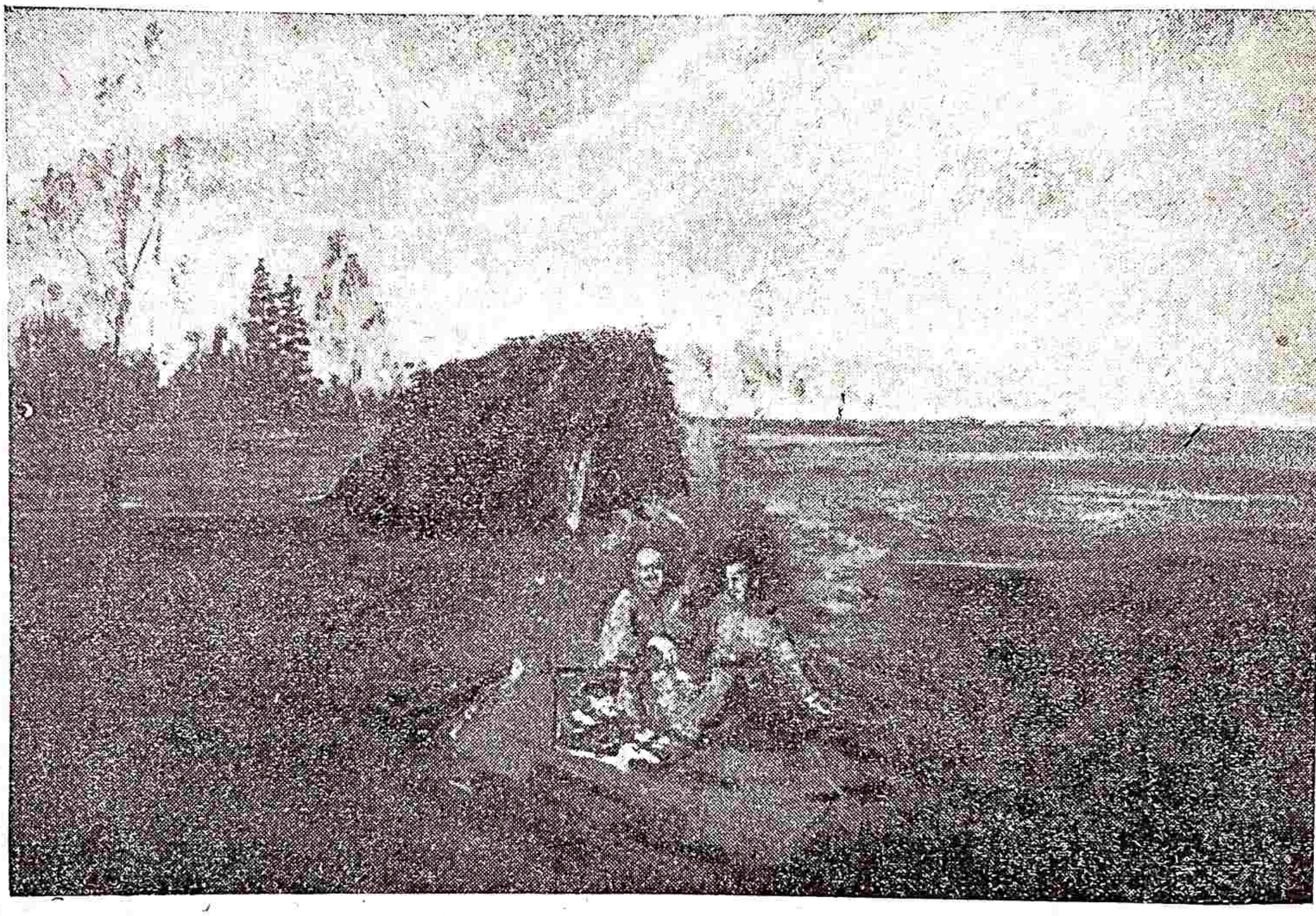

لېنىننىڭ «سىرلى كەفەدە» ياشاغان چاغى.

تۇپلاغاندا يەنە ھەم كۆپەيگۈسىنى تەئكىدلەپ ئۆتىشىمىز ئاشىقچا بولماس. بىزنىڭ مەعارىفىمىز مېھنەتكەش عاممەلەر ئۈچۈن ۋە ئولار شورا مەعارىفنى تۈزىشكە فەعال كۆمەكلەشىشلەرى لازىم.

مەدەنى ئىنقىلابنىڭ بۈتۈن قالغان ۋە ھەر تۈرلى مەسئەلەلەرى - تۇرمۇشنى باشقاتدان قۇرۇش، مەسلەك ھەم بېزارلىققا قارشى ۋە مېھنەت ئىنتىزامى ئۈچۈن كۈرەش ھەم ھاكازالار - ھەممەسى بىزنىڭ ئۆيىمىزچا خەلقنىڭ مەدەنى دەرەجەسىگە سۆيەنەدى. بۇ دەرەجە قانچا يوقارى بولسا، بۈتۈن تۇرمۇشنى باشقاتدان قۇرۇش، ئۇنى چىرايلىراق، يارۇغراق ۋە خۇرسەندلىرەك قىلىش شۇنچە تېزرەك مۇمكىن بولار. ئۇل ھازىر قانداي، مەعارىف مەيدانىداغى مۇۋەففەقىيەتلەر شۇنچا ئازكى، ئولار بىلەنگىنە تىنىچلانىش ھېچ مۇمكىن ئېمەس. بۇ خۇسۇسدان ئۆزبېكىستانغا ھائىد. ھازىرگى چاقداغى مۇۋەففەقىيەتلەرىمىز مەدەنى ئىنقىلاب يېرىزدىنىڭ ھەم جۇپلەشكەن قاتارلار بىلەن، مەزلۇم كىشىلىك دۇنياسى ۋە يېگەن پىرولېتارىياتنىڭ بايراغى - لېنىن ۋە ئۇنىڭ فىرقەسى بايراغى ئاستىدا، سانسىيالىزم قۇرۇش يولىدا تۇرغان مۇندەن كېيىنگى قىيىنچىلىقلارنى يېڭىشكە كېتمەكدەمىز!

مەدەنى جەبھە - بۇ سوتسىيالىزمغا ئېرىشىش يولىدا ھەل قىلـ لوچى بىر ئۇچاسكە. ياقىن يىللاردا قاراڭغىلىق ۋە مەدەنىيەتسىزلىككە ھەمدە بۈتۈن ئېسكى رەسىم ۋە عادەتلەرگە قەتعى زەربە بېرىش، ھەم مەملەكەتنى يارۇق كېلگۈسى يولىغا چىقارىش ئۈچۈن، ھەممە مەعارىف ئىشچىلەرى، بۈتۈن شورا جەماعەتچىلىكى مۇنى قاتتىق ئېسدە تۇتىش- لارى لازىم.

پاروشىن.

26/XII

شورا سايلاۋلارى مۇناسەبەتىلە مۇعەللىملەر ۋەزيفەسى

كوزىرف.

«بز ئېندى ئىشچەنلىك يولىغا تۈشدىك. . . . . بزگە ئېندى توغرى يول تۈزتىش ۋاقتى كېلدى، بىزنىڭ هەر بىر ئىشىمىز تېگشىرىلگەن، بىزنىڭ تۈزەقان يوامىزنى بۈتۈن خەلقىمىز ۋە بۈتۈن عامەمىزنىڭ تېكشىرىب تۈرىشى ۋە بۈنىڭ ئېسكى تۈزىلىشىدەن كورە ياخشىراق بولىشى ئېعتىراف قىلىشى كېرەك. بزنىڭ ئالدىمىزغا قويىغان ۋەزيفەلەرىمىز شولاردىر» (لېنىن).

بو يىل 29 1928نچى يىلداغى شورا سايلاۋلارى عەلاحىدە سىياسى ئەهەمىيەتكە ئېگەدىر، چۈنكى، بۇ سايلاۋلار حۆكۈمەتىمىز ۋە فرقەمىزنىڭ خەلق خوجالىغىنى ئېندوستىريلەشدىرىش حەرەكەتىنى تېزلەتىش، مەيدەلەنگەن، نارقاق حالدا بولغان كوب مىليونلىق دېهقان خوجالىقلارىنى كەلىكتىفلەشدىرىش يۈزەسىدەن، قىشلاق خوجالىغى بابىدا فەۋقەلعاددە كەتتە ۋەزيفەلەرنى ئالىغا قويىش بىلەن، ئالداغى يىللاردا ئېكى حىسسە ئۈنۈم ئالىش مەسئەلەسىنى حەل ئېتىشنى مەقسەد قىلىب ئالىش بىلەن، مەملەكەتىمىزدە سانسىياليزىم قۇرۇلىشىنىڭ عەمەلى دەۋرىگە قادام قويغان پەيتلەرىدە، كۈچلى شورا خوجالىقلارى، دەۋلەت نان فەبرىكەلەرى ۋۇجودگە چىققان بىر ۋاقتىدا، مەدەنى ئىنقىلاب بابىدا ـ عۇمۇمى مەجبورى تەعليمنى عەمەلگە قويىش، كەتتەلەر ئورتاسىدا ساۋادسىزلىقنى يوقۇتۇش مەسئەلەلەرى بىرىنچى گەلگە قويىلغان بىر زاماندا ئوتكەزىلەدىر.

مەنە بۇ فەۋقۇلعاددە كەتتە مەسئەلەلەر، بۈيۈك ۋەزيفەلەر سانسىياليزىم قۇرۇلىشىغا كېڭ ئىشچى-دېهقان عامەسىنى كېڭ سۈرەتدە جەلب ئېتىشدەن باشقا مۇۋەففەقىيەت بىلەن باجارىلىشى مۇمكىن ئېمەس.

1928-29 نچى يىلدا سايلاۋ مەعرەكەسىنىڭ بىرىنچى ۋەزيفەسى، حۆكۈمەتىمىز هەمدە فرقەمىز ئالدىغا باسقان ۋەزيفەلەرنى كېڭ سۈرەتدە نارقاتىش ۋە عۇموملەشدىرىش، ئۇشبو ۋەزيفەلەر دائىرەسىدە ئىشچىلەر سىنفىنىڭ دېهقان عامەسى بىلەن ئوز ئارا مۇناسەبەتى مەسئەلەلەرىنى توغرى تۈشۈنتىرىش، شورالار حۆكۈمەتى تەرەفىدەن ئوتكەزىلگەن تەدبيرلەر يۈزەسىدەن پەسىندەن يوقارىغاچا هەممە شورا ئىدارەلەرى تەرەفىدەن كېڭ حىسابات مەعرەكەسى ئوتكەزىلىشىدەن عىبارەتدىر.

مەنە بۇ حىساباتنى ئوز ـ ئوزىمىزنى تەنقىد حەرەكەتىنى ئېڭ كېڭ رەۋىشدە رىۋاجلاندىرىش شىعارى ئاستىدا ئوتكەزىلىشى لازىم.

شورا حۆكۈمەتى ئىدارەلەرى ۋە كەمچىلىكلەرى ۋەخاتالارىنىڭ ئىشچىلەر سىنفى باترانلار كەمبەغەل دېهقانلار تامانىدان تەنقىد قىلىنىشىدان قورقماسلىقلارى كېرەك.

ئىشچىلەر سىنفى، باتراقلار ۋە كەمبەغەل دېهقانلار عامەسى ـ شورالار حاكىمىيەتىنىڭ تايانچى ۋە سانسىياليزىم قۇرۇلىشىنىڭ كۈرەشچىلەرىدىر، شۇ سەبەبدەن ئۇلەرنىڭ شورالار ئاپپاراتىداغى كەمچىلىكلەر ۋە خاتالارنى تەنقىد قىلىشلارى مەزكور ئاپپاراتلارنى كېڭەيتىرىش بىلەن ئېمەس، بەلكى، ئۇنىڭ ئىشلەرىدە عەمەلى ياردام بىلەن نەتيجەلەنگوسىدىر، بۇ حالەت ئېسە، شورا حۆكۈمەتى ئىدارەلەرىنىڭ تايانچى بولغان كېڭ عامە بىلەن يەنە ياقىنراق مۇناسەبەت باغلاشىغا سەبەب بولغۇسىدىر. هەمدە ئىشچىلەر سىنفىنىڭ دېهقانلار عامەسى بىلەن ئىتتيفاقىغا يەنە كۈچلىرەك ياردام كورسەتگۈسىدىر.

ئوقۇتغۇچىلار عامەسى، مېحنەتكەشلەر گۇرۇهلەرىدەن بىرىسى، ئاينىقسا ئۇنىڭ ئېڭ مەدەنى بىر گۇرۇهى سىفەتىدە شورالارغا سايلاۋ مەعرەكەسىدە ئېڭ فەعال بىر سۈرەتدە ئىشتىراك قىلىشىغا مەجبوردىر.

بۇ ـ مۇهىم سىياسى مەعرەكەدەن چېتدە قالغان هەر بىر ئوقۇتغۇچى ياراماس ئوز ـ ۋەزيفەسىنى ئېسدەن چىقارغان ئوقۇتغۇچىلاردان حىسابلانادىر.

مەعرەكەنىڭ بىرىنچى دەۋرىدە، يەعنى شورا ئاپپاراتلارىنىڭ سايلاۋچىلار ئالدىدا حىساب بېرگەن ۋاقتلارىدا، ئوقۇتغۇچىلار عامەسى خالققا ـ عاماغا مەدەنى مەسئەلەلەردە شورا مەكتەبى تۈزۈلىشى مەسئەلەلەرىنى كېڭ رەۋىشدە ئېزاح بېرىشى لازىم.

شورالار مەكتەبى هەلىگەچە خەلقدان ئۇزاق ياشايدى، كوپىنچە خەلق مەدەنى ئىشلەرنىڭ عۇمۇمى ۋەزيفەلەرنى بىلمەيدى ۋە شۇنىڭدىك مەكتەب ئىشلەرىنىڭ ئىچكى مۇندەرىجەسىدەن هەم خەبەردار ئېمەسدىر.

حىسابات مەعرەكەسى ۋاقتىدا مەكتەب ۋە باشقاچا مەدەنى مۇئەسسەسەلەرنى خالققا ياقىنلاشدىرىش، خالقنى بۇ مۇئەسسەسەلەرنىڭ ئىشلەرىگە قزقتىرىش، خالقدا

مەدەنى مۇئەسسەسەلەر ۋە مەكتەبلەرگە ماددى ياردام
كومەك بېرىش حىسسى ئويغانىش زەرور.

ئوقۇتغۇچىلارنىڭ سايلاۋ مەعرەكەسى ۋاقتىدا ئىككىنچى
ۋەزىيفەسى- شورالار ئەترافىدا. فرقە تەشـكيلاتلەرى
ئەترافىدا كەمبەغەللەرنى ۋە باترافلارنى ئۇيۇشتۇرىش
ئىشلەرىدە كېڭ ئىشتىراك قىلىش، قىشلاقدا سىنفى كۆ-
رەش مەسئەلەسىدە بىزنىڭ عۇمۇمى سىياسەتىمىزنى
تۇشۇنتىرىش، حازىرغى ۋاقىتدا قىشلاقلارىمىزدا مۇش-
تۇمزورلارنىڭ قانداي رول ئويناشلارىنى تۇشۇنتىرىش،
مۇشتۇمزورلار، باي عۇنسۇرلار بىلەن كۇرەشلەرى بۇ-
زەسىدەن كەمبەغەللەرۋە باتراقلارنىڭ بىۋاسيتە تەشـ
كيلاتچىلەرى ۋەزىيفەسىنى ئوتەشدىر.

سايلاۋ مەعرەكە-ىنىڭ ئىككىنچى دەۋرىدە ئوقۇتغۇ-
چىلار يەڭى شورا تەركيبىگە كەندىدەتلەر بېلگىلەشدە
ئىشتىراك قىلىشلارى لازىم.

هەممە ئوقۇتغۇچىلار فىرقە تەشـكيلاتلەرى
بىلەن بىرگە، كەمبەغەللەر ۋە باتراقلار بىلەن بىر
قاتاردا بولىب، يەڭى شورالار تەركيبىگە ئېڭ ياخشى
فىرقە ۋەكىللەرى، ئېڭ ياخشى باتراق ۋە كەمبەغەل
دېهقان ۋەكىللەرىنى ئوتـكەزىش يولىدا حەرەكەت
قىلىشلارى زەرور، حازىرغى ۋاقىت قىشلاقدا فەقەت
مەزكور عۇنسۇرلەر تەرەققى تەرەفدارى بولىب، قىشلاق
مۇشتۇمزورتەبەقەلەرى ئىجتىماعىيۈكسەلىشىنىڭ مەزكور
دەۋرىدە شورالار هاكىمىيەتىگە ۋە سانسىيالىزىم تۈزۈ-
لىشىگە جۇدە قاتتىق دۇشمانلىك كورسەتىشلەرىنى ئېسدە
تۇتىشلارى لازىم.

ئوقۇتغۇچىلار، سايلاۋ مەعرەكەسى ئىشلەرىگە مەك-
تەبلەردەگى بۈتۈن ئوقوتوچىلارنى بۈتۈنلەيجەلب ئېت-
تىشلەرى قەتعى زەرور. خاق مەعارىف كەمىسەرلىگى
تامانىدان مەزكور مەسئەلەخەقىدا مەحسوس رەهبەرنامەلەر
تارقاتىلدى؛ مەنە شۇ مۇلاحەزەلەردەن كىيىن، عۇمۇمەن
سايلاۋ مەعرەكەسى داۋامى ۋاقتىدا مەكتەبلەرنىڭ نىمە
قىلىشلا ى ۋەنىمە ئوتكەرىشلەرى خۇسوسىدا گەپنى چۇ-
زىشغا ئېختىياج بولماسا كېرەك.

بۇندا بەنە شۇنى ئېسلەتىب ئوتىش لازىم بولادىكىم،
قىشلاقلاردا شورالارغا سايلاۋ مەعرەكەسىگە دائىر مەسئە-
لەلەر خەقىداغى كېڭەش مەجلىسلەرى ئايرىم مەعروزە
مەجلىسلەرى ۋە مىتىنغىلەر روحىدا ئوتـكەزىلمەسدەن،
مەكتەبنىڭ عۇمۇمى پىرەگرەممە ئىشلەرىگە كىرىشلەرى
لازىمدىر.

ئوقۇتغۇچىلار ئورتاسىدا ئىشلەش

كوزىرف

مەعارف ئىشچىلەرى سايوزى مەركەزى ئىدارە-
سىنىڭ سۇڭغى پىلىنومى ئوقۇتغۇچىلار ئورتاسىدا ئىش-
لەش مەسئەلەسىنى كېڭ رەۋىشدە قويدى. بۇ مەسئەلە
حازىرغى ۋاقتىدا جۇدە ئەهەمىيەتلىدىر. چۇنكى قىش-
لاقدا كۈچلى ئويغانىش باشلاغان بىر زاماندا ئۇنىڭ
مەدەنى تىلەك ۋە سوراغلارى ئېگىش بولماغان تەرەفكە
جۇناتىلىشى مۇمكىن بولغانىدان، شۇ ئاحۋالنى ئالدان
كورشىمىز كېرەك. ئورتا دېهقان بىزنىڭ ئولكەنىڭ خو-
جالىغىدا كېڭرەك ئورۇن توتقان مەيدە مال (تاۋار) خو-
جالىغىنىڭ تەئسىرىدە ئېكەنىنى هەم ئېسدەن چىقارىلما-
سىن. ئۇنىڭ خوجالىغىنىڭ قويىلىشى،يالغىز بولىب ئىش-
لەش ئېگزىگە قۇرىلىشى مۇمكىن، شەهەر سانسىيلىزم
يولىدا يوكسەلە بارغان بىر ۋاقتدا ئونىڭ مەدەنى مەيلى
كەتتە مۇلك ئېگەسى بولىشدان ئوتىب، مۇشتۇمزور بو-
لىش ئارزوسىغا ئېرىشەكىر.

قىشلاقنىڭ مەدەنى تىلەك ۋە ئېختىياجلەرىنى توغرى
يولغا قويىب يۈبارىش ئۈچۈن هەممە چارالارغا كىرىش-
مەگىمىز لازىم. هەر تۈرلى ئىنقىلاب تەعلىم ــ تەربىيەۋى
ئىش بەجەرىلەدىگەن بىر دەۋر بولغانىدان، ئول ياشاي-
دىغان ۋە عۇمومى ئوتكەن نەسىللەرنىڭ پسيخالوگيەسى
ئوزگەرتەدى هەم ئولەر ئورنىغا باسادىغانلارنىڭ پسى-
خالوگيەسىنى تەرتىبكە قويادى. بىزنىڭ ئىنقىلابىدا تەع-
لىم تەربىيەۋى رولنى تەشكيل قىلىشدا بۈيۈك ۋەزىيفە
پرالىتارىياتگە عائىددىر. پرالىتارىيات مۇتەشەككىل بول-
غانى حالدا مەيدە مال حازىرلەگوچى مىليونلارغا، دېه-
قانلارغا تەعلىم ــ تەربىيەۋى تەئسىر بېرىشدەن توختالا
ئالمايدى. ئىككىنچى بىر مەدەنىيەتنىڭ مۇۋازى بولغان
بىر حالدا داۋامىغا يول قويا ئالمايىز، چۇنكى ئۇنىڭ
سىياسى جېهەتدەن كەتتە بولغان يامان عاقىبەتكە ئوچ
رەش خەۋفى بار (لونەچەرسكى).

بىزنىڭ ئۈچۈن ئەھەممىيەتلى بولغانى قىشلاقنىڭ
مەدەنى خازرلىغىنى مونەشەككىل پرەلىتەرىيەت باراديغان
توغرى يولغا جوناتىش ۋە بىزنىڭ قىشلاقنىڭ كـەمموـ
نىزمگە قاراب يوكسەلە بارىشىدىر. كەممۇنىزمگە سەۋق
قىلىشدا قىشلاق ئوقۇتۇچىسىنىڭ حىسسەسىگە جۇدە ئاغىر
ۋە بۈيۈك ۋەزيفە تۈشەدى. مەكتەبگە ئوز ـ ئوزىدەن
تەعلىم ـ تەربىيەۋى ئىشلەر بەجەرىلەدىگەن بىر ئورون
دىب قارالسا، ئو ۋاقتدا بىزنىڭ مەكتەبنىڭ كەنتە ئەھەـ
مىيەتكە ئىگە بولغانى ئاچىق كورىنەدى. مەكتەبنىڭ ئىش
مۇندەرىجەسى توغرىسىداغى مەسئەلە ـ دەۋلەت ئۈچۈن
برنچى دەرەجە ئەھەممىيەتلى مەسئەلە بـولادى، بوندای
ئىسە ئۇسۇل تامانىدان رەھبەرلىكنىڭ توغرى يولغا قوـ
يىلىشى، ئوقۇتغۇچىلار ئورتاسىدا ئىشلەش مەسئەلەسىـ
نىڭ جۇدە مۇھىم ئىكەنلىگى ئاچىق كورىنەدى. بىز ياـ
شايدىغان ئۇلۇغ دەۋرگە موستەحىق ۋە حازرغى چاغدا
ئولكە ئالدىدا ئىجتىماعى قورىلىش يوليدا كىرەكلى بۈـ
يۈك ۋەزيفەلەرنى بەجەرىشكە حازرلانغان كىشى بولىشى
ئۈچۈن ئوقۇتغۇچى ئوزىنىڭ نەزەرى سەۋيەسىنى يوكـ
سەلتىش يولىداغى ئىشى هەم شۇ دەرەجە موهىمدىر.

سوز بىلەن بىز بىر نىچە يىللار داۋامىدا مەكتەبنى
ئىسلاح ئىشىنى ئوتكەزەمىز، لېكىن عەمەلدە بو ساھەدە
قىلىغان ئىشىمىز جۇدە ئاز. مەكتەبنى ئىسلاخ ئىشى ئالـ
دىنغا بارمايدى، بىر قانچا دەستورلەر يازامىزدا، شونىڭ
بىلەن كىفايەلەنەمىز. حازردا ئەساسى ئىشىمىز شۇندان
عىبارەت. كـوب ۋاقتدا دەستورنىڭ مەكتەب ئالـدىدا
تۇرغان حەقيقى ۋەزيفەلەرگە موۋافىق بولماغانى مەيـ
داندىر. بۈيۈك تەشەببۇس، هىممەت، تەعلىم، تەربىيەۋى
ئىجادىيەت، تورموش تىلەكلەرىگە جاۋاب بىرەدىگەن سىزـ
گىر، شۇنىڭ بىلەن بىرلىكدە نەزەرى تامانىدان ياخشى
حازرلەنغان هەم حازرغى ماركسىزم ـ لېنىنىزم تەعلىماتى
دەرەجەسىدە بـولغان ئوقۇتغۇچىغا مالىك ئىكەنمىز، شۇ
ۋاقتدا مەكتەبنىڭ ئىشلەرى مۇۋەففەقيەتلى بارا ئالىشى
مۇمكىندىر.

بىزنىڭ ۋەزيفەمىز ئوقوتغوچىلارنىڭ فەعالىيەتىنى
ئۆيغاتىش، توغرىدان توغرى ئىجادى ئىشلەرگە مەيىل
قىلدىرىش، تەشەببۇسىنى قوزغاتىشدىر. دارى دەرمانلەر
بىلەنگىنە بۇنگە ئېرىشمەك مومكىن ئېمەس. قىشلاقدا ئوـ
قۇتغۇچىلار ئاراسىدا ئىشلەش ئۈچۈن تايانچ بازا (ئوـ
رونلارى) سى مەيدانغا كېلتىرش مەسئەلەسىنى جىددى

ئېتىب قويىش كېرەك. بوندای تايانچ بازالار بىلەن مەكـ
تەبلەردە ئۇسۇل ئىشلەرى ۋە ئوقۇتغوچىلار ئاراسىداغى
ئىشلەرنى تايانچ مەكتەبلەرى بەجەرىشلەرى لازىمدىر.
رەسمىيەت تامانىدان قاراغاندا بۇندای مەكتەبلەر بار،
لېكىن، عەمەلى هېچ بىر ئىش قىلمايدىلار. ئولەر تۇرـ
مۇشقا مۇۋافىق ئېمەس، بەلكى جانسىز تەشكىلاتلاردىر.
تايانچ مـەكتەبلەرنىڭ تۇرمۇشقا مـۇۋافىق بولماغانلىقـ
لارنى ئـولەرگە نا توغـرى قاراشنىڭ داۋامىدان
كېلىسە كېرەك. تايانچ مەكتەبلەرىدەن ئـورگەتىسىنـ
لەر، عاددى مەكتەبدەن يـۇقارى تورسۇنلار، هەممە
مەسئەلەلەر توغرىسىدا مەسلەحەت بېرەدىگەن شورالار
خزمەتىنى كورسەتىشنى تەلەب قىلىشغا كىرىشدىلەر. بۇ،
ئەلبەتتە، تايانچ مەكتەبنىڭ كۈچىدەن كېلمەيدى ۋە ئىش
ئۈچۈن زەرەرلىدىر. نەتىجەدە تايانچ مەكتەبلەرى تۇرـ
مۇشغا مونلەقا يارامايدىغان بىر مەكتەب حالىغا كېلدىلەر.
شۇنىڭ ئۈچۈن تايانچ مەكتەبى توغرىسىدا باشقا بولغا
باسىشىمىز، هەممە ئوقۇتغۇچىلارنىڭ كەللىكتىيف بولىب
ئىشلەشلەرىگە بازا بولا ئالۇرلىق ماددى ئىمكانىيەتلەر
توغدىرىشىمىز كېرەك. بونىڭ يۈزەگە چىقارىلىشى ئۈچۈن
ئۇندە تەعلىم ـ تەربىيەۋى كوتىبخانەلەر تەشكىل قىلىش،
ئۆلكەنى ئورگەنىش موزىلەرى ئويوشتىرش ۋە هـەممە
ئوقۇتغۇچىلارنىڭ فايدالانا ئالىشلارى ئۈچۈن ياردامچى
بولادىغان نەرسەلەر بىلەن تەئمىن قىلىش زەرور بولادى.
تايانچ مەكتەبلەرىگە ئوقۇتغۇچىلارنى جۇدە ئىختىيات بىلەن
تانلاش كېرەك. تايانچ مەكتەبلەرىنىڭ ئوقـۇتغۇچىلارى
تەشەببۇسكار، جىددىيەتلى، ئىنقىلابى روحدە تەعلىم ـ تەرـ
بىيەۋى حازرلىگى بولغان ئوقۇتغۇچىلار جۇملەسىدەن
بولىسىنلار. ئۇنىڭ ياخشى دىپلومى بولماسلىغى، ساقـ
لىق كوب مەعلوماتى يوقلىغى هېچ نىمە ئېمەس، بەلكى
ئۇنىڭ عىلمگە مۇھەببەتى، سېزگولىگى، ئورگەنىشكە، ئىشى
بارغان ۋاقتدا ئورگەنىب ئالىشغا ئىستىعدادى بارلىغى
مۇهىمدىر. تايانچ مەكتەبلەرى توگەرەك ئىشلەرىنى تەشـ
كىل قىلىب، ئوقۇتغۇچىلارنىڭ كەنفىرىنسيەلەرى بىلەن
برلەشەدىگەن مەركەز بولىشلارى لازىم.

تايانچ مەكتەبى، ئالدىداغى توگەرەكلەرنىڭ ئىشـ
لەرى توغرىسىدا بىر نېچە سوز ئەيتىشكە توغرى كېلـ
دى. تايانچ مەكتەبلەرى ئالـدىداغى توگەرەكلەرنىڭ
تېگىشىنچە ئىشلەمەگەنلىكلەرىگە كوپ ئۇچرالادى. ئۇلەردە
بىر، ئىككى ئورتاق فەعالىيەت بىلەن ئىشلەيدى، قالغانلارى

ئېسە ئىشكە ساۋۇق قان بىلەن قارايدىلار، بۇن-
دەي ئەھۋالنى ئەلبەتتە يوقاتىش كېرەك. ئوقۇتغۇچىلار-
نىڭ كەنفىرىنسىيەلەرىنى تەشكىل قىلىش ئىشىگە ھەم،
ئەھەممىيەت بېرىش كېرەك. بونىدە ھەم بىر قانچا كەم-
چىلىكلەر بولىب، ئوقۇتغۇچىلار، كەنفىرىنسىيەلەردە ئىشكە
ئىعتىبار قىلماغانلىقلارى كورىنەدى. بۇنىداي كوڭلىسىز
ئەھۋالنى يوقاتىش ئۈچۈن كەنفىرىنسىيەلەرنى ئوقۇتغۇ-
چىلارنىڭ ئىشكە ھەۋەسلەرىنى قوزغاتادىغان، كەنفىرىن-
سىيەنىڭ ئىشلەرىنى دالتون پىلانىغا يافىلاشتىرادىغان
ھالدا تەشكىل قىلىش زەرور بولادى. بوندان تەمامەن
دالتون پىلان كىرگىزىش كېرەك دىگەن سوز ئاڭلانماسىن،
بەلكى سوحبەتلەر ئوتكەزىش، مەدخەل رەۋىشدە زەدەنىيە-
لەر بېرىش، ئۇلەرنى توگەرەكلەردە ئىشلەب چىقىش، بىر
فىكرگە كېلىش سوحبەتلەرى ئوتكەزىش، ئەلبەتتە زەروردىر.
ئۇگەرەك ۋە ئوقۇتغوچىلارنىڭ كەنفىرىنسىيەلەرىدە
حازىرغى چاغدا ئەساسى ئىشلەرنىڭ قانداي مەسئەلەلەردەن
عىبارەت بولىشى توغرىسىدا بىرنېچە سوز ئەيتىش كېرەك.
بىزنىڭ فىكرىمىزچە 1928/29 نچى ئوقۇش يىلى
ئۈچۈن قويىلاغىلار كوندەلىك مەسئەلەلەردەن بولادىلار:
ئىجتىماعىيەت سېكلىدەن قىشلاق خوجالىغىنى
كەللىكتىفلەشتىرىش، ئىككى دەرەجە حاسىلات ئالىش، قىش-
لاقدا ئىشلەش، ئوك ئاغماچىلىق قورقىنچىغا عائىد
مەسئەلەلەر توغرىسىدا فرقە پلىنوملەرىنىڭ قارارلارىنى
ۋە ئەھالى ئورتاسىدا دىنگە قارشى تەشۋىقات، مەكتەبدە
دىنگە قارشى تەربىيە توغرىلارىداغى مەسئەلەلەر.
تەعلىم - تەربىيەۋى مەسئەلەلەردەن - بۇ دەۋر
ئۈچۈن مۇھىمراق بولغانلارى قويىلاغىلار: كومپلېكس-
لەرنى مەلەكەلەر بىلەن مەحكەم باغلاب يورگىزىش مەس-
ئەلەلەرى، مەكتەبلەرنىڭ جەماعەتكە فايدالق ئىشلەرىنىڭ
فۇرمە ۋە ئۇسۇللارى، ئوقۇغوچىلارنى ئىجتىماعى، سىيا-
سى تاماندان تەربىيە قىلىش فورمە ھەم ئۇسۇللارى.
تايانچ مەكتەبلەرنىڭ ئىشلەرىنى سىياسى مەركەز-
لەر بىلەن باغلاب يورگىزىش زەرور، چۈنكى ئىشلەر
ئۇلەر بىلەن مەحكەم باغلانغاندا، ئىشلەرنىڭ تەرتىبسىز
بارىشىغا سەبەب بولغوسىدىر.
ئوقۇتغۇچىلارنىڭ ئىجتىماعى ۋە سىياسى ئىشلەرى
توغرىسىدا بىر نېچە سوز ئەيتىش كېرەك. بىر مۇنچە
ئوقۇتغۇچىلار، ئوقۇتغۇچىلارنىڭ ئىجتىماعى سىياسى
ئىشلەرىنى ۋە مەكتەبنىڭ ئىجتىماعى سىياسى ئىشلەرىنى
بىر بىرىگە باشقا بولغان ئىككى خىل ئىش دېب قارای-
دىلار. بۇ، ئەلبەتتە، نا توغرى. بوندا ياشلارنىڭ ۋەزى-
فەلەرىنى تەسۋىر قىلىب ئەيتكەن ئورتاق لېنىن نىڭ
سوزلەرىنى ھەر ۋاقتدا ئېسكە تۇشورىش كېرەك. ئو
قويىلاغىچا ئەيتكەن ئېدى: «مەكتەبنىڭ ئىشلەرىنى شون-
داي قويىش كېرەك بولادىكم، ئول ئىشلەردە ھەر بىر
منوتدا عۇمۇمى سەعادەتكە جوناتىلەدىگەن عەمەلى ۋەزى-
فەلەردەن قانداي لارى بولسا، ھەل قىلىنسىنلار». بىزنىڭ
مەكتەبىمىزگە كىرگىزىلىشى لازىم بولغان بۇ يول، ئوقۇت-
غۇچىلارنىڭ ئىجتىماعى، سىياسى ئىشلەرىنىڭ مەركەزى
بولادى. ياخشى ئوقۇتغۇچى جەماعەت ئىشىنى، فەقەت،
ئوزىگىنە بېجەرىب قالماسىدان، بەلكى، بالالاردا ھەم، جەما-
عەتچىلىك مەلەكەسى ئورۇنلاشتىرادى.
مەكتەبنىڭ جەماعەتكە فايدالى ئىشلەرى قىسمىدە
ئەساس بولغانى، ھېچ شۇبھەسىز خوجالىقنى كەللىكتىف-
لەشتىرىش ئىشلەرىدە مەكتەبنىڭ ئىشتراكى، 1928/29
نچى يىلدە ئوتكەزىلەدىگەن بىر تالاى ئىجتىماعى، سىيا-
سى مەعرەكەلەردە ھەم ئىشتراك قىلىشدىر. سىياسى تا-
ماندان ئەھەممىيەتلى مەعرەكەلەر: شورالارغا سايلاۋ، كەم-
سەمول تەشكىلاتلەرى تاماندان ئوتكەزىلەدىگەن كەم-
پەنىيەلەردەن مەدەنى يورۇش، مەكتەب فايداسىگە شەن-
بەلىكلەر ۋە باشقالار.
بۇ، مەعرەكەلەردە مەكتەب ھەم ئوقۇتغۇچىلار ئېك
فەعال رەۋىشدە قاتناشىشلارى لازىم، قىشلاق خوجالىغىنى
كونەرىش ۋەزىفەلەرىنى حەل قىلىشدا مەكتەبنىڭ عەمەلى
ئىشتراك قىلىشى مومكىن بولىشى ئۈچۈن مەكتەبلەر
ئالدىدا يېر ئوچەستكەلەرى تەشكىل قىلىش توغرىسى-
داغى ئىشلەرگە جىددىيەت بىلەن كىرىشەكلەرى زەرور.
ياقىن يىللاردا حاسىلاتنى ئىككى مەرتەبە ئاشىرىش كېرەك-
لىگى توغرىسىداغىنا سوزلەش كىفايە قىلمايدى، بەلكى،
بۇنىڭ قانداي يوللار بىلەن يۈزەگە چىقارىلىشىنى عەمە-
لى رەۋىشدە كورسەتىش كېرەك. مەنە بۇ ساحەدە ئىش
جۇدە يامان. مەكتەب ئالدىدا بولغان يېر ئوچەستكەلەرى
ھېچ بىر قەناعەت قىلماسلىق حالدا بولىب، كوپىنچە مەك-
تەبكە قارشى جانلى تەشۋىقات خىزمەتىنى ئوتەيدىلەر.
چۈنكى، مەكتەب ئالدىداغى يېر ئوچەستكەلەرىنىڭ خو-
جالىغى، ئىشى ئېك زەعىف بولغان خوجانىڭ ئىشىگە
قاراغاندا ھەم، ياماندىر. مەكتەب ئالدىداغى ئوچەستكە-
لەرنىڭ ئىشەرىدە ئوقۇتغۇچىلاردان كېك رەۋىشدە

فايدالانش كېرەك، قىشلاق ياشلارى، قىشلاق ئەھالىسىنىڭ
ھەممە تەبەقەسىنى كوبرەك جەلب قىلىش زەرور. مەنە
بۇ ئېسە ئوسمۇرلەر بىلەن بولادىغان ئونوملىك ئىش ۋە
مەكتەبنى ئەھالىگە ياقىنلاشترغوسىدىر.

تايانچ مەكتەبنىڭ ئىشلەرىنى تەشكىل قىلىش ۋە
ئۇلەرنىڭ ئۇسۇللارى توغرىسىدا بر نىچە سوز ئەيتىش
كېرەك. مەكتەب ئارقاسىدا ۋە ئونىڭ تۇرمۇشىداغى
فورمە ھەم مەنفەعەتلەر بىلەن جانلى باغلانش سايەسىدە
مەكتەب، ئولكەنى خوجالق تامانىدان يوكسەلتىرشدە،
ئونىڭ خوجالىق حەياتىدە مۇھىم عامىللەردەن برىسى
دېب تانىشىمز لازىم بولادى. فرقە بونى ئاڭلادى ۋە
ئاچىق باھا قويدى. ئوقۇتغۇچى قىشلاقىنىڭ تەشۋىقات.
چىسى ۋە تەرغىباتچىسى دىگەن مەشھور «قەزىيە» نى
قىشلاقىنىڭ مەدەنى مەعارف ۋە خوجالق، ئىقتىسادى،
تەرغىبات مەركەزىنىڭ بر قىسمى بولغانىنى تەستىقلەش
دېب بىلىش كېرەك. شۇنىڭ ئۇچۇن مەكتەب ئولكەنى
خوجالق، ئىقتىسادى ۋە ئىجتىماعى سىياسى يوكسەلشىدە
حازرغى زامان تەلەبلەرى دەرەجەسىگە باسىشى لازىمدر.
بزنىڭ خوجالىغىمز ۋە سىياسى يوكسەلشىمزدەگى
ھەر بر يەڭى قەدەمنى مەكتەب ئۇشلەشى ھەم شۇنگە
يەرەشە ئىشنى ئوزىشى كېرەك. بو، مەكتەبنىڭ موستەھ.
كەم پروگرەممە، ئىش موندەرىجەسى ھەم ئۇسۇللارىغا
ئېگە بولىشى لازىم ئېمەس ئېكەنىنى كورسەتمەيدى. ئو.
قۇتش ئۇچۇن مۇستەحكەم پروگرەممە ھەم ئۇسۇللار
قالادىلار. مەكتەب حازرغى تارىخى چاقدا قانداى نەرسەگە
ئايرىچا ئەھەممىيەت بېرشنى كورە بىلىشى لازىم.
بۇ فىكرنى ئاچىق قىلىب كورسەتىش ئۇچۇن، فەقەت،
بر نوقتادا توختالىب كېتەمز. حازرغى چاغدا بزنىڭ
شۇعارىمز قىشلاق خوجالىغىنى كەللېكتىفلەشترش،
كەمبەغەللەرنى تەشكىل قىلىش ۋە قىشلاقىنىڭ مۇشتوم.
زورلارىغا ھۇجۇمدىر. شۇنداي بولسا ھەم، بۇ شوعارلەر.
نىڭ ئاچىق بولىشىغا قاراماسدان قىشلاق مەكتەبىنىڭ بو
ۋەزىفەلەردەن چېتدە تورغانلىغىنى كورەمز. حالبوكى،
ئىشلەش ئىمكانىيەتلەرى بولغاندا، مەنە شو ساحەدە جە.
ماعەتگە فايدالى ئىشلەرنى كېڭەيتىشى لازىمدىر. مەكتەب،
حازرغى زەمانىڭ تەلەبلەرنى ئۇشلەشى ئۇچۇن مەك.
تەبنىڭ يولباشچىلارى بولغان ئوقۇتغۇچىلار، بۇ تەلەب.
لەرنى ئۇشلەشلەرى زەروردىر. ئوقۇتغۇچىلار، فەقەت
شورا سىياسەتىنىڭ ئەساسلەرى، تېۋەرەگىدە نەرسە

بولغانىنىغىنا توشىنىب قالماسدان، بەلكى قىشلاقنى قايتا.
دان ئوزىش ۋە مەدەنى تامانىدان يۇكسەلتش مەقسەدى
بىلەن ئونىڭ خوجالق ھەم ئىقتىسادى ئىشلەرىگە تەئسىر
قىلىشلارى لازىمدىر. مەنە بۇلەرنىڭ ھەممەسى ئوقۇت.
غۇچىلارنىڭ بىلىم ۋە ئىقتىدارىنى يۇكسەلتش ھەم بۇ
ئىشنى رېجە بىلەن ئالىب بارىش مەسئەلەلەرىگە كوب.
رەك ئەھەممىيەت بېرىش زەرور ئېكەنىنى كورسەتەدى.
مەقالەنىڭ باشىدا ئوقۇغۇچىلارنىڭ بىلىم ۋە ئىقتىدارىنى
يوكسەلتىشدە تايانچ مەكتەبى مەركىز بولىشى ۋە ئۇلەر.
نىڭ مەعلوماتلەرىنى كۆتەرشدە خازرغى چاغدا قانداي
عەمەلى ۋەزىفەلەر ئالدا تورغانلىغى توغرىسىدا ھەم،
ئەيتدىك. فەقەت، بونىگىنە ئەيتىب، نوقتا قويش نا توغرى
بولور ئېدى. بۇ ئىشكە موستەحكەم رەۋشدە بر خىل
يولباشچىلق كورسەتىش كېرەك. حالبوكى، ئوقۇتغوچىلار.
نىڭ مەلەكەلەرىنى يوكسەلتىش ئىشىگە يولباشچىلىق قىلىن.
مايدى. ئوكروگ ئۇسۇل شورالارى بۇ ئۇلۇغ ۋە ئەھەممىيەتلى ئىشدەن چېتدە تورادىلار. ئۇلەر بۇ ئىشكە
رەھبەرلىك قىلىشقا يافىندان ئىشتىراك ئېتىشلەرى ۋە بۇ
ئىشنىڭ تەرتىبلى بارىشى ئۇچۇن ھەر بر ئوكروگدە
بر خىل پىلان بولىشى لازىم. بۇ ئىشلەرگە يولباشچىلق
قىلىش ھەم كومەك بېرىش توغرىسىدا خەلق مەعارف
كەمىسەرلىگىگە ھەم، بر مونچە ۋەزىفەلەر يوكلەتىلىشى
كېرەك بولادى.

بۇ ئىشدە خەلق مەعارف كەمىسەرلىگى تامانىدان
كورسەتىلەدىگەن ئەساسى ياردام بزنىڭ فىكرىمزچە ئو.
قۇتقۇچىلارغا باشلىچا يېرلى ئوقۇتغۇچىلار ئۇچۇن يار.
دامچى بر قانچا كىتابلار نەشر قىلىشدىر. حازردا بز ئېگە
بولغان تەعلىم ــ تەربىيە ئەدەبىياتىنىڭ باشلىچا روس
تلىدە بولغانلىغى مەخفى ئېمەس، شۇنىڭ ئۇچۇن ئو،
عاممەۋى ئوقۇتغۇچىغا كوب ۋاقتدا ئاڭلاشلمايدى.

ئوقۇتغۇچىلار ئۇچۇن ئانا تلىدە ئۇسۇل ئەدەب.
ياتى نەشر قىلىش مەسئەلەلەرىگە ئاز ئەھەممىيەت بېرىل.
گەنىدەن، ئۇلەرنىڭ بىلىم ۋە ئىقتىدارلەرىنى كوتەرش
ساحەسىدە بر تالاي يېتىشسىزلىكلەر بارلىغىنى كورەمز.
ئوقوتغۇچىلارنىڭ مەعلوماتلەرىنى يوكسەلتش تەعلىم ــ
تەربىيەۋى مەسئەلەگىنە ئېمەس، بەلكى سىياسى ئەھەم.
مىيەتگە ئېگە بولغان جىددى مەسئەلەدىر. بو مەقالەمزدە
كورسەتكەنىمزچە ئوقوتغۇچىلار ئۇچۇن ئەدەبىيات نەشر
قىلش مەسئەلەسى ياقىن ۋاقتدا قويىلىشى لازىمدىر.

1928/29 نچى يىلدا ئوقۇتغۇچىلارنىڭ بىلىم ۋە ئىقتىدارىنى يۈكسەلتىش ئىشى كېچىكتى، لېكىن، شۇنداي بولسا ھەم، ئوقۇش يىلىنىڭ بارىمىدان بۇ يولدا قىلىنادىغان ئىشنى باشلاش كېرەك. كېلگۈسىدە ئېسە، بۇنى ئوقۇش يىلى بىلەن بىر ۋاقتدا باشلاب، بۇتۇن ئوقۇش يىلى داۋامىدا ئالىب بارىشىمىز لازىمدىر. شۇنداي قىلماغاندا بىزنىڭ مەكتەبنىڭ ئىشلەرى حازىردا سودرەلگەنىدىك ئىشچى سىنفىنىڭ سىياسى ھەم خوجالىق ۋەزىفەلەرىنىڭ دومىدە سودرەلگوسىدىر. بۇ ۋەزىفەلەر حەل قىلىنماسا، مەكتەب ھەم ئوقۇتغۇچىلار بۈيۈك ئىجتىماعى قۇرىلىش دەۋرىنىڭ ئىسمىگە موستەحىق بولماسلار.

كوزىرف.

ئۆلكە سىياسى مەعارف كېڭەشىنىڭ يەكۈنلەرى

شۇ يېكەبىر ئايىنىڭ باشلارىدا ئۆزبېكستان سىياسى ئاقارتىش ئىشچىلەرىنىڭ جۇمھورىيەت كېڭەشى بولىب ئۆتدى. بۇ كېڭەش جۇمھورىيەتىمىزدەگى مەعارف مەدەنىيەت ئىشلەرىنىڭ تېز يۈكسەلىش يوللارى، سىياسى مەعارف ئىشچىلەرىنىڭ ئۆسىش چارالارى توغرىسىدا بىر مۇنچە قەتعى دېرېكتىۋلەر بېردى.

مەملەكەتنى سەناعەتلەشدىرىش، قىشلاق خوجالىقىنى مەدەنى ئەساسدا قايتادان تۈزىش، كەلخوز، ساۋخوز ئىشلەرىنى ئىلگەرىلەتىش ئۈچۈن ئىشلەيدىگەن مايىلەر حازىرلاش زەرور ئېكەنىن ئاچىب كورسەتدى.

كېڭەشنىڭ كۈن تەرتىبىدە - ئۆزبېكستاندا مەدەنى ئىنقىلابىنىڭ ۋەزىفەلەرى، شورالارغا سايلاۋ مەعرەكەسى مۇناسەبەتى بىلەن عاممەۋى سىياسى مەعارف ئىشلەرى، ساۋادسىزلىقنى بىتىرىش ئىشلەرىنى يەڭى ئەلىفبې بىلەن تېزلەتىش، س / ب ئىشلەرىنى 28 - 29 نچى يىلدا ئىشلەب چىقارىش پىلانى، ئۆزبېكستاندا ئۆتكەزىلگەن ساۋادسىزلىقنى بىتىرىش يەڭى ئەلىفبېنى عاممەلەشتىرىش ئايىنىڭ تەخمىنى يەكۈنى، ساۋادسىزلىقنى بىتىرىش يولىدا ئۇسۇلى جېھەتدەن يولباشچىلىق قىلىش ئىشى كېبىن بىر مۇنچە مۇھىم مەسئەلەلەر بار ئىدى.

كېڭەش ئۈچ كۈنلىك ئولتىرىشىدا يۇقارىداغى مەسئەلەلەر حەقىدا كېڭ ئۆتكۈر فىكر يۈرگۈزدى. ھەر بىر مەسئەلە ئۈستىدە مەحەللەرنىڭ فىكرىنى ئىڭلاب مەحەللەردە بولىب تۇرغان كەمچىلىكلەرىنى ئايدىنلاشدىرىلدى.

ئۆزبېكستان خەلق مەعارف كەمىسسەرى ئورتاق رامىزنىڭ **ئۆزبېكستاندا مەدەنى ئىنقىلابىنىڭ ۋەزىفەلەرى** دېگەن مەعروزەسى كېڭەشكە جۇدە ھەم روح بېردى.

بۇ - مەعروزە بىلەن كېڭەش، ئۆزبېكستاندا خەلق مەعارفىنىڭ تۇتغان ئورنى، خەلق مەعارفىنىڭ بۇ كۈنگەچە كېچىرگەن ئەحۋالى، مەعارف جابھەسىدە بولىب تۇرغان يېتىشمەسلىكلەر ۋە بۇ كۈنگەچە خەلق مەعارفىدا بولغان مۇۋەففەقىيەتلەر سانالىب ئۆتدى.

كېڭەش، مەكتەبلەرىمىزگە باتراق ۋە كەمبەغەل بالالارنىڭ يېتەرلىك سورەتدە جەلب قىلىنماغانىنى سان جېھەتدەن يېتەرلىك بولسا ھەم، سىفەت ياغىدان ئەنچە كەمچىلىكلەر بارلىغىنى، ئورتا مەكتەبلەرىمىزدە مەحنەتكەش بالالارىدان ئەساسى مۇتەخەسسىسلەر حازىرلاش ئىشىنىڭ ياخشى بارماغانلىغىنى ۋە بۇنگە بۇندەن سوڭ مەكسىموم ئەھەممىيەت بېرىشنى تەئكىدلەب ئۆتدى. سىياسى مەعارف ئىشلەرىنىڭ كەلدەگى ۋەزىفەلەرى، تەعلىم - تەربىيە ئۇسۇل ئىشلەرىدە كورىلىب تۇرغان كەمچىلىكلەر، عومومى مەجبورى تەعلىمنى يۈزەگە چىقارىش شۇنىڭ بىلەن بىرگە خالق مەعارفىگە چىقارىلغان ئاقچانى ئورىنسىز يېرلەرگە سەرف قىلىشدان ساقلانىش ۋە عامانى مەكتەب بىناسى سالىش ئىشلەرىگە جەلب قىلىش كەبى ئىشلەر توغرىسىدا كېڭەش جىددى ئىش كوردى. كېڭەش، ساۋادسىزلىقنى بىتىرىش ئىشىدە بۇ كۈنگەچە موعەييەن بىر پىلان يوقلىغىنى ئىعتىبارغا ئالىب مەخسوس پىلان تۈزىش ۋە بۇ ئىشگە جەماعەت تەشكىلاتلەرىنى ئۈيۈشدىرىب ئۇلەردەن ماددى ياقدان كومەك ئالىشنى لازىم تاپدى.

ساۋادسىزلىقنى بىتىرىشدە مەكتەبگەكىنە قاراب تۇرماسدان بەلكى يەككە گرۇپپە بىلەن ئوقوتىش ئىشلەرىنى تېزلەتىش، يەڭى ئەلىفبې ئۆرگەنىش توگەرەكلەرى تۈزىش، بۇنىڭ تەشكىلى، ئۇسۇلى تامانلارىغا رەھبەرلىك قىلىب تۇرىش كېرەك ئېكەنلىگى سۆيلەنىلدى.

مەحەللەردە مەعارف تەشكىلات ئىشلەرى ھەلىگەچە ياخشى يولغا قويىلماغان. رايون مەعارف مۇدىرلەرىنى تەعيىن قىلىشدا بىر مۇنچا ئاڭلاشىلماۋچىلىقلار بار.

ئىكرۇگ مەعارف شۆعبەسى بىلەن كېلىشمەسدەن رەي ئىجراقوملار ئۆزلەرىچە رەيون مەعارف مودىرى تەعيىنلەگەنلەر. نەتىجەدە نا ئەھل كىشىلەر قويىلىب ئۇلەر مەركەز ۋە ئوكروگنىڭ دىرېكتىۋلەرىنى باجارىشدا سەرمايە (بۇدجېت)دەن فائىدالانىشدا، ۋە تېز - تېز ئۆزگەرىب تۇرىش ئارقاسىدا (ئەنجەن كاسان رايونىدا 7 مەرتەبە ئۆزگەرىلگەن) مەعارف ئىشلەرى كوب يېرلەردە چىغرىقدان چىقىب كېتىلگەن.

مەنە بۇنداي غەيرى تەبىعى حاللارغا مۇندەن سوڭ چېك قويىش كېرەك! كېڭەش مەيدە مىللەتلەر مەعارفىگە ئايروچا ئەھەممىيەت بېرىشنى لازىم تاپدى. چۈنكى كوب يېرلەردە مەيدە مىللەتلەر مەعارفىگە تېگىشىنچە ئەھەممىيەت بېرىلمەگەن. ئۇلەرنى كېرەكلى ئەدەبىيات - دەرسلىكلەر بىلەن تەئمىنلەشدە دىققەتسىزلىك بولغان. فاقات 8-1927 نچى يىلداغىدا س/ب مەكتەبلەرى بىلەن مەيدە مىللەتلەر ياخشى تەئمىن قىلىنغانلار.

شۇنىڭدەك خاتىن-قىزلار مەعارفىگە ھەم ئايروچا ئەھەممىيەت بېرىشلەر بولماغان. كېلگۈسىدە بۇنگە كېرەكلى ئەھەممىيەت بېرىش لازىملىغىنى كېڭەش جۇدە زەرور تاپدى. مەدەنى جېھەتدەن قالاق بىر ئۆلكەدە سىياسى ئاقارتىش مۇئەسسەسەلەرىنىڭ ۋەزىفەسى بۈيۈك بىر ئورىندا تۇرىشى تەبىعىدىر.

ئۆزبېكستان جۇمھورىيەتىدەگى سىياسى مەعارف مۇئەسسەسەلەرى قانچا بىر ۋەزىفەنى ئۆتەگەن بولسا ھەم بۇ كۈنگى تەلەبگە كورە كەتتە كەمچىلىكلەرگە ئېگەدىر. سىياسى ئاقارتىش مۇئەسسەسەلەرى سىياسى مەعارف كاممونىزم غايەسىنى تارقاتادىغان بىر مۇئەسسەسە بولسا ھەم ئۆز تېۋەرەگىگە ياخشىلاب جەماعەت فىكرىنى ئۈيۈشدىرالماسلىغى بۇ

جايەدەگى ئىشلەرگە، جەماعەت تەشكيلاتلارينىڭ ھەم ياقندان قاتناش ـ ماسلىغى كەتتە كەمچىلىككە يول ئاچىپ تۇرادىر.

مەنە شۇ ساھەدەگى كەمچىلىكلەرنى تېز كۈندە يوقاتىشنى ۋە جەماعەت تەشكيلاتلارى بىلەن ئىشلەگەندە بۇ نۇقسانلارنى تېز بىتىرىش مۇمكىن ئىكەنلىگىنى كېڭەش ئايروچا كورسەتتى.

حازىرغى شورالارنى قايتادان سايلاش مەعرەكەسىدە سياسى مەعارف مۇئەسسەسەلەرينىڭ رولى ئاغىر ھەم مۇھىمدىر.

مەسەلەن: قولوب، قزل چايخانە ۋە قزل بۇرچەك دىيمەقانلار ئۈيلەريني بېزەتىش، مەخسوس ۋيچىرلەر ئوتكەزىب تۈرلى پىلەكات، دىئاگرامما بىلەن زىنەتلەش كېرەك. مۇندەن باشقا بۇ مۇئەسسەسە ـ لەردە سوئال ـ جاۋاب كېچەلەرى ئوتكەزىب، سەنايع نەفيسە، موسيقا، ديرام، كوك كويلەك، جانلى گەزيتە ئىشلەريگە ئايروچا دىققەت قىلىش لازم.

چۈنكى بۇ يول بىلەن سياسى مەعارف مۇئەسسەسەلەرى عامماغا تاغىدا ياقىنلاشىب ئوزينىڭ ساھەسىدا بىر مۇنچا مۇھىم ۋەزىفەلەرنى ئوتەگەن بولادىر.

شۇنىڭ بىلەن بىرگە مەحەللەردە راديو ئىشلەريني يولغا قويىب، سەييارە كينا، كۇتۇبخانە ئىشلەريگە ئەھەمىيەت بېرىش ۋە شۇ ئىشلەردە ئاينىقسا ئىشچى ـ دېھقان خاتىنقزلار عامماسىدان كيك سورەتدە فائي ـ دەلانىب ئولەرنى ھايلاۋ ئىشلەرگە ۋە عوموميى جەمعييەت يۇمۇشلەريگە تارتىش كېرەك.

عامماۋى تەشكيلاتلار يەڭى ئەلىفبې بىلەن ساۋادسىزلىقنى بىتىرىش ئابى مەعرەكەسىدە سۇست ئىشتىراك قىلدىلار.

س/ب بودجەتينى تۈزىشدە مەركەزى ئىدارەلەرنىڭ كورگەزمەسىگە قاراماسلىق بەعزى ئوكروكلەردە 1927-8 يىلغا نىسبەتەن س/ب بودجەتى كەمەيىب كېتدى.

مۇندەن باشقا س/ب مەكتەبلەرى ئوقۇتۇ قوراللارى بىلەن تەئمىن قىلىنمادى.

مەكتەبلەرنىڭ ريمونت ئىشلەرى ئوز ۋاقتىدا باجارىلمادى. كەمـ ـسەمولەر ئاراسىدا يەككە گروپپە بىلەن ئوقۇتغۇچىلار حازىرلاشدا بەعزى ئوكروگلەر سۇستلىك كورسەتدى. ب/س جەمعييەتلەرنىڭ يەچەيكەلەرينى تەشكيل قىلىش ئونگە ئەعزالار توپلاشدا كەتتە كەمچىلىكلەر بولدى. شۇنىڭدەك بىر مۇنچا كەمچىلىكلەرنىڭ كېڭەشىدا تەكرارلانماسلىگى ئۈچۈن كېڭەش ئايرىم يول ـ يورۇقلار كورسەتدى.

شۇنىڭ بىلەن كېڭەش، ساۋادسىزلىقنى بىتىرىش ئىشىدە سىفەت ياغىدان قەناعەتسىز حالدا بولىشىنى، پروغراممىغا عائىد ئىشلەنىب چىققان بىر ئۇسۇلنىڭ يوقلىغىنى، بۇنىڭ نەتيجەسىدە س/ب مەكتەبلە ـ رىدە ئىشلەرنىڭ ئونۇمسىز بولىشىنى، كوزدە تۇتىب تېگىشلى يوللار كورگەزدى.

ئېڭ ئاخىردا كېڭەش مەنە ۋۇييداغى ئەرسەلەرنىڭ عەمەلگە ئا ـ شىشىنى ۋە يۇقارىدا كورسەتىلگەن كەمچىلىكلەر بىلەن بىرلىكدە يوقاتىشنى لازم تاپادى.

عامماۋى س/ب مەكتەبىنىڭ عەمەلى ئىشلەرنى حسابغا ئالىش، پروغراممانى مەحەللى شەرائىتگە تەتبيق قىلىب ئۇسۇلى جەھەتدەن ئىشـ ـلەب چىقىش، ئوقوچىلارنى س/ب مەكتەبلەرى ئارقالى عەمەلى ئىشلەرگە تارتىش، يەككە گروپپە بىلەن ئوقوتىش ئىشلەرنى نەتيجەلى بىر ئۇسۇلگە قويىش، س/ب موعەللىملەرى ئاراسىدا ئۇسۇل كەنفرينسەلەرى ئوتكەزىب ئولەرنىڭ مەعلوماتلارينى ئاشىرىش ۋە شۇنىڭدەك بىر مۇنچا مۇھىم تەكلىفلەر قالدىردى.

ئېندىلىكدە بىزنىڭ ۋەزيفەمىز مەنە شۇ قارارلارنى ئورگەنىب تۇرمىشدا بارلىقغا چىقارىش ۋە بۇ يولدا فەعاليەت كورسەتىشدىر.

م. حامدوف.

ياقندا بولوب ئوتكەن سەمەرقەندە ئوكروگ سياسى مەعارف ۋە س/ب ئىشچىلەرنىڭ بىرىنچى كېڭەش مەجلىسى

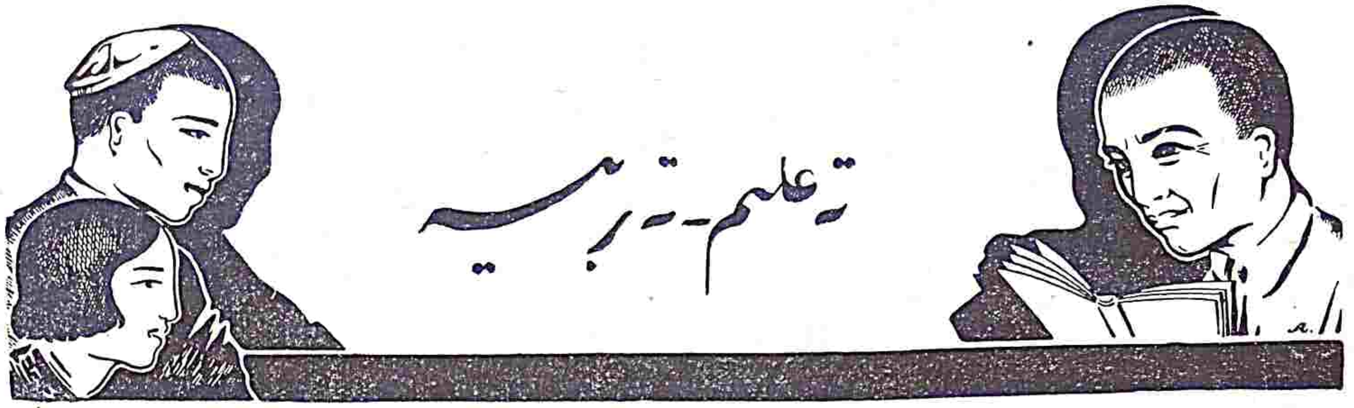

پېداگوگیه[1]

(педология)

ن. رەجەبزادە.

فەننی تەربیه-پەدەگوگیه-دۇنیاسىدە جۇدە كەتتە مەۋقىع تۇتۇب، بۇتۇن پېدەگوگەلەرنی ئوزیگە جەلب ئېتكەن بر فەن بولسا، ئۇ هەم پېدەلـوگیه (педо-логия) در.

پېدەلوگیه دیگەن بر ئىستلاحنی سیرە ئىشلىتمەگەن یاش ئۇقۇتقۇچىلارىمز بىلەن شۇ حەقدە بر ئاز گەپلەشىب ئوتىشنی فایداسىز كۇرمەدك.

پېدەلوگیه فەننی نىمەدەن بەحسلەشەدى؟ دیگەن سورااقا شوندای جاۋاب بېرسە بولادى:

پېدەلوگیه دیب بالانىڭ مەعلوم بر موخیت ئىچیدە ئالغان تەربیەسىدەن كېلیب چىققان عادەت، خۇلق ئوز-ئوزىنى نۇتا بىلیش ۋە ئایرم خۇسۇسیەتلەرىنی ئۇرگەنىشگە یاردام بېرە دیگەن، ۋە بۇلەرنىڭ توب-تامۇرىن تېكشىرىشگە، ئۇرگەنىشگە، هەمدە شو ئۇرگەنىشلەر نەتیجەسىدە مەعلۇم بر نوقتاغا توختالیب، بر فكرگـە كېلیب ئۇنگە قارشى تېگشلك چارالار كورىشگە یول ئاچادىغان فەنگە، پېدالوگیه فەنی دیب ئەیتىلەدى.

پېدەلوگیەنىڭ كورسەتكەن یوللارى ۋە پرەگرەممەلەرى بىلەن یاخشى تانىش بولغاندا ۋە ئوشەلەر بویىنچا ئىشلەگەندە گىنە، ئونۇملك نەتیجەلەر ئالىشقا، یەعنى بالالاردا‌غى خۇسۇسیەتلەرنی ئۇرگەنىشكە مۇمكن بولۇر دیب بولادى. مەسەلەن: بالاداغى تۇشىنىش- ئوزلـەشدىرىش ئۇرگەنگەن نەرسەسىنی خاتىردە ساقلاش ئىشىگە هـەم موحیتدەگی تۇزداش شەرتلەرىگە بولغان مۇناسىبەتلەرىنی شۇنىڭ دیك ئۇندەگی عادەت خۇلق خۇسۇسیەتلەرىن ئۇرگەنیب بولادى.

بالانی ئورگەنىش- ئوزىنی چىن ئۇقوتقۇچى-موربىي دیب ئاتاغان هەر بر كشىنىڭ برنچی ۋەزیفەسىدر. نېگە كم ئوقۇتقۇچى بولغان كشى، پېدالوگیه بىلەن یاخشى تانىش بولیب بالاداغى یېتشمەسلكلەرىنی سېزیب، ئونگە قارشى چارا كورىب، بالانی توزەتیب تەبیعی بر حالگە كېلتىرە ئالادر. ئەگەر، ئوقوتقۇچى شو نەرسەدەن مەحروم بولسا، ئۇ‌پەللەدە ئۇنگە تېگشلك چارا هەم كورە ئالمایدى، بالاغا كېرەك بولادىغان تەربیەنی هەم بېرە ئالمایدى. بېرگەن بىلمی، تەربیەسی بالا ئۇچۇن یا جۇدە ئاغر، یاكی جودە یېڭل بولیب، بالانىڭ مەكتەبدە ئوتكەن عۇمرىنی بوشقە ئوتكەزگەن بولور. بۇنىڭ بىلەن ئوقوتقۇچى، ئوز ۋەزیفەسىنی ئوتەلمەگەن بولیب، بالانىڭ بوزىلىشىغا سەبەب بولغان بولادى. مۇنە مۇندای حال نەتیجەسىدە بالا بىلم، تەربیه ئالىش ئورنىغا نادان، هېچ بر ئىشگە یاراقسز بر بوسۇندە بولیب قالادى.

شۇ ئەحواللەرنىڭ بولماسلىغى، بالانی كېرەكچە تەربیەلەش ئۇچۇن بالا تەربیه ئېتكوچىنىڭ پېدالوگیه بىلەن تانىش بولىشلارى لازمدر.

فیزیكە بىلەن ریازییات-مۇهەندس ۋە ئېخنىكگە قاندای فایدا بېرسە، پېدەلوگیه فەننی هەم پېداگوگگە ئوشانداق، بەلكی، ئوندان هەم ئارتق فایدا برەدر. فیزیكە مۇهەندسگە تەبیعی قانونلارنی ئورگەنگەندیك، پېدالوگیه هەم پېداگوگگە تەبیعی قانونلارنی ئورگەتەدى. براق، بۇ ئورگەنىلە دیگەن تەبیعی قانونلار بالانىڭ موخیتیدە بولادى. ئۇ، ئوزیدە ماتریالنی بالادان هـەم بالانىڭ موحیتىدەگی نەرسەلەدەن گىنە ئالادى. شۇ تىلەك بىلەن ئۇ (پېدالوگیه) بالانی هەر تاماندان تېكشىرىب ئورگەنیب سىنەلەدى.

1) بۇ ماقالانی یازشدا ئېبروغلو بېركچەننەنىڭ «قىسقاچا پېدەلوگیه» دیگەن ئەسەرىدەن تولا فایدالانىلغان.

قىسقاسى پېدالوگىيە بالاغا بولغان بۈتۈن ھاللارنى
تېكشىرىپ، ئوقۇتغۇچىلارغا بالانى ئورگەنەدى، بالانىڭ
كۈچىگە يارىشا ماتېرىيال بېرىشنى كورسەتەدى. يەعنى،
بالا توغرىسىدا ئوقۇتغۇچىلارغا رەھبەرلىك ئېتەدى.

پېدالوگىيەنىڭ تارىخى.

پېدالوگىيە فەننى جۇدە ياش بىر تارىخقا ئېگەدىر.
ئۇ، كوب ئېمەس 1786 نچى يىللاردا گىنە نېمىس عالىمى
«تىدىيمان» تامانىدان تۈزىلىپ، 20 نچى عەسىر باشلا-
رىدا ئوزىگە تېگىشلىك ئورۇننى ئالا بىلدى. پېدالوگىيە
مەنە شوندا'ي ياش بولىشىغە قاراماسدان، كېينگى كۈن-
لەردە ئۇ ياخشى گىنە يېتىشگەن بىر فەن سانالادى. پېدالوگى-
يەنىڭ بۇ يۇسۇن بىردەن يۇكسەلىشىگە «ھولتىس» «لوبىش»
«كەسمە ئول» «سىكز موند» «گېربەرت» دىك بۈيۈك
پسىخالوگ عالىملارىنىڭ ھارماي-چارچاماي خىزمەتلەرى
سەبەب بولغاندىر، رۇسىيەدە بۇ يولدا خىزمەت ئېتكەنلەر
«تاشىچېنكو» «نېچايوف» «گرىباڭيدوف» ھەم «بلونىسكى»
دىك عالىملار سانالادى.

«گۇس» پروگرممەسى ۋە پىدەلوگىيە.

«گوس تامانىدان تۈزىلگەن پروگرممە ئېسكى
پروگرممەدەن ئىككى نەرسە بىلەن ئايرىلادى:

1) ئىچىدەگى ماتېرىيال بىلەن، 2) ۋەشۇ ماتېرىيالنى
ئورگەتىش ئۇسۇلى بىلەن. پروگرممە، بالالارغا بېرىشكە
تېگىش بولغان بۈتۈن ماتېرىيالنى، بالالارنىڭ كۈچ ھەم
زەۋق قىزىقىشلارىغا قاراپ سايلايدى. بالالارنىڭ كۈچ
ھەم قىزىقىشلارىن پېدەلوگىيە تېكشىرگەنلىكدەن بۇ ياقدان
«گۇس» پروگرممەسى شۇ پېدەلوگىيەگە نېگىزلەنگەن،
دېيپ ھىسابلانادى. ئىككىنچى ياقدان بۇ پروگرممە شۇ
ماتېرىيالنى بالالارغا ئورگەتگەن پەللەدە بۈتۈن بىلىملەرنى
بىر مەۋزۇع ئېتۋەرەگىدە تۇپلاپ «كومپلېكس سىستېمەسى»
بىلەن ئورگەتەدى. بۇنىڭ بۇ سېستېمىنى سايلاشىغا ھەم
شۇ پېدەلوگىيە سەبەب بولادى. شۇنىڭ ئۇچۇن «گوس»
پروگرممەسى شۇ پېدەلوگىيە مىۋەسى دېسەك ھەم بولادى.
ئەگەر، «گوس» «پروگرممەسىنى ئايرىم مەسئەلەلەردە
تەخلىل ئېتىپ تېكشىرسەك بۇ، مەسئەلە يەنە ھەم ئاچىغراق
بولۇپ كورىنەدى. مەسەلەن: ئۇندەگى ئىش، جەمعىيەت،
تەبىيعەت ستونلەرى، ئۇلەرنىڭ بارا-بارا كېڭەيىشى ھەم
ئايرىم كومپلېكسلەرنىڭ تۈزىلىشى ھەممەسى شۇ پېدە-
لوگىيەگە نېگىزلەنگەن

بەعزى بىر مەسئەلەلەرنىڭ پېدەلوگىيە كورسەتكەنىد-
دەن ئارتىق ئېعتىبار گەئالىپ، مەحەللەردە، ھەم بالالارنىڭ
كۈچ ۋەقىزىقىشلارىغا قاراپ ئوز گەرىشگە، پروگرممەنىڭ
ئوزىدە رۇخسەت بېرىلگەندىر. «گۇس» پروگرممەسىدە:
«بۇ، پروگرممە بىلەن ئوقۇتغاندا ئىشلەرنى بالالارنىڭ
كۈچىگە ئولچەش كېرەك» دېيدى. بۇنىڭ بىلەن ھەم
كىفايەلەنمەسدەن پروگرممەنىڭ ئىزاھى ئۇچۇن چىققان
مېتودىكە خەتلەرىدە ئايرىم ماقالا ۋە رىسالەلەردە ئوقۇت-
قۇچىغا بالانى ئورگەنىش مەسلىھەت بېرىلگەندىر.
مەسەلەن: «ئوقۇتغۇچى كوپچىلىك-كەللېكتىف بىلەن ئىش-
لەنەدىگەن ئىشنى بالالارنىڭ كۈچىگە تېگىلەشدىرىش كېرەك»
«كومپلېكس بالانىڭ كۈچىگە يارىشا ھەم ئۇنىڭ دىققەتىنى
جەلپ ئېتە دىگەن بولسىن» «ئوقوتغۇچى بالالارغا زەرەرلىك
ئىشلەردەن قاچىش ئۇچۇن بالالارنى ئورگەنىشى لازىم»
دىگەن جۇملەلەر بۇ ھەقدەگى كىتابلارنىڭ ھەر سەحىفە-
سىدە كورسەتىلگەندىر. مەنە بولەر پېدالوگىيەنىڭ «گوس»
پروگرممەسى بىلەن قانداي بىر مۇناسىبەتدە ئېكەنىن
ئاچىق كورسەتەدى. شۇلەرنى ئېعتىبارگە ئالىپ «گوس»
پروگرممەلەرى پېدەلوگىيەدەن توغىلغان، ھەم پېدەلوگىيە
يارداىمى بىلەن ئوزىگە تېگىشلىك مەۋقېعنى ئالىپ تۈزەل-
گوسى ۋە توگەللەشگوسىدىر دېيپ بولادى.

ئېندى پېدالوگىيە ئەھمىيەتى ھەقىدا ھەم بىر ئىككى
ئاغىز سوز ئەيتىپ ئوتەيلىك: يۇقارىدا بىر مۇنچە بازغان-
لارىمىزدان مەعلوم بولدىكىم پېدەگوگنىڭ ھەر بىر ئىشىدە
يارداىمچى پېدالوگىيە بولۇپ ئۇنىڭ بالا تەربىيەسى
دۇنياسىدە ھەم مۇۋەففەقىيەتى يەنە شۇنىگە باغلىقدىر.

ئوقوتغۇچىلارىمىز ئوز ئىشلەرىدە، بالانىڭ ئايرىم
خۇسۇسىيەتلەرى بىلەن تانىش بولماغاندا پېدەگوگىيە
مەيدانىدە قانداي زەرەرلەر يېتگىزگەنلەرى دىك، ھۆكۈ-
مەت ئۇچۇن ھەم بىر مونچە ماددى زەرەرلەر يېتگىزگەن
بولادىلار. بۇ ھەقدە بىز قۇيىداغى مىسالنى كورسەتەمىز:

1) ئەكسەرىيەت بىلەن پېدەگوكلەرنىڭ تەجرىبە
ۋە تېكشىرشلەرىگە كورە بالانىڭ ياشى كۈپ ۋاقت مېت-
رىكە ياشىغا قاراپ يورمەيدى. مەسەلەن، بالانىڭ تۇغۇلد-
ىشىغا 9 يىل بولغان بولسا، ئۇنىڭ بەدەنى، عەقلى تامانى
يالغىز 6-7 ياشلىق بالا قەدەر بولىشى مۇمكىن. بونىڭ
عەكسىنچە تۇغۇلىشىغە 9 يىل بولغان بىر بالانىڭ عەقل
ھەم بەدەنى يېتىشگەنلىگى بىلەن 10-ياشلىق قاتارىدا ھەم
بولىشىغا مۇمكىندىر. بۇ توغرىدا مەشھور پېدەگوگ-

بىلونىسكى شۇ مەسالنى كېلترەدى: ئەنگلىز ئالىملەرىدەن بېرەت (берть) نىڭ 1916 نچى يىلدە بالالارنىڭ ياش، ئەقلى تامانلارىنى تېكشىرگەن ۋە شۇنداي نەتيجەنى ئالغاندىر: بېرت شۇ تېكشىرىش ۋاقتىدا بىر يىلدا توغىلغان بالالارنىڭ ئەقلى ھەم جىسمانى تاماندان ھەر خىل بولغانلارىنى يەعنى تۈرلى ياشدا بولغانلارى كورىنگەندىر. مەسەلەن: 11 ياشلىق بالالاردان، يالغىز، % 30'9 گىنە جىسمانى، ئەقلى ياقدان ئونبىر (11) ياشلىق بولغاندىر. شۇلەردەن قالغان % 29 ى 10 ياشلىق، % 10'9-9 ياشلىق % 17'7 12ياشلىق % 62 13 ياشلىق بولىب چىققانىدىرلار.

مەنە بۇ تېكشىرىش نەتيجەسىدەن بىزگە ياشلارى بىر بولسادا بىراق، جىسمانى ھەم عەقلى تاماندان باشقاچا يا كەنتە يا كچىك بولغانلارىنى كورەمز.

يوقارىداغى سفرلەردەن بىز شۇ نەتيجەنى چىقارامز: بىز، مەكتەبلەرمزگە قابول ئېتكەن پەللەدە ئىشنى بالالارنىڭ ياشىغا قاراب سىنفلەرگە بولەمز. مەسەلەن: بىز 8 ياشلىق بالالارنى توپلايمزدە ھەممەسىنى بىر سىنفگە تقىب بارچاسىغا بىر تۈرلى ئىش يۈكلەتەمز. ۋاحالانكى، ئۇلەر يوقارىداغى تەجرىبەگە قاراغاندا گەرچە ھەممەسى 8 ياشلىق بولسالاردا ئارالارىدا 6 ياشلىقلار بولغاندىك 9—10 ــ ياشلىقلار ھەم يوق ئېمەس. يۈكلەنگەن ئىشگە ئۇلەرنىڭ بىر نيچە فائېزى گىنە يارافلىق بولىب قالغانلارى ئېسە بۇ پەللەدە بۇتونلاي بۇزىلىشگە ئىشدەن چىقىشىغا مۇمكىن بولور.

تەبيعى مۇنداي ئەحۋال بىلەن ئىشلەش، ئەلبەتتە، ئوقۇتغوچىنىڭ ئوزىگە ھەم كۇچدىر. قايسى بالا بېرگەن دەرسنى ئوزلەشدىرە ئالسا، ھېچ بىر نەرسە ئاڭلامايدى. شۇنىڭ ئۇچۇن بىر سىنفدەگى بالالار كېرەك ياش حسابىدەن بولسن، كېرەك قابىلىيەت ياغىدان بولسن تۈرلى بولغان ۋاقتىدا ئىشلەش جۇدە قىيىن بولادى. ھەم ئىشنىڭ مۇنداي كىشى پېداگوگىيە ئىشىنىڭ ئىلگەرى كېتشىگە ئەنچە مانىع بولغانىنى كورەمز.

يوقارىدا ئەيتىلگەنچە بىرسىنفدەگى بالالار ياش تاماندان بەرابەر بولىب عەقلى ــ تاماندان تېكز بولماسالار، ئەلبەتتە، ئۇلەردەن كۇچسزلەرى ئوز سىنفدە قالادى. دېمەك، بىر بالانى بىر يىل ئورنىغا ئىكى يىل ئوقۇتامز. نەتيجەدە چىقىم ئىكى بەرابەر بولادى.

شۇ حال بىلەن بىز بالاغا تېكشىنچە تەربيە، بىلىم بېرە ئالماسدان حۆكۈمەتگە كوب ــ كوب ماددى زەرەرلەر يېتكزگەن بولامز. بۇ توغرىدا بىلونىسكى شۇ مەسالنى كېلترەدى: ئامرىقانىڭ كچىك بىر شەھەرچەسىدە برنچى باسقىچ مەكتەبدە ئوقۇيدىغان ئون مىڭ بالادان 1.400 نەفەرى دەرسنى ئوزلەشدىرمەسدەن ئوز سىنفدە قالغاندىر.

مەنە بۇ، بالالارنىڭ ئوزلەرىگە لايىق سىنفلەرگە بولماغانلىقلارىدىن، يالغىز ــ ياشنى ئېعتىبارگە ئالىب سىنفلەرگە تەقسىم ئېتىلگەنلىكلەرىدىن كورسەتەدى. شۇ ــ 1.400 نەفەر بالا ئۇچۇن بىر يىل ئىچىندە مىڭلەب سەرف ئېتىلگەن ئاقچا بېكەرگە كېتگەن بولادى. باشقاچا ئەيتكەندە بۇ يىل حۆكۈمەتگە ئەنچە زەرەر كېلگەن بولادى. ئامرىقادىك مەدەنى بىر ئۇلكەدە شۇنچە بولغاندا، بىزدە ئەلبەتتە زەرەر بولادى. شونگە كورە ئامرىقالىلار پېداگوگىيە بىلمى فانداي بولسادا تارقاتىش ئۇچۇن كوب پۇللەر سەرف ئېتىب ئىرشەدىلەر.

ئېندى بىزگە ھەم شونداي ماددى، مەعنەۋى زەرەرلەردەن چىقىش ئۇچۇن پېداگوگىيە بىلمىنى ئوگەنىش، ئۇنىڭ ئەساسى فايدالارى بىلەن تانىشىش ۋە ئۇلەرنى ئوزىمزنىڭ كۇندەلك تەجرىبەلەرىمزگە قوللانىش ئالدىمزدا كوندەلەك بولىب تورادى. مۇنىڭ بىلەن بىز بىردەن ئىقتىسادى ياقنى كوزدە توتسەك ئىكنچى ياقدان بالانى ياخشىلاب ئوگەنىب، ئونى ياقىن كېلگوسى ئىجتىماعى تۇرمۇش ئۇچۇن يارافلىق ئېتىب تەربيەلەيمز.

بۇ ماقالامىز، ئوقۇتغۇچىلارىمزنىڭ پېداگوگىيە بىلمىدەن خەبەردار بولىشلارى مەكتەبلەرىمزنىڭ سىفەت ياغىدان يوكسەلىشىگە كوب فايدا بېرسە كېرەك. بىراق، مەسئەلەنىڭ چاتاق جايى شۇندەكم ــ ئوقۇتغۇچىلارىمزنىڭ فايدالانىشى ئۇچۇن ھېچ بىر قوللانما يوقدىر. ئوقۇتغۇچىلارىمز فەننى تەربيەنىڭ كوب نەرسەلەرىدەن مەحروم بولغانلارىدىك پېداگوگىيەدەن ھەم مەحرومدىرلار.

بىراق، بىز يوق دېب قاراب تورمەسدەن ئوروسچە بىلىدىگەنلەرىمز ئوروس تلىدەگى كىتابلاردان، ئوروسچە بىلمەيدىگەنلەرىمز تاتارچا، ئازاربايجانچا كىتابلاردان فايدالانىب ئوز بىلىمىمزنى كوتەرشىمز لازىمدىر. نېگەكىم، بۇ سوڭ زامانلاردا تاتار ۋە ئازاربايجان تىللەرىندە تەعلىم ــ تەربيە بابىدە بىر مۇنچە ئەدەبياتلار چىقدى ۋە چىقىب تۇربدىر.

پېداگوگىيە بابىدە ھەم بىز ياش ئوقۇتغۇچىلارىمزگە ئوقوب، فايدالانىب ئۇز كوندەلك تەجرىبەلەرىدە قوللانىشلارى ئۇچۇن تاتار تىلىندە چىققان پېداگوگىيە كىتابلارىنى كورسەتىب ئوتەمز:

1 — ئىرعلوبىكچەنتەي ئەسەرى — قىسقاچا پېدالوگىيە پېدالوگىيە خوسوسىدە تاتار تىلىندە چىققان بىردەن بىر ئەسەر بولىب ئوقوتغۇچىلار ئۇچۇن تولا مەعلومات بېرىب بالا توغرىسىدا كوب يول يوروقلار كورسەتەدى. 288 بەت بولىب بىر سوم 90 تىيىندر.

2 — شۇل موحەرىر ئەسەرى - روحى قۇۋەلەرنى سىناو ئۇچۇن قوللانما.

3 — ع. ۋەلىد، مەكتەبدە پېدالوگىيە. بۇ كىتاب مەشهور پېداگوگ — بىلونىسكىينىڭ «Педология в массовой школе» دېگەن كىتابىنىڭ بەعزى بىر ئوزگەرشلەر بىلەن تەرجومەسىدر. 88 بەتدر.

بىر ئوقۇتغۇچىنىڭ قىشلاق مەكتەبلەرىدە ئىككى گرووپپە بىلەن ئىشلەشى توغرىسىدا

«گوس»نىڭ مېتودىكە خەتلەرى

بىزنىڭ عامەۋى مەكتەبلەرىمىز، ئاينىقسا ئوزبېك مەكتەبلەرىنىڭ تەجرىبەلەرىدە مەشغولىيەتلەرنى مۇعتەدىل بىر رەۋىشكە قويىشدان ئوزاقلىق ۋە مۇنىڭ نەتىجەسىدە بىر ئوقۇتغۇچىغا ئىككى گرووپپە بىلەن ئىشلەشكە توغرى كېلىشى ئۇچرەيدى. جايلاردان بولغان سەۋاللەرگە قارشى ئوز. ئ. ش. ج. عىلمى شوراسىنىڭ ئىشچىسى ئورتاق سېرېف تامانىدان بېرىلىب 1927 نچى يىل مارت ئايى تەئرىخى «مەعارىف ۋە ئوقۇتغوچى» جورنالىدا باسىلغان جاۋابدا بىر ئوقـۇتغۇچىنىڭ بىرىنچى گۇرۇپپەلەر بىلەن مەشغولىيەت ئالىب بارىشىنىڭ 4 يولى كورسەتىلگەن ئېدى: ئوقۇتغۇچى، ياكى، بىر گۇرووپپە بىلەن مەشغۇل بولىب، ئىككىنچىسىگە مۇستەقىل رەۋىشدە ئىشلەش ئۇچۇن ۋەزىفە تاپشىرادى، ياخود، بىردەنىگە ئىككى گـۇرۇپپە بىلەن ئىشلەب دائېمى رەۋىشدە بىر گۇرۇپپەدەن ئىككىنچى گۇرۇپپەگە ئوتەدى، ياكى، ئوقۇ كۇنىنى قىسىملەرگە بولەدى — ساعەت 12 گـەچە بىر گۇرۇپپە بىلەن، 12 دەن كېيىن ئېسە، ئىككىنچى گۇرۇپپە بىلەن، ياخود نېهايەت بىر كۇن بىر گۇرۇپپە، ئىككىنچى كۇن ئىككىنچى گۇرۇپپە بىلەن مەشغول بولادى. بۇ يوللار ئېڭ مۇۋافىقى ۋە نـەتىجەلىسى دېب ئوقۇتـغۇچىنىڭ بىر گۇرۇپپە بىلەن مەشغۇل بولىب، ئىككىنچى گۇرۇپپەگە مۇستەقىل سۇرەتـدە ئىشلەش ئۇچۇن ئىش بېرىشى تانىلغان ئېدى بو باها جۇدە توغرى ۋە حەقلى.

سوڭغى ۋاقتلارنىڭ تەعلىم — تەربىيە تەجرىبەلەرى بىر ئوقۇتغۇچىنىڭ ئىككى گۇرۇپپەدە ئوقىتىشى توغرىسىداغى مەسئەلەنى حەل قىلىش يولىنى بېلگىلەشكە هەم مۇمكىن بېرەدى.

بۇتۇن گۇرۇپپەلەرنىڭ پىرە گرەممەلەرى، كومپلېكس ئۇسـۇلى بـويىنچا ئوشا بىر باش بالارغا — تەبيعەت، مېحنەت ۋەجەمعىيەتكە ئەساسلەنەر، هەم ئەساسىدە ئۇلكەنى ئورگەنىش توغرىسىداغى مەحەللى ماتېرىياللارغا ئېگە ئېكەن، بىرقانچا گـۇرۇپپە، ئايرىم چاقلاردا كـەلېكتىفلەشىب يا ئى، بىر گەلەشىب ئىشلى ئالادىلار.

ئورتاق سېرېفنىڭ قىسقا مەقالەسىنى تولالاشتىرىش ۋە چۇقۇرلاشتىرىش يۇزەسىدەن، عىلمى شورا بەعزى بىر يولباشچى كورسەتىشلەر بېرىشنى زەرور حىسابلايدى.

1. مەكتەب ئۇچۇن هېچ شۇبهەسىز، ئوقۇتغۇچىنىڭ بىر گۇرۇپپە بىلەن مەشغۇل بولىب، ئىككىنچىسىگە مۇستەقىل ئىش تاپشىرىش يولىنىڭ تۇتىشى مۇۋافىقراقدىر. بەعزى ۋاقت بۇ توغرىدا ئۇقۇتغۇچى، فەن ئۇسۇلىدا ئوقۇتىلغاندا ئىككى گۇرۇپپە بىلەن مەشغۇل بولىشنى يېڭىلەرەك بەجەرە ئالادى، كۇمپلېكس ئۇسۇلىدا ئوقۇتىلغاندا، ئېسكەرىسىچە، ئۇنى بەجەرىش قىيىنلاشادى دېگەن فىكرلەر ئۇچرەيدى. بۇ فىكر ئاڭلاشىلماۋچىلىق، كومپلېكس ئۇسۇلىنى ۋەئۇنىڭ جۇدە مۇۋەففەقىيەتلى رەۋىشدە بالالارنىڭ بىلىش تەلەبلەرىگە مۇۋافىقلاشتىرىلغانلىغىنى تۇشۇنمەسلىككە ئەساسلەنتىرىلگەن. فەقەت، كومپلېكس ئۇسۇلى تەتبىق قىلىنغانداغىنا بالالارنىڭ فەعاللىغى، ئىشكە ئاڭلى مۇناسەبەتدە بولىشلارى، دېمەك، حەتتا يولباشچىنىڭ بېۋاسىتا نەزەرەتىدەن باشقا هەم، مۇستەقىل رەۋىشدە نەتىجەلى ئىش بەجەرە ئالىشلارى مۇمكىنلىگى تەئمىن ئېتىلەدى.

2. يولباشچىنىڭ ۋەزىفەسى ئېسە، فەقەت بالالارنىڭ بۇ مۇستەقىل ئىشلەرىنى يولغان سالىشغىنا بولىب قالادى ۋە هېچ شۇبهەسىز، ئەيتىب بولادىكى، بىر ئوقۇتغۇچىنىڭ ئىككى گۇرۇپپەدە ئىشلەشدە مۇۋەففەقىيەتكە ئېرىشىشى ئوقۇچىلارنىڭ مۇستەقىل ئىشلەرىگە تېگىشلىك سۇرەتدە

ياقىنلاشا بىلىش ھەم ئۇنى توغرى تەشكىل ئېتىشكە باغلىق. مۇستەقىل ئىش يولىداغى ۋەزىپەلەرنى شۇنداي بېلگىلەش لازىمكى، ئوقۇچىلارنىڭ ئىش چاغىدا بىر مەرتەبە ھەم ئوقۇتغۇچىغا مۇراجەئەت قىلماسىدان ۋە ئۇنىڭ يولباشچىلىقىدان باشقا ئۇنى (ۋەزىپەنى) مۇستەقىل رەۋىشدە بەجەرە ئالسىنلار؛ ئۇشە ۋاقتىنىڭ ئوزىدە ۋەزىپەنى بەجەرىش سىنىف ئىنتىزامىنى بۇزۇشغا يول قويماسلىقى، بەلكى، تېسكەرىسىنچە ئىنتىزادغا كومەكلىشىشى ئۈچۈن، ھەر بىر ئايرىم ئوقۇچىغا ۋە بۈتۈن سىنىف كەللېكتىفىگە مۇۋاففەقىيەتلى بەجەرىلىشى ئۇلەرنىڭ ھەممەسى ئۈچۈن مۇھىم بولغان ئىش بېرىش كېرەك. مەنە شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ ۋەزىپەلەرنىڭ ھەممە ئوقۇچىلارغا ئانىق ۋە تۈشۈنەرلىك بولىشى لازىم. بېرىلەدىغان ۋەزىپەنىڭ دىققەت بىلەن سىنىفگە ئېلان قىلىنىشى ۋە ھەر بىر ئوقۇچى تامانىدان توزىنىڭ ئىش دەفتەرىگە ئوتكەزىلىشى لازىم. ئوقۇتغۇچى، باشقا گۇرۇپپە بىلەن مەشغول بولىش ئۈچۈن گۇرۇپپەنى قالدىرىپ كېتىش ئالدىدان ۋەزىپە ئالغان ئوقۇچىلارنىڭ بېرىلگەن ۋەزىپەگە تۈشۈنگەنلىكلەرىنى سوراش، تېكشىرىپ كورىشى ۋە ئەگەر تۈشۈنمەگەن جايلارى بولسا، ئوشا زامان تۈشۈندىرىشى كېرەك.

3. مەكتەپكە دائېر ۋە مەكتەپدەن تىش ۋەزىپەلەر بېرىلىشى مۇمكىن، مەكتەپكە دائېر ۋەزىپە بېرىلگەندە ئېلىك باشلاپ، سىنىف ئىشلەرى، كوچىرىپ يازىش، ئەنكېتە تولغازىش، شىئارلەر تۈزۈش، سۈرەتلەرنى تەئرىف قىلىش، ئوقۇلغاننى يازما رەۋىشدە ھىكايە ئېتىش، رەسىم ياساش، ھىساب مەسئەلەلەرىنى ھەل قىلىش ۋە ھاكەزالەر كوزدە توتۇلادى. كىتاب بويىنچا ئىش قىلدىرىش تەلەب ئېتىلسە، ئوقۇچىلارنىڭ ئوزلەرى تاپىپ ئالا ئالىشلارى ئۈچۈن كىتابىنىڭ مۇقەددىمەسى، ماددەلەرى ۋە سەھىفەلەرىنى ئانىق كورسەتىش لازىم. مەكتەپ مەشغولىيەتلەرىنىڭ باشقا خىللەرى - مەكتەپ باقچاسىدا ياكى پالىزداغى ئىشلەر بولىشى مۇمكىن. مەكتەپدەن تىش ۋەزىپەلەردەن ئوقۇچىلارنى ئۇلەرنىڭ ئوزلەرى ياكى، ئېكىسكورسىيەگە بارىلغان مۇئەسسەسەنىڭ ئىشچىلەرىدەن بىرسىنىڭ ياردەمى ئارقاسىدا ئۇلەر ئۈچۈن تەلەب قىلىنمايتغان ماتېرىياللارنى ئالادىغان بېكىل ئېكىسكورسىيەلەرگە يۈبارىشنى كورسەتىش مۇمكىن. مۇنداي ئېكىسكورسىيەلەرنى ئېكىنچى گۇرۇپپەنىڭ ئوقۇچىلارى مۇۋەففەقىيەتلى سۈرەتدە بەجەرە ئالادىلار. مەكتەپ باغچاسى، ياكى، پالىزىداغى مەشغولىيەتلەر، ھەمدە مۇستەقىل ئېكىسكورسىيەلەر ئوتكەزىش چاغىدا ھەممەدەن ياخشىسى، ئوقۇچىلارنى گۇرۇپپەلەرگە، ياخود خەلقەلەرگە ئاجرانىش، ھەر بىر خەلقەگە ۋەزىپەنىڭ مەئلۇم بىر قىسمىنى تاپشىرىش كېرەك. ئوقۇچىلارنىڭ ئوز ئۆيۈشىشلارى ياخشى يولغا قويىلغان، ياكى، مەكتەپدەكەششافلار يېتەرلىك مىقداردە بولغان جايلاردا ئوقۇچىلارنىڭ مۇستەقىل ئىشلەرىنى ئوتكەزگەندە ئوقۇتغۇچى سىنىف قومىتاسى، ياخۇد كەششافلار كەللېكتىفى تامانىدان مۇھىم كومەك ئالا بىلەدى.

4. مەكتەپكە دائېر، ياكى، مەكتەپدەن تىش ئىشلەر ۋە ئۇمۇمەن ھەرقانداي ئىشنىڭ ئوقۇچىلار ئۈچۈن كۈچ يېتەرلىك ۋە ئۇلەر تامانىدان ئارتىق كۈچ سەرف قىلىنماسدان بېلگىلەنگەن ۋاقتىدا تامام ئېتىلە ئالارلىق بولىشى لازىم. بۇ - ئىشنى بېلگىلەنگەن ۋاقتىدا مۇۋەففەقىيەت بىلەن تامام قىلا ئالىش ئىمكانىيەتى ئوقۇچىلارنىڭ ساغلام رەۋىشدە ئىشكە قىزىقىشلارىغا سەبەب بولادى، ئىشنىڭ بۇ تامانىغا ئەلاھىدە دىققەت قىلىش كېرەك. ئىش بالالارنىڭ كۈچىگە ۋە ئۇنى بەجەرىش ئۈچۈن بېرىلگەن ۋاقتىغا مۇۋاپىق بولىشى لازىم. بۇ توغرىدا ھەممەدەن ئالدىن ئوقۇچىلارنىڭ ئورتا دەرەجەلەرىگە ئەساسلەنىش كېرەك. ئەمما، بالالار ئورتاسىدا ھەم ئارقادە قالغانلارى، ھەم ياخشى قابىلىيەتلىلەرى بار، ئېكەن، ئارقادا قالغانلار ئۈچۈن ئېلىك باشدا ۋەزىپەنى بىرقادار قىسقارتىش مۇمكىنلىگىنى بىلدىرىپ، قويىش ۋە ئارقادا قالغانلارغا قوللارىدان كېلگەنىچە بەجەرىشلەرىگە مۇمكىنلىك بېرىپ، ئۇنىڭ (ۋەزىپەنىڭ) مۇتلاقا بەجەرىلىشى تېگىشلىك بولغان قىسمىنى كورسەتىش لازىم. ئوز ئىشلەرىنى ۋاقتىدان ئالدىن بەجەرە ئالادىغان ئايىنقسا، قابىلىيەتلى بالالار توغرىسىغا كېلگەندە ئېسە، تېسكەرىسىنچە، ئۇمۇمى ۋەزىپە ئۈستىگە يەنە قانارمەيدە ۋەزىپەلەر تاپشىرىش كېرەك.

5. ئوقۇچىلار تامانىدان مۇستەقىل رەۋىشدە بەجەرىلەدىغان ھەر بىر ئىشنى، ياخشىلاپ ئويلاش، ھەر تامانىنى تېكشىرىپ كورىش ۋە ئۇنىڭەھەتتا، ئوقۇتغۇچى ھازىر بولغان چاقدا بەجەرىلگەن ئىشكە قاراغاندا دىققەتلىرەك رەۋىشدە مۇناسەبەتدە بولىش لازىم. ئەگەر بۇ شەرتلەر جايىغا يېتكىزىلمەسە، ئوقۇچىلاردا، ئوقۇتغۇچى ھازىر بولغان چاقدا بەجەرىلگەن ئىش ھەقىقىدەن مۇھىم، ئۇ يوق چاقدا

بەجىرىلگەن ئىش ئېسە، بوش ۋاقىتنى تولغازىش، شوخلىققا يول قويماسلىق ئۈچۈنگىنە تاپشۇرۇلغان ۋەزىپە دېگەن پىكىر تۇغۇلۇشى مۇمكىن. ئوقۇغۇچىلارنىڭ ئىشكە مۇنداي قاراشلىرى، ئەلبەتتە، ئىشكە جىددى مۇناسىۋەتتە بولۇشقا توسقۇنلۇق قىلىدۇ، ھەممە ھەر خىل رەۋىشتە ئىنتىزامنى بۇزۇشقا ۋە شوخلىققا يول قويىدى. ئېڭ ياخشىسى ئوقۇغۇچىلارنىڭ مۇستەقىل ئىشلەرىنى كۆزدەن ئۆتكەزىش ئۈچۈن، ئۇ (مۇستەقىل) ئىشنى بەجىرىشتەن سوڭقى سائەتنى باغلاش.

6. ئوقۇتقۇچى يوق ۋاقىتتا مۇستەقىل ئىش بەجىرگەندە، ئاينىقسا، ئوقۇغۇچىلار ئوتتاسىدا كۈچلى رەۋىشتە روي بېرگۈسى ئۆز ئارا كۆمەك ئۇنسۇرىغا ئەھەممىيەت بېرىش كېرەك. مۇنداي ئۆز ئارا كۆمەككە مەلۇم دەرەجەدە يول قويىش مۇمكىن ۋە ئۇنىڭ بولۇشى مەتلۇب؛ ئۇ، سىنىپ كەللېكتىۋىنى ئىچكەرىدەن بىرىكتىرەدى، مۇستەھكەملەشتىرەدى. بىراق، كۈچلى ئوقۇغۇچىلارنىڭ كۈچسىزلەرنىڭ ئىشلەرىنى بەجىرىشلەرى، كۈچسىزلەرنىڭ ئېسە، ئوقۇتقۇچى سورىغان ۋاقىتتا چېت كىشى ئىشىنى ئۆز ئىشلەرى دېب كۆرسەتىشلەرى كەبى ۋاقىئەلەرنىڭ ھەم بولۇشى مۇمكىن. مانە شۇنداي ئەھۋال بولماسلىغى ئۈچۈن ئوقۇتقۇچىنىڭ ئوقۇغۇچىلار تامامىدان بېجىرىلەدىغان مۇستەقىل ئىشكە جىددى قاراب ئۇ ئىشكە باھا بېرىش ۋاقىتىدا جۇدە قەتئى رەسمى تەلەبلەر قويماسلىغى، ئىشنى بوشراق بەجىرگەن ئۈچۈن جەزا بىلەن قورقىتماسلىغى لازىم. ئىش شۇنداي قويىلسىنكى، زەئىپرەك ئوقۇغۇچى ئۆزىنىڭ كەمچىلىكلەرىنى ئوقۇتقۇچىدان ياشىرماسىن، بەلكى، تېسكەرىسىنچە ئۆز كەمچىلىكلەرىنى يوقاتىش ئۈچۈن ئوقۇتقۇچىنىڭ ياردامىغا ئاچىقتان - ئاچىق مۇراجەئەت قىلىشقا ئۆرگەنسىن؛ ئىش مۇنداي قويىلسا، ئەلبەتتە، ئۆز مەكتەبىدە ئېسكى مەكتەبنىڭ قانداي بولسا ھەم، بىر ئوقۇغۇچى تامامىدان باشقا كىشى ئىشىنى ئۆز ئىشى قىلىب كۆرسەتىشى كەبى قالدىقلارى بىلەن ئۇچرەشىشكە توغرى كېلمەيدى.

7. دىققەتنى دائىما، ئىككى گۇرۇپپەدەگى ئىش تەرتىبلەرىگە بولۇش كەبى قىيىن بىر ئىشتە غالىب كېلىش ئۈچۈن ئوقۇتقۇچى ئۆزىنى ئىش پىلانىنى تۈزىش مەسئەلەسىگە، ئاينىقسا، ئەھەممىيەت بېرىشى لازىم. بۇ يېردە ئوقۇتقۇچى ئالدىغا ئىككى مامېنت قويىلادى: ئا) ھەر بىر ئوقۇيىلىنىڭ كومپلېكس پىروگرەممەسىنى ئايرىم — ئايرىم رەۋىشتە دىققەت بىلەن ئىشلەب ئۆتكەزىش، مەھەللى شەرائىتلارغا مۇۋافىقلاشتىرىش ۋە ب) ھەر بىر گۇرۇپپە ئوقۇغۇچىلارنىڭ ھەر بىرئو قويىلى ئۈچۈن بولغان ئىشلەرى سىفەتى ۋە مۇندەرىجەسىنى كۆرسەتىب، ئانىقلاشتىرىلغان ھەر ئىككى پىروگرەممەنى بىر — بىرى بىلەن سالىشتىرىش.

ئىش پىلانىنى تۈزگەن چاقدا پىروگرەممەنىڭ كومپلېكس ئىسخېمەلەرى بىرىنچى خانەسىنىڭ («مەۋزۇئ ۋە ئۇلارنىڭ مۇندەرىجەلەرى») ماتېرىياللارنى ھەر بىر كومپلېكس مەۋزۇئنى تەخمىنەن بىر ھەفتەدە ئۆتىش، مەۋزۇئنىڭ ھەر بىر بۆلىنىشىنىڭ ئېسە بىر — ئىككى كۈنلىك ئىش مۇندەرىجەسىنى تەشكىل ئېتىشى نوقتەئى نەزەرىدەن تەقسىم قىلغانلىغىنى كۆزدە تۇتىش كېرەك. پىروگرەممەنى ئىشلەب ئۆتكەزىش چاغىدا ئېڭ ئاۋال ھەر بىر مەۋزۇئ بويىنچا بولغان كۈنلىك، ياكى، ئىككى كۈنلىك ۋەزىفەلەرنى كېڭەيتىرىش ۋە چوقۇرلاشتىرىش زەرۇر. ئۇندان كېيىن كۈنلىك ۋەزىفەلەرنىڭ مۇندەرىجەلەرىنى رەسمى ۋە تېخنىچېسكى مەلەكەلەر، يەئنى پىرگرەممەنىڭ «بىلىم ۋە مەلەكەلەر ئابيومى» ناملى ئايرىم بابىغا ئاجراتىلغان كۆرسەتىشلەرى بىلەن باغلاش لازىم. مەۋزۇئ بويىنچا بولغان ئىشكە مۇستەقىل ۋە مۇتەسىر — ئەمەلى ياقىنلاشىش ئۈچۈن، ھەر بىر كۈنلىك ۋەزىفە بويىنچا ئانا تىلى، ھىساب، نەزافەت، بەدەن تەربىيەسى، چىزىش (گرافىكا) ۋەسەنئەت توغرىسىدا بالالارغا نېمەلەر بىلدىرىشنى مۇمكىن قادار ئانىق كۆرسەتىش كېرەك. ئوقۇش ماتېرىيالى، يازۇ ئىشلەرى، مۇساھەبە، ئېكىسكورسىيە ۋە مېھنەت ئىشلەرىنىڭ سىفەتى كۆرسەتىلەدى.

ئىش پىلانىنى تۈزىشنىڭ بىرىنچى ۋە ئەساسى دەۋرى شۇنىڭ بىلەن تاماملانادى. ئىككىنچى دەۋر- ئىككى پىروگرەممەنىڭ بىرىنچى ۋە ئىككىنچى گۇرۇپپە بويىنچا تەخمىنەن بىر ۋاقىت ئىچىدە ئىشلەب ئۆتكەرىلەدىگەن قىسىملەرىنى بىر - بىرىگە سالىشتىرىش. مۇندا، ئىشنى شۇنداي ئوڭغايلاش كېرەككى، ئوقۇتقۇچى بىلەن، ياكى، ئۇ ھازىر بولغان چاقدا بىر گۇرۇپپەدە قانداي بولسا ھەم، بىر ئىش ئۆتكەزىلگەندە، ئىككىنچى گۇرۇپپەدە ئوقۇتقۇچىدان باشقا بىرارتە مۇستەقىل ئىش ئالىب بارىلسىن. ئوقۇتقۇچى بىلەن ۋە ئۇندان باشقا ئىشلەش سائەتلەرىنى ئىككى گۇرۇپپەدە نەۋبەتلەشتىرىش فايدالى بولغۇسىدىر.

ھەممەدىن ياخشىسى، ئوقۇتغۇچىنىڭ مەنە شۇنداي ماتېرىياللارنى بۈتۈن ئوقۇ ۋ يىلىغا تەقسىم قىلىشىنى، ئوقۇ يىلى باشلانماسدان ئالدىن تەعتىل ۋاقىتدا بەجەرىب قويىشى كېرەك. ئەگەر، بىرار سەبەبكە بىنائەن مۇنى بۈتۈن بىر ئوقۇ يىلىغا نىسبەتەن بەجەرىش مۇمكىن بولماسا، بىرىنچى مەرتەبەدە دەرس باشىنى ئالدىن تەقسىم قىلىب قويىش بىلەن قەنائەتلەنىش ۋە قالغان تەقسىم قىلىش ئىشلەرىنى ئوقۇ يىلى داۋامىدا نەۋبەتدەگى مەشغولىيەتلەرگە تاييارلانىش چاغىدا بەجەرىش مۇمكىن.

8. ھەر بىر گۇرۇپپەنىڭ مۇئەللىم بار چاغىدا ۋە يوق ۋاقىتدا ئالىب بارىلغوسى ئىشلەرىنى ئانىق ھەم

ئاي	چېسلە	كۈن	گۇرۇپپە	I نچى ساعەت	II نچى ساعەت	III نچى ساعەت	IV نچى ساعەت
نويابىر	12	دۈشەنبە	I	نەزافەت توغرىسىدا ئوقۇچىلار بىلەن مۇساھەبە.	ئازادلىق ۋە تەرتىبىنى ساقلاشقا ئائىد سۆز ۋە جۈملەلەر يازىش.	مۇئەللىم بىلەن ئوقۇش	مۇستەقىل رەۋشدە رەسىم ياساش. ئۆي ئىچى ئۈچۈن كېرەكلى نەرسەلەرنىڭ سورەتىنى سالىش.
			II	قىشقا تاييارلانىش توغرىسىداغى ساۋاللەرگە يازما رەۋشدە جاۋاب بېرىش.	ئوقۇچىلار تامانىدان بەجەرىلگەن يازما جاۋابلار توغرىسىدا مۇساھەبە.	ھىساب مەشغولىيەتلەرى: قىشقا تاييارلانىش ئۈچۈن زەرۇر بولغان نەرسەلەرگە ئىسمىتە تۈزىش.	ئوقىش ۋە «كەللېكتىف خوجالىقدا قىشقا تاييارلانىش» مەۋزوعىدە مۇساھەبە.
نويابىر	13	سەيشەنبە	I	ئالدىنقى كۈن، سورەتلەرى سالىنغان ئەسەرلەر توغرىسىداغى مۇساھەبە.	نەزافەت توغرىسىداغى شىعارلەرنى كوچىرىب يازىش.	مۇئەللىم بىلەن ئوقىش.	ھىساب مەسەلەلەرىنى مۇستەقىل رەۋشدە بېچىش.
			II	مۇستەقىل رەۋشدە ئەدەبىيات دەرسى ئوقىش: ئوسىملىكلەرنى قىشقا تاييارلاش.	ئوقىلغانلار توغرىسىدا مۇساھەبە، ئالىنغان بىلىملەرنى ھىسابغا ئالىش.	ئوسىملىكلەرنى قىشقا تاييارلاش توغرىسىدا يازۇ ئىشلەرى.	ئوقۇچىلار بىلەن يازۇ ئىشلەرىنى تۈزەتىش.
نويابىر	14	چارشەنبە	I	تاقاچىلىقداغى ئىشلەر توغرىسىدا مۇساھەبە.	تاقاچىلىق ئىشلەرى توغرىسىدا بولغان قانداي بولسا ھەم ماتېرىياللاردان كوچىرىب يازىش.		تاقاچىلىققا ئېكسكورسىيە.
			II	ئوقۇچىلار تامانىدان مەكتەب، ياكى، كەمبەغەل دېھقان باغىداغى كەللېكتىف ئىشلەرىنى (مۇئەللىم تامانىدان ئالدىن بېرىب قويىلغان ئىسسىمە بويىنچا) پىلانىغا ئالىش، ئوقۇچىلارنى بېشلىكلەرگە بولىش.	ھازىرغىنا ئۆتكەزىلگەن پىلان ئالىش توغرىسىدا ئوقۇتغۇچى بىلەن مۇساھەبە، مەكتەب باغچاسى، ياكى، پالىزىدا بولغان مۇستەقىل ئىشلەر توغرىسىدا ۋەزىپەلەر بېرىش.		بېشلىكلەرگە بولىنگەن ئوقۇچىلارنىڭ مەكتەب باغچاسى ياكى، پالىزىدا بەجەرگەن ئىشلەرى.

بۇتۇنلەي بېلگىلەب قويىش، ئەلبەتتە مۇمكىن ئېمەس، چۈنكى، كومپلېكس پىرەگرەممەسىنىڭ ئۆزى دائىما مەھەللى شەرائىتلارغا ۋە ئوقۇچىلارنىڭ ئاڭ دەرەجەلەرىگە ھەممە تائرىخى ماھىيتىنىڭ تەلەبلەرىگە مۇۋەففەقلاشتىرىلىشىنى تەلەب قىلادى. ھەر بىر ئوقۇتغۇچى مۇمكىن قادار ھەر ئوقۇ يىلى ئۈچۈن ئايرىم رەۋشدە ئۆز ئىشچەمەسىنى تۈزۈش لازىم. قويىدىغى جەدۋەل، بىرىنچى ۋە ئىككىنچى گۇرۇپپەلەر بويىنچا مەشغولىيەتنى مۇستەقىل رەۋشدە ئوڭغايلىراق تەقسىم قىلىشنىڭ مىسالى، بىراق، تەخمىنى فورماسى بولىب خىزمەت قىلا ئالادى.

9. تەجرىبە، بىر ئوقۇتغۇچىنىڭ ئىككى گۇرۇپپە بىلەن ئىشلەگەن ۋاقىتدا ئېنىك قىلالادىغان چاغى، يەڭگىنە كىرگەن باش گۇرۇپپە مەكتەب تۇرمۇشى بىلەن ھەلى بۇتۇنلەي تانىش بولماغان ئوقۇ يىلى باشى ئىككەنلىگىنى كورسەتەدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بىر ئوقۇچىنىڭ ئىككى گۇرۇپپەدە ئىشلەگەندە، كىچىك گۇرۇپپە بىلەن ئىككىنچى گۇرۇپپەگە قاراغاندا بىرار ھەفتە ئالدىن ئىش باشلاشى جۇدە توغرى.

10. بەعزى ۋاقىتلاردا ئىككى گۇرۇپپە بىلەن بىرلىكدە ئىشلەش ھەم مۇمكىنلىگى كورسەتىلگەن ئېدى. بۇ ئەھۋال جۇدەكەم ئۇچرەيدى ۋە سىنىف شەرائىتلەرى بويىنچا، فەقەت، ئىككى گۇرۇپپەنى بىر بولمەگە توپلاش ئۈچۈن بىنا يېتەرلىك بولغانلىغىنا مۇمكىن. گۇرۇپپەلارنىڭ ئىشلەرىنى بىرلەشتىرىش يوللارى قويىدىغىلار بولىشى مۇمكىن:

ئا) سىنىفدە ئوقىش ئۈچۈن بىر ۋاقىتدا بىرىنچى گۇرۇپپە مەۋزۇعىنى ئۆز ئىچىگە ئالا ئالادىغان ماتېرىيال تانلاش (مەسەلەن: كىشىنىڭ قىشقا تاييارلانىشى ۋە «ئۆي ئىچىگە زەرۇر نەرسەلەرنى تاييارلاش» ياكى، «قىش كۈنى مەكتەب ۋە ئۆيدە» ھەم «قىش كۈنى كىشىنىڭ ئۆمىر كېچىرىش ۋە مېھنەت شەرائىتلارى» توغرىسىدا).

ب) ئەگەر، ئىككىنچى ۋە ئۆمۈمەن بوقارى گۇرۇپپەلەر قىزىق ئېكسكورسىيە ئۆتكەزگەن ياكى، قانداي بولسا

هەم، عۇمۇم ئۈچۈن فايدالى بىر ئىشنى مۇۋەففەقىيەت بىلەن بەجەرگەن بولسالار، بۇ ئېكىسكورسىيە، ياكى، ئىش ماتىرىياللارىنى بۇتۇن مەكتەپ كەللېكتىفى بىلەن عۇمۇمى مۇساھەبە ئوتكەزىش شەكلىدە يەكۇنلەش مۇمكىن.

ۋ) بىرىنچى ۋە ئىككىنچى گۇرۇپپەلەرگە ھەر خىل ۋەزىفەلەر بېرىش شەرتى بىلەن ئىكى گۇرۇپپەنى بىرلىكدە ۋە مۇمكىن قادار ئۇزاغراق ئېكىسكورسىيەگە چىقارىش (مەسەلەن: II نچى گۇرۇپپە ئۈچۈن «باھار ئىشلەرى» مەۋزۇعىدە ۋە I نچى گۇرۇپپە ئۈچۈن جەماعەت مۇئەسسەسەسى بولغان كەللېكتىف خوجالىغىنىڭ عۇمۇمى تۇزىلىشى مەۋزۇعىدە كەللېكتىف خوجالىقلارىغا ئېكىس-

ئىسفايرام دەرياسى ۋە ئۇچ قورغان قىشلاغى

كورسىيە، ياكى، كەپىرەتىفكە ئېكىسكورسىيەگە چىقانىدا II نچى گۇرۇپپە ئوقۇچىلارى مەھەللى كەپىرەتىفنىڭ قىشلاق خوجالىقى ئېھتىياجلارىغا قانداي يارداملەشكەنىنى تورنەگەيلەر. كىچىك گۇرۇپپە ئېسە، فەقەت، كەپىرەتىف بىلەن تانىشادىلار).

گ) ئىكى گۇرۇپپەنى بىرلەشتىرىشنىڭ ئىككىنچى بىر ئۇسۇلى دېب ئىكى گۇرۇپپە ئوقۇچىلارىنىڭ بىرلىكدە مەكتەب باقچاسىدا ئىشلەشلەرىنى كورسەتىش مۇمكىن. بىراق، بو ۋاقتىدا، ئىش چاغىدا ئالىنادىغان نەزەرى ۋە عەمەلى مەعلۇماتلەر I ۋە II نچى گۇرۇپپەلەر ئۈچۈن عەلاھىدە پىرەگرەممە بويىنچا بارادى.

10. گرۇپپەلارنىڭ ئىشلەرىنى بىرلەشتىرگەن ۋاقىتدا، يۇقارى گۇرۇپپە ئوقۇچىلارىنىڭ بىرىنچى گۇرۇپپە پىرەگرەممەسىنىڭ ھەر خىل مەسئەلەلەرى بىلەن مەعلوم دەرەجەدە تانىش بولىشلارىنى ۋە ئايرىم چاقلاردا ئوزلەرىدەن كىچىك ئورتاقلارىغا يولباشچى سىفەتىدا چىقالىشلارىنى كوزدە تۇتىش كېرەك. بىرلىكدە ئوتكەزىلەدىگەن ئېكىسكورسىيە، ياكى، عۇموم ئۈچۈن فايدالى بولغان ئىشنى بىرلىكدە بەجەرىش چاغىدا بۇتۇن ئوقۇچىلارنى خەلقەلەرگە بولىش، ھەر بىر خەلقەنى بىرىنچى ۋە ئىككىنچى گۇرۇپپە ئوقۇچىلارىدان تۇزىش مۇمكىن.

11. ئاخىردا شۇنى ئەيتىش توغرى كېلەدىكى، ئوقۇتغۇچى ئىكى گۇرۇپپە بىلەن ئىشلەگەندە ئوز مەكتەبىدە يېتەرلىك ئېعتىبارغا ئېگە بولىشى، ئىكى گۇرۇپپەگە يولباشچىلىق قىلغان چاقدا ئوز پىلانىنى قىسمەن بۇزىب بولسا ھەم، ۋاقتىنچا بىر گۇرۇپپەدەن ئىككىنچى گۇرۇپپەگە كوچىش توغرى كېلگوسىنى ھەر ۋاقت ئېسىدە تۇتىشى لازىم. عۇمۇمەن ئىشنى شۇنداي قويىش زەروركى، بالالار مۇعەللىم بار چاقدا ھەم، يوق ۋاقتىدا ھەم بىردىك ياخشى ئىشلەسىنلەر، ئوقۇتغۇچىنىڭ ۋاقتىنچا سىنىفدەن چىقىشى تەرتىبسىزلىككە سەبەب بولماسىن. بۇلارنىڭ ھەممەسى، ئىشنىڭ تەشكىل قىلىنىشىغا ئوقۇتغۇچى تامانىدان، ئاينىقسا، تەھەممىيەت بېرىلىشىنى ۋە ئايرىم ساباقلارغا مېتودىكە جېھەتىدەن تېگىشلىك سۇرەتدە تاييارلانىشغا ئوقۇش يىلى داۋامىدا كەم ۋاقت

ئالدىرىش ئاز كۈچ سەرف ئېتىشنى تەلەب قىلادى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئىككى گۇرۇپپەدە ئىشلەيدىغان ھەر بىر ئوقۇتقۇچى خەلق مەعارىف كەمىسسەرلىگى تامانىدان نەشىر ئېتىلگەن پىروگرامما ۋە ئۇنىگە عىلاۋە قىلىنغان بۈتۈن ئىزاھ خەتلەرىنى ئۆگەنىشكە جىددى دىققەت ئېتىشى لازىم. چۈنكى، بۇ ماتىرىياللارنىڭ ھەممەسى بىلەن ياخشى تانىش بولغانىدىغىنا ئوقۇ يىلى باشىغا ياخشى ئىش پىلانى تايارلاش مۈمكىن. ئۇنىدەن تاشقارى، ئوزىنىڭ عۇمۇمى پېداگوگىيە مالەكەسىنى ئاشىرىشقا ۋە ئوقۇتقۇچىلىق ئىشى چاغىدا ئۇچراشىشقا توغرى كېلەدىگەن بۈتۈن ئوقۇ ۋە مېتودىكا ماتىرىياللارىنى ئالدىن ياخشىلاپ ئۆگەنىشكە دىققەت قىلىشى كېرەك. ئىككى گۇرۇپپەدە نىھايەت، بىر مۇعەللىمنىڭ گۇرۇپپەدە ئىشلەشدە بولغان پېداگوگىيە تەجرىبەسى بىلەن ئورتاقلاشىش جۈدە، ھەم مۇھىم. بۇ تەجرىبە بىلەن ئوقۇتقۇچىلار تۆگەرەگىنىڭ ئىشلەرى ياكى، كەنفېرېنسىيەلەردە تېگىشلىك مەعرۇزەلەر قويۇش ئارقالى ئورتاقلاشىش مۈمكىن. «دەۋلەت علمى شوراسى»

ياش بالالارغا ئىجتىمائى تورموشنىڭ تەئسىرى

ئىجتىمائى عۇرف-عادات سەبەبلەرى، بالانىڭ ئوسىشىگە تەئسىرى خۇسۇسىدا بىر ئاز مەعلۇمات بېرىش ئۈچۈن پېداگوگىيە فەننىنىڭ تارىخى تەرەققىسىگە بىر ئاز نەزەر قىلىشىمىز كېرەك.

چۈنكى پېداگوگىيە ئوزىنىڭ تارىخى تەرەققىسىدە بىرنېچە تۈرلى ئوزگەرىشلەر كوردى، ھەم شۇ ئوزگەرىشلەر بالانىڭ ئوسىشىگە تەئسىر ئېتكەن ۋاقىعالار ھاقىدا بىرنېچە قاراشلار قالدىردى.

پېداگوگىيە فەننى ئەساسىغا قويغۇچى ھەم ئۇشبۇ مەسئەلە بىلەن مەشغۇل بولغان ئەمرىكە عالىمى (ئىستىنلى خول) ئوزى تامانىدان نەشر قىلىنغان جورنالىغا بۇ ھاقىدا كوب ماتېرىياللار توپلادى. نەتىجەدە بالانىڭ ئىجتىمائى عۇرف-عادەتلەرى، تەبىعى ۋاقىعالاردان كېلىپ چىققان، دېگەن فىكرگە كېلدى. ئۇ ۋاقىتلاردا، ئىجتىمائى ۋاقىعالارنىڭ، بالانىڭ ئوسىشىگە، تەرەققىسىگە تەئسىرى بار بولغانىنى ئويلاش ھەم مومكىن ئېمەس ئېدى ھەم ئۇشبۇ نەزەرنى تەنقىد قىلغۇچىلار بولمادى. شۇ سەبەبلىك، كوب عالىملار بالانىڭ روھانى ھەم بەدەنى ئوزلىشىنى تېكشىرىش بىلەن مەشغۇل بولدىلار. بۇنىڭ نەتىجەسى ئولاراق پسىخولوگىيە ھەم فىزىئولوگىيە فەنلەرى ۋۇجۇدقا كېلىپ چىقدى. بۇ يولدا تېكشىرىش داۋام قىلدى، بۈتۈن ئاۋروپا ئېللەرىدەگى عالىملەردە، بالا-تەبىعى ۋاقىعالار تەئسىرىدە ئوزگەرەدى، دېگەن فىكرنى ئالغا سۈردىلەر. فەقەت، بۇ نەزەرگە قەتئى ئەھەممىيەت بېرىپ روس عالىملەرى تامانىدان ئىجتىمائى پېداگوگىيە ۋۇجۇدقا چىقدى.

عۇمۇمەن پېداگوگىيە فەنى تەرەققىيات دەۋرىدە ئۇباندانىغىچا ئۈچ خىل ئوزگەرىشكە ئۇچرەشدى:

1- بالالارنىڭ يارانىلىشى ھەم ئوسىشى، ئۇنىڭ ئەخلاقى ھەم شەخسى ئۇنىڭ تەقدىرىدەن بولغان ھەم ئوزگەرىشى ھېچ مۈمكىن ئېمەس، چۈنكى، تەقدىر خۇدا تامانىدان يازىلىپ قويىلغان، دېدىلەر.

2- (بالانىڭ يارانىلىشى، ئوسىشى، ئەخلاقى ۋە ھاكەزا...) ھەممەسى تەبىعى ۋاقىعالاردان كېلىپ چىققان، ھەم شۇ سەبەبلىك بۇ نەزەر بويىنچا بالانىڭ جىسمانى ئوسىشى، فەقەت، تەبىعەت قانۇنلارىدان كېلەدىر.

3- بۇ نەزەرگە (3 نچىگە) تەبىعى ۋاقىعالارگە ئىجتىمائى مۇھىت ھەم قوشىلادىر.

ئۇشبۇ نەزەرلەرنى قۇۋەتلەگۈچىلەر ھەم ئىنكار قىلغۇچىلار بولدى. ھەم كوب نەزەرىيە (تېئورىيە) لەر مەيدانغا كېلدى. بۇ نەزەرىيەلەردە بىر-بىرىگە قارشى داۋام قىلدى.

يالغىز، تەبىعى ۋاقىعالارنى نەزەرگە ئالغۇچىلار، بالانىڭ ئاتا-ئاناسى قانداي بولسا، بالا ھەم شۇنداي بولادى. ئاتا-ئاناسىنىڭ عۇرف-عادەتلەرى بالالارغا مىراس سۇپەتىدە بېرىلەدى ھەم شۇ تەرىقە نەسلىدەن نەسىلگە كوچەدى، دېگەن فىكرنى ئېيتىدىلەر. ئىجتىمائى ۋاقىعالەرنىڭ تەرەققىسىگە بولغان نەزەرلەرنى ئىنكار قىلىدىلار. ئەۋۋەل، بۇ نەزەر روسىيەدە ھەم ئوزىگە جاي ئالغان ئېدى، لاكىن، روسىيە عالىملارى بۇ نەزەردەن تېزلىك بىلەن قۇتۇلۇپ، پېداگوگىيە فەننى ئىجتىمائى ئاساسغا باغلادىلار.

1924 نچى يىل قۇرۇلتايىدا پېداگوگلەرىمىز قويىداغى سوزلەرنى ئېيتىدىلەر:

ھازىرغى كۆنەدە ئېسكى ئىجتىمائىيات ئەساسى سىندىرىلىپ، ئۇنىڭ جايىغا، يەڭى ئىجتىمائى عۇرف-عادەتلەر مۇھىتى تۇغىلدى.

ھەم بىزلەرنىڭ تەربىيەچىلەرىمىز، ئوقۇتغۇچىلارىمىز ئۇشبۇ مۇھىت بىلەن مەھكەم باغلانسىن، چۈنكى، ئوقۇتغۇچى پېدەگوگىيەنى بىلمەسە، ئىشلەتىلىشى ئۈچۈن كېلەتىرىلگەن ماتېرىيالارنى بىلمەگەن ئۇستاغا ئوخشايدىر. مەسەلەن، بەعزى بىر مەكتەبلەردە بالالارنىڭ ئوقۇشى قەناعەتلەنەرلىق ئېمەس، كوپچىلىگى ئارقادا قالغانلىقلارى ئۈچۈن، بىر سىنىفدە ئىككى يىل ئوقۇشلارى توغرى كېلەدى. ئەلبەتتە، بۇ ئەھۋال تەربىيەچىلەر ھەم ئوقۇتغۇچىلارنىڭ پېداغوگىيە فەنى بىلەن ياخشى تانىش بولماغانلىقلارىنى كورسەتەدىر. چۈنكى بۇھال بالانىڭ روھانى ئوسىشى، ئۇنىڭ مېيەسىنىڭ تەرەققىسىنى نەزەرگە ئالماسدان، بالاغا لاياقەتلى بىلىمنى بېرەبىلمەسلىكدەن كېلەدىر.

شۇ سەبەبلىك، تەربىيەچىلەر ئالدىدا بولغان ۋەزىفە، بالالارغا، تېگىشلى نەزەر بىلەن روھانى، جىسمانى تەرەققىسىگە ئىعتىبار قىلىب، تېگىشلى تەربىيە بېرىش بەرابەرىدە ئولارنىڭ ئىجتىماعى مۇھىتنى بىلىب ئىش كورىشلەرى زەرور.

بالاغا توغرى — دۇرست تەربىيە بېرىش ئۈچۈن، تەربىيەچى دۇرست ئىجتىماعى ئىشچى بولىشى لازىم. بالانىڭ ئاتا — ئاناسىدان قالغان مىراسى سۈفەتلەرىنى بالانىڭ تەبىعەتىدەن قول بىلەن ئالىب تاشلاب بولمايدى. بەعزى ئاتالار بالالارىغا يامان سۈفەتلەر قالدىرادىلار. ئېكەن، ئەلبەتتە تەربىيەچىلەر ئو يامان سۈفەتلەرنى يېڭىللەتىش — ياخشىلاتىش ئۈچۈن لازىم بولغان ئىجتىماعى موھىت تۈزىشلەرى زەرور.

بوڭا مىسال ئۈچۈن، ھازىرغى ئىجتىماعى شورالار جومھورىيەتلەرىدەگى يەتىم بالالارنى ئالساق بولادى:

بۇنداي يەتىم بالالارنىڭ ئاتا — ئانالارىدان قالغان مىراسلىقلارىنى بىلمەيمىز. لاكىن، ئو بالالارنىڭ كوپچىلىگى ئوغرىلىق ھەم باشقا خىل يامانلىقلارنى ئىشلەب يۈرەدىلەر. ئەلبەتتە، ئۇشبۇ يامان قىلىقلارنى، ئولار مىراس سۈفەتىدە ئالماغان بولسالار كېرەك. ئو يەتىم بالالارنى شۇندەي يامانلىققا تاشلاغان، بۇزۇقلىق قىلىشقا مەجبۇر ئېتكەن نەرسە، ئو بولسا ھەم، تورمىش ئۈچۈن كېرەك بولغان كورەش يەعنى ئىقتىسادى تاماندان تەئمىن ئېتىلمەۋچىلىكدىر. ئەگەر ئو بالالارنىڭ يېمەك ئۈچۈن ئاۋقاتلارى، كىيىمەك ئۈچۈن كىيىملەرى بولسا ئېدى، ئولار شۇندەي يامان ئىشكە جورئەت ئېتمەس ئېدىلەر. شۇ سەبەبلىك، بىزلەرنىڭ تەربىيەسىز، باقىمسىز بالالار بىلەن كۆرەشىشدە تۇتقان يولىمىز، ئولارنىڭ ئىجتىماعى مۇھىتىنى ئوزگەرتىش، ھەم تەربىيە بېرىشدەن عىبارەتدىر.

ئىقتىسادى شەرائىت، ئىجتىماعى ئەھۋاللارنىڭ پايدىۋارىدىر. شۇ سەبەبلىك، ئىجتىماعى يېتىشمەۋچىلىكلەر يامان عادەتلەرنى تۇغدىرادىر.

كەنتە شەھەرلەردە بەعزى ئىشچى بالالارى ھېچ كىم قاراماقىدان خالىس ئوز ئىختيارلارىدا قالادىلار. ئاچلى — توقلى تۇرىشلارى سەياسىدە كوچەگە چىقىب ئاۋقات ئاختارىشقا مەجبۇر بولادىلار. كەنتە شەھەرنىڭ كوچە تۇرمۇشى بىلەن تانىشا ھەم تۇرمۇش بىلەن كۆرەشە باشلايدىلار. ئەلبەتتە، شوندەي يولدا بولغان بالا، جۇدە تېزلىك بىلەن ياراماس ئىشلەرگە بېرىلەدى. ئىشسىز بولىشى سەبەبلى ھەرخىل يامان يوللار بىلەن تۇرمۇش كېچىرە باشلايدى. — مەنە شۇ كىچىكىنە بىر مىسال بىزلەرگە ئاچىقىدان — ئاچىق ئىقتىسادىيەتنىڭ بالانىڭ عۇرف — عادەتىگە بولغان تەئسىرىنى كورسەتەدى. ئەگەر، بىزلەر شۇ بالالارنى ئالىب تېگىشلى تەربىيە بېرىب، ئىش ئورگەتە ئالساق، شۇبھەسىز، ئولار ئىجتىماعى تۇرمۇش ئۈچۈن فايدالى ئادام بولىب چىقادىلار، دېمەك، بۇنىڭ نەتىجەسىدە بالالارنىڭ عۇرف — عادەتلەرىگە تەئسىر ئېتۈچىلەردەن بىرىنچى ئورۇن ئىقتىسادى — ئىجتىماعى ۋاقىعالارغا بېرىلىشى ھەم مىراس سۈفەتلەرى ئىكىنچى ئورۇن تۇتقانى مەعلۇم بولادىر.

چۈنكى، ئادامنىڭ شەخسى مەزكۇر مىراس سۈفەتلەرى ھەم ئىقتىسادى — ئىجتىماعى ۋاقىعالار بىلەن بولادىر. شۇندەي، ئىشچى بالالارىغا تېگىشلى تەربىيە بېرىش ئۈچۈن، بالالار تەربىيە قىلىش يۇرتلارىنى كوپەيتىرىشىمىز زەروردىر.

* * *

بالانىڭ ئوسىشى ھەم تەربىيەسىدە ئېڭ مۇھىم ئىش ساغلىقىنى ساقلاش ئىشىدىر.

ئەگەر بالانىڭ كىچىك ۋاقتىدا ساغلىقىغا رىعايە قىلىنىشقا ئورگەتمەسەك بالانىڭ ئوسىشىگە جۇدە كەتتە زەرەر كېلگەن بولادىر.

ساغلىقىنى ساقلاش ئۈچۈن زەرور بولغان شەرتلەر: ياخشى ھاۋا، ياتاتۇرغان جايى، كىيىملەرىنىڭ پاكىزە بولىشى، ئاۋقات مەنە بۇلەر ھەممەسى بالانىڭ ئوزىگە ماخسۇس بولىشى لازىم. بىر بالاغا ئويدە 4 موكەععەب گەز

هاۋا بولىشى كېرەك. چۈنكى هاۋا ياخشى بولىشى بىلەن بالانىڭ قان حەرەكەتى كۈچەيەدى. ئاۋروپالىلاردا، كەتتەلەر تۇرغان ئۆيلەردە بالالارنى باقمايدىلار. بەلكى، بالالارنى، بالا باقۇچى بىلەن بىرگە ئايرىم جايدا تۇتادىلار.

ئۆينىڭ هاۋاسىنى ھەر دائىم ئالىشتىرىپ، تازالاپ تۇرۇش كېرەك. چۈنكى، بالا ئۈچۈن زەرۇر، مۇھىم شەرتلەرنىڭ بىرى هاۋانى تازالاشدىر. شۇنىڭ بەرابەرىدە، يارىغلىققا ھەم كەتتە ئەھەممىيەت بېرىش زەرۇردىر. چۈنكى، قارانغى ئۆيدە تۇرغان بالانىڭ كوزىگە زەرەر كېلەدى شۇ سەبەبىدەن، بالانى قۇياش ياقىنىسى تۈشكەن ئۆيدە ئاسىراش كېرەك. بالاغا سۇ بىلەن هاۋا قانداي كېرەك بولسا يارىغلىقنىڭ ئەھەممىيەتى ھەم شۇنچەدىر.

دېمەك بالا ساغلام بولىپ ئوسىش ئۈچۈن، سۇ، هاۋا قۇياش ھەم ياخشى ئاۋقات زەرۇردىر. بالانى كىچىك ياشىدان هاۋاغا ئورگەتىش كېرەك. بۇنىڭ ئۈچۈن بالانى هاۋاغا ساعەتلەپ ئالىپ چىقىش لازىم. كۈز مەۋسۇمىدە توغىلغان بالاغا 3 ھەفتەدەن كېيىن قۇياش كورسەتسە بولادى. عۇمۇمەن بالانى 3—4 ياشىدان قۇياشلى جايلاردا يۈرگىزىش مۇمكىن بولادىر. بالا تۇرانۇرغان ئۆي قۇرۇق بولىشى لازىم. ئويدەگى هاۋانىڭ ھول بولىشى ئۇنىڭ سەلامەتلىگىگە كەتتە كەمچىلىك كېلتىرەدىر.

بالاغا ئاۋقات بېرىشدە جۇدە ئېحتىيات بولىش كېرەك. چۈنكى، ئولارنىڭ بەعزىلەرى بالانىڭ سەلامەتلىگىگە زەرەر كېلتىرەدىر.

كىچىك بالانى ئاناسى ئوزى ئېمىزىشى كېرەك. چۈنكى، بالانى ئاناسى ئېمىزمەسە، بالا كەسەل بولادى ھەم ئانا سۈتى بىلەن تەربىيەلەنگەن بالا عاقىل ھەم جىسمانى تاماندان سەلامەت بولادىر. شۇنىڭ بەرابەرىدە بالانى 10 ئايدان ئارتىق ئېمىزىش يارامايدى. ھەم 8 ياشغا يەتمەگەن بالالارغا گوشت، پالاۋ كەبى ئاغىر ھەزىم ئېتىلە تۇرغان ئاۋقاتلارنى بېرىش مۇمكىن ئېمەس. چۈنكى، بۇندەي ئاۋقاتلارنى ھەزىم قىلىش ئۈچۈن بالالارنىڭ بېزلەرى ئىشلەمەيدىر. بۇندەي ئاۋقاتلارنى يېگەن بالالاردا ئىچ ئاغرىقى حاسىل بولادىر. فەقەت، ئۈچ ياشارغا كېلگەن بالاغا، ھەفتەگە بىر مەرتەبە گوشتنى مەيدەلەپ بېرسە بولادى. شۇنىڭ بەرابەرىدە بالاغا قەند يېگىزىش مۇمكىن. بالاغا مۇمكىن قەدەرى ھەر خىل يىڭىل ھەزىم قىلىنانۇرغان ئاۋقات بېرىش فائىدالىقدىر.

بالانىڭ كىيىمى، ئۇنىڭ ياشىغا قاراپ ھەرخىل بولىشى كېرەك. بالا ئوسەتۇرغان ۋاقتىدا، ئۇنىڭ كىيىمىنىڭ ھەرجايى بوش (ئېركىن) بولىشى لازىم. ياز، كۈز ھەم قىش مەۋسۇملەرى ئۈچۈن بالاغا ماخسۇس كىيىملەر بولىشى زەرۇردىر. قىش كۈنلەرىدە، جۈن ـ پاختادان بولغان ھەرخىل، قالىن كىيىملەرگە ئوراپ يۈرگىزىش كېرەك ئېمەس. ھەم بالانىڭ كۈندۈزى ـ كېچەسى كىيە تۇرغان كىيىملەرى ئايرىم بولىشى لازىم. بالانىڭ توشەكچەسى جۇدە مۇلايىم ـ يۇمشاق بولماسىن، ھەم ئۈستىدە ياپىلغان كورپەلەرى پاكىزە بولىشى شەرتدىر.

بالانىڭ ئولتىرا تۇرغان ئۈستەلچەلەرى، ئۇنىڭ ياشىغا ماخسۇس بولسىن. بالا بىر نەرسەنى قاراغانىدا، يازغانىدا (ئۇ نەرسە) بالانىڭ كوزىدەن 35 سانتىمېتىر ئۇزاقلىقدا بولىشى لازىم.

ساغلام بالا توغىلغانىدا، ئورتاحساب بىلەن ئۇزۇنلىغى 50 سانتىمېتر ئاغرلىغى 3.000 گرام (6 ئايلىق ۋاقتىدا 6 مىڭ گرام) بولىشى لازىم. بالا بىر ياشىدا 70 ھەم 2 ياشىدا 80 س. م بولادى. بالا ئاناسىنىڭ قارنىدا تېز ۋە توغىلغانىدان كېيىن سېكىنراق ئوسەدى. 2 ياشىدان 6 ياشىغا قەدەرى، بالا ھەر يىلدا 6—7 سەنتىمېتر ئارتادى. لاكىن، قىز بالالار، ئېركەكلەرگە قاراغاندا كەمىراق ئوسەدىلەر. قىز بالالار 13—14 ياشگە قەدەر ھەم ئېر بالالار 14 ياشدان كېيىن تېز ئوسەدىلەر.

ساغلىقنى ساقلاش علمى بالانىڭ جىسمانى تەربىيە يوللارىنى ئورگەتەدى ھەم ئۇنىڭ عاقلى تەرەققىسىگە ياردام بېرەدى.

ياخشى ئاۋقات ھەم دورست تەربىيە بېرىلمەگەنىدەن بىر ياشىغا يەتمەگەن بالالارنىڭ %47ى ئولەدى. بالا بىر ياشدان ئوزغاندان كېيىن ئەنچە كەسەللىكلەرگە قارشى كۆرەشىشگە قۇۋۋەتى يەتە باشلايدى. شو سەبەبلىك ئولىم بەلاسىدان قۇتۇلا باشلايدىلار.

ماخسوس بالاغا تەربىيە بېرىش يورتلارىدا تەربىيەچىلاردەن تاشقارى ئەلبەتتە دوختىر ھەم بولادى. دوختىر بالالارنى كەسەلدەن قوتقارىش بەرابەرىدە، بالالارغا حاس بولغان خۇسۇسىيەتلەرنى ئورگەتەدى. ھەم بالانىڭ ئاناسىغا كېڭەش بېرەدى.

بالالار ئورتاسىدا كوب تارقالغان ئىچ كەسەلى (راحەت) هاۋا بۇزۇق بولىشى ھەم يارىغلىق ئازلىقدان كېلەدىر. بو كەسەل، كوبىرەك كەمبەغەل ئىشچى عائىلەسىدە

كوبرەك بولادى. چونكى، ئۇلارنىڭ تۇراقى جايلارىدا يارىقلىق ئاز، ھاۋا بۇزۇق ھەم يېمەك ئاۋقاتلارى پەست بولادى.

عومومەن تۈركىستاندا بو كەسەللەر باشقا جايلارغا قاراغاندا كەمراق، چونكى تۈركىستاندا يارىقلىق كوبرەكدىر. بو كونگە قەدەرى بىزلەرنىڭ ئارامىزدا خالقنىڭ مەدەنى دەرەجەسى تۆبەن بولغانى ئۈچۈن عائىلەدە بالا تەربىيەسى ھەم تەربىيە يورتلارىنى كوبەيتىرىش ئىشىگە ئاز ئەھەمىيەت بېرىلدى. ئۈندەن كېيىن، بىزلەر بو جەھەدەگى ئىشلەرىمىزنى كۈچەيتىرىشىمىز ھەم كوپچىلىكنى، عاممەنى بو ئىشكە جەلب قىلىشىمىز زەروردىر.

كەللىكتىپ

مەكتەبگەچە تەربىيە ئىشلەرى

تۈرمىشنىڭ تەلەبى بويىنچا، بۈندەن يۈز يىل ئىلگەرى، پېدەگوگىيە فەنى توغىلدى. پېدەگوگىيە فەنى ئادام بالالارىنى تەربىيە قىلىش ئۇسۇلىنى كورسەتكەن بىر فەندىر.

عائىلە ئۈچۈن، بالا كەتتە سۆيۈنچ، بالانى ھەر كىم ياخشى كورەدى، لېكىن، شۇ ياخشى كورگەن مېۋەسىنى ئېگىشلىچە تەربىيە قىلا ئالمايدى. شۇ سەبەبلىك، ياش كۈچلەرىمىزنى ياخشى، تۈرمۈش ئۈچۈن حازىرلىكلى ئادام قىلىب تاييارلاشىمىز ئۈچۈن، بىزلەر، بالانى ياخشى ياخشى تەربىيەچىلەرگە بېرىشىمىز كېرەك.

ئاۋروپادا بۇ مەسئەلە بۈندەن يوز يىل ئىلگەرى قوزغاتىلغان. ئاۋروپا عالىمى فرېبېل بالالار باقچاسى تەئسىس قىلغان. ئېيتىدى، نىمە ئۈچۈن «بالالار باقچاسى» بولىب ئاتالغان دىيىلسە، شۇنى ئەيتىشىمىز توغرى كېلەدى: باغ ـ باقچادا ھەر خىل ئوسۇملىكلەر ئوسەدى. شۇلەرنى ئوستىرىش ئۈچۈن قانداي تەربىيە كېرەك بولسا، ئىنسانىنىڭ نەۋچەسىنى يېتىشتىرىش ئۈچۈن ھەم شۇنداي تەربىيە زەرۇردىر. بەس ھەر بىر نەۋچەنىڭ تەربىيەلەنگەن جايى باقچا دىيىلسە مۇمكىن بولادىر.

ياش بالالارنى بەدەنى ھەم روحانى تەربىيە قىلىش بىزلەرنىڭ ئېڭ مۇھىم ۋەزىفەلەرىمىزنىڭ بىرىسىدىر.

شۇ سەبەبلىك، ياش بالالارنى تەربىيە قىلىب ئوستىرىشدە تەربىيەچىلەرنىڭ رولى ھەم ۋەزىفەلەرى خۇسۇسىدە بىر ئاز توختالامىز.

مەكتەبگەچە تەربىيە مۇئەسسەسەلەرىنىڭ جانى، جىسمى ئۇ ھەم بولسا، تەربىيەچىلەر، مۇرەببى ۋە مورەببيەلەردىر. ھەم فەقەت بالالارنى سۆيۈچىلەرگىنە بۇ مۇئەسسەسەنىڭ حەقىقى ئىشچىسى بولا ئالادىر.

ياش بالالار ئورتاسىدا تەربىيەۋى مۇحىت تۈزۈشدە تەربىيەچىلەرنىڭ رولى جۇدە مۇھىمدىر.

مەزكور مۇحىت، بالالاردا بولغان ئىجادى سۈفەتلەر ھەم كۈچلەرنى تەرەققى ئېتدىرش ۋە ئۇلەردە بولغان ھەر بىر باشلانغىچلارنى ۋۇجۇدگە چىقارىش ئۈچۈن ھەم ئۇلەرنىڭ ئوز ـ ئارا تەشكىل ئېتىلىشلەرى مۇۋافىق بولىشى لازم. مۇرەببى (تەربىيەچى) نىڭ ۋەزىفەسى بالالارداغى ياخشى سۈفەتلەرىنى تەرەققى ئېتدىرىش، سۆيۈچلىك مۇحىتىنى توغدىرىش، ئوزىنىڭ شەخسىگە ياخشى بىر قاراش ھەم شادلىقلى بىر حىسلەرنى توغدىرىش، ساغلىق بېرەدىگەن ئىشلەرنى سۆيدىرىش ھەم تۈرمىشنىڭ ھەر بىر ۋاقىعاسىغا تەنقىد نەزەر توغدىرىشدان عىبارەتدىر.

تەربىيە بېرىشدە ئېڭ مۇھىم بولغان يوللارنى تەربىيەچى دائىمەن ئېسىدە تۇتۇشى لازم. ئۇ، يوللارنى توبەندەگىچە تەسۋىر قىلىساق بولادى:

بالالارنىڭ عۇمۇمى روحى، ئۇلەر ئورنىدا بولغان موحيت ھەم تەربىيەچى ئوزىنىڭ سۈفەتلەرى (ئاۋىشى، باشقالارغا بولغان مۇعامەلەسى، ئازادەلىگى، دورست سوزلىگى، ئاچىق يۈزلى بولىشى، ئېزئوز گەر ـ مەسلىگى ھەم سابىر بولىشى تەربىيەچىنىڭ مەنە شۇنداي روخانى ھەم جىسمانى سۈفەتلەرى) بالالار تەربىيەسىدە ئېڭ كەتتە ئەھەمىيەتكە ئېگەدىر. بالالارنىڭ مەنفەعەتىنى كۈزەتىش، ئەخلاقى دەرەجەسى ئېڭ يۇقارى تەعلىم ـ تەربىيەچىلىك ۋاقىعەلارىدان بىرىسىدىر.

تەربىيەچىلەرنىڭ، مۇندەرە جەجېھەتىدەن بىر بولغان، بىر ـ بىرىگە باغلانغان ئىشلەرى ئۈچ تارماققا بۆلىنەدى:

1 ـ بالالار بىلەن بولاتۇرغان ئىش يەعنى تەربىيە ئىشلەرى.

2 ـ بالالارنى ئېكىشدىرىش ئىشى يەعنى بالالار حاقىدا ھەر خىل ئېكىشىرىش ئىشلەرىنى داۋام قىلدىرىب، ماتېرى ـ يالالار توپلاب، ئۇلار حۇسوسىدا كۈندەلىك دەفتەر يۈرگىزىش.

3 - بالىلارنىڭ ئاتا - ئانىلارى ئورتاسىدا ئىش ئالىپ بارىش يەئنى جەمائەتچىلىك ئىشلەرى تەشكىل قىلىش.

شۇ سەۋەبلىك، ھازىرغى ۋاقىتتا، تەربىيەچىلەر ئىجتىمائىي رەۋىشدە روھلانغان بولىشلارى لازىم. ئۇشبۇ مەسئۇلىيەتلى ھەم ئۇلۇغ سۈپەتتەگى ئىشلەرنى بەجەرىش ئۈچۈن تەربىيەچىلەرنىڭ كۆپ مەئلۇماتلىق شەخسلەردەن بولىشلارى شەرتتىر. ئۇلەردەن ئۇمۇمىي مەئلۇمات، ئۇمۇمىي تەئلىمات ھەم خۇسۇسى، مەكتەپگەچە تەربىيە بېرىش مەئلۇماتلارى بولىشى لازىم. بۇندەن ئاشقارى تەربىيەچىلەر تەبىئەت بىلەن ياخشى تانىش بولىشلارى بەرابەرىدە ئادامنىڭ ئۆزگۈرىشىدەن كۆپ سۈرئەتدە خەبەردار بولىشلارى زەروردىر.

بالالارنىڭ دىققەتىنى جەلب ئېتكەن تەبىئىيات، گۈللەر، ھەيۋانلار ھەم قۇشلار ۋە ھەر خىل ئويۇنلارغا تەربىيەچىلەر ھەۋەسكەر بولىشلارى لازىم. ھەر بىر تەربىيەچى، بالالارنى سۆيسە، ئۇلەرنى ياخشى كورسە، كېلگوسىنىڭ چىن ئادامى بولادىغان ياش بالانىڭ باھاسىنى، قەدر قىممەتىنى بىلسە، بالالارنىڭ ئويۇنلارىنى تۇشۇنسە ھەم سۆيسە، بالانىڭ ئويۇنداغى ئىجادلەرىنى ھەم ئۆزىنى كورسەتىشلەرىنى ياخشى ئاڭلاپ ئۇنگە باھا بېرە بىلسە.

بۇنىڭ ئۈچۈن، تەربىيەچى ئۆزىنىڭ بالا ۋاقتىنى كوبرەك ئويلاشى كېرەك. ئۆزىنىڭ ياشلىق ۋاقتىدا بولغان خۇرسەنتچىلىك ۋە خەفە بولغان ۋاقتلەرىنى خاتىرلاش بۈگونگى كۈندە تەربىيە ئالادىغان بالانى تونىش ئۈچۈن ئېڭ ياقىن يارداماچى بولغوسىدىر.

تەربىيەچى بالالارنىڭ ھەر بىر ئويىنىغا كەتتە ئەھەممىيەت بېرىشى كېرەك. چۈنكى، بالا ئويۇن ئىچىدەن تاپقان بەختىنى، بالا ئويۇن ئىچىدەن تاپقان لەززەتنى ھېچ قايدان تاپىش مۇمكىن ئېمەس. ئەگەر بىزلەر تەبىئەتكە كوز سالساق، ئۇندە حايۋانلار، قۇشلار ئۆزلەرىنىڭ بالالارىغا تۇرمۇشدا كېرەكلى بولغان ئۆرف - ئادەتلەرىنى ئويۇن بىلەن ئۆرگەتكەنىنى كورەمىز.

بالا ئويۇن ئارقالى ئۆزىنىڭ تۇرمۇش قۇرالىنى تۈزەدى. بالانىڭ حەرەكەتى ئويۇنى شۇ قەدەر ئەھەممىيەتلىك بولغانى ئۈچۈن، بالا تەربىيەچىسى بولغان ئادامالار بالا تەربىيەسى خۇسۇسىدە يازىلغان كىتابلارنى ھارماسدان، چارچامەسدەن ئوقىشنى ھەم تەربىيە قىلىش يولىدا ئۆزىنىڭ مەئلۇماتىنى كېڭەيتىرە بارىشى لازىم.

بالالار تەربىيەچىسى، بالانى ئۆزىنىڭ جانى دېپ بىلىپ ئونى تەربىيە قىلىش ئۈچۈن جىددى ئەھەممىيەت بېرىشى زەروردىر. بىزلەر (تەربىيەچىلەر)نىڭ قولىمىزدا مىڭلەرچە بالالارنىڭ تەقدىرلەرى حەل ئېتىلەدى.

بالالار تەربىيەسىدە، ئۇلارنىڭ ياشلارىغا، ئېئتىبار ئېتىش لازىم. چۈنكى ھەر بىر ياشداغى بالانىڭ ئوزىگە مەحسوس خۇسۇسىيەتى بولادى. ئۇلارنى ئېختىيارسىز رەۋىشدە، ئوزلەرى ئىستەمەگەن ئويۇنغا، ئىشكە ماجبور قىلىش مۇمكىن ئېمەس.

تەربىيەچى، بۈتۈن كۈنلەر بويىنچا، بالالار ئورنىسىدا، ئۇلارنى چارچاتماسدان، ئويۇشقان حالدا مەشغول قىلىپ ئوتكەزىشى ئۈچۈن، ئالدان تەرتىبلىك ئىش پىلانى تۈزۈپ بۈتۈن ئىشىنى شۇ پىلانغا مۇۋافىق داۋام قىلدىرىشى لازىمدىر.

تەربىيەچى ئىش پىلانى تۈزگەندە ئۇشبۇ پىلانغا كىرگىزىلەتۇرغان ئىشلەر، بالالارغا ئاغىر بولماسلىقىنى نەزەردە تۇتۇشى كېرەك.

بالالارنى قابول قىلغان ۋاقتدا.

تەربىيەچى ئاتا ــ ئانالارى بىلەن بالانىڭ ئۇمۇمىي ئاحۋالى، بالانىڭ ئۆيدەگى تەربىيەسى توغرىسىدا، بالانى ئالىپ كېلگەن ۋاقتلاردا بالانىڭ كوز ئالدىدا موساحەبە قىلىشى كېرەك. بۇ ئىش جۇدە كەتتە تەئسىر قالدىرادى.

چۈنكى، بالادا: «تەربىيەچى مېنگە ئاتا ــ ئانامدان ھەم ياقىنراق ئادام ئېكەن» دېگەن فىكر توغىلادى. بالا تەربىيەچىدەن قورقماسىن، ئۇيالماسىن، تەربىيەچىگە ئىشەنسىن، ئەگەر، بالا تەربىيەچىگە ئىشانار ئېكەن، ئۇ، ئۆزىنى ئېركىلى حىس ئېتەدى. بۇنىڭ ئۈچۈن، تەربىيەچى بالاغا ئۆزىنى جۇدە ياقىن قىلىپ تونىتىشى كېرەك:

بالا، تەربىيەچىسىنى ھەر ۋاقت ياخشى كورەدى، ئاناسىغا قاراغان كوز بىلەن قارايدى. شۇ سەبەبلىك، بالانى قابول ئېتكەن ۋاقتدا بۇندايى ياقىنلىق حىسسىنى ئويغاتىش كېرەك.

بالالار باقچاسىدا قەتئى بېلگىلەنگەن تەرتىب جۇدە بۈيۈك ئەھەممىيەتگە ئېگەدىر. شۇنىڭ ئۈچۈن، بالالارنى قابول ئېتىش بەرابەرىدە، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشلارىنى تەرتىبگە سالىش ئىشىگە ئەھەممىيەت بېرىلىشى زەرور. چۈنكى، بالالار ھەر كۈندە ئېگىزىشلى تەرتىب كورسەلەر،

ئېزلىك بىلەن ئوزلەرىگە خاس شەرائىتتە بىرلىك (ئىجتىماعى) تۇرمۇشقا كىرەك بولغان باشقا عادەتلەرنى هەم ئورگەنىپ ئالادىلار. فەقەت، ئۇلارنىڭ تۇرمۇشلارىغا تەرتىپ بېرىش زەرۇر.

بالالار باقچاسى، بالالارىمىزنىڭ ساغلىقىنى ساقلاش، مەدەنى رەۋىشتە ئوسىشلەرىگە يولباشچىلىق قىلغوچى بىر جايدىر. بۇ نەرسەنى بالالارنىڭ روحىغا سىڭدىرىشىمىز هەم شۇنىڭ ئارقالى ئۇنىڭ عائىلەسىگە كىرگىزىشىمىز زەرۇر. بالالار كىيىم كىيگەن ۋە كىيىم سالغان ۋاقىتلارىدا بىر بىرىگە ياردامدا بولىشلارى هەم ئۇلار ئاراسىدا دوستلىق، ئورتاقلىق، بىرلىك حاسىل بولىشىغا سەبەبدىر. دىمەك، بالالار باقچاسىنىڭ تەربىيەسى سايەسىدە كېلگوسى ئىجتىماعى تۇرمۇشقا چىن مەعناسى بىلەن ساپ مەفكورەلى، فەععال ئىجتىماعى ئونسۇرلەرنى تاييارلاپ چىقارامىز.

تەربىيەچى بالانىڭ عائىلەسىدە ئىشلەنەتۇرغان ئىشلەرنى (ئىجتىماعى تەربىيەنى ۋۇجۇدگە چىقارىش ئۈچۈن) بالانىڭ عائىلەسى بىلەن عەلاقەدە بولۇپ تېكشىرىشى لازىم. بالاغا تېگىشلى تەربىيە بېرىش ئۈچۈن، تەربىيەچى ئۇ، بالانىڭ عائىلەۋى موحىتىنى بىلىشى لازىم.

چۈنكى، بالا عائىلەدەن چىققان هەم ئۇنىڭ جىسمانى ۋە روحانى تەربىيەسى، عۇرف عادەتى شۇ عائىلەۋى مۇحىتتەن زۇهۇر بولادى.

شۇ سەبەبلىك بالانىڭ عائىلەسى بىلەن جىددى رەۋىشتە تانىشىش، بالانىڭ ئاتا-ئاناسى قايسى جىنسىدەن مەعلۇماتى ۋە ئىجتىماعى ئەحوالى قانداي ئېكەنىنى ياخشى ئۇقۇشىمىز زەرۇردىر.

تەشكىل قىلىنغان باقچادا بالالارنى تەربىيە قىلىش بىلەنگىنە قەناعەتلەنماسدان عاممەنى تەربىيە قىلىش ئىشىگە هەم كەتتە ئەهەممىيەت بېرىشىمىز لازىم.

باقچانى تەشكىل قىلىشدا، ئالدىمىزغا قويىلغان مەقسەدلەرنىڭ بىرى بالالارنىڭ ئانالارىنى، باشقاچا ئېيتكەنىمىزدە دىنى خورافات نەتىجەسىدە عائىلە قۇللىغىدا تورت دىۋال ئورتاسىدا سىقىلىپ ياتقان خاتىن-قىزلارنى ئازادلىققا چىقارىپ، ئىجتىماعى تەشكىلاتلارغا قاتناشارلىق هەم ئوزىنى ئىدارە قىلارلىق حالگە كېلتىرىش ئىشىدىر.

جەهالەتكە ئەساسلەنگەن عۇرف عادەتلەرى بىلەن كۈرەشىپ، عاممە ئورتاسىدا بولغان ياراماس خورافەتلەرنى-عادەتلەرنى يىتىرىپ، مەعرىفەت ئەساسىگە قۇرىلغان مەدەنى عۇرف-عادەتلەرنى عاممە ئاراسىغا تارقاتىش ئىشلەرى بىلەن عاممەنى تەربىيە قىلىشىمىز لازىم.

ئەگەردە بىزلەر يېرلىك خالق عائىلەسىدە تەربىيەلەنگەن بالانىڭ تەربىيەسىگە نەزەر قىلساق، ئۇنىڭ هەر تاماندان كېيىندە قالغانىنى قىزغانىچ حالدا ياشاغانىنى كورەمىز. بۇنىڭ بىرىنچى سەبەبى، بالا توغىلغاندان كېيىن، ئۇنى بېشىككە بېلەپ، جىسمىنى تېگىشلىچە تەرەققى قىلدىرماسدان ئۇنىڭ مىيەسىگە ۋە عۇمۇمەن بۇتۇن جەسەدىگە زەربە بېرىشدىر. يەنە، بىزلەردە، بالانىڭ ئوزىگە مەخسۇس روحانى، بەدەنى تەربىيەسىگە، ئاۋقاتىغا هەم ساغلىقىغا هېچ قانداي ئەهەممىيەت بېرمەيدىلەر. بالانى كەتتەلەر بىلەن بىر قاتاردا حىسابلاپ ئوزلەرى قانداي ئاۋقات يېسەلەر بالالارغا هەم شۇنى بېرەدىلەر. هەم بالا كەسەل بولغان ۋاقىتلاردا دوختۇرگە مەسلەحەت قىلماسدان، مەعلۇماتسىز تەبىبلەرگە ئىشانىپ كوپ ۋاقىتلاردا بالانىڭ، ۋاقىتسىز ئولگەرى، ئولىشىگە سەبەب بولادىلار.

بالانىڭ بېرگەن سوئاللارىغا توغرى جاۋاب بېرىش جايىغا هەم ئۇلار بىلەن سوحبەت قىلىش ئورنىدا، رۇحەن نەئسىر قىلىپ ئۇنى ئوزلەرى ئالدىدان هەيدەپ يۇبەرەدىلەر. ئۇنىڭ هېچ بىر تىلەگىنى ۋۇجۇدكە چىقارمايدىلار. بۇ سەبەبلەردە بىنائەن بالا هەر جىهەتتەن ئارقادا قالىپ كېلگوسى ئىجتىماعى تۇرمۇشقا يارامسىز بىر كىشى بولۇپ تاييارلانىشى ئېحتىمالدىر. مەنە بۇ ئەحواللەر هەممەسى خالقىمىزنىڭ مەدەنىيەتتەن ئارقادا قالىپ، بىلىم دەرەجەلەرى پەست-ئاڭسىز بولىشلارىدان كېلىپ چىققان بەختسىزلىكدىر. بۇ بەختسىزلىكنى يوقاتىش ئۈچۈن مۇمكىن قەدەرى، مەكتەبگەچە تەربىيە يۇرتلەرىنى كوپەيتىرىش چاراسىنى كورىش، عاممە ئاراسىداغى ئاڭسىزلىقنى يوقاتىپ مەدەنى رەۋىشتە بالا تەربىيە قىلىشنى هەر بىر عائىلە ئەعزاسىغا ياخشى توشەندىرىش هەر بىر تەعلىم-تەربىيە ئىشچىسىنىڭ بىرىنچى ۋەزىيفەسىدىر.

ئىنقىلابنىڭ بىرىنچى يىللارىدا بالالار باقچاسى تەشكىل قىلىنغان بولسا هەم، بىرىنچىدەن بۇ ۋاقىتلاردا خالقنىڭ تۇرمۇشى، كۈن كېچىرىشى جۇدە ئاغىر بولغانى هەم ئىككىنچىدەن، عاممە بالالار تەربىيەسىگە، باقچانىڭ ئەهەممىيەتىگە توشىنەلمەسلىگىدەن، مەدەنىيەتسىزلىك زور بولغاندان بالالارنى باقچاغا يۇبارىشقا قورقادىلار.

خالق ئاراسىدا «بالالار باقچاسىغا بارغانلارنى كەمىو- نىست قىلادىلار، ئۇلەر، خۇداسز بولادىلار» دېگەن ئېسكەرى تەشۋىقاتلار تارقالدى.

ئەمما، خاتىن ـ قىزلار كۈندەلىك ئىجىماعى تۇر- مۇشقا قاتناشا باشلاغاندان كېيىن بالالار باقچاسىغا كوپ- چىلىكنىك نەزەرى ياخشىلاندى، سېكىنلىك بىلەن بالالار باقچاسىنىك ئەھەمىيەتىنى تۇشۇنىب بالالارىنى باقچاغا بېرە باشلادىلار. دېمەك، بالالار باقچاسىنى سان جىھە- تىدەن كوپەيتىرىش ئۇچۇن، ئايىنىقسا، خاتىن ـ قىزلار ئورتاسىدا تەشۋىقات يۇرگىزىش كېرەك بولادىر. ئەگەر، تەربىيە ئەساسى مەكتەبىگە قەدەر ياخشى يولغا قويىلماسا، مەكتەبىدە بالانىك كېرەك قەدەر مەعلومات ئالىشى، ھەم عالى مەكتەبلەرگە كىرىشى جۇدە مۇشكىل ئىشدىر. مەك- تەبگەچە تەربىيە كورمەگەن بالانى 2 يىل ئورنىدا 4 يىل ئوقىتىشقا توغرى كېلەدى.

* *
*

بۇ جەبھەدەگى ئىشلەرىمزنى جانلانىدرىشدا ئېلك مۇھىم ۋەزىفەلەرىمزنىڭ بىرى مەكتەبگەچە تەربىيە ئىشچىلەرى يېتىشدىرىشدىر. ھازر بزدە مەكتەبگەچە تەر- بىيە ئىشچىلەرى جۇدە ئاز. شۇ سەبەبلىك، بۇنداي (مەكتەبگەچە) تەربىيە يۇرتلارىنى كوپەيتىرىشىمز قىيىن حالدا ھەم نەتيجەدە كوبچىلىك بالالار تەربىيەدەن مەحروم قالماقدالار. مەنە بۇ قىينچىلىقدان قۇتۇلىشى ئۇچۇن عاممەنى تەشكىل قىلىش ۋە بۇ يولداغى ئىشلەرىمز ئولارنى عەمەلى ئىشتىراك قىلدىرىشىمز زەروردىر.

ئىككىنچىدەن، بۇ كۈنگەچە بەعزى بر ئوقۇتۇچىلار ئورتاسىدا بولغان ئېسكى بىر نەزەرنى يوقاتىش كېرەك. بۇ كۈنگەچە شونداي بىر قاراش بولىب كېلدى. گو- ياكى تەربىيەچىلەر مۇرەببىيەلەر بالا قاراغوچى خادىمە- دېب ئۇلەرگە ئېعتىبار قىلماسلىقلار بولدى. شۇ سە- بەبلىك بىزلەر بۇنداي نەزەرلەرگە قارشى جىددى كۈرەش ئالىب بارىشىمز لازم. ھەم ئوقۇتۇچىلار ئور- تاسىدا، مەكتەبگەچە تەربىيە ئىشچىلەرىنىك ئىجتىماعى تەربىيە ئىشلەرىدە مۇھىم ئورۇن تۇتقانىنى مەعلوم قىلىب ئۇلارنىك ئوقۇتغۇچىلار بىلەن بىر تېككىز ئىعتىبارلى بولىشلارىنى ياخشى تۇشىنىدرىش زەروردىر. چۇنكى، مەكتەبگەچە تەربىيە ئىشچىلەرى ھەم، ئوقوتغو- چىلار بىلەن بىر قاتاردا، بىر سەفدە تۇرۇب ئىجتىماعى تەربىيە ئىشىنى تەشكىل قىلىشدا ئىشتىراك ئېتمەكدەلەر.

* *
*

بىزلەرنىڭ ۋەزىفەمىز ياش ئوسمىرلەرنى، ئورۇن باسارلارىمزنى كەمونىزىم دەۋرىگە ئېرىشدىرىش يولىدا تاييارلاش ئىشىدىر. ئەلبەتتە، بۇ، بۇيۇك مەقسەدنى يۇ- زەگە چىقارىلىشى كوبچىلىك عاممەنىڭ مەدەنىيەتلى بو- لىشىغا باغلىدىر. ئوشبو عالى مەقسەدگە ئېرىشىش ئۇ- چۇن مەكتەبگەچە تەربىيە يۇرتلارىنىڭ ئىشچىلەرى ئو- قوتغۇچىلار بىلەن بىرلەشىب عاممەنى مەدەنى سەۋىيە- سىنى كوتەرىش يولىدا ئىشلەشلەرى لازم. چۇنكى، كەمونېزىم روحىدا تەربىيە بېرىش يالغىز، كەمونستلەر ئىشى ئېمەس، بەلكى، ھەر بىر زىيالى كىشىنىك ۋە- زيفەسىدىر.

بۇ ئىشلەرىمزدەگى كەمچىلىكلەرىمزنىك بىرى ماتـ- بوعاتكە قاتناشماسلىغىمزدىر. ماتبوعاتكە ئىشتىراك قىلغا- نىمزدا مەكتەبگەچە تەربىيە ئىشلەرىگە كەتتە فائىدا كېلتىرىشىمز بەرابەرىدە ئۇنىڭ كەمچىلىكلەرى خۇسۇ- سىدا ماتبوعات ئارقالى عاممەنىڭ فىكرىنى تۇشۇنەمز.

كېرەكلىك ئىشچىلەرنى، مۇئەسسەسەلەرنى شۇ ئىشكە جەلىب قىلىب ئۇلەرنى ئۇيۇشدىرەمز. ھەم شۇ خۇسۇسىدا كېرەكلى ئىزاحەتلەرنى بېرەمز.

ئۇيدە بالالارغا قايسى يوللار بىلەن تەربىيە بېرىش كېرەكلىگىنى مەتبوعات ئارقالى مېحنەتكەش ـ دېھقان- لارغا ئېرىشتىرە ئالامز.

كەللىكتيف.

Telegram adress:
@turkiston_kutubxonasi

ياشلىقنى ئېسلەب..

(مادى ناقناشىغا نەزىرە)

دۇنيا ئېكەن؛
چەمەنزارلار ئۆتۈب
ئېشىب تاغلاردان.
قۇياشدان نۇر ئېمىب،
قۇم، ئۇنلاقلاردان
ئويناب... كۈلىب..
(ئارمان بىلەن)
ئۆتەر ئېكەنسەن.

بىز ياش ئېدىك.
تەنلەر - ئالاۋ،
قەلب - قايناق،
كوزلەر - ئوتكۇر،
دىللەر - ساف؛
ئېركىن - ئېركىن ئوينارديق.
ھايات بىلەن قاينار ئېدى.
ياش قىشلاق.

بىر ياندا - تاغ...
بىر ياندا - باغ...
سۇۋ ساچاردى...
گۈل ئاچاردى...
كېڭ - كوچەلەر، ...
ئۇزۇن - يوللار...
پارلار ئېدى
شەم - چىراغ.

سۇۋ ئاقاردى.
قويندا،
كوكرەك كېرىب،
بالىق كەبى،
شوڭغىب... ئوينارديق.
قىزلار ئۇتسا
ئارقاسىدان
ئالما ئاتارديق.

نۇرلى - ئايدىن كېچەلەر.
پارلار ئېدى كوچەلەر.
توپلانارديق،
«ياشىن - ياشىن» ئوينارديق.
سوڭ چار چارديق.
دېڭىز كەبى دولغالارنى تاشلاب بىز،
راھەت، راھەت،
بىر قوزى دېك ئۇخلارديق.

كۈنلەر ئۆتدى.
شەھەر بىزنى،
ئالاۋ كوزلى،
تيمر تەنلى
ئات بىلەن
كوكرەگىگە چاقىردى.
ئۇزاق كېتدىك،
يولدا تاغلار،
بىر تېگىرمان تاشى دېك،
چىر ئېيلەنىب قالدىلار.
ئۇل كېشەنەدى،
مەغرورلەرچە باقردى.
ياش كوڭۈللەر،
ئۇلۇغ، ئالۇۋان ھەسلەرنى،
يولغا سېپىب،
سوڭ زاۋۇتلارغا ئالدىلار.

يىللەر ئۆچىب كېتدىلەر.
كوب باھارلار
قانات يازىب،
تىلەكلەرگە يېتدىلەر؛
بىز شەھەرنىڭ
كۈرەش مارشىن ئۆرگەندىك.

قانات، بەعزەن يىللاردا،
تاشقىن سۇۋلار ئاقالار،
بىزگە قاراب.
«كېل، كېل!» دېيىلەر
قۇياش ئېمىب باقالار.
ياشلىق ئېسگە تۇشەدى...
سوگرە چارچاب، تالامىز.
ئاھ... ئۇنا ئەرنى ئېسلەب، ئېسلەب،
بىر نەفەس جىم قالامىز.

لېكىن، دىلدە
كۈرەش ئوتى سونمەيدى!.
ئەلەم يەنە
قانات يازىب كۈلمەيدى!.

ھەمىد عالىمجان
سەمەرقەند.

قىز.

ئۇيغۇن.

I

قەلبىدىن يۈكسەلەردە كۆچسىز بىر نالە
روھسىز چىراغلارنىڭ ئۆچكۈنى كىبى
باغرىڭدا ئۆسكەندەكى قالاردان لالە
يۈزلەرىڭ ياپراقلار خەزانى ئىدى.

زىياسىز ئۆنلەرنىڭ سىياھ قوينىدا،
سازىڭنىڭ ئۈنلەرى تىترەپ ئۆچەردى.
سۆزگىن كوزلەرىڭنىڭ كۆمىش داناسى،
بىر ئۆزرە ئاماردى... تۈپراق قۇچاردى.

سولغىن يۈزلەرىڭدەن بىر نىگاھ تاشلاپ،
قەلبىمگە سانچاردىڭ ئاغۇلى تىكەن.
دىللەرىڭ ئەلەملەر مەسكەنى ئىكەن،
ئىڭرەردىڭ سازىڭلە دەردلى كۈي باشلاپ.

كۆچسىزدىڭ، تۈنتۈندىڭ قەفەس قوينىدا
ئاغۇلى تىللەردەن قارغىش تىڭلەردىڭ.
ھەسرەتلى تۈنلەردە، ئاچچىق فەريادلەر
قەلبىڭدەن ئۆچەردى... مەئيۇس ئىڭلەردىڭ.

II

ئەلەنگەلەر ئۇيناپ نۇرلەر ساچىلدى
باھار ياشناپ كۈلدى چەمەن قوينىدا
مەجروھ يۈرەكلەردەن ئەلەملەر ئۆچدى
بەخت كوردىم بارلىقنىڭ نۇرلىك باغرىدا

كوردىم، بوكۈن سەۋىنچ عىسيان ئېتەدى
بەرقۇت كوزلەرىڭدە بىر تولقۇن باشلاپ.
«ئېرك»، كۈيى قەلبلەرگە ئاھەڭلەر تاشلاپ.
دوداقلاردان ئۆچەب ھەريان كېتەدى.

تاڭلارنىڭ ئاق سەر سەر سىنەلەردەن -
فەبرىك تۈتۈنلەرى بوسە ئالغاندا
ھەرسە ھەر شەپەدە كۆمىش ساچ يازىپ،
گۈدۈكلەر دىللەرگە ئىلھام سالغاندا -

ئېركىن دوداقلاردان كۈلگىلەر ساچىپ،
قىزىل رومال باغلاپ ئوينەپ قالاسەن.
فەبرىكەڭدە نۇرلەر قوينىدا ئىشلەپ،
ھەيات چەمەن ئىكەن زەۋقنى تالاسەن.

باھار كۈلىپ، ھەريان چىچەكلەر ساچمىش
قىز قەلبى گۈل ئىكەن ياپراقلار ئاچمىش.

ئۇيغۇن

سەمەرقەند

تاڭغى تاۋۇشلار...

گاستېۋدەن. مىرتېمىر

ئېرتەلەبكى گۈدۈكلەر قىچقىرغاندا، سىز ئۇنى ئاراماسىزلىك، تىنچلىقنىڭ جارچىسى، دېب ئويلامالىك....

— ئۇ، شانلى بولغۇسىنىڭ قوشىغىدىر!

قاچاندىر بىز ئىشلەگەن چاقلاردا... ئېرتەلەب باشلاغان ئىش، ئەللە قايسى چاقلارغاچا چوزىلماسمىدى؟..

بۇ كۈنكى گۈدۈكلەر، بىلگىلى بىر دەقىقەدە، بۈتۈن مىليونلارغا قاراب كۈيلەيدىر...

بىز، بۇ چاقلاردا - بۇ كۈنلەردە مىنۇتمە - مىنۇت باشلايمىز ئىشنى، قوزغالىشنى!

بۈتۈن مىليونلار بىردەمدە، بىرپەيتدە، بىردەقىقەدە قولغا ئالالار - چوكىچنى...

بىزنىڭ بىرىنچى زەربىمىز بارلىقدا، بىر چاقدا - بىرگە ياڭرايدىر. بىلەسىزمى؟ تاڭغى تاۋۇشلار نىمە كۈيلەيدىر؟

— ئۇ، بەگانە ۋە شەۋكەتلى بىرلىكنىڭ تاڭغى قەسىدەسىيدىر!.

مىرتېمىر.

ئىلھام ئالامەن...

رائىق

ئىلھام ئالامەن، روح ئالامەن، زەۋق ئالامەن مەن
فەبرىكەدەگى ئو دەبدەبەلىك شانلى سەدادەن.
كۈتمەيمەن ئۇمىد كوككە قاراب، نۇرلى سەمادان
يىراقلىقتا يوقالسىن.. ئۇنگە نەفرەت ئاتامەن مەن.

دىللەردە سەۋىنچ يۈزدە ئۇمىد نورلەرى ئوينار،
ھەريەندە فەرەھلىك... شادلىق مەشعەلى پارلار،
يۈرتىمدا سەعادەت، بەختىم قۇشى ئۇچسا؛
نىگە ماتەم كۈيىنى چالامەن مەن؟

ئىش بىرلە جاھان قايناغۇسى بىزنى زاماندا،
ئۇمىد باغىدا ئوسكوسى ياش بەررەچىچەكلەر،
پارلانغوسى، نورلانغوسىدىر تازا تىلەكلەر،
ئېرك ياغدوسى تېزدەن ساچىلور بارچا جاھاندا.

بىرلىك نوغى ئاھەنگىدا نوريب ئىشچى ۋە دېھقان،
بەيدەلىيلەلىك شانلى ھەۋاسن ئوقوغاندا،
جانىم بىلە، قەلبىم بىلە ئىلھام ئالامەن مەن،
تورموشدەگى قانلى كۆرەش، قانلى سەدادەن.

ئىلھام ئالامەن، روح ئالامەن، زەۋق ئالامەن مەن.
فەبرىكەدەگى ئو دەبدەبەلىك شانلى سەدادەن.
— شانلى سەدادەن.

رائىق.

سەمەرقەند.

ئېدلدە

(ئېدلدىرمگە)

تولقۇنلارغا قاراب ئەسلا تويمادم..
بەشەك - بەشەك بولدب كيلەدرلەر،
هورككەن كەبى برەۋدەن.
مەن،
قارايمەن،
دەرەچادەين...
قاناتسزلار، تولقۇنلار، ئوچالمايلار...
قارا يارلار، ئورمانلاردان ئاشالمايلار...
— قاچالمايلار..
قرغاقلارغا بوسە بەرب، -
كوكرەك كەررەب،
ئوزاقلارغا كەتەر، يەنە!
كمادر ئوچون جۇنەشنى بلمەي يوللار ئوتەر، يەنە!..

~~~~~~~~

ئاي؛
ئاق چەچەك صاچمش سۇۇغا.
بارلق تنچ، تاتلى ئويقۇدا...
ئاق چەچەكلى ياقچالارنى باغبانى بز بولساق - چى...
چوللەر ئوچون چەچەك توپلاب ئالساق - چى...

~~~~~~~~

يولدوزلارنڭ عەكسى تىترەر،
سۇۇنڭ تېرەن ئاستلاردا..
جەهان،
جەهان موك ۋە سرلەر،
ئۇن قزنڭ ئاپپاق، مەرمەر صاچلاردا...
سويلە، مەگە نەچۇن ئايدن كېچەلەردە ئويقو كېلماس؟
نەچۇن كوزلەرى قاراب تويماس،
— كوزلەرگە، كوزلەرگە؟...

ئاغر،
ئاغر مەعنا،
تويغو...
عەسيان ياشار ئاغر - ئاغر سوزلەرگەدە،
— سوزلەرگەدە!..

~~~~~~~~

موڭ باسقانمى بو ئاقشامدا قارا سۇۇنڭ تولقۇنلارنى؟
قوللارگە، قورشۇن قەلەم، پارچا قاغاز...
ئزلەيمەن، كمنى؟
كوزلەيمەن، نەنى؟...
كم، كملەردر بۇ عادەتگە ئورگەتمش مەنى...
كوزلەيمەن نەنى؟...

~~~~~~~~

... ئاق چەچەكلى چەمەنلەرنڭ باغبانى بز بولساق - چى!
— بز بولساق - چى!

مەرتىمر. قازان.
5/VIII 28 j.

ئىنقلاب

مۇتەرجمى: خاياسى [1]

ئالما دەرەختلەرى؛ ئولەرنڭ كومكوك ياپراقلارىغا كۆمۈش قونغرا-قلارەك شۈدرڭ ئامچلارى ئاسلغان...

مەن، ئاق ئالدى تۇمانلارى ئاراسدا ئويغاندم. يېڭل شامال تۈن كولەگەلەرنى قوۋلاغاندان كېين، كېك، تېكس دالالار كورندى؛ روس دالالارى...

يېر بېتى كوك ئوت، چەمەنلەر بلەن قاپلانغان. دوڭ ھوپلاب دەرياچە ئاقادى. ئۇنڭ ئېكى چېتدە ئوسكەن جىگلە تاللار باشلارنى ئېگب سۇۇگە قارايدلار. دوڭ باشدا ئالما دەرەختلەرگە كومگەن گوزەل بر قشلاق. سامان بلەن ياپلغان ئاملار، خۇددى ئالتندېك ساپساريغ، تاۋلانىب كورندەلەر.

قشلاقنڭ ئورتا ھر يېردە ياشى تونكە بلەن ياپلغان كەتتە ۋي باشقالاردان يۇقارىلانىب ۋەقارلانىب تۇرادى. ئام ئۇستدەگى كەپتەرلەر باشلارنى كۆنچەقار يانغا بۇرۇب، ئېرتەلەبكى مەين شامالنى سالاملاي-دلەر.

ئۇينڭ ھر تېرەزەسى ئاچلب، يەنگىگىنە ئويقۇدان تۇرغان ئالما قارادى؛ ئالما ئېمەس، ياش بر گوۋدەكنڭ ئالما رەڭ گوزەل يۈزى قارادى. گوۋدەك مېنگە قىچقرب:

مۇتەرجمى: ئا. حافز.

— ئاق خەيرلك بولسن، ئاي! - دېدى.

مېن تۈنگى ئۇزاق سەياھەتدەن چارچاب، بر ئالما دەرەختنڭ شاخلارىغا تايانىب، ئېرتەلەبكى ئىستىراھەتكە چومغان ئېدم، كوزلەرمنى ئېختيارسز تاۋۇش كېلگەن ياققا قاراتدم.

نىمە بولپتى؟

بۇ قانداي ئوزگەرش؟

مېن ئېختيارسز تىكلبرەك قارادم. مۇندەن برنېچە يللەر بۇرۇن مېنگە بۇ ئۇينڭ تېرەزەلەرگە كوپ كوز صالىشغا توغرى كېلگەن ئېدى. بۇ - مەشهور بر ھاينڭ ئۇيى ئېدى. مەلھەم ئېسىمدە، بۇ ئۇينڭ ئچىدە شپلەرى گۆللك نەقشلەر بلەن بېزەلگەن كەتتە مەمابەتلى نەقشين خانە بار ئېدى. قارتا ئوينايدرغان خانە ئايرم ئېدى. ئۇندە قىممەتلك گىلەملەر يازلغان بولدب، ئۇلەر ئۇستدەن يۇرگەندە ئەمىركەن توفلىلەردەن هيچ شەرپە چىقماس ئېدى. بۇ ئۇيدە خادىم ۋە خادىمەلەرنڭگنە سانى يىگرمەلەب بار ئېدى...

بر ۋاقت كېچەصى بلەن بۇ ئۇينڭ مونەققەش خانەسدەكتە زيافەت بولدى. زيافەتگە مەسكەۋدەن تورەلەر، كەتتە يېر ئېگەلەرى، عۇمۇمەن بايلار كېلدى. ئۇلەر تاڭ ئاتقۇنچا جەنوبى ئاۋروپا رەقصلەرگە تۈشب ئوينلب چىقدىلار...

[1]) خاياسى. ئاپونييەنىڭ پرولېتەر ئەدىبلەريدەن.

بر ۋاقت ئېرتەلەب پەنجەرە گۈل ياپراقلار بىلەن بېزەنگەن كەتتە دارۋازە ئاچىلىب، ئۇنىدەن ئوقەمك ئاتلىب ئون ئىككى ئاتلىق چىقدى. ئۇلەر چەكەلەكزاردا نازى يوگىرتىرىب ئاۋچىلىق بىلەن كەيف چاغلىق قىلدىلار.

يەنە بر ۋاقت تېرەزە پەردەسى ئارقالى باينىڭ ئوز خانەسىدە ياش بر دېھقان قزىنىڭ بالانغاچلانىب قانداىدر عەجىب بر ئويىنغا تۈشكەنى كورىنىب قالدى...

لېكىن حازر بوتونلاي باشقا كورنىش. بۇ ئۆيدە قانداىدر كەتتە ئوزگەرش بولغانغا ئوخشايدى، حازر قىممەتلىك ئىپەك كىيملەر كىيىنگەن، ئوزلەرىدەن عەجايىب خوش ھىدلەر چاچقان گوزەل خانىملار ھەم كورىنمەيدى، كىبار قىيافەتلى تورەلەر ھەم يوق. بۇ ئۆيدە حازر نىمە باردىك؟

كوپ ياش گۈدەكلەرىنىڭ قۇشلار ئەشولەسى كەبى جارەنگلەگەن كۈلشلەرى، باغداغى گۈللەرگە ئوخشاب خۇرسەندلىك ساچقان ئوينافى كوزلەرى، حازر بو ئۆيدە ئېشتلگەن، كورلگەن نەرسە فەقەت شۇلەرگىنە...

بالالار ئورنلاردان تۇرب، ئېرتەلەبكى پاكىزە كىيملەرىنى كىيىندلەرىدە باقچا چىقدىلار.

ئويناۋ.. يىگرمە... ئېلىك... كىبىن ئاغن دۈركوم، دۈركوم...

قويگىچى، جۈدە كوپ بالا! تازە مىۋە كەبى ساغلام، ياش بالىقلار كەبى حەرەكەتلى ياش گۈدەكلەر! گۈدەكلەردەن بىرى قىچقىرىب قاراگلارچى!- دېدى - ئاي، ئالمادەرەختىنىڭ شاخلارىغا ئالتىن ترناقلارىنى ئىلىپدى! قانى، بر ئاۋازدان ئايغا سالام بېرەيلىك! ئاق خەيرلىك بولسن، ئاي!

بۇ سالامنى ئېشتىب، مېنىڭ تەعەججۈبىم ئاغن - دا ئارتدى. بۇ ياش گۈدەكلەرىنىڭ ھېچ قايسىسنى تانىمادىم، مېن، ئۇلەردەن بىرەۋىنى ھەم ئىلگەرى بۇ ئۆيدە كورگەن ئېمەسمەن. قانداي ئوزگەرش بولدىكەن بۇ ئۆيدە؟ مېن بالالارنى گەپگە سالدىم. ئۇلەر ئىلگەرى مەسكەۋنىڭ كوچەـ كويلەرىدە تېنتىرەب يۈرگەنلەر ئېكەن. . . ئوڭ ۋاقتدا ئوزلەرى ئارق، يۈز- لەرى سولغۇن بو بالالار حازر شوندەي ساغلام بولغانلاركى، قويىك، خۇددى شاھزادەلەردېك .. يۈزلەرى ئانارديك يانب تۇرادى... بالالار قاتار - قاتار تېزلىنىشىب، سەۋگە بارادىغان يولغا چىقدىلار. ئۇلەر ھەر كۈن ئېرتەلەب تازە ھاۋادا يۈرب كېلەدر ئېكەنلەر، ئۇلەر قايتقاندا شىپەگدە ناشۇشتە تايىار ئېدى.

بالالار لەززەتلىك شورۋا، ئاش، مېۋە ھۆۋلەرى بىلەن تاماقلارىنى تويغازب ئالدىلار.

مېن، ئالما دەرەختىنىڭ ياپراقلارى پەنەسىدە حەيران بولىب تۇرب ئوز ئوزىمگە ساۋال بېردىم:

— بو قانداى ئوزگەرش بو؟ نىمە بولدى ئېكەن بۇ يېردە؟ بو ئوزگەرشلەرنى كىم قىلدى ئېكەن؟ كىيك گۈدەكلەرى كەبى ئوتكور قولاقلى بالالار مېنىڭ ئوز ئوزىمگە بېرگەن ساۋالمنى ئېشتىب ئالدىلار - دا ئېرتەلەبكى يارۇغلىقتا غەرق بولغان حالدا قوللارىنى ئاسمانغا كوتەرب بر ئاۋازدان:

— سېن بلمەيسەنمى، ئاي؟ بو ئوزگەرشلەرنى قىلغان ئىنقلاب، ئىنقلاب! -

دېب قىچقىردىلار.

ھىند قىزى

موحەررىرى: خاياسى

مونەرجىمى: حافز.

كېچكى تۇمان «غانغ» دەرياسىنىڭ كېك كوكرەگى ئۈستىدە زەنـ گەر غاز كەبى پەردەسىنى ياپدى.

دەريا بويى ئارخىدەيە گۈللەرىنىڭ ھېدى بىلەن تولغان. چەمەنـ لەر ئەراسىدا قىزل ئوت ئوچقۇنلارى كەبى ئىلان كوزلەرى چىملايدى...

كۈمۈش ئايىنەدېك دەريا ئۈستىدە يۇلدۇز شۇعلەلەرى ئويناىدى. شۇـ لەر ئاراسىدا كىچىك فانۇس يىراقدان ئاق نۇقتە كەبى كورنەمەس يىلـ تىللەب ئەتب بارادى... بۇ — قال.. سۆيۈكلى يىگت توغرىسىدا...

ھىند قىزلارى ئاراسىدا حازرغى كۈنگەچە شۇندەي بر رەسىم ساقلانغان. ئەگەر، فانۇس سۇۋنىڭ تولقىنلا ى ئۈستىدە تېبرەنىب كوزـ دەن يوقالغۇنچا ئوچماسا، نا مەعلوم ئېللەرگە كېتكەن سۆيۈكلى يىگت تىرىك بولادى. ئەگەر، فانۇس تولقىنلار ئىچىدە ئوچب قالسا، ياش قزـ نىڭ كىچكىنە يۈرەگى قايغى بىلەن تولادى...

مېن، ئال دەرەختلەرى سايەسىدە فانۇسنىڭ ئېگەسىنى كوردىم، ئۈزۈن كىربىكلى، قارا كوزلى بۇ ياش ھىند قىزى تولقىنلار ئاراسىدا ئاقب بارغان فانۇسدان كوزلەرىنى ئالماي حەرەكەتسىز باسىب تۇرادى...

دەريانىڭ نەرىدكى قرغاغىدا ساتچى ئىنگلىز عەسكەرلەرىنىڭ گازارمەسى كورنەدى. گازارمە تاغ ئوگگرىدەگى ئاچىق مەيدانچادە. مېن، ئۇندە ئىنگلىزلەر قولىغا تۇتقىن بولغان ياش ھىند يىگتنى بارلىغنى بىلەر ئېدىم... سز ھەم تۇشنگەنسزدىر. ھىند قىزنىڭ دارياغا فانۇس ئاقىزىشى ئوشە يىگت ئۈچۈن ئېدى.

ئول - مۇستەملەكە ياشلارىنىڭ بىرى ئېدى.

ئېزلگەن خەلق قاتى قىچقىردى:

— ئۇرا!

قولىغا يالانغاچ قىلىچ تۇتقان ئازادلىق ئىلامەسى بويۈردى:

— يەقت!

بىر نېچە قانلىق ئورۇشلار بولدى. ساتچى ئىنگلىز عەسكەرلەرىـ نىڭ ملتقلارىدان سېپلگەن ئوق يامغۇرى ئاستىدا ھىند خالقىنىڭ قان داريالىدان ۋەھمەلىك گۈللەر ئاچىلدى.

ھىندلىلەرىنىڭ ئېگرى قىلچلارى ئاق زالىملارنىڭ باشلارى ئۈستىدە يەشنەدېك ياشنادى. خەلق ئورۇشقا تۈشكەن ئېدى. ھىندلىلەر ئارسلانلار كەبى ئورۇشدىلار. لېكن ئاخردا... يارالانىب سەفدەن چىققانـ لارى ئىنگلىز عەسكەرلەرگە تۇتقىن بولدىلار.

فانۇس دەريا ئۈستىدەگى تۇمان تولقىنلارى ئاراسىدا تېبرەنەدى. قزنىڭ ئورغاچى كىچىك ئاياقلارىدېك ئىخچام ئاياقلارى دىرىلدايدى.

— ئي خۇدا، پەرۋەمان!

— ئاھ! - مېن ھەم ئىختىيارسز قىچقىرب يوباردىم.

كىچكىنە فانۇسنىڭ حاياتى قارا تولقىنلار تامانىدان يۇتلدى.

خۇددى شۇ مىنۇتدە جارەنگلەگەن ملتىق ئاۋۇشلارى تاغ ئەلەيدا- غى تۈننىڭ قارا پەردەسىنى يىرتب ئوتدىلەر. گازارمەنىڭ بەلەند دېۋارى يانىدا يىگرمەلەب ئويىب كوكرەگىنى ئوشلەگەنى حالدا ياش ھىندلى يىگت يىقلدى...

دەريا لەبىدەگى قۇم ئۈستىگە قزنىڭ گەۋدەسى ئاغدى. بىر ئازدان ئۈننىڭ گەۋدەسى قۇم بىلەن سلجب تاۋۇشسزغىنا تولقىنلار ئىچىگە تۈشب يىرقالدى.

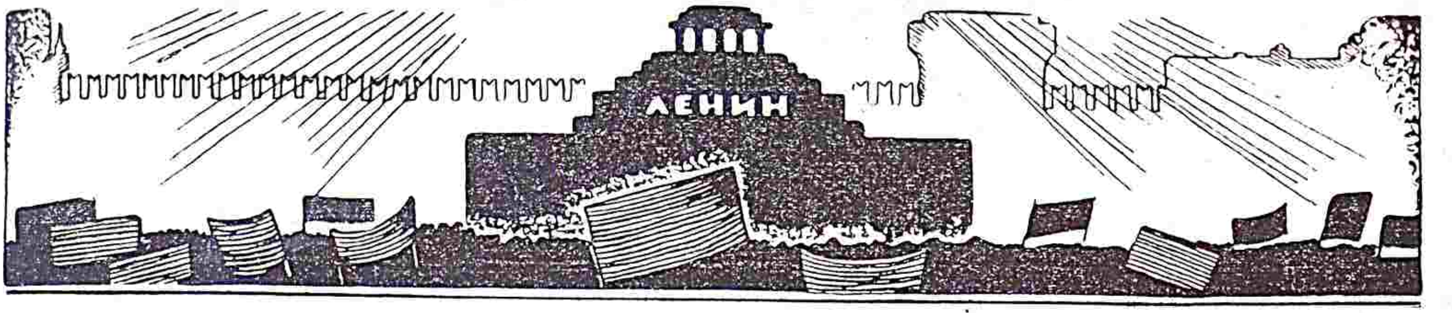

ئۇلۇغ رەھبەرنىڭ ئۆلۈمى

بۇخارىن

ئورتاقلار!

لېنىن ئۆلدى... بۇنىدەن كېيىن بىز ئۇ كەڭ ماڭلايىنى، ھەر تامانغا ئىنقىلاب ئالاۋى، ئىنقىلاب توكلارى (ئوچقۇنلارى) سا-چادىغان ئۇ خارىقۇلئاددە باشنى، ئو كەسكىن ۋە تەئسىرلى قاراشلارنى، ئۇ مەھكەم ۋە ھۇكمىران قوللارنى ئۇ تېمىردەن ياسالغاندېك بولىب ئىنسان يۇكسەلىشى‌نىڭ ئىككى داۋرى ئاراسىدا توختاغان بەدەننى، ئوسمانى قايتا كورە ئالمايمىز. لېنىننىڭ ئۆلىشى بىلەن گوياكى پرولېتار ئەقلى‌نىڭ، ئىرادە-سى نىڭ، ھىسسىياتىنىڭ ۋە پرولېتار مەفكورەسى‌نىڭ باش بېكەتى يىقىلدى، بۇزۇلدى. بۇ بېكەتدەگى جەرەيانلار مىليونلەرچە سىملەر، تەنابلەر ۋاسىتەسى بىلەن كۈرەمىزنىڭ ھەر تامانىغا، ئىشچى قەلبى قىمىرلايدىغان ھەر بىر بۇرچەگىگە ئاقىب كېتدى. ۋە بارغان جايلارىدا كەتتە بىر سىنىف‌نىڭ مەفكۇرەسىنى، تۇ-شۇنچەسىنى، ئۇنىڭ خەلاسكار - قۇتقازغۇچى سەلاھلارىنى مەيدانغا تاشلادى.

ئەزىز، ئونۇتلمەس لېنىن مىسلى قايتا كورىلمەيدىغان دەرەجەدە كەتتە ئېدى. تەبىئەتنىڭ ئۇنىدە ياراتدىغى ئەزم ۋە ئىرادە، فىداكارلىك دەرەجەسىدە بولغان شەخسى قاھرا-مانلىق يالغىز ئۇنىڭگە ئوخشاش ئالى ۋە مۇقەددەس مەزىفەلەرنى باجارىش ئۈچۈن ياراتىلغان يۇكسەك سىمالەردە بولا ئالادى.

ۋىلادىمىر ئىلىچ-نىڭ دەھاسى، ئولوغلىغى مەنە بۇ خىسلەت ۋە مەزىيەتلەرنىڭ نىسبەت ۋە مەئنالەرىدەن ئىبارەت ئېدى.

لېنىن ھەر نېرسەدەن بۇرۇن بىر يولباشچى بىر سەركەردە ئېدى. ئۇل شۇنىدەي بىر سەركەردە ئېدىكى بەشەر تەئرىخى يۇزلەرچە يىل ئاراسىدا ئۇنىداي كىمسەلەرنى بىر كەررە باغىشلار ۋە تۈرلى دەۋرلەرنىڭ قىمەت ۋە ئەھەمىيەتى بۇنىدەي كىمسە-لەرنىڭ نامەلەرى بىلەن بىلگىلەنەر.

ئۇل ئاممەنىڭ مىسلى يوق بىر تەشكىلاتچىسى ئېدى.

ئۇل دائىم مېھنەت ئوردۇسىنىڭ ئالدىدا تۇرىب ئوزىنى ئۇرۇش‌نىڭ ئالاۋلارى، ئوتلارىغا تاشلار، ئالدىغا چىقادىغان دۇشمەنلەرىنى، يىقار، تارقاتار، ھېچ بىر قىيىنلىقتا قاراماسدان تەبىئى توسۇقلارنى ئارادان كوتەرە ئالۇر ئېدى. قارانغى يوللارنى، قارانغى بۇرىلىشلارنى ئەقلى، زەكاسى بىلەن يارۇتاردى. سورالادى، لېنىن نىمە قىلىب مىليونلەرچە ئادامنىڭ قەلبى‌نى قولغا ئالدى، فىكرلەرنىڭ تەرجۇمانى بولدىدا بۇ قەدەر يۇكسەلدى؟ بۇنىڭ بىرىنچى سەبەبى ئۇنىڭ باشقالار ئىھتىياجىنى بىلىب ئالىشىدا، ئاڭلاشىدادىر.

ئۇل دەرەختنىڭ ئوسىش ۋە كوكەرىشىنى ھەدسىز، ھىسابسىز مېھنەتكەشلەرنىڭ باشلارىدا جەۋلان قىلادىغان فىكرلەرنى سېزەدىغان دەرەجەدە ھەسساس (سېزۇچەن) يىر ئاستى بىلەن ئاقىب بارادىغان سېللەرنى، سۇۋلەرنى كورەدىگەن دەرەجەدە كوزلى (كوروچەن) ئېدى.

ئۇل ئېسكى گىۋاردىيا نەفەرلەرىنى، ئۇزاق ئولكەدەن كېلگەن بىر دېھقان‌نى، بىر ئىشچىنى بىر زەيل سەبر ۋە مەتانەت بىلەن تىڭلەش، ئۇلەردەن ھەر قايسى‌نىڭ ئېھتىياجىنى ئاڭلاش مەزىيەتىگە ئېگە ئېدى. ئۇل ئوزىگە ئۇچرەب قالغان قىشلاقى بىر كەمپىرنى ھەم تىڭلەمەي، ئوتا ئالماس ئېدى. ئۇل دېھقان نەبزى‌نىڭ قانداي ئۇرىب تۇرغانىنى ھەم ئېشتەرئېدى. بىر ئىشچى‌نىڭ مىتىنگ توغرىسىداغى يازىب ئالغان ئېسدەلىك-لەرىنى كوزدەن ئوتكەزىش بىلەناق ئىشچى سىنفى‌نىڭ قانداي نەفەس ئالغانىنى ھەم سېزەردى.

لېنىن‌نىڭ ئوزىگە خاس بولغان تاغىن بىر مەزىيەتى بار ئېدى. ئۇ ھەم بولسا ھەر كىمنىڭ فىكرىنى، مەقسەدىنى ئاڭلاش، ئۇنىڭ يۇرەكىدە بولغان شۇبھە ۋە تەرەددۇدلەرنى يوقاتىش، ئۇنى ئوزىگە رام قىلىش ئىقتىدارىغا ئېگە بولىشى ئېدى. لېنىن ھەر كىم بىلەن ئوز تىلىدە سويلەشەر ئېدى. ئۇل ئىشچى سىنفى‌نىڭ ياۋلارىغا قەلبىدە توكەنمەس بىز دۇش-مانلىق ساقلاردى. كېرەك بولسا تاغىن ئوچرەشمەسلىك شەرتى بىلەن ئۇلەردەن ئالاقاسىنى ئۇزەردى، لېنىن «مۇبارەزە ھالىدە بولغان مېھنەتگە» قاراشلى كىمسەلەردە كامىل بىر قەناعەت ۋۇجۇدگە كېلترە ئالادىغان بىر خىسلەتگە، خاسىيەتگە ئېگە ئېدى.

لېنىن‌نىڭ بۇتۇن دۇنيادە مەشھۇر بولىشىغا باعىس بولغان سەبەبلەردەن بىرى ھەم شۇ ئېدى. ئۇل كېرەك بول-غاندا ئىنساننى ھەيرەتلەرگە چومۇلتىرەر ئېدى.

ئونىڭ ئالدىغا بارۇچىلار بىر قوماندانىڭ ھېچ بولماسا بىر پرولېتار قوماندانى‌نىڭ ھەم ئالدىغا بارغاندېك بولماس ئېدىلەر. بەلكى ئۇنىڭ ئالدىغا بارۇچىلار ياخشى بىر دۇستنىڭ، گۈزەل بىر ئورتاقنىڭ، تەجرىبەلى بىر مەسلەھەتچى‌نىڭ ئالدىغا بارغاندېك بولۇر ئېدىلەر.

شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇل ئىنسانلارنى ئوز ئاترافىدا شۇنىدەي مەھكەم بىرلەشدىرەر ئېدىكى دۇنيادە ھېچ قانداي بىر كۈچ ئۇلەرنى ئۇنىدەن ئاجراتالماس ئېدى.

تەئرىخدە ئوز ئورتاقلارى تامانىدان لېنىن‌گە ئوخشاش سۆيىلگەن، ئىززەت ۋە ھۇرمەت قىلىنغان بىر كىمسە تاپالمايسىز. ئۇنى سۇيەر، تام مائناسى بىلەن سۇيەر ئېدىلەر. ئۇنى سۇيدىرەدىغان يالغىز ئۇنىڭ باشى، دىماغى‌نىڭ قۇۋۋەتى ۋە كوچلى قوللارى ئېمەس ئېدى. ئۇل ئىنسانلارنى ئاددى كوزلەر بىلەن كورىلمەيدىغان بىر تەنابلەر- ئىپلەر بىلەن ئوزىگە باغلار ئېدى. ئۇل ھېچ كىمنى ئوزىگە يات- بېگانە دېب

بىلمەسدى. ئۇل هەر كىمنىڭ ئوز دوستى، ئوز ياقىنى، ئوز قاررىنداشى ئېدى.

ئۇل تام مەعناسى بىلەن بر ئورتاق ئېدىكى بۇ توغـ- رىدا گەپىرىلەدىغان گەپلەر كېلگۇسىگە عائىددىر. بەلكى بر ۋاقت كېلەردە بۇتۇن ئىنسانلار ئاراسىداغى مۇناسەبەت هەم شۇندەي سەممىي بولار.

لېنىننىڭ سەياسەتى بۇندەي ساددەلىكلەر، بەسىتلىكلەر بىلەن تولا ئېدى. ئۇنىڭ بۇ ساددەلىگى عاددى ئادام-لار ئېمەس، داهىلەرگە مەخسۇس ساددەلىك ئېدى. ئۇل ئېڭ قيىن، ئېڭ مۇغلەق مەسئەلەلەرنى، مۇعەممالەرنى ئېڭ عاد- دى ۋە ئېڭ ساددە يوللار، سوزلەر، قاعدەلەر بىلەن يېچىشكە مۇۋەففەق بولۇر ئېدى.

«مەهمەدەنەلىك» لېنىننىڭ تەبىعەتىگە بۇتۇنلەي يات ئېدى. ئۇل بۇندەي نەرسەلەرنىڭ هەممەسىدەن نەفرەت قىلاردى. چۇنكى بۇلەرنىڭ هەممەسى ئۇنىڭ نەزەرىدە ئۇل مەنحۇس ۋە مەنفۇر مازىنىڭ مەنفۇر يادگارلارى، مىراسلارى ئېدى.

ئۇل ئىشنىڭ قادر ۋە قىممەتىنى كېرەكىنچە تەقدىر قىلا- دىرغانلاردان ئېدى.

ئۇل لافقىلاشنىڭ، سېرگەپلىكنىڭ ئېڭ عىنادلى دۇشـ- مەنى ئېدى.

لېنىن فرقاسى، بۇ ۋاستە بىلەن بۇتۇن زەحمەتكەشلەرنى ئىداراقىلارئېدى. ئۇل بۇتۇن مەعناسى بىلەن بىر دىكتاتورئېدى.

ئۇل فىكر ۋە ئىرادە ئېگەسى بولغىنلارى حالدە هەممەنى ئوزىگە ئېرگەشتىرەر، هەركىمنىڭ فىكرىنى ئوزىگە رام ئېتەردى.

ئۇل هېچ ۋاقت ئەترافىدا بولىب تۇرغان حادىسەلەر قەيدسىز- پەرۋاسىز قاراماس بەلكى كېرەك بولغاندا تەبىعى جەرەيانلارغا قارشى تۇرىشدان هەم قالشماس ئېدى.

عاممە رەهبەرىنىڭ بۇندان باشقا بر خاسىيەتدە بولىشى مۇمكىن هەم ئېمەسدىر.

ئورتاق لېنىن بىزنى ئەبەدى تەرك ئېتدى. ئو قايتماس بولىب كېتدى...

حازر بىزگە فەقەت بر چارە، بر يول قالغاندىركى ئۇ هەم بىزنىڭ مۇحەببەتىمىزنى ئۇنىڭ مىراسى بولغان فرقەگە بېرىش، فرقەگە ۋەفى قىلىشدان عىبارەتدر. فرقەنىڭ ئونىڭ روحى، عەقلى، ئىرادەسى، مىسلسىز مەردلىگى، قاهرامانلىغى، ئۇنىڭ ئىشچى سنفىگە بولغان سەداقەت ۋە سەممىيەتى بىلەن ياشاشى كېرەك. سەركەردەمىز عەقللى ئۇستازىمىز، عەزىز ۋە بەدەلسىز ئورتا عىزىدىك بىزنىڭ هەم عاممەنى تىڭلەشىمىز، عاممە ئېحتىياجىنى تەئمىن قىلىشغا ئورنىشمىز كېرەك.

رەحيم هاشم تەرجەمەسى.

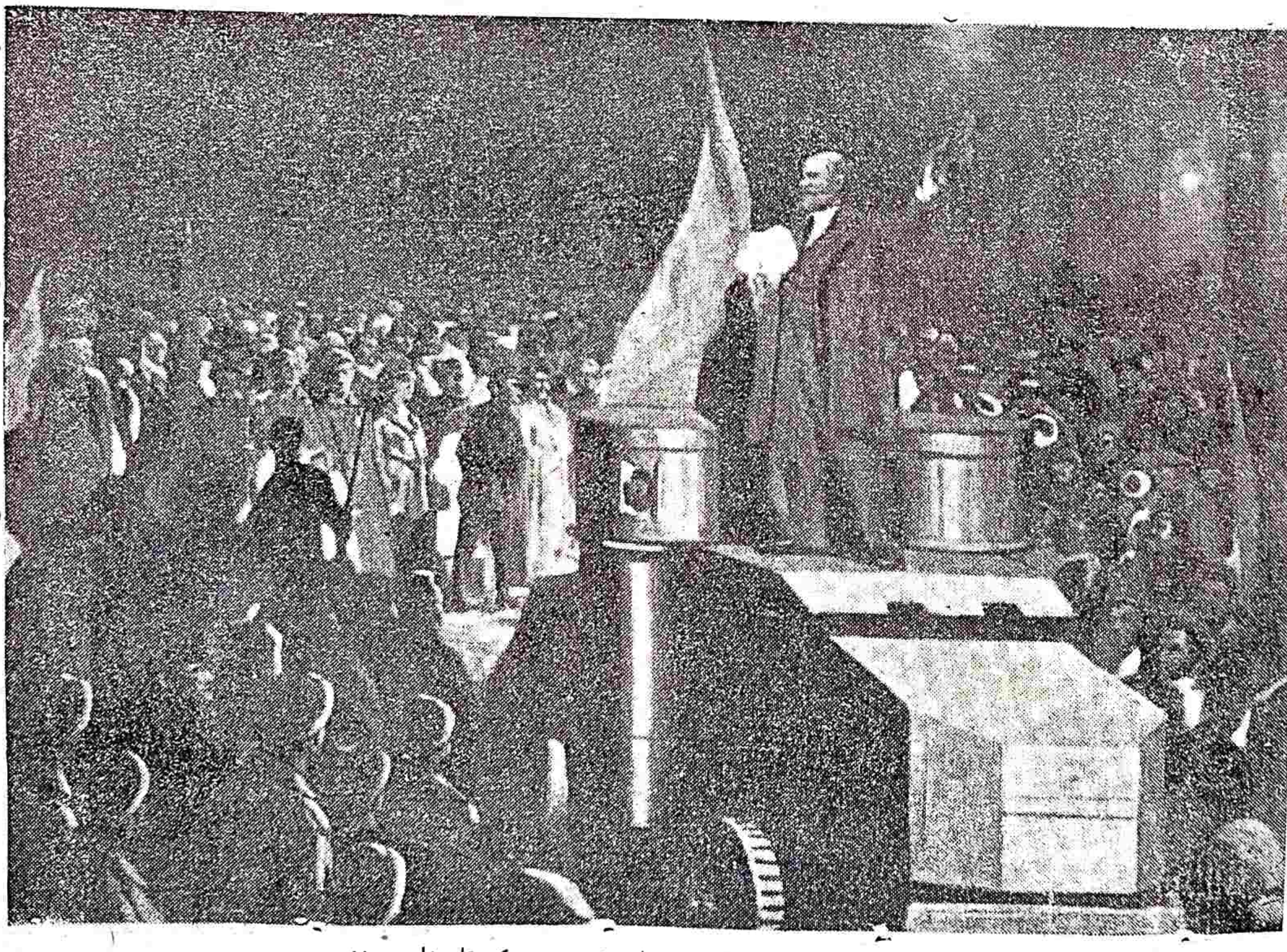

لېنىننىڭ 1917-يىلدا (ئەپرىلدە) روسىيەگە قايتقان چاغى

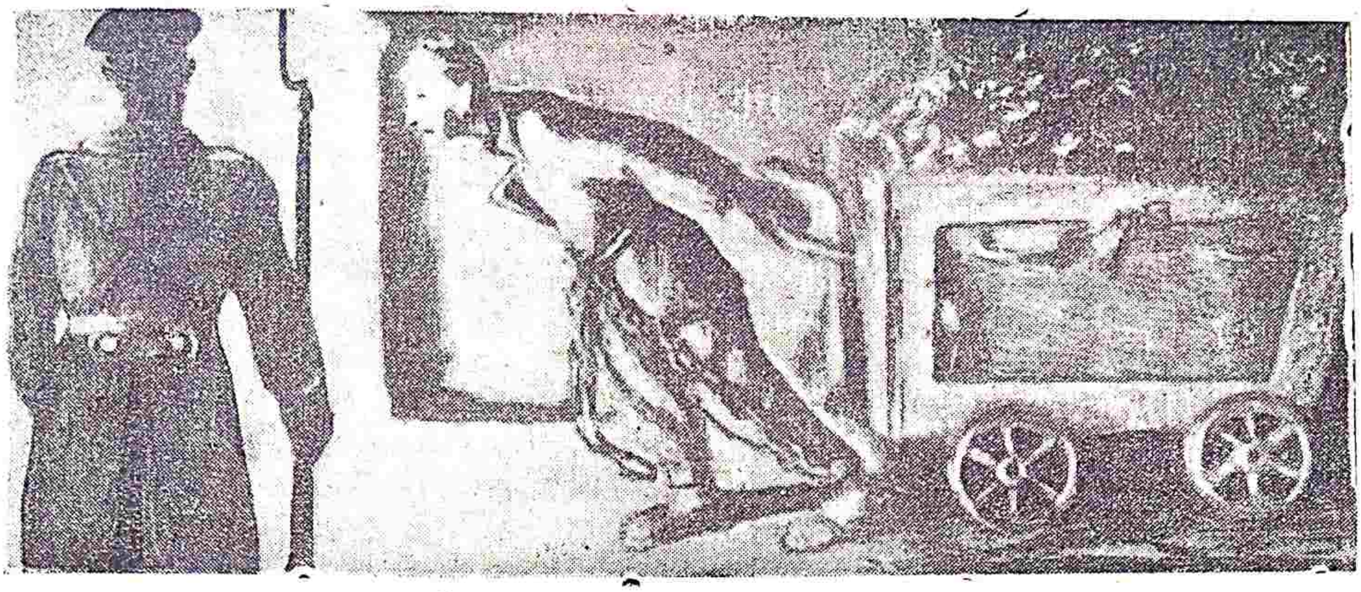

تەئرىخنىڭ قانلى سەھىپەلەرى

(سەمەمى عەرز حال - ئېركنى سوراماىدىلار- ئالادىلار- قانلى يەكشەنبى - نەتىجە).

(1905—9—يەنۋەر)

توپلاغۇچى: مەھمود سوباي

I

سەمىمى عەرز حال

«پادشاھ جەنابلەرى! بز ئىشچىلەر ۋە پېتربورغ شەھەرىنىڭ تۈرلى تەبەقەگە مەنسۇب ئەھالىسى، خاتىنلارىمىز، بالا - چاقالارىمىز ۋە قەرى ئاتا - ئانلارىمىز بىلەن سىزگە، پادشاھىمىزغەئەدلىلىك ئىستەب، يارداملەشىغىنىب ھوزورىڭە كېلدىك.

«بز كەمبەغەللەندىك، بزنى ئېزەدىلەر، بزگە جەبر قىلادىلار، تاقەتىمزدان تاشقارى ئاغىر ئىشلەر يوكلەيدىلەر، بزنى مەسخەرە قىلادىلار، بزنى ئادام قاتارىدا ساناماىدىلار، بزنى قۇل كەبى بۇتۇن ئاغىرلىقلارنى، خورلىقلارنى ئىندەشمەسدەن بويسۇنۇب كوتەرىشكە مەجبور قىلادىلار. بز چىدەب كېلدىك. لېكىن، بزنى ھامان-دا تىلەنچىلىك، ھۇقۇقسزلىق، جەھالەت گەرداندگە سودرەمەكدەلەر. بزنى بۇ جەبر - زۇلم ھەم باشباشتاقلىق بوغماقدا، نەفەس ئالا ئالماسدان بوغۇلماقدامز. ئارتىقچا چىدەشكە كۈچىمز قالمادى، پادشاھىمز. بز چىدەشنىڭ چېكىگە يېتدىك. بزگە بۇندەى تەھەممول قىلالماسلىق ئاغىر ئەزابلارغا چىدەب تورغۇنچا، ئۆلۈمنى ئارتىقراق كورگەزە تورغان ئېڭ قورقىنچ پەيت كېلدى.

«مەنە بز ئىشلەرىمىزنى قويدىق، خوجالارىمىزغا بىزنىڭ تەلەبلەرىمىزنىڭ ئورنىگە يېتكورمەگۇنچە ئىشكە باشلاماسلىغىمزنى بىلدىردىك. بز كوپ نەرسە سوراماىمز، بىزنىڭ ئىستەگىمىز - تۇرمۇشىمزنىڭ مەڭگىلىك عەزاب، عوقوبەتىدەن قوتقارىلىشدىر. بىزنىڭ بىرىنچى ئوتىنىچىمز - خوجالارىمىز بزلەر بىلەن بىرلىكدە ئېھتىياجلەرىمىزنى ئېشىتىب ھەل قىلىسىن ئېدى. ئەمما بۇنى رەد قىلدىلار. بزنى ئوز ئېھتىياجلەرىمىز توغرىسىدا سوزلەش ھۇقۇقىدان مەھروم قىلدىلار، بۇ ھۇقۇقنى «قانون تانىمايدى» دىدىلەر. شۇنىڭ كەبى بىزنىڭ باشقا ئىستەكلەرىمىز ھەم قانونسىز بولىب چىقدى: ئىش ۋاقتىنى كۈنىگە 8 ساعاتكەچە كەمەيتىش، بىزنىڭ ئىشىمىزگە نەرخنى بزلەر بىلەن كېلىشىب بېلگىلەش، پەستكى زاۋۇد مەئمورلەرى بىلەن بىزنىڭ ئورتاداغى چاتاقلىقلارنى كورىش، قارا ئىشچىلەرگە ۋە خاتىن - قىزلارغا ئۇلەرنىڭ مېھنەتلەرى ئۇچۇن كۈنىگە بر سومغاچا مەعاش بېرىش، مىقداردەن ئاشۇق لەتمەسلىك، مەسخەرە قىلماسدان كەسەللەرىمىزنى داۋالاش، ئىش خانەلەرىمىزنى ھەقىقەتەن ئادام ئىشلەب بولادىغان، بر حالغا قويىش.

«خوجالارىمىز ۋە فەبرىكە - زاۋۇد مەئمورىيەتىنىڭ فىكرىچە بىزنىڭ ھەر بر ئىلتىماسىمز قانونغا قارشى - جىنايەت بولىب، ئەحۋالىمىزنى ياخشرتىش توغرىسىداغى ئەرزولارىمىز ئەدەبسزلىك ۋە ئۇلەرنىڭ عىززەت نەفسلەرىنى مەسخەرە قىلادىغان بولىب چىقار ئېكەن.

«پادشاھىمز، بز بۇندە كوب مىڭلەر بولىب كېلگەنمىز. بۇلەر، فەقەت، كورىنىشكە ۋە تاشقارىدان قاراغاندا ئادەملار بولىب كورىنەدىلەر، ھەقىقەتدە ئېسە ئۇلەر ۋە مۇمۇمەن بۇتۇن روس خەلقى، بىتتەگىنە بولسۇن ئادامگەرچىلىك ھۇقوقىدان، ھەتتا، ئوز ئەحۋاللەرىنى ياخشىلاش توغرىسىدا چارە كورىش، ئوز ئېھتىياجلەرىنى موزاكەرە قىلىش، سوزلەش، ئويلاش، مەجلىسلەر ئوتكەزىش ھۇقۇقلارىدان مەھرومدىرلەر. بزنى قۇل قىلدىلار، سېنىڭ تورەلەرىڭنىڭ مۇعاۋەنەتى، ئۇلەرنىڭ كۇمەكلەرى ۋە يارداملارى بىلەن بزلەرنى قۇل قىلدىلار. بىزنىڭ ئارامىزدان بىرانتەمىز چىقىب ئىشچىلەر سىنفى ۋە خەلق مەنفەعەتىنى ياقلاب ئاغىز ئاچسا، ئۇنى تۇرمەگە قامايدىلار ۋە سۈرگۈن قىلىب ھەيدەيدىلەر. پاك يۇرەگىمىز، ساف كوڭلىمز ئۇچۇن بزنى جىنايەتچى دىب عەيبدار قىلادىلار. ئۇرۇلغان، ئېزىلگەن، ھۇقۇقسز، ئېنتككەن ئادامنى ئاياش، - ئاغىر جىنايەت بولۇر ئېكەن. بۇتۇن خەلق، ئىشچىلەر ۋە دېھقانلار ھەممەسى خەزىنەخور ۋە تالانچىلاردان عىبارەت بولغان، خەلق مەنفەعەتى توغرىسىدا ئويلەمەگەنگىنە ئېمەس، بەلكى، ئۇنگە بۇتكۇل قارشى بولغان تورەلەرنىڭ ئوز بىلگەنلەرىچە ھۇكم سۇرۇشلەرىگە تاپشرىلغاندىرلار. تورەلەر ھۇكۇمەتى ئېلنى بوھرانغا سالدى، مەسخەرەلى ئۇرۇشغا دۇچار قىلدى ۋە ھامان-دا روسىيەنى ئولۇمگە

سۇدرەمەگەنلەر. بىز ئىشچىلەر ۋە خەلقدەن ئالىنا ياتقان كەتتە سالىقلارىمىزنىڭ خەرج قىلىنىشلارى توغرىسىدا ھېچ بىر سوزلەشكە ھوقۇقىمىز يوق. بىز، تىلەنچىلىك ھالىگە توشكەن خەلقدان توپلانغان بۇ ئاقچالارنىڭ قايدا ۋە نىمە ئۇچۇن سەرف بولا ياتقانىنى بىلمەيمىز، خەلق ئوز ئىستەكلەرىنى، ئارزولارىنى ئەيتىشدەن، سالىقلارنى بېلگىلەشدە ۋە ئولەرنى خەرج قىلىشدا ئىشتىراك قىلىشدان مەھرومدىر. ئىشچىلەر ئوز مەنفەئەتلەرىنى ھىمايە قىلىش ئۇچۇن سايوزلەردە تەشكىل قىلىشدان مەھرومدىرلەر.

«پادشاھىمز، خۇدانىڭ مەرھەمەتى بىلەن پادشاھلىق قىلىب تورغانىڭزدا بۇ ئىشلەر ئۇنىڭ قانونلارىغا مۇۋافىقمى؟ بۇندەي قانونلار ئاستىدا ياشاب بولادىمى، ئەخر؟ مۇندەن ئولۇم ياخشىراق ئېمەسمى؟ — بىزلەرگە، بۇتۇن روسىيە مېھنەتكەش ئادەملارغا ئولۇم. مەيلى سەرمايەدار-باشقلار كۇچىدەن فايدالانغۇچىلار ۋە تىكىنخور تۇرەلەر ھەم روسىيە خەلقىنى تالاغوچىلار ياشاسۇن ۋە راھەتلەنسىنلەر.

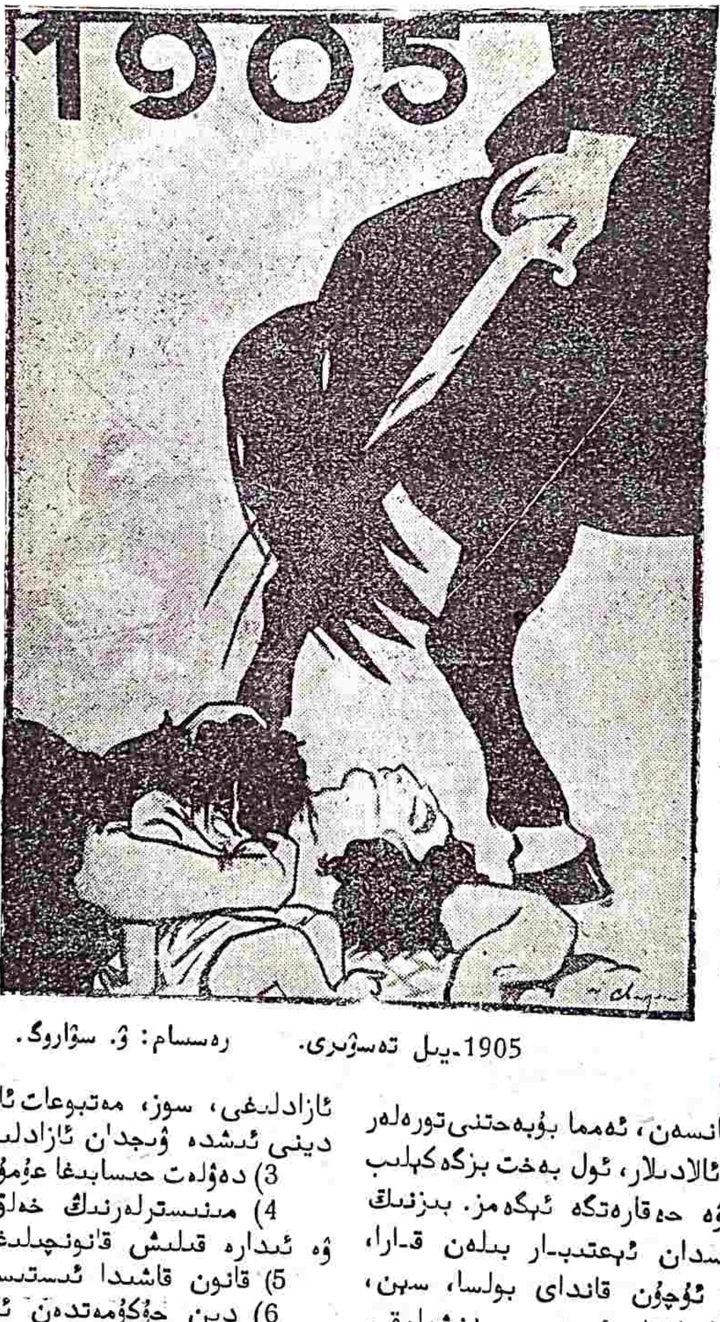

1905-يىل تەسۋىرى. رەسسام: ۋ. سۋاروگ.

«بىزنىڭ ئالدىمىزدا مەنە نىمە تۇرۇپتى، پادشاھىمز، ۋە بىز بۇنىڭ ئۇچۇن سېنىڭ سارايىڭ ھوزورىغا كېلدىك. بىز بۇندە سوڭغى قۇتۇلۇشىمىزنى ئىستەب كېلدىك. ئوز كەمبەغەل خەلقىڭگە ياردام قىلىشدان تارتىنما، ئۇنى ھوقۇقسىزلىق، تىلەنچىلىك ۋە جەھالەت گوردەن قوتقارىب چىقار! ئوز تەقدىرىنى ئوزلەرىچە قىلىشغا ئىمكان بېر، تورەلەرنىڭ چىدەب بولماسلىق جەبر - زۇلملەرىنى ئولەرنىڭ ئوستىدەن كوتەر! سېنىڭ بىلەن خەلقىنىڭ ئورتاسىدا تۇسۇقلىق قىلىب تورغان دېۋارنى يىقىت، مەيلى خەلق ھەم سېنىڭ بىلەن بىرلىكدە ئېلىنىڭ غەمىنى يېسىن. سېنكو-خەلقىنىڭ بەختى ئۇچۇن قويۇلغانسەن، ئەمما بۇ بەختنى تورەلەر بىزنىڭ قوللارىمىزدان تارتىب ئالادىلار، ئول بەخت بىزگە كېلىب يېتمەيدى، بىز ئېسە قايغۇ ۋە ھەقارەتكە ئېگەمز. بىزنىڭ ئىلتىماسلەرىمىزگە ئاچچىغلانماسدان ئېتىبار بىلەن قارا، بىزنىڭ ئىلتىماسلەرىمىز بىزلەر ئۇچۇن قاندای بولسا، سېنىڭ، پادشاھىمز ئۇچۇن ھەم يامانلىقغا ئېمەس، ياخشىلىققادىر. بۇلەرنى بىزنىڭ ئەدەبسىزلىگىمىز سوزلەب تۇرغان ئېمەس، بەلكى، ھەممە ئۇچۇن چىدەب بولماسلىق بۇ ئەھۋالدەن قۇتۇلىب چىقىشىنىڭ زەرۇر بولغانلىغى ئارقىسىدا كېلىب چىققاندىر. روسىيە جۇدە كەتتە، ئۇنىڭ ئېھتىياجلەرى جۇدە كوب ۋە ھەر تۇرلى بولىب، ئۇنى ئىدارە قىلىش، يالغىز، تورەلەرنىڭگىنە قوللارىدان كېلمەسلىكدىر. بۇ ئىشدە خەلقىنىڭ ۋەكالەتى لازم، خەلقىنىڭ ئوزى - ئوزىگە ياردام قىلىب، ئوزىنى ئىدارە قىلىشى لازمدىر. فەقەت، خەلقىنىڭ ئوزىگەگىنە ئۇنىڭ ھەقىقى ئېھتىياجلەرى مەئلومدىر. ئۇنىڭ كومەگىنى قايتارما قابول قىل، روسىيە يېرىدەگى بۇتۇن سىنفلەرنىڭ، بۇتۇن تەبەقەلەرنىڭ ۋەئىشچىلەرنىڭ ۋەكىللەرىنى چاقىرىشقا دەررەۋ بۇيۇرۇق بېر. مەيلى بۇنىڭ ئىچىدە ھەم سەرمايەدار، ھەم ئىشچى، ھەم تورە، ھەم دوقتور، ھەم روھانى، ھەم مۇئەللىم بولسىن! مەيلى كىم بولسا بولسىن، ئوزلەرىنىڭ ۋەكىللەرىنى سايلاب بېرسىنلەر ھەممە بىر تېگىز ۋە ھۆر بولسىن، - بۇنىڭ ئۇچۇن ئوچرىدىتلىنى سابرانىياغا سايلاشلار ئۇمۇمى، ياشىرىن ۋەتېگىزلىك ئەساسىدە بولسۇن، شۇنىڭگە ئەمر بېر!

«بۇ، بىزنىڭ ئېڭ كەتتە ئىلتىماسىمىز، بۇتۇن ئۇمىدىمىز شۇنىڭگە تەكيە قىلىنغان، بۇ بىزنىڭ ئاغرىق يەرەمىزنىڭ دەرمانى، بو بولماسا، يەرەمىز مەددەلەب خاراب بولغومىزدىر.

«ئەمما بىرچارا بىلەن بىزنىڭ بۇتۇن يەرەلەرمىزنى توزەتىب بولمايدى. يەنە باشقا چارالار ھەم زەروردىر. بىز، توپپە-توغرى ۋە ئاچىق قىلىب ئاتامىزغا ئەيتكەنىمىز كەبى سېن پادشاھىمزغا بۇ توغرىدا روسىيەنىڭ بۇتۇن مېھنەتكەشلەرى ئىسمىدەن ئەيتەمىز، مەنە نىمەلەر زەرۇر:

روسىيە خەلقىنىڭ جەھالەت ۋە ھوقوقسىزلىقىغا قارشى چارالار

1) سىياسى ۋە دىنى تۇشۇنچەلەرى بىلەن ئىش تاشلاغان ۋە دېھقانلار قوزغالانى ئۇچۇن ئەيبدار بولغانلارنىڭ ھەممەلەرى دەررەۋ ئازاد قىلىنىب قايتارىلسونلەر.

2) ھۆررىيەت، شەخسىيەت ئازادلىغى، سوز، مەتبوعات ئازادلىغى، مەجلىسلەر ئازادلىغى، دىنى ئىشدە ۋىجدان ئازادلىغى - دەررەۋ ئېئلان قىلىنسۇن.

3) دەۋلەت ھىسابىدغا ئۇمۇمى ۋە مەجبورى خەلق مەئارفى.

4) مىنىسترلەرنىڭ خەلق ئالدىدا مەسئول بولىشلارى ۋە ئىدارە قىلىش قانونچىلىغىنىڭ ساقلانىشىغا كەرەۋ بېرىش.

5) قانون قاشىدا ئىستىسناسىز ھەممە بىر تېگىز بولسىن.

6) دىن ھۆكۇمەتدەن ئاجرالسىن.

خەلقىنىڭ كەمبەغەللىگىگە قارشى چارالار

1) ئېگرى ئورونسىز سالىقلارىيوقاتىلىب، ئولەردەرامەد ئوگشىگە قاراب ئالشدىرىلسۇن.

2) قەرز تولەب ئالىش ئۇسۇلى بېتسىن. ئارزان قەرز بېرىلىب، يېرلەر تەدرىجى سۇرەتدە خەلققا بېرىلسۇن.

3) حەربى ۋەدىڭز مۇئەسسەسەلەرىنىڭ زەكەزلەرى روسىيەدە ئىشلەنىب، خارجغا يوبارىلماسىن.

4) خەلقنىڭ ئېركى بىلەن ئۇرۇش توقتاتىلسىن.

سە مايەنىڭ مىحنەتنى ئېزىشگە قارشى چارالار

1) فەبرىكەدە تەفتىشچىلەر ئىنىستىتوتى بىترىلسىن.

2) زاۋىد ۋە فەبرىكەلەردە ئىشچىلەردەن سايلانىب دائىمى كەمىسىيەلەر تۈزىلسىن. ئۇلەر، مەئموريەت بىلەن بىرلىكدە ئايرم ئىشچىلەرنىڭ عەرزلەرىنى تېكشرسىنلەر. ئىشچىنى ئۇرىندان بوشاتىش بۇ كەمىسيەنىڭ قارارى بىلەنگىنە بولسىن.

3) ئىشچىلەرگە كەسەبە ئىتتىفاقلارى تۈزىشگە تولا ئېرك بېرىلسىن.

4) ئىش ۋاقتى كۈنىگە 8-سەعەت بېلگىلىنىب، مىقداردەن ئارتىق بولادىغان ئىشلەر مۇعەييەن بىر يولغا سالىنسىن.

5) مېحنەتنىڭ سەرمايە بىلەن كورەشىگە تولا ئېرك بېرىلسىن.

6) مېحنەت حەقى مۇۋافىق سۇرەتدە بېرىلسىن.

7) ئىشچىلەرنىڭ دەۋلەت تامانىدان سېغورتا قىلىنىشى توغرىسىدا قانون تۈزىلگەندە ئىشچىلەر سىنفىنىڭ ۋەكىللەرى، ئەلبەتتە، ئىشتىراك قىلىسىنلار.

«مەنە، پادشاھىمز، سېنىڭ ئالدىڭە كېلىب، ئەيتەدىغان بىزنىڭ تۈپ تىلەكلەرىمز شۇلەدىر. فەقەت، شۇلەرنى قانىقتىرش بىلەن ۋەتەنىمىزنى قۇلىقدان، تىلەنچىلكدەن قوتقازىب بولادى؛ ۋەتەنىمز گۈللەيدى. حەياسز، چېت كۈچلەردەن فايدەلەنگۈچى سەرمايەدارلەردەن ۋە تالاۋچى هەم خەلقنى بوغوچى تورەلەر حۆكۈمەتىدەن ئىشچىلەر ئۆز مەنفەعەتىنى ياقلاي ئالا بىلەرلەر.

«شۇلەرنى ئىجرا قىلىشغا بۇيۇر ۋە بۇنگە ۋەعدە بېر. بۇنىڭ بىلەن سېن رۇسيەنى بەختىيار هەم داڭلىق قىلاسەن. سېنىڭ ئېسمىڭ ئېسە، بىزنىڭ ۋە كېلگوسى نەسللەرنىڭ كوڭللەرىدە مەڭگى فەخرى ئورۇن ئالغوسىدىر. ئەگەردە، بولەرنى بۇيۇرمەسەڭ، بزنىڭ يالبارىشىمزنى قۇلاققا ئالماساڭ بز بۇندە، ئوشبۇ مەيداندە، سېنىڭ سەرايىڭ قاشىدا جان بېرغوسىمزدىر. بزگە باشقا بارادىغان يېر قالمادى. بزنىڭ ئالدىمزدا حازر، فەقەت، ئىكى يول بار: يا بەخت ۋە ئېركگە بارامز، يا گورگە كىرەمز... مەيلى بىزنىڭ جانلارىمز ئېزىتدىگىب عەزابلەنگەن روسيە ئۈچۈن قۇربان بولسىن. بزگە بۇ قۇربان قىزغانىچ ئېمەس، بز ئېخلاس بىلەن بۇ قۇربانىنى بېرىشكە حازرمز».

II

ئېركنى - سورامايدىلار، ئالادىلار.

بۇتۈن دۇنيا پرالېتارلارى، بىرلەشىڭز!

بۇتۈن پېتربورغ ئىشچىلەرىگە!

ئىشچىلەرنىڭ قۇتۇلىشى - ئۇلەرنىڭ ئۆز ئىشىدىر.

پەيشەنبى كۈن پوتىلوف ئىشچىلەرىنىڭ يىغىلىشى شۇ قارارنى چىقاردى:

بۇتۈن پېتىربورغ ئىشچىلەرىنى ئىش تاشلاشغا چاقىرىشغا ۋە يەكشەنبى كۈن هەممەسى بىر بولىب، قىشلىق سارايغا بارىب پادشاهگە عەرز حال تەقدىم قىلىش.

شۇنگە ئوخشاش قارارلارنى پېتربورغ ئىشچىلەرىنىڭ مەجلىسلەرىدە هەم چىقارىلار ئوزلەرىنىڭ عەرزحاللەرىدە ئىشچىلەر قويىداغىلارنى سورايدىلار:

1) بۇتۈن روسيە خەلق ۋەكىللەرىنىڭ ئىشتىراكى بىلەن عۇمۇمى، تېڭىز ۋە ياشىرىن ئاۋاز بېرىش ئۇسۇلىدە ئوچرىدىتىلنى سابرانىيا چاقىرش. بۇ سابرانىيادا دەۋلەتنى ئىدارا قىلىشداغى ئىسلاحاتلارنى ئىشلەب چىقىش كېرەك، چۈنانچى: حاكمىيەتنى تورەلەردەن ئالىب، بوقاردادىغا سايلانىب قويىلغان خەلق ۋەكىللەرىنىڭ قولىغا تاپشىرش (پارلامېنت).

بۇ تەلەبنى ۋۇجۇدگە چىقارىش ئۈچۈن زەرور بولغان شەرائىتلەر بۇلەردىر:

2) بۇتۈن تەبەقەلەرنى (دېهقان، سەۋدەگەر، ئاق سۇيەك-دۋەرەن، روحانىلار، هەر خىل مىللەت ۋە دىندە بولغانلار) حۇقۇقدا بىر تېڭىز قىلماق.

3) گراژدانلىق ئازادلىغىنىڭ گەرەۋلەرى، شەخىس ئازادلىغى، سوز، مەتبوعات، مەجلىسلەر ئازادلىغى، جەمعىيەتلەر، سايوزلار تەشكيلاتلارىغا ئېرك.

4) سىياسى جىنايەت بىلەن قامالغان ۋە سۇرۇلگەنلەرنى ئازاد قىلىب قايتارىش.

5) خەلقنىڭ ئېركى بىلەن ئۇرىشنى توقتاتىش.

روسيە ساتسىيال - دېمەكرەت ئىشچىلەر فىرقەسى كوبدەن بو ياق خوددى شۇ تەلەبلەرنى مەيدانگە قويىب، بۇتۈن ئىشچىلەرنى شۇلەر ئۈچۈن قەتعى سۇرەتدە كورەشىشگە چاقىرىب كېلمەكدەدىر. حازردا ئېسە، ساتسىيال - دېمەكرەت ئىشچىلەر فىرقەسىنىڭ پېتىربورغ قومىتاسى ئىشچىلەر سىياسى ئازادلىقىنىڭ زەروربولغانىغا تۈشۈنگەنلەرنى ئالقىشلايدى. ئەمما، پېتىربورغ ئىشچىلەرى تۈشۈنىشلەرى كېرەك، كىم بۇ مەيدانگە قويىلغان تەلەبلەر پادشاه حۆكمرانلىغىغا خىتام بېرىشنى تەلەب قىلادىلار. پارلامېنتنى تەلەب قىلىش دېگەن سوزنىڭ مەعناسى - پادشاه ئورنىغا بۇتۈن خەلقلار تامانىدان سايلانىب قويىلغان ۋەكىللەر حۆكۈمەتنى ئىدارە قىلسىن دېگەن سوزدىر. سوزدە، مەتبوعاتدە ئېرك، سايوزلار تەشكىل قىلىشغا ۋە يىغىلىشلارغا ئېرك بېرىلسىن، دېگەن تەلەبات - پادشادان، ئۇنىڭ ۋەزىرلەرىدەن، پادشا پەلىسەسىدەن ۋە جاندارماسىدان ئۇلەرنىڭ حازرغى حاكمچىلىكلەرىنى تارتىب ئالىش دېگەن سوزدىر. دېمەك، بۇ تەلەبلەرنىڭ ئەسل مەعناسى، سامادېرژاۋيانى هايداشدىر.

شۇنىڭ ئۈچۈن پادشاغا مۇراجەعەت قىلىب بۇ تەلەبلەرنى سوراش بېكار ئىشدىر. پادشا ئۆز ئېختىيارى بىلەن بۇنگە سىرە رىزا بولمايدى؛ ئۇ - ئوزىنىڭ هەر خىل ئۇلۇغ كنەزلەرى، ساراي ئەهللەرى، ۋەزىرلەرى، گوبېرناتورلارى، ژاندارما - پەلىسەلەرى، پوپلارى ۋە جاسوس (ئىشپيون) لارى بىلەن ئوزىنىڭ حاكمىيەتىدەن، توق ۋە تىنچ تۇرمۇشدان كەتتە بايلىقلاردان هېچ قاچان كېچمەيدى ۋە ئۇنى خالامايدى. قانداي قىسىب بولسا هەم ئىشچى ۋە دېهقانلارنى تالاب، راحەتلىك بىلەن عۇمر ئوتكەزىشلەرىنى داۋام قىلدىرادىلار.

يوق، ئورتاقلار، پادشاھدان ھۆررىيەتنى كۈتۈب بولمايدى، ئۇل ئۆز ھۆكمرانلىغىدان ۋاز كيچىشكە ئويلامايدى ۋە بۇ مۇمكىن ھەم ئەمەس. ئەگەردە پادشا يەڭىلىكلەر ۋەعدە قىلار ئېكەن، ئۇنىڭغە ئىشەنمەڭىز، ئۇلەرنىڭ تورەلەرى سىزلەرنى ئالدايدى. ھۆررىيەت قان بەرەبەرىگەندە ئالىنادى، ھۆررىيەت - قۇرال كۈچى بىلەن قاتتىق ۋە قانلى ئۇرۇشلار ئارقاسىدىغىنا ئالىنادى. پادشاھدان ئىلتىماس قىلىش كېرەك ئەمەس، ھەتتا بىزنىڭ قان دۇشمانىمىز بولغان پادشاھدان تەلەب قىلىش ھەم كېرەك ئەمەس، بۇ خورلۇق. ئۇنى تەختىدەن تەمامەن ھەيدەش- تۇشىرىش، بۇتۇن دۇملەرنى «تەخت» ئەترافىدەن سۇرۇش، سىپىرىش كېرەك. مەنە بۇ يول بىلەنگىنە ھۆررىيەتنى ئالىب بولادى. بىزنىڭ روسيەدە ھۆررىيەت يولىدا ئىشچى ۋە دېھقانلارنىڭ كوب قانلارى توكۇلدى. ئەگەردە، بۇتۇن ئىشچىلەر بىردەن كوتەرىلىب، پادشاھ حوكمرانلىغىغا قارشى چىقسالار، مەنە شۇ ۋاقىت ھۆررىيەت تاڭى ئاتار ئېدى. ئىشچىلەرنىڭ ئازاد بولىشلارى ئۇلەرنىڭ ئۆز ئىشلەرى، ئۆز ۋەزىفەلەرىدىر. يوقسا پوپلاردان، پادشاھدان ياردام، مەدەد سوراب ھۆررىيەت ئالالمايسىز!

يەكشەنبى كۈنى قىشلىق ساراي ئالدىدا (ئەگەردە سىزلەرنى ئۇندە قويار ئېكەنلەر) پادشاھدان ھېچ نېمە كۈتىش مۇمكىن بولماغاندىنى كوزىڭىز بىلەن كورەرسىز، بىلەرسىز ۋە شۇندەگىنە سىز باشقا يېردەن ياردام كۈتمەسدەن، ئۆز ئېركىڭىزنى، فەقەت، ئۆز كۈچىڭىز بىلەن ئالىشىڭىزغا ئېمان كېلتىرەرسىز. شۇنىڭ ئۈچۈن بىز مىڭلەرچە مەرتەبە ئەيتىب كېلگەنلەرىمىزنى يەنە تەكرارلەرىمىز.

— بىتسۇن سامدېرژاۋىيا!
— بىتسۇن ئۇرۇش!
— ياشاسۇن قۇراللى خەلق ئىسيانى!
— ياشاسۇن ئىنقىلاب!
— ياشاسۇن ئىشچىلەرنىڭ ئۇلۇغ برادەرنىڭ ئىتتىفاقى!
— ياشاسۇن ساتسىيال- ديماكرات ئىشچىلەر فىرقەسى!

ساتسىيال - دىمەكرەت ئىشچىلەر فىرقەسىنىڭ
پېتىربورغ قومىتەسى[1]).
8 - يەنوەر 1905 - يىل

قانلى يەكشەنبى!

(9— يەنۋەر 1905).

. . . خەلق تودەسى داۋۇلنىڭ برنچى ئاتىلىشى بىلەن ئۇيقۇدان ئويغانغان كۈچلى دېڭىزنىڭ كۈزگى قارا تولقۇنىنى ئېسگە تۇشىرەدىر. خەلق تولقۇنى سېكىن - سېكىن ئاقماقدا. خىرە يۇزلەر كوپۇرگەن تولقۇن باشلارىغا قوشۇلماقدالار.

كوزلەر جىددى يالقىنلانادىلار. ئەمما، ئادەملارئۆز قارارلارىغا ئىشەنمەگەن كەبى، ئۆزلەرىگە ئۆزلەرى حەيران بولدىلار. سوزلەر كىچىك قۇشلار كەبى خەلق تودەسى ئوستىدەن ئۇچىدىلەر.

— يوق، ئارتىق چىدەشگە ئىمكان يوق. مەنە شۇنىڭ ئۈچۈن ھەم بىز بارامىز.

— خەلق ھېچ بىر سەبەبسىز قوزغالمايدى...

— «ئو، [2]) بۇنىڭغە تۇشۇنمەسمىكەن؟..

سوزلەر كوپرەك «ئۇنىڭ» توغرىسىدا بولدى. «ئو» «ياخشى» ئادام، مۇلايىم، مېھرىبانلى، ئەلبەتتە، ھەممەسىگە تۇشىنەر' دىيىشدىلەر. ئەمما «ئۇنىڭ» سۇرەتىنى كوز ئالدىغا كېلتىرىب سوزلەگەن بۇ سوزلەرگە رەڭ قوشۇلغان ئەمەس ئېدى. «ئۇنىڭ» توغرىسىدا جىددى سۇرەتدە ئويلانىلماغانلىق، «ئۇنى» بىر جانلى، حەقىقى بىر ۋوجۇد دېب بىلمەسلىك، حەتتا «ئۇ» نىمە ئۈچۈن ۋە نىمە قىلىب بىلەر ئېكەن دېگەن ئوي خەلقدا ئانىق مەعلوم ئەمەس ئېدى. ئەمما «ئۇ» بۇ كۈن كېرەك، ھەممەلەرى «ئۇنى» تانىشغا شاشىلدى، «ئۇنىڭ» حەقىقەتەن ياشاغانىدان قەتعى نەزەر ئۇنى جۇدە ھەم ئۇلۇغ بىر ۋۇجۇد دېب كوز ئالدىغا كېلتىردىلەر. ئۇمىدلەر ئۇلۇغ ۋە ئوزلەرىنىڭ تايانىچلارى ئۈچۈن تەلەبلەرى ھەم ئۇلۇغ ئېدى.

قاى چاق خەلق ئىچىدەن باتر ئاۋاز ئېشتىلدى:

— ئورتاقلار! ئوزلەرىڭىزنى ئالداماڭىز...

ئەمما ئوزىنى ئالداش حازرغى پەيتدە زەرۇر، ۋە ھەلىگى ئادامنىڭ ئاۋازى خەلقنىڭ ئاچچىق ۋە قورقىنچلى تاۋۇشلارى ئاستىدا كومۇلىب كېتدى...

— بىزنىڭ ئىستەكىمىز ئاچىق...

— سېن يىگىت، تېك تۇر!..

— گاپون ئاتامىز ھەم بىزنىڭ بىلەدى...

— قانداى كېرەك بولغانىنى ئۇل بىلەدى...

خەلق تولقۇنى كوچەيمەكدە، كوچەلەردەن ئاقۇب چىقماقدا. قۇللىقدا ياشاغان خەلقدە حۇكۇمەتدەن ئۆز ئاھۇزارلەرىگە قولاق سالىشىنى ئوتىنىشگە حەقلى بولغانلىق ئاڭى ئويغانغان...

— بىز ھەم ئادامىمىز ئەخىر...

— «ئۇ» بىزنى ئاڭلاسا كېرەك، بىز ئوتىنەمىز...

— ئورتاقلار، ئېركنى سۇراب ئالمايدىلار...

— بىز ئاتامىز قاشىغا بارامىز..

—«ئۇنىڭغە» ئىشەنەمىز...

— قىزىل بايراقلار كېرەك ئەمەس...

— قىزىل تۇس — بىزنىڭ قانىمىز، ئورتاقلار!...

— خەلقنىڭ ئۆز كۈچىدەن باشقا، خەلقنى قۇتقارا ئالادىغان كۈچ سىرە يوق...

— سارايغا بارا ياتقان خەلق ترويتسكى كوپرۇگى يانىدا قاتار تورغان سالداتلارغا ئوچرەدىلەر. ئەفىتسەر قىلىچىنى چىقارىب، ئونى ھاۋادا ئويناتىب، چايقاب نېمەدىر قىچقىرادى.

— ئارقاغا! دېدى ئۇل

— بىز پادشا حەزرەتلەرى يانىغا بارامىز...

— تىسلەنىڭىز!

بىردەن ھاۋادا نىمەدىر ساچىلىب كېتكەندىك بولدى.

— قورقىتىش ئۈچۈن ئوقسىز، قۇرۇق مىلتىقدان ئاتادىلار...

ئەمما خەلق ئاراسىدا ئېڭرەشىب يىقىلىب قالغانلار كورىندى. بىر خاتىن ئېڭرەب، قۇلى بىلەن كوكرەگىنى سىقىب، تېز — تېز يورىب تىككەلەنىب تورغان نەيزەلەرگە قاراب يۇرۇب كېتدى... يەنە ئاتدىلار... ئاپپاق قاردا قان تامغالارى كورىندى... يىقىلىب جان بېرگەنلەر بار، قانلى ئىز قالدىرىب سۇدرەلگەنلەر بار، ئاھ، زار، عەزاب...

---

[1]) بۇ چاغدا ئۇل بالشۋىك فىرقەسى ئېدى.
[2]) «ئول» پادشاھ نيكالاى II

نەتيجە.

روسيە ساتسيال - دېمەكرەت ئشچىلەر فرقەسى.

بۈتۈن دۇنيا پرالېتارلارى' برلەشڭز!

هەممە ئشچىلەرگە

سز پادشاهغا ئوزىڭزنىڭ حۇقۇقلارىڭزنى تەلەب قىلب باردىڭز، ئۇ، سزلەرنى مىلتق ۋە زەمبەرەك ئوقلارى ۋە ياۋايى ئالچاقلارنىڭ نەيزە ۋە قانلى قىلچلارى بىلەن قارشى ئالدى.

سز ئۇندەن نان ۋە ئىش سورادىڭز، ئۇ سزنى زەهەرلى ئوق، قورغاش ئوقلارى بىلەن مېهمان قىلدى.

بز، ساتسيال—دېمەكرەتلەر: «قانخور پادشاهدان هېچ بر نەرسە ئالا ئالمايسز، ئۇ، خەلقنىڭ دوستى ئېمەس، بەلكى، دوشمانى! ئۇ خەلقنىڭ مەنفەعەتىگە ئىش قىلغان بەندە ئېمەس!» دېب سزلەرگە ئەيتكەن ئېمەسمىدىك...

ئۆلگەنلەر... يەرەدارلەر... ئۇلەر يوزلەرچا.. مىڭلەرچا.. سز كوچەلەردە تاشىب يورگەن جەسەدلەر، ئونۇكلەر، سزنى ئىنتقامغە چاقىرادى... ئېندى حازر بزنىڭ قىزىل بايراقلا-رىمزنىڭ ئاستىغا توپلانىڭلار... كوچەلەردە يۇرىب، هەممە ئىشچىلەرنى ئىش تاشلاشغا تىرىشڭز، تاكى، هەممە گراجدانلار، برجان بر تەن بولىب، قوللارىغا قۇرال ئالىب، پادشاهغا ۋە ئۇنىڭ حۆكۈمەتىگە قارشى باش كوتەرسنلەر! بزنىڭ خىتاب-نامەلەرىمزنى عەسكەرلەرگە بېرىڭز، تارقاتىڭز، ئۇلەرنىڭ خارققا قاراب ئاتماسلىقلارىنى تۈشىندىرىب سورەڭز!

يوق بولسۇن پادشا!
بىتسون سامادىرژاۋىيا!
ياشاسۇن ساتسيال — دېماكراتلار!

روسيە ساتسيال — دېماكرات ئىشچىلەر
فرقەسىنىڭ پېتربورغ قومىتەسى.
1905 - يل — يەنۋەر.

قۇرالسز، ياراقسز، بالا — چاقالارى بىلەن چىدەمسزلىك-نىڭ چېكىگە يېتكەن خەلق ئېلىك سوڭغى مەدەدنى ئاتامز ۋە «خۇدا»نىڭ يېردەگى ۋەكيلى دېب ئيمان كېلتۈرگەن پادشاهنىڭ ئالدىغا بارىب بۈيۈك ئۈمىد بىلەن ئاه زارلەرنى ئاغزاكى ئوزىگە ئەيتمەكچى بولدىلار. خۇدانىڭ يېردەگى ۋەكيلى، ئاتاسى، ئوز تەبعەلەرىنى، ئوز بالالارىنى ئوق ۋە نەيزەلەر بىلەن قارشى ئالىب، ئاتلارنىڭ تېمۈر تاقالارى ئاس-تىغا ئالىب سىيلەدى. 9 — يەنۋەر كۈندە پېتربورغ كەسەل-خانەلەرىگە 1216 ئولۈك ۋە 5 مىڭدەن ئارتق يەرەدارلەرنى كېلتردىلەر. كەسەلخانەلەرگە كېلتىرىلمەگەن، پەلىتسە تاماندان ياشرن سۈرەتدە چۇقۇرلارغا كومۈلگەنلەر ئازمى دېسز؟!

ئەلبەتتە ئېركنى تېكنگە ئالىب بولمايدى، سىنفى دۇشماندان يالىنىب — يالبارىب هەم ئالىب بولمايدى؛ ئېركنى سورامايدىلار — عسيان بىلەن قان بىلەن ئالادىلار.

بۇ ۋاقعە سياسى ئاڭى ئاچىلىب يېتمەگەن ئشچىلەرگە هەم ساباق بولدى؛ پادشاهغا بولغان ئيمانلەرى قانلار بىلەن يۇۋىلىب يوقالدى.

پادشاه حۆكۈمەتىدەن كورگەن عەزاب ۋە جەفالەرنىڭ «تەمدنى» بر تاتىب كورگەنلەر سىرە ئو نۇتا ئالادىلارمى؟

قۇربان بېرش، جان تەلەف قىلش، ئەلبەتتە، ئاغىر، ئەمما، مەقسەد ئېرك ئالىش ئېكەن ۋە ئۇنى تېكنگە ئالىب بولماس ئېكەن، — بەس بۇ قۇربانلار بېرىلەدىر. بۇ قۇربان-لارنىڭ قەدرى مەقسەدگە يەنە تېزرەك يتكزەدى.

مىڭلەرچە قۇربانلار، تاغ—تاغ ئاغرلىقلار، ئاچلىق، بۇل-گونچىلك...لەر بىلەن قان دېڭگزلەرنى ئوتىب، يېر يۈزىنىڭ جۇدە كوب قسمىنى تەشكىل ئېتكەن كەتتە بر ئولكەنىڭ يوقسۇللارى ئوز تۇرمۇشلارىنى ئوزلەرى ئستەگەن بر يولغا سالىب ئالديلار.

مەحمود سوباي.

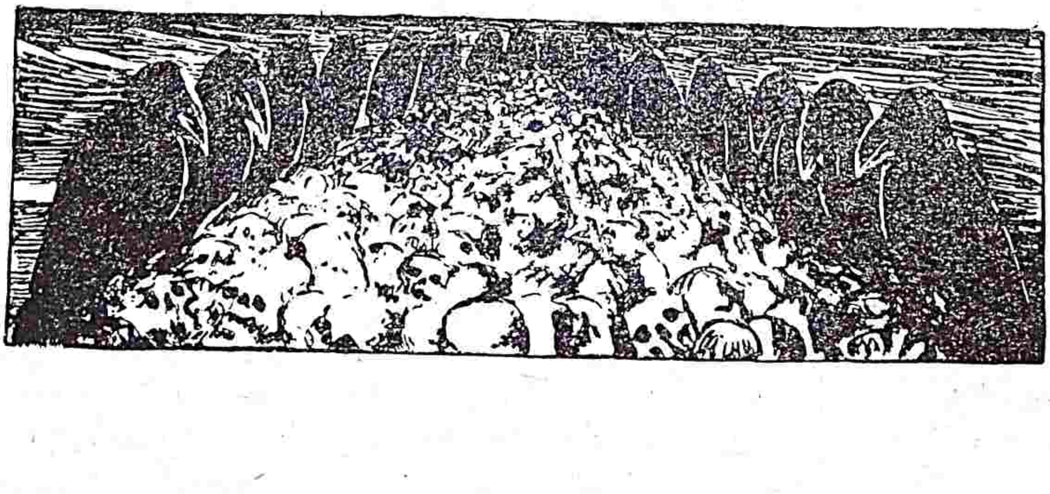

ئىنقىلاب ھەم تاتار گۈزەل ئەدەبىياتى.

فەتحى بورناش

كېيىنگى ۋاقىتلاردا ئۆزبېكىستان شائىرلەرىنى كېزگەنىمىزدە ئەدەبىي-ياتغا ياقىن تۇرغان بەعزى ئورتاقلاردان ئۆزبېك ئەدەبىياتىنىڭ كېيىنگى يارىشى ھەم ئۇنىڭ مۇقەددەراتى توغرىسىدا دىققەتنى جەلب ئېتەرلىك سوزلەر ئېشىتىشكە توغرى كېلدى.

ئۇلارنى بىر نوقتاغا توپلاب خوللاس قىلىب ئېيتكەندە، قۇيىداغى فىكىرگە كېلىشىمىز مۇمكىن كەبى كورىنەدى: ئوكتەبىر ئىنقىلابى ئۆزبېك ئەدەبىياتىنىڭ تىرىلىشىگە كەتتە تەئسىر ئېتمەك بەرابەرىدە كېك عاممە ئىچىدەن يېڭى - يېڭى كۈچلەر يېتىشدىرمەكتەدىر. بۇ يېڭى كۈچلەر بىر بىرىدەن گۈزەل ئەسەرلەر بېرمەكتەدىلەر. نېتەكىم، تەبىعەتكە، خاراكتىرگە، تۈسلەرگە، شۇعلە ھەم كولەنكەلەرگە باي بولغان ئورتا ئاسىيا خالقلارى تۇرمۇشىدان ئەلىب بىر بىرىدەن گۈزەل كورىنىشلەر ۋە تەسۋۇرلەرنى ياراتادىلار، ئەسەرلەر ھەم يېڭى كۈچلەر ئىجاد قىلىب كېلگۈسى كۈن-لەردەن كەتتە - كەتتە ئۈمىدلەر باغلايدىلار.

بىراق كېيىنگى ۋاقىتلاردا تۇرمۇشىنىڭ باشقا شاخچالارىدا، مەدەنى ۋە ئىقتىسادى قۇرىلىشىنىڭ تۈرلى كۈچە - پۈچماقلارىدا كۈچلى بىر ھە-رەكەت، كۈچلى بىر ئۆسىش بارىب تۇرغان بىر ۋاقىتدا ئۆزبېك گۈزەل ئەدەبىياتى مايداندا قانداي بولسا ھەم، بەعزى سالماقلىق ھەم سە-كىنلىك كورىشكە توغرى كېلەدى.

بۇ فىكىرلەر - عىلمى بىر تېكشىرىش ھەم تەدقىقات نەتىجەسىدە ئورتاغا چىققان فىكىرلەر ئېمەس، بەلكىم، ئۈستەدىنگىنە قاراش ئارقاسىدا چىققان، ئۈستەدەن تانىشىش ھەم ئۈستەدىنگىنە فىكىر ئالىشىشلار نەتى-جەسىدە قازانىلغان تەئسىرلەردىر؛ شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ فىكىرلەرىمىزدە رىيازى ئەساسلەر كەبى قاتتىق - قەتعى بولىشىنى داعۋا قىلىشدان ئۇزاق تۇرىشقە توغرى كېلەدى.

ھەر ھالدا بۇ فىكىرلەرنىڭ ئەساسى ئىعتىبارى بىلەن توغ-رى بولغانلىقلارىنى، ئۆزبېك ئەدەبىياتىنىڭ ھەم ئۆزىچە بىر دەۋر ئۆتكەزىب تۇرغانىنى كوزدە تۇتىب، تاتار ئەدەبىياتىداغى سوڭغى كورىنىشلەر توغ-رىسىدا قۇيىداغى يازۇلارنى ئۆزبېك مۇتەلعەچى عىممەسىغا تەقدىم قىلىش فىكىرىگە كېلدىك.

بەلكىم، ئۇلار ئاراسىدا بەعزى باغلانىشلار، بەعزى عۇمۇمى كورىنىشلەر تابىش مۇمكىن بولار، بۇ ئۆزبېك ئەدەبىياتىداغى سوڭغى كورىنىشلەرگە قىزىققاندىغان، ئۇلارنى تېكشىرەدىغان ئورتاقلارغا ئاز ھەم بولسا، ياردام بېرەكىزەر دېگەن ئۈيدەمىز.

بەعزى ئېسكەرتمەلەر

ئىسلام مەدەنىيەتى، عەرەب - فارس تىللەرى تەئسىرلەرى ئاس-تىدا ياشاب ئۆسىب كېلگەن بۇرژۇئازى تاتار ئەدەبىياتىدان كېيىن سوڭغى ئەسىر باشلارىدا كوتەرىلىب كېلگەن يېڭى تاتار بۇرژۇئا ئەدەبىياتىنىڭ ھەم بىرىدە ئۆزىگە ياراشا كەتتە تارىخى، پايغىز مىراسلارى بار.

عاياز ئىسحاقى، فاتىح ئەمىرخان، عەلى ئەسغەر كەمال، عەبدۇللا توقاي، عالىمجان ئىبراھىم، ماجىد غەفۇرى، زارىف بەشىرى، نەجىب دوماۋى، دەردمەند، سەعىد رەمىيېف، كەرىم تىنچورىن، سەعىد سونچەلەي كەبى لەقەبلەر بۇ يېڭى بۇرژۇئا ئەدەبىياتىنىڭ خاراكتىرلى كۈچلەرىدەن بولماق بەرابەرىدە، بۇ ئەدەبىياتىنىڭ ئۆزى ئايىرىقسا تۈرلى گۇرۇھ ۋە شاخچا-لارغا ئاجرالغان مەنە شۇ كۈچلەرىنىڭ ئىجادلارىدان عىبارەتدىر.

بۇ يېڭى بۇرژۇئا دەۋرى ئەدەبىياتىنىڭ، مەفكۇرەۋى جەھەتدەن بولغان چىن تانىقلارى - بۇرۇنغى ئىسلام ئىسخولاستىكەسىدەن يۈز ئۆگىرىب عەرەب مەدەنىيەتىگە ۋە شۇنىڭ بەرابەرىدە دۇنيا بىلىمىگە بېرىلىب كېتىش (ئۇسۇل جەدىد، خاتىن - قىزلار ئازادلىغى، روس مەكتەبلەرىگە ئاغىش كەبى ئىشلەر ئەنە شۇ ئىشنىڭ شاخچالارىداندىر)، تېخنىكەدە ئېسە، تىل، ئۇسلۇب ھەم ئىجاد فورمالارى يۈزەسىدەن عەرەب، فارس ئىستىلاسىدان قۇتىلىب ئوقۇل تاتار تىلىدە ھەم روس ۋە ئەۋروپا ئەدەبى سەنعەتىدە قەبول ئېتىلگەن فورمالارغا يول ئاچىش ئېدى (رومان، پوۋەست، دىرام ۋە باشقالار).

بۇ - تاتار بۇرجۇئا ئەدەبىياتى ئۆزىنىڭ 1900-1910 نچى يىللار دەۋرىدە تاتارلارداغى ئويغانىش دەۋرىنىڭ چىن ئىلغارى بولىب، دەسلەب مەدرەسەلەرنى ئىسلاح قىلىش، يېڭى فەن مەكتەبلەرى ئاچىش، خاتىن - قىزلارنى ئازاد قىلىش، ئېسكى دىن خۇرافاتلارىدان تازەلەنىش كەبى ماقتانىشلى مەفكۇرە ۋە غايەلەر بىلەن سوغىرىلىب باردى. خودىدى مەنە شۇ دەۋرىنىڭ ئۆزىدە تاتارلار ئاراسىدا يېڭى مەكتەبلەر، يېڭى تىپدە مەدرەسەلەر، ۋاقتلى مەتبۇعات، تىياترو، مۇزىكە، تۈرلى جەماعەت ئويىشمەلەرى، ئاق - بىلىم تۈكەرەكلەرى كەبى نەرسەلەرىنىڭ تۇغىلىب ئۆسكەنلىگىنى ۋە مەحكەملەنىب بارغانىنى كورەمىز. عايازنىڭ «مۇعەللىم» ۋە «ئالدىم - بېردىم» ھەم «ئۆچ خاتىن بىلەن تۇرمۇش» لارى، توقاينىڭ پاتون ئىجادلارى، سەعىد رەمىيېف ھەم دەردمەندلەرنىڭ ئېك كوپ خىز-مەتلەرى، عالىمجان ئىبراھىمىنىڭ «زەكى شاكىرت»، «ياز بەشى»، «تاتار خاتىنى نەلەر كورمەس» لەرى، ع. كەمالنىڭ «كۈندەش»، «بەختسىز جە-گىت»، «بانكروت»، «بىزنىڭ شەھەرىنىڭ سىرلەرى» كەبى ئەسەرلەرى-عۇمۇمەن تاتار بۇرجۇئا ئەدەبىيلەرىنىڭ ئىجادىدا يۇلدۇز ئورنىنى تۇتا ئالارلىق ئەسەرلەرى خودىدى ئوشال ۋاقتلاردا يۈزەگە چىقتىلار.

ئەلبەتتە بۇ ئېك كەتتە سەبەبچى قىلىب 1905 نچى يىل ئىن-قىلابىنى، ئۇنىڭ تەئسىرى بىلەن تۇزغالغان توفانلارنى، خالق ئاراسىغا شۇعار ئېتىب تاشلاغان ئازادلىق ۋە كۈرەش ھەم ئۈمىد شۇعلەلەرىنى ئالىش كېرەك.

تاتار بۇرجۇئا ئەدەبىياتىنىڭ ئۆسۈشىدىكى **ئىككىنچى دەۋر**ى ئۆز ئىچىگە 1910 - 1917 ـنچى يىللارنى ئالىدۇ.

بۇ دەۋردە ھەم خۇددى شۇ كۈچلەرنى كۆرىمىز، شۇ ئىسىملەرگە ئۇچرايمىز. تەبىئىي بولارغا ئەمىرى، سۇنچەلەي، باشماكوف، سوگرادانىدا ئىسمەئىبەت، بابىچ، بۇرناش كەبى ئىسىملەر ھەم قوشۇلىدىلار.

بىراق، بۇ - دەۋرنىڭ ئەدەبىياتى بىر ياقتان مەفكۇرەۋى جەھەتتەن تاتار شاۋىنىزمىنىڭ كۈچەيىشى، ئىككىنچى ياقتان-دا فورما ئېتىبارى بىلەن رومانتىزمنىڭ مەيدان ئالىشى بىلەن ئايرىلادى.

چۈنكىم شۇ ۋاقىتنىڭ ئۆزىدە ساۋدا - سانائەت بۇرجۇۋازىياسى ئۆز گېگېمونىيەسىدىكى تايىپارلىق ھاسىلچىنى ئۆتكەزدى، ئېسكى فېئودالىزم تەئسىرلەرىنى يېڭدى، ئەندى ئۇنىڭ ئۆزىنى چىندىن مۇستەھكەملەش، ئۆزىنىڭ ئىقتىسادى - مالى ئاساسلارىدا «ئىستابىلىزاتسىيە» ياساش ۋاقتى يېتتى. ئۇنىڭ ئۈچۈن ئوسۇلى جەدىد، خاتىن - قىزلار ئازادلىقى، ئىشان - چاپان مەسئەلەلەرى ئارقادا قالىپ ئەندى تاتارلىقنى ئىلگەرىگە سۈرۈش دەۋرى كەلدى. ئىنقىلاب غايەلەرى كېيىنكى پىلانغا قالدىرىلدى.

فاتىح ئەمىرخان خۇددى شۇ ۋاقىتتا يەڭى تاتار كاپىتالىستلەرى، يەڭى تاتار مۇھەررىرى، يەڭى تاتار بۇرجۇئا «تۇۋاشقابلارى» تىپلەرىنى ئۆزىنىڭ «تىڭسىزلەر»ى ئارقالى بەردى. خۇددى شۇ ۋاقىتلاردا ئاياز ئىسحاق دىن ئۈچۈن ئوت - سۇۋلارنى كېچەتۇرغان تاتار خاتىنى دىن - مىللەت ئۈچۈن تېمىر كەبى قاتتىق تۇرادىغان ئابدۇللا مۇرىدلەر تىپىنى ئۆزىنىڭ «زۇلەيخا»سى ئارقالى ئوتتۇراغا قويدى. ئەنە شۇ ۋاقىتتا ئەۋۋاللەرى.

— خۇدالار، پەيغەمبەرلەر قانۇنلارىنىڭ ھەممەسى ھەم بىكار بىر چۆپ!-دېپ ئېيتقۇر خۇداسىزلىق ساقىپ يۈرگەن سەئىد رەمىيېف «سەمەدەن ۋە تاشتىن» تاگرىغا قايتدى. بۇ گۇرۇھ ئاراسىدا كەرىم تىنچورىن، تاتار مىللەتىنى روس قانى ئارالاشىشدان ساقلاش غايەلەرىنى ئۆزىنىڭ «شۈملى ئادەملارى» ئارقالى ئېڭ قويۇق تۈسلەرگە بوياپ بەردى.

شۇ زامانلاردا تاتارلارنىڭ ئېڭ مۇھافىزەكار فىكىر تارقاتقۇچىسى بولغان «يۇلدۇز» گەزىتەسى ئۆزىنىڭ 1.000 نچى سانىنى «ئەلفىيەسىنى» بايرام ئېتكەندە زاماناسىنىڭ مۇتەرەققى سانالغان كاتتا ئەدىبى ئالىمجان ئىبراھىم تاماندىن:

— ئۇ (يەئنى «يۇلدۇز» گەزىتەسى) ھېچ بىر ۋاقىت ئىنقىلابچى بولمادى، ئۇ ھەممە ۋاقىت ئاپات تەكامۇلچى بولۇپ كەلدى - دېپ «ماقتالدى».

قىسقاسى، بۇ دەۋردە تاتار بۇرجۇئا ئەدەبىياتى ئوتتۇراغا ئۆزىنىڭ بۈتۈن مۇھافىزەكارلىقى ۋە شاۋىنىستلىقى بىلەن چىقتى. ئۇنىڭ «يۇلدۇز»لارى بۇرۇنقى ماقتانچلى ئازادلىق غايەلەرىدەن يۈز ئۆگۈرۈپ، تار مىللەتچىلىك ھەم تەكامۇلچىلىك پەردەلەرى ئارقاسىدا يېكىنىپ ئالدى.

بۇنىڭ شۇنداي بولىشىغا يوقارىداغى سەبەبلەر ئۈستىگە 10 نچى يىللاردان كېيىن ئىستىبدادىنىڭ كۈچەيىشىنى، كېيىنچە جاھانگىرلىك ئۇرۇشىنىڭ باشلانىشى نەتىجەسىدە بۈتۈن روسىيەنىڭ قاراڭغۇ باتقاق ھالىغا ئەيلەنىشىنى ھەم قوشماق كېرەك.

بۇ سوڭغى گۇرۇھ ئاراسىدا **رومانتىزم ئاقىمىنىڭ كۈچەيگەنىنى** ئېيتىپ ئۆتكەن ئېدىك. بۇ ئاقىم ئايىنىقسا، ئۇرۇش يىللارىنىڭ ئاخىرلارىغا ياقىن ۋاقىتلاردا، ئۇندان - دا كوبرەك ئىنقىلاب كۈنلەرى ئالدىدا جىددى ھەم ئەۋج ئالىپ كەتتى. ئۇنىڭ ئېڭ كۈچلى نەمايەندەلەرى ئېيتىپ ئىتقى ئىسمەئىبەت، شەيخزادە بابىچ، كەرىم ئەمىرى، تەنقىدچىلەرىنىڭ ئەيتىشىگە قاراغاندا بۇ سەترلەرنى يازغۇچىنى ھەم كۆرسەتىش كېرەك.

بۇنىڭ شۇنداي بولىشىغا ھەيران بولۇش ھەم كېرەك ئېمەس. چۈنكى، بۇ ۋاقىتلاردا روسىيەنىڭ ئاستى ئۈستىگە كېلىپ بۈتۈن دۇنيا قانغا باتقاندا، تۇرمۇشتا توقتالىپ كۆڭۈل بۇياتارلىق ھېچ بىر نەرسە قالماغان بىر زاماندا، «ۋاتاننى ساقلاش» ھەم ئىستەر - ئىستەمەس ئۆلى ۋە دەھشەتلى جەبھەلەرگە ئۆزلىگىنى تاشلاشدان باشقا ھېچ بىر ئويى، ھېچ بىر غايەگە ئورۇن قالماغان بىر ۋاقىتتا، ئومۇمى ھالاكەتلەر ئۈستىگە مىللى قىسىنقىلىقلارنى ھەم كۆتەرگەن تاتار كۆپچىلىگى ئۈچۈن ئۆزىنى يوقاتىپ يۇبارىشدان، ماتېرىيەگە بىرلىشىدەن باشقا نەرسەلەرگە ئېرگەشىشدەن، كۆزلەرىنى يېرىنىڭ قانلى توپراغىدان ئالىپ بىلگىسىز يوقارىلىق ۋە ئۈسۈلكىنىڭ قاتغان تىلسىز يۈزلەرىگە قاراتىشدان باشقا ھېچ بىر چارە قالماغان ئېدى.

فىكىرلەرنى بىرىش خەياللار، بۇرۇنقى تۇرمۇشنىڭ سىرلى كۆرۈنىش خاتىرەلەرى، بىلگىسىز ئىستىقبالنىڭ تۇمانلى كۆرۈنىشلەرى باسقان ئېدىلەر.

شۇنىڭ ئۈچۈن بۇ دەۋردەن، ئۆزىنىڭ شۇ روھىغا مۇۋاپىق شائىرلار تۇغىلدى. ئۇلار زاماننىڭ ئادەتتەن تاشقارى كۆرۈنىشلەرىنى، تارىخنىڭ كۆبدەن ئۆچۈپ كېتكەن گۈزەل كۆرۈنىشلەرىنى، ئىنسانلىقنىڭ زارىقىپ كۈتكەن تۇرمۇشدان يوقارى غايەلەرىنى مايراي ھاشلادىلار. ئۇلار بۇرۇنقى زاماننىڭ ئېسكىرىپ، چاڭ باسىپ كەتكەن تارىخ بەتلەرىنى ۋاراقلاپ ئۇلارنى ھازىرغى زاماننىڭ بوياقلارى بىلەن بوياپ خالققا بېرەباشلادىلار.

بۇ دەۋردە ئوتتۇراغا ئاتىلغان «تاھىر - زۆھرە»لەر، ئۇلارنىڭ داۋامى بولغان «يۇسۇف - زۇلەيخا» لار (كەرىم ئەمىرى)، «يوزجىگىت» (ك. رەھىم) لەر، بۇرۇنغى تاتار تۇرمۇشىدان ئالىنىپدا تۇرمۇشدان تاشقارىغى مادداللاردان توقۇلغان داستانلار، لىرىكەلەر (سۇنچەلەي، ئەمىرى، ئىسمەئىبەت، بابىچ، بۇرناش ھەم باشقالارنىڭ) ھەممەسىدە شۇ دەۋردە ئوتتۇراغا چىقدىلار، كېڭەيدىلەر ۋە كېلگۈسىدىكى جۇدا ئۇزاق يىللار ئۈچۈن شۈبھەسىز، ماياق بولدىلار.

فېۋرال ئىنقىلابى بۇ سوڭغى گۇرۇھ تاتار بۇرجۇئا ئەدەبىياتىداغى بىرياقتان مۇھافىزەكارلىق ۋە ئىككىنچى ياقتان رومانتىزم بوياقلارىنىڭ قويۇقلاشماغىنا سەبەب بولدى.

ئوكتەبىر ئىنقىلابىغىنا تاتار ئەدەبىياتىنى بۈتۈنلەي يەڭى غايەلەرگە بۇرىپ ۋە بۈتۈنلەي يەڭى قالىپلارغا سالىپ يۇبارغۇچى، تاتار ئەدەبىياتىنىڭ كاتتا قەدەملەر بىلەن يەڭى ئاساسلار ئۈستىدە كۆتەرىلىپ بارىشىغا سەبەبچى، ھەم بىرىنچى كاتتا ئامىل بولدى.

ئوكتەبىردەن كېيىن دەسلەپكى كۈچلەر

ئوكتەبىر ئۆزگەرىشى تاتار بۇرجۇئا ئەدىبلەرىنى كۈچلى ئېلەكتەن ئۆتكەزدى، بىر خىل يازغۇچىلار ئوكتەبىر بوساغاسىدان بۈتۈنلەي تاشقارىدا قالدى. بىر خىللارى ئىنقىلابنى رەسمى ياقتانغىنا قابول قىلدىلار، بىر خىللارى ئېسە، تەدرىجى رەۋىشدە ئوكتەبىر تامانىغا ئۆتتىلەر، يەنە بىر خىللارى بولسا، تۈپپا - توغرى ئوكتەبىر كۈرەشلەرىگە قوشىلىپ ئۆزلەرىنىڭ بۈتۈن ھاياتلارىنى ئىشچى - دېھقان ھاكىمىيىتى بىلەن باغلاپ ئالدىلار.

ئەدەبىيات مەيدانىدا تانىلغان كۈچلەرنىڭ مۇقەددەرانلارى قۇيىداغىچا بولدى:

ئاياز ئىسحاق سىرە ئارتىنماسدان تۈپپا - توغرى قارا ئەكسۇلئىنقىلابچىلار يولى بىلەن كېتتى، ئاقلار ۋە چېخلار ئاراسىدا يۈرىپ چەت مەملەكەتلەرگە قاچتى، تۈركىيەدە شورالارغا قارشى فىكىر تارقاتىش بىلەن ئۇغراشىپ ئۇندان ھەم ھەيدەلدى. شۇنداي قىلىپ تاتار جامائەتچىلىگى بىلەن بولغان ھېسابىنى بۈتۈنلەي ئۈزدى.

فاتىح ئەمىرخان باشدا ئوكتەبىر ئىنقىلابىغا قارشى بولا-تۇرىپ، كېيىنچە ئۇنى رەسمى رەۋىشدە قەبول ئېتتى. شۇنداي بولسا

ھەم، ئۇ - ئوكتەبىر كۆرەشلىرى، سوتسىيالىزىم قۇرۇلۇشلىرى نەغمىلىرى ئاراسىدا ئۆزىنىڭ ئىجادى ئۈچۈن زېمىن تاپا ئالمادى، ئوكتەبىردىن كېيىن بىر نېچچە مېيدە - چۈيدە ئەسەرلەر قالدۇرۇپ سوڭغى يىللاردا ئۆلدى.

كەرىم تىنچورىن دەسلەپ بىر ئاز «تەرەددۇد» دەۋرى ئۆتكۈزۈپ تېز ۋاقىتتا ئوكتەبىرنىڭ ھەقىقى كۈچىنى سېزدى ھەم ئۆزىنىڭ ئىجادى كۈچىنى شورالار جەمائەتچىلىگى بىلەن باغلاپ ئالدى. ئۇ - تاتار تۇرمۇشىدىن ئالىنغان «قازان سۆلگىسى»، «سۆنگەن يۇلدۇزلار»، «زەنگەر شال» كەبى مەفكۇرە جېھەتتىن ھازىرغى تەلەپلەرگە جاۋاپ بېرەرلىك ئەسەرلەر بېردى. سوڭغى يىللاردا ئۇ، ئوكتەبىردە تاتار زىيالىلىرىنىڭ مۇقەددەراتىنى بەلگىلەش مەۋزۇئىدە ئۆزىنىڭ «جىلكەنسىزلەر» ئاتالغان چىن شوراۋى مەفكۇرە ئەساسىداغى ئەسەرىنى بېردى.

ھازىرغى كۈندە ھەم ئۇ، تاتار شورا سەھنە يازۇچىلىغىنىڭ كۆتەرىلىشى يولىداغى ئىشلەرىنى داۋام قىلدىرماقدادىر.

تاتار تۇرمۇشى ئۈچۈن خاراكتېرلى ھەم كەنتە مۇۋەففەقىيەتلەر قازانغان بىر ئەسەر ئىدى.

سوڭغى ۋاقىتلارداغىنا ئۇنىڭ «ئوت» ئىسمىدە يەڭگى بىر ئەسەرى يازىلىپ قازاندا سەھنەگە قويىلدى. تەقرىزلەر، بۇ، ئەسەرنىڭ ھەم فورما ھەمدە مۇندەرىجە جېھەتتىن يەڭگى ئەدەبىياتقا قىممەتلى بىر ئەسەر ئىكەنىنى كورسەتەدىلەر.

ش. كەمال ھازىرغى كۈندە ھەم شورا ئەدەبىياتىنى مەھكەملەش يولىدا دائىمى رەۋىشدە ئىشلەپ كېلمەكدەدىر.

عالىمجان ئىبراھىم ئىنقىلابقاچا جۇدە كوپ ئەسەرلەر ۋە بۇ قاتاردا «يېش يۈرەكلەر»، «تەبىئەت بالالارى»، «زەكى شەكرتىنىڭ مەدرەسەدەن قۇۋۇلىشى» كەبى مۇھىم ئەسەرلەرنى بېرگەن كىشىدىر. ئىلگەرىكى ۋاقىتلاردا يازىلغان «بىزنىڭ كۈنلەر» ھەم «قازاق قىزى» ئىسمىدەگى ئەسەرلەرى ئىنقىلابدان كېيىن باسىلىپ چىقدىلار. بۈرۈنغى

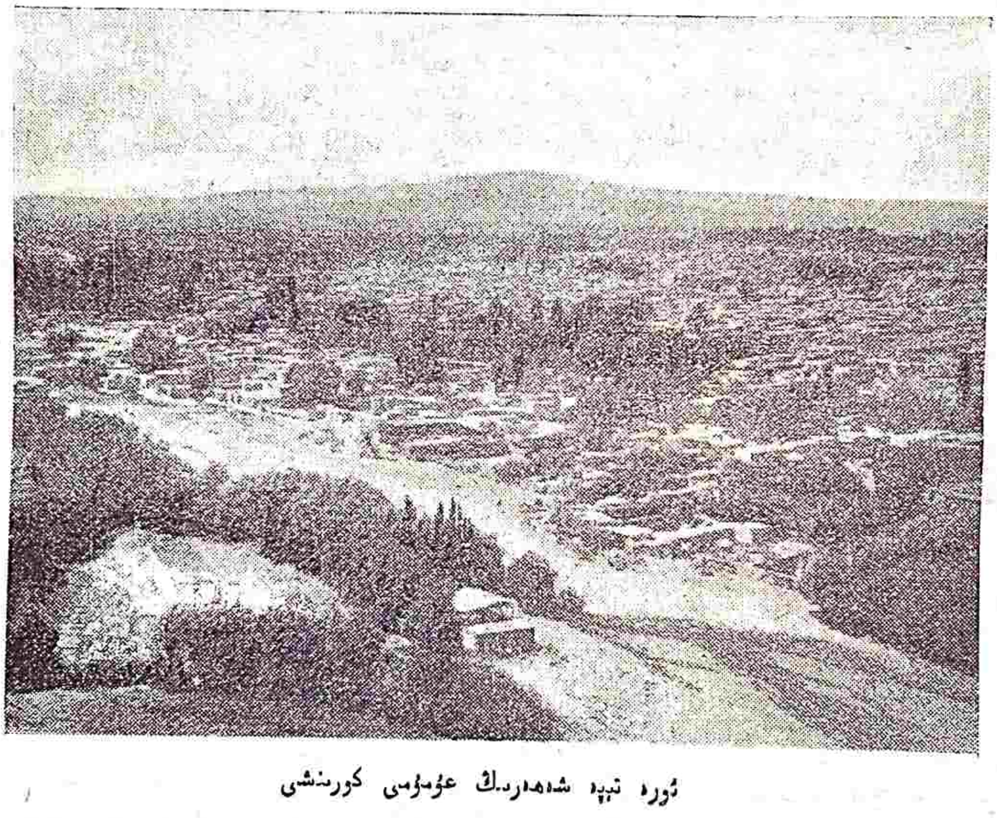

ئۇرە تېپە شەھەرىنىڭ ئۇمۇمى كۆرۈنۈشى

عەلى رەھىم ھەم ع. عەزىز (عەزىز عۇبەيدۇللىن) لەر ئىنقىلابنىڭ دەسلەبكى يىللارىداياق ئوكتەبىرگە قارشى ناز، ئىنجەقلىق كورسەتمەسەدەن، ئۇنىڭ مەفكۇرەسىنى قابۇل قىلدىلار، بىراق، ئىككىسى ھەم ئەدەبى خىزمەتتەن كوبرەك علمى ئىشلەرگە بېرىلىپ كېتدىلەر.

سەدرى جەلال ھەم شۇ يولدان كېتدى. ۋە سوڭغى ۋاقىتلارغاچا ئۆزىنىڭ ئەدەبى ئىشلەرىنى داۋام قىلدىرماقدادىر.

شەرىف كەمال ئىلگەرىدەن بېرلى ئىشچى - باتراقلار تۇرمۇشىدان ئالىنغان ھېكايەلەرى بىلەن تانىلغان بىر يازۇچى ئىدى. ئۇنى بەلكى، تاتار پرولېتارىيات تۇرمۇشىنى گەۋدەلەندىرگەن بىرىنچى يازۇچى دەپ ئاتاماق مۈمكىن ئۇ، ئوكتەبىر ئىنقىلابىنىڭ باشىداناق كوممۇنىستلەر قاتارىدا باردى. ئوكتەبىردەن كېيىن ئۇنىڭ، ئىشچى - دېھقانلار تۇرمۇشىدان ئالىنىپ يازىلغان ھېكايەلەرى ۋە بۇ قاتاردا بىتتە رومانى ھەم چىقدى. ئۇنىڭ كېيىنكى ئەسەرلەرى مەفكۇرە تامانىدان بىزنىڭ تەلەپلەرىمىزگە تۈگەل رەۋىشدە جاۋاپ بېرەرلىك دەرەجەدە بولسالار ھەم، سەنئەتچە ئىشلەنىش تامانىدان ئۇلار بۈرۈنغى ئەسەرلەرىدەن جۇدە تۆبەندە تۇرادىلار.

ش. كەمال سەھنە يازۇچىلىغى مەيدانىدا «ھاجى ئەفەندى ئۆيلەنەدى» ئاتالغان كەمەدىيەنى يازىپ چىققان كىشىدىر. بۇ كەمەدىيە

ئەسەرلەرىنىڭ كوبرەگى مېيدە بۇرجۇئا مەفكۇرەسىگە ئاساسلانغان ئەسەرلەردىر؛ ئۇلاردا ئېڭ باشدا تاتار قىشلاقىسى، قىشلاق ھەم شەھەرىنىڭ زىيالى تاپاقاسى، مېيدە سەۋداگەر ۋە ھۈنەرمەندلەر، شۇلارنىڭ ئىدىياللاشدىرىلغان گەۋدەلەرى كوزگە ئىلىنەدىلەر. شۇنىڭ بەرابەرىندە ئۇ، تىل - ئىملا مەسئەلەلەرى ئۈستىدە ئەنچەگىنە خىزمەت كورسەتدى ئوكتەبىردەن كېيىن ع. ئىبراھىم تۆپپا - توغرى ساسىيال رېۋالوتسىيونېرلەرنىڭ سول قاناتىغا كىرىپ شورا مەفكۇرەلەرىنى ياقلاپ چىقدى، بىر نېچچە يىللاردان كېيىن كوممۇنىستلەر قاتارىغا كردى. ئۇشاندان بۇياق شورا جەمائەتچىلىگىنى يوقارى كوتەرىش يولىدا فەئال رەۋىشدە خىزمەت ئېتىپ كېلمەكدەدىر. تىل، ئەدەبىيات مەيدانىدا ئەنچەگىنە علمى خىزمەتلەر كورسەتدى.

«قىزىل چەچەكلەر»، «ياڭاكىشىلەر»، «ئادەملەر» كەبى مۇھىم ئەسەرلەر بېردى.

علمى، ئىجتىماعى ئىشلەرگە كوپ كۈچ سەرف ئېتىپ، ئەدەبى ئەسەرلەرنى شاشلىشلىق رەۋىشدە ئىشلەش ئارقاسىدا بولسا كېرەك، ئوكتەبىردەن كېيىنكى ئەدەبى ئەسەرلەرى عالىمجان ئىبراھىمفنىڭ،

ھەم تىل، ئۇسلۇب سەنئەتچە ئۆگەللىنىش تامانىدان ئۆزۈلگى ئەسەرلەرگە قاراغاندا ئىسلەنىش بار.

20 يىللىق كەتتە خىزمەتلەر بايرامىنى ئۆتكەزگەن بۇ ئەدەب، سوڭغى يىللاردا، ئايىنقسا، ئەدەبىيات مايدانىدا - يېتەكچىلىك قىلىش، تىل، ئەدەبىيات، ئەدەبىيات تارىخلارىنى تېكشىرىش بولىدا كوپ خىزمەتلەر قىلدى.

دەردمەند تاتار بۇرجۇئا ئەدەبىياتىنىڭ ئىڭ نازىك ھەسساس قىللارىدان بىرتەسى دەپ سانالار ئىدى. ئۇنىڭ رەمز سەمبوللىكەگە قاتتىق بېرىلگەن، چوڭقۇر فەلسەفەلەرگە ئورالغان، ئىڭ ئۇستا تېخنىكە بىلەن قۇراللانغان پارچالارى چىندىندە بۇرجۇئا مەدەنىيەتىنى بىزەگۈچى ئىڭ قىممەت باھا زىيۋەرلەر دەپ ھىسابلانىشقا ئەرزىيدىلەر. ئەۋۋەللەرى، ھەم جەمئىيەتنىڭ «ئىڭ زيۋلى» يوقارى تاپاقاسى ئۈچۈن كىنە خاس بولغان بۇ شاعر، بۇتۇن عۆمرىدە جۇدە ئاز ئەرسەلەر يازدى. براق، تاتار ئەدەبىياتىدا جۇدە چوڭقۇر ئىزلار قالدىرىب كەتدى.

سوڭرالارى بىز تاتار ئەدەبىياتىدا كىڭ بىر «دەردمەند مەكتەبى» پەيدا بولغانىنىڭ گۇۋاھى بولدىق.

كارىم ئەمىرى، فىراقى، ئەبرار سەعدى، چىندەكى كابى بىرتالاي شاعىرلار شۇنىڭ ئىزىدەن باردىلار. حاتتا، ئوكتەبىردەن كېيىن — يېتىشكەن ياشلار ئاراسىدا ھەم ئۇنىڭ تەئسىرى ساقلانىب كىلدى (ۋەلى نەجمىنىڭ بىر قاتلاي دەسلەبكى شىعرلەرى، مۇسا جەلىل شىعرلەرى، تاقتاشنىڭ بەعزى ئەسەرلەرى ھەم باشقالار).

ئوكتەبىر ئىنقىلابى بىلەن سىنىف ھىسابلاشماغان بولسا ھەم، ئوكتەبىردەن كېيىن ھېچ بىر ئەرسە بىرمەستەن ئولىب كەتدى.

سەعىد رەمىيىف دەردمەندنىڭ مۇعاسىرى بىر ئورناغى ئىدى. ئۇ ھەم ئاز يازدى. براق، ئۇ، قوپالراق بولسا ھەم، قاتتىقراق تاۋىش چىقاردى، ھەر زاماندا «بىر ئىختىلالچىلىق» ھەم قىلدى. شۇنىڭ ئۈچۈن ئۇ، دەردمەنددەن كورە كىڭرەك تانىلدى.

ئوكتەبىر غايەلەرىنى قەبول قىلىشتا بۇ شاعىرنىڭ ئارتىق دەرەجەدە ئوتكۇر بولغان ئىندىۋىدۇئالىستلىق خاراكتەرى مانىعلىق قىلغان بولسا كېرەك، ئىنقىلابدان كېيىن، ئۇ، بىر نىچە تەسادۇفى پارچالارغىنا بىردى.

زادان ئوكتەبىر ئالدىدا ئۇنىڭ تۇرمۇشىدا بەدبىنلىك روھى كوچەيگەن ئىدى؛ «تاغرىغا قايتىشى» ئۇشال ۋاقىتدانباق باشلانغان ئىدى.

ئىنقىلابدان كېيىن قەلەندەرلەرچە تۇرمۇش ئوتكەزگەندەن كېيىن، ياقىن يىللاردا ئولدى.

عىففەت تۇتاش دىگەن بىرنىچى تاتار شاعىرەسى بۇرجۇئا ئەدەبىياتىنىڭ سوڭغى دەۋرەدە چىقىب رومانتىزم بىلەن سوغارىلغان ئىخچام، گۈزەل شىعرلەر بىردى. ئۇھەم كوب يازماسادا، تېز ۋاقىتدا ئەدەبىيات مايدانىدا كوزگە كورىنەرلىك بىر ئورۇن قازاندى. ئۇنىڭ شىعرىيەتى ھەم باشلىچا دەردمەند، سەعىد رەمىيىفلەرنىڭ ئىجادلارىدان سوغارىلغان پارچالاردان عىبارەت ئىدى.

بۇ شاعىرە ئىنقىلابنى ئىزسىز قارشى ئالدى ھەم كورەشنىڭ باشلانىشى بىلەن، مايداندان يوقالدى.

عەلى ئەسغەر كامال تاتار سەھنە يازۇچىلىغىنىڭ ئاتالارىدان سانالادى. ئۇ، 1900—1917 نچى يىللار ئاراسىدا تاتار تىياتروسى ئۈچۈن ئارگىنال ھەم تەرجىمەلەردەن عىبارەت 100 گە ياقىن ئەسەرلەر بىرگەن كىشىدىر. ئۇنىڭ «بەختسىز جىگىت»، «بانكروت»، «بىزنىڭ شەھەرنىڭ سىرلارى» كابى مۇۋەففەقىيەتلى، ئارگىنال ئەسەرلەرى جۇدە كوب.

ئۇ، ئوزىنىڭ ئەسەرلەرىدە تاتار شەھەر مېشچانلارىنىڭ تۇرمۇشىنى، تىپلەرىنى، مەفكورەلەرىنى پسىخولوگىيالارىنى ياخشى تەسۋىرلەش بىلەن شۇھرەت قازانغان بىر كىشىدىر.

تاتار جەماعەتچىلىگىگە جۇدە كوب خىزمەتلەر كورسەتكەن بۇ كىشى، ئوزى كېكسە بولسا ھەم، ئىنقىلابنى يىگىتلەرچە قارشى ئالدى.

حازىر جىددى ئىجادى ئەسەرلەر بىرىشدە، ئاغىرلاشىب قالغان بولسا ھەم، ئوكتەبىردەن كېيىن، ئۇ، تاتار سەھنەسى ئۈچۈن ئەھەمىيەتلى ھەم تەرجىمەلەر بىرىب كىلمەكتەدىر.

نەقى ئىسەنبەت ئىنقىلابغا ياقىن زامانداغى شاعىرلارنىڭ كۈچلىلەردەن بىرلەب، ئىنقىلابغاچا ھەم تاتار ئەدەبىياتىنى ئوزىنىڭ گۈزەل تىلى، ئاچىق ھەم تۈرلى تەسۋىرلەرگە ئىگە بولغان شىعر - داستانلارى بىلەن بېزەب كەلدى.

ئوكتەبىر ئىنقىلابىنى بۇ شاعىر، تولا تايپارلەنلار بىلەن قارشى ئالىب ئوز ئارا ئۇرۇشلار ھەم يىڭى قۇرىلىش فۇرسەتلەرىدە يىڭى تۇرمۇش، يىڭى قاراشلارىنى ئوز ئىچىگە ئالغان بىر تالاي كۈيلەرنى كۈيلەدى. ئۇنىڭ «ھىجرەت»، «ئىسمەندەگى پىيەسەسى ئىنقىلابى ئەسەرلەر ئاراسىدا ئىڭ ئىلگەرىگى قاتاردا تورغان ئەسەرلەردەن سانالادى.

سوڭغى يىللاردا يازىلغان «گۇلنۇر شانگاريي» پىيەسەسى حازىرغى زىيالىلار تۇرمۇشىنى ئاچىب بىرىشدە كەتتە مۇستالىق كورسەتدى.

ئۇندا ئوتكۇر ئىندىۋىدۇئالىستلىق بىلەن كېلىك كاللىكتىۋىزم كابى ئۇزاق دائىرەلەر بىر ئاراغا كېلىب ئالغانلار. شوڭا كورە كېيىنگى ۋاقىتدا ئۇنىڭ ئىجادى مەسەلەلەرىگە كوز ئۈچى بىلەن قاراشلار ھەم ئۇچراب تورادى.

شۇندايبولسادا ئىسەنبەت ھەلى ھەم ئوتكۇر قالام، ئوتلى يۈرەك، مەحكەم ئىرك بىلەن كوزگە كورىنە تورغان كورەشچى شاعىر بايراغىنى كوتەرىب بارماقدادىر.

شەيخزادە بابىچ ئوزىنىڭ رومانتىك لىرىكەسى بىلەن ئىنقىلاب ئالدىدا چىقىب ئاز ۋاقىت ئىچىدە تېز تانىلدى. ئۇنىڭ «عازازىل»، «ئىسە...دىگى داستانى، تاتار ئەدەبىياتىدا كەتتە ئورون تۇتادى. ئۇنىڭ يېڭىل، ئۇيناق، حەرەكەتلى قالامى ئۇزاق ياشاي ئالمادى. ئوكتەبىر ئىنقىلابى ۋاقىتىدا ئۇ، كورەش سەففلەرىدەن بىر ئاز تارتىندى. كېيىنچە جۇدە تېزلىك بىلەن يىڭى ئىزگە كىرە باشلاغان بولسا ھەم، ئوز ئارا ئۇرۇشلار ۋاقىتىدا جاھىلەر ھەلاك بولدى.

ئۇنىڭ لىرىك شىعرلەرى، تاتار ئەدەبىياتىدا گۈزەل بىزەك بولىب قالغۇسىدىرلار.

كەرىم ئەمىرى بۇرجۇئا ئەدەبىياتىنىڭ سوڭغى دەۋرىدە چىققان رومانتىك شاعىرلەردەندىر. ئىلگەرىگى ۋاقىتلاردا، ئۇ، ئوزىنىڭ لىرىك شىعرلەردەن ھەم داستانلارىدان ئەھەمىيەتسىنى بىردى. ئوكتەبىردەن كېيىن ئىشچى - دىھقان قاتارىغا قوشىلىب ئوز ئارا ئۇرۇشلارنى ھەم ئىنقىلابى كۈيلەرنى كوب كۈيلەدى، ئەھەمىيەتلى سەھنە ئەسەرلەرى بىردى.

سوڭغى ۋاقىتلاردا ئۇ، كوپىنچە تىل، ئەدەبىيات تېكشىرىش ھەم پەدەگوگىيە ئىشلەرى بىلەن ئايلانىشىدە بىرىلىب كېتدى.

مىرحەيدەر فەيزى ھەم شۇ دەۋرەدە چىقىب ئەسەرلەرى ئاراسىدا «علىيە بانو» كەبى تارلاردا ئىڭ عامىئۇي ئەسەر ياراتغان-

XIX نچی عەسرنىڭ 40نچی يىللارىدا بۇخارادان روسىيەگە قۇيىداغى تاۋارلار چىقارىلغان: پاختا، پاختا ئىپى، گۇرۇنچ، قۇرۇتىلغان مىۋە، خام ھەم بويالغان ئىپەك، رەڭ، بويالغان، ياكى، بويالماغان بوز، ئىپەك ۋە بومەژنی چاپانلار، توپپى، بېلباغ، رويمال، شال، حايۋان تېرىلەرى، فەيروزە كەبى قيمەتلى تاشلار ۋە باشقالار چىقارىلغان. بولار ئاراسىدا فەبرىكلەر ئۇچۇن موھىم بولغانى، شۇبھەسز، پاختا ۋە بۇنىدىن ئىشلەنگەن ئىپدر.

1840– 1850 ىنچی يىللاردا يەعنی ئون يىل ئىچىدە بوخارادان روسىيەگە قويىداغى تاۋارلارنىڭ چىقارىلغانى كورىنەدى:

	سوم	تيين
1) پاختا ھەم پاختا ئىپى. . .	2.221.181	$46^1/_2$
2) مىۋە.	171.898	47
3) جۋاھير ھەم مەرۋارىد . .	119,040	60
4) بومازنی تاۋار	3,324,418	52
5) ئىپەك ۋە يارىم ئىپەكدەن ئىشلەنگەن ماتېرىياللار . .	116,288	85
6) قالىن، گىلەم، چېكمەنلىك.	8,816	10
7) قاراكول	833,824	10
8) ھەر خىل حايۋان تېرىلەرى.	176,905	67
9) كىيمالك شاھى	6,268	—
10) كەشمير شەلى ھەم رويمال	161,616	55
11) بوياغ.	49,010	$48^1/_2$
12) دارمانا	10,904	30
13) گورنچ	5,794	75
14) ئېچكى جونى.	1,103	—
15) چاي.	3,548	—
16) ھەر خىل تاۋارلار . . .	98,628	59
جەمعىسى . .	7,309,248 س.	16 ت.

شۇلەردەن بوخارادان چىقادىغان نەرسەلەرنىڭ نەۋعی كوب ئېكەنی كورىنەدی. كەشمىر شەلی، بوياغ، چاي، جاۋاھىرلاردان باشقالارى بوخارا مەملەكەتىدە يېتىشەدىغان تاۋارلاردىر.

بۇ تاۋارلار ئاراسىدا ئېڭ كوپی بومازنی تاۋار، پاختا، قاراكولدىر. كيىنگە نامان پاختا جۇدە قىيمەتلەنەدی.

47–48 نچی يىللاردا تاشكېنتدە بىر تۇيە پاختا 9–10 تللە تۇرغان. ئەمما، 50 نچی يىللاردا جۇدە ئوسەدی. بىر تۇيە پاختا 20 تللە، بەلكی ئارتۇغراق ھەم بولغان. بوخارا بازارلارىدا ھەم بىر باتمان(8 پوت) پاختا تورت تللە بولغانی حالدا، 50 نچی يىللاردا ئون تللەگە چىقادی. بونىڭ بۇدەرەجە ئوسىشىگە سەبەب يىلدان يىل كەم ئېكىلىشی، دېھقانچىلىق ئىشلەرىنىڭ يىلدان يىل زەعيفلەنەبارىشىدىر. مەملەكەتدەگی عىسيانلار، قەبىلە كورەشلەری سەبەبلی دېھقانچىلىق ئىشی جۇدە يامان حالدا بولغان.

دېھقانچىلىق ئىشىنىڭ جۇدە فەنا حالدا بولغانىنی ۋە بۇنىڭ سەبەبىنی دەستورۇلمۇلۇك ئېگەسی جۇدە ئاچىق يازادی: «بولۇپ ئوتمش حاكىملەرنىڭ زۇلمی، بىر توقتاۋسز عەسكەرلەرنىڭ ئوتوب تۇرۇشی، بىرى كېتىدەن بىرى توختاۋسز كېلىب تۇرغان ئولپان ئىشلەری دېھقانچىلىقنىڭ كەمەيىشىگە، فۇقارانىڭ تارالىب، قاچىب كېتىشلەرىگە سەبەب بولدی» دېيدىر. بۇ ئوسىش يىلدان يىل ئارتا بارغان، مەسەلەن 1840 نچی يىلدا بوخارادان 29.380 پوت پاختا چىقارىلغانی حالدا، 49نچی يىلدا ئېسە 1.488 پوت 10 قاداق پاختا چىقارىلغان. دېمەك ئون يىل بەدەلىدە 28.892 پوت 30 قاداق كەمىگەن. ئون يىلنىڭ بەدەلىدە بوخارا ھەممەسی بولۇب 130 000 پوت پاختا بېرگەن. بونىڭ مەجموع سوممەسی 645.000 سوم بولادی.

پاختادان يىگىرىلگەن ئىپنىڭ ئەھمىيەتی ھەم زور بولغان. بۇ روسىيەگە فەقەت، بوخارادان كىرگەن. بۇنىڭ ئېڭ ئىنچكەسی فەبرىكلەردە قۇماچ، چىت توقش ئۇچۇن ئىستېعمال قىلىنغان؛ بۇ ئەنگلىيەنىكىدەن ئۇستۇن بولغان.

شو يىگىرىلگەن ئىپ ئون يىل ئىچىدە 139.262 پۇت چىقارىلغان. بونىڭ مۇھىم بىرقىسمى فەبرىكلەرگە كېتكەنی كەبی، باشقالارى ئىدىل بويى موسولمانلارى ئاراسىدا تارقالغان. بۇندان ھەر خىل نەرسەلەر توقوغانلار. بوخارانىڭ خارىجى بازاردا مۇھىم ئورۇن توتقان تاۋارلارنىڭ بىرىسی قاراكولدىر. بۇ تۇرلی مەملەكەتلەرگە تارقالغان. ئېڭ كوب چىقازىلغان يېری رۇسىيەدىر.

49-40 نچی يىللار ئاراسىدا ھەممەسی بولۇب 488.380 دانا قاراكول چىقارىلغان. بۇنىڭ سوممەسی 390.031 سوم بولغان. بونىڭ چىقازىلىشی ھەم يىلدەن يىل كەمەيە بارغان. 40 نچی يىلدا 54.758 دانا چىقازىلغانی حالدا 49 نچی يىلدا 22.920 داناغا قالغان.

يۇقارىدا يازغانىمزچا ئولكەدەگی تىنچسزلقلار دېھقانچىلق ئىشىنىڭ خاراب بولىشىغا سەبەب بولغانی كەبی، عۇمۇمەن تىجارەت ئىشىنىڭ كىينگە كېتىشىگە ھەم كەتتە سەبەب بولغان. شونىڭ نەتيجەسىدە خارىجغا تاۋار چىقازىلش يىلدان يىل كەمەيگەن. باشقا تاۋارلار قاتارىدا قورۇغ مىۋە ھەم چىقازىلغان. بۇ بىرىنچی ئورۇندا تورماسا ھەم، 19 نچی عەسردە باشقا تاۋارلار قاتارىدا

چىقارىلىپ تۇرغان كورىنەدى. مەزكور ئون يىلنىڭ بەدەلىدە 80.709 پوت، 6 قاداق چىقارىلغان. باھاسى 171.898 سوم، 47 تىيىن بولغان.

بۇ ۋاقىتلار مەملەكەت داخىلىدا تىنچسىزلىق بولغانى كەبى خارىج بىلەن ھەم مۇناسەبەتلەر ياخشى ئېمەس. خىۋە، فەرغانە بىلەن ئىككى ئارا ئۇرۇش ھالەتىدە بولۇپ، بولەر بىلەن بولغان تىجارەت عەلاقەلەرى ھەم ياخشى ئېمەس. خۇسۇسەن خىۋە بىلەن موناسەبەتنىڭ ناچار بولۇچىلىقى روسىيە بىلەن بولغان ساۋدا موناسەبەتىگە بىر قادار زىيان كېلتىرەدى.

پوشلىنە مەسئەلەسىنىڭ ئاغىرلىق ئۈستىگە كېلگەن ساۋداگەرلەرنىڭ ھەممە تاۋارلەرىنى زاكانچى ئاچىب قاراپ ئېڭ ياخشى نادىر كورىنگەن تاۋارنى ئەمىر ئۈچۈن ئالادىلار.

بۇ خۇسۇسىدە ساۋداگەرنىڭ رۇخسەتنى لازىم ئېمەس، بەلكى، بۇ ئىش مەجبورىيدىر. شۇنىڭ بىلەن بىرگە تاموژنا باشلىقلارى ۋە باشقا مەنسەب ئەھللەرىنىڭ ھەم كوڭلىنى تاپىش زەرور.

بۇنىڭ ئۈستىگە ئەمىر كوب ۋاقىتدا ساۋداگەرلەرگە سالىق سالادى. كېتىشكە تاييارلانىب تۇرغان ساۋداگەرلەرگە بىر قانچا مىڭ تىللە سالىق سالىب ئۆز خەزىنەسىگە ئالادى.

ئەمىر، ياكى، خان مەملەكەتنىڭ ئېڭ باي كىشىسى ھىسابلانادى.

ئەمىرنىڭ پولىنى ئىشلەتكوچى گوماشتەلەرى ھەم بولادى. بۇلەر ئوزلەرىگە زىيان بولسا ھەم، بىر نەرسە دىمەيدىلەر. چۈنكى، فائداي قىلىب بولسا ھەم، ئەمىرگە ياقىنلىق قىلىش، شۇ يول بىلەن بىران مەنسەبگە ئېرىشىش فىكرىدە بولادىلار. ئەمىرنىڭ تىجارات ئادامىلارى شۇبھە يوق باشقا ساۋداگەرلەردەن كەم بولمايدى، بولەر ئوزلەرىنىڭ كورگەن زىيانلارىنى ئىككىنچى يول بىلەن تولغازادىلار. بىران مەنسەبگە ئېگە بولسالار، خالقنى خاھلاغانچا تالايدىلار.

ئەمىرنىڭ ساۋدا ئادامىلارى بولغانى كەبى باشقا ساۋداگەرلەرنىڭ ھەم شۇندەي ئادامىلارى بولادى. بايلاردان پۇل ئالىب ئىشلەتىش ئەلبەتتە يېڭگىل ئېمەس، بايلار تاۋارنى بازار نەرخى بىلەن بېرەدى، بۇنىڭ ئۈستىگە ئالغان تاۋار، ياكى، پۇلنى 30% فائىز بىلەن بېرەدى. بىر ساۋداگەر كەتتە بايدان يوز تىللە ئالىب ئىشلەتەر ئېكەن، ئۇ كىشى قايتىب كېلگەندەن سوڭ 130 تىللە قىلىب بېرىشى لازىم.

بوخارانىڭ باشقا خانلىقلار بىلەن موناسەبەتى يوقارىدا سويلەگەنىمىزچە جۇدە زەعىف، دائىما، ئۇرۇشىب، تالاشىب تورغانلىغا كوندەن كۈن ناچارلانماسا، تۈزەلگەن ئېمەس.

ياركەند، قاشقار بىلەن ھەم تىجارەت موناسەبەتلەرى بۇرۇن بۇرۇندان بېرلى داۋام ئېتىب كېلەدى. لاكىن، مانغىتلار ۋاقتىداغى موناسەبەتلەرىنى ئېسكى، يىراق عەسرلەر بىلەن قىياس ئېتىب بولمايدى. كېينگى ۋاقتىدا شۇبھە يوق كەمەيگەن، بىردەن بۇ ئولكەنىڭ ئوزىدەگى توپالانلار مانىع بولسا، ئىككىنچىدەن قىتاي ھۆكومەتى ياركەند بىلەن كاشغاردان نەرى ئوتىشكە رۇخسەت ئېتمەيدى. شۇنىڭ ئۈچۈن بۇنۇن شەرقى تۈركستان بىلەن ساۋدا موناسەبەتلەرى بولماسدان بەعزى شەھەرلەر بىلەنگىنە عالاقا بولغان.

بوخارانىڭ شەرقى توركستاندان ئالادىغان نەرسەلەرى: چىنى داسا، پىيالا. قىممەتلى مەعدىنلەر، خۇسۇسەن كومۇش كوبرەك كېتىرىلگەن ھەمدە چاي ئالىنغان. فارغانا بىلەن قىتاي ھۆكۈمەتىنىڭ ئاراسىنى ناچار بولغانىغا، فەرغانا ئارقالى ساۋدا كارۋانلارى كاشغارغا ئوتە ئالماغادىلار. بەلخ، بەدەخشان، پامىر يولى بىلەن يورگەنلەر. فەرغانا يولى قىسقا، 45 كونلىك گىنە، ئەمما بەدەخشان يولى ئۇزۇن، 65 كون يورىشكە توغرى كېلەدى.

بوخارا، عۇمۇمەن، ئورتا ئاسيا خانلىقلارىنىڭ يۇقارىدا سويلەگەنىمىز تاۋارلەرىدان خارىج، داخىلى ۋە خارىجى تىجارەت موناسەبەتلەرىدە يەنە بىر مۇھىم بىر تاۋارلارى بار، بو ئېسە قۇل ساتىشدىر، قۇللىقنىڭ ئورتا ئاسيا بازارلارىدا مۇھىم ئورنى بار. قۇللار خوراسان بىلەن روسيەدان كېلتىرىلەدى، خۇسۇسەن خۇراساندان كوبرەك چىقارىلەدى. تۈركمەنلەر خوراسانغا ھۇجۇم ئېتكەنلەرىدە قولغا توشكەن ئىرانىلارنى بالاچاقاسى بىلەن ئالىب كېلىب بازاردا ساتادىلار. ئىسلام شەرىعەتىدە مۇسۇلماننى قۇل قىلىب ساتىش مەمنوع، ئەمما، شيعەلەر مۇسۇلمان ھىسابلانمايدىلار. بۇلەرنى قۇل قىلىب ساتىش دۇرۇست، ئورسلارنى ساتىش فائداي بولسا، بولارنى ھەم ساتىش شوندەن جائىز ھىسابلانادى.

بۇخارا عولامالارى بۇنىڭ دۇرۇستلىگى توغرىسىدا كوب فەتۋا بېرگەن ئىران عولامالارى بىلەن بۇخارا عولاماسى ئاراسىدا بۇ ھاقدا كوب ماجارالار بولىب ئوتكەن..

ئورتا ـ ئاسيا خانلقلەرنىڭ تىجارات مۇناسەبەتلە-
رىنى ئېكشىرۇچى يىنبولسبن خىۋەنىڭ شەرقى ئىران،
مەشهەد بىلەن ساۋدا مۇناسەبەتى توغرىسىدا سويلەب
كېلىب، بۇ ۋىلايەتلەردەن يەعنى شەرقى ئىراندان خىۋەغا
چىقارىلادىغان تاۋارلار: چىت، بوماژنى پالاتىق، سوكنە،
ئادام [1]) دېيدى. بۇ قۇل ساۋداسى بىلەن مەخسوس
كەسىب ئېتوچىلەر، بۇندان كوب سەرمايا يىغقۇچىلار
بولغان.

ئورتا ئاسيا خانلقلارى ئاراسىدا خىۋا خانلىغى
بۇ توغرىدا بىرنچى ئورنىدا تۇرادى. شىمالى ئەفغانس-
تاندىكى هيرات ۋە مەيمەنە شەهەرلەرى ۋە بوخارا
شەهرىدە مەخسوس قۇل ئىسكىلادى بولغان.

بولەردە مەعلوم مىقداردا قۇل يىغلغاندان كىيىن
ئىكنچى بازارغا ئالىب بارىب ساتغانلار.

بونىڭ باهاسى هەم باشقا تاۋارلارنىڭ باهاسىغا
ئوخشاب بەعزەن كوتەرىلىب، بەعزەن توشىب تۇرغان،
شۇ ۋاقتلار خىۋە، بوخارا بازارلارىدا قۇللارنىڭ باهاسى
قوييداغىچا كورسەتىلەدى:

خىۋەدە:

		نەرخى	
10 ـ 15 ياشدا	بولغان قۇل	40	تىللە.
15 ـ 25	» » »	60	»
25 ـ 40	» » »	70 ـ 80	»

قۇل خاتىن ـ قىز

10 ـ 15 ياشدا،	چىرايلىق بولسا،	70 ـ 80	تىللە.
15 ـ 25	» » »	50 ـ 60	»
25 ـ 40	» » »	40	»

بوخارادا:

10 ـ 15 ياشدا	بولغان قۇل	35	تىللە
15 ـ 25	» » »	60 ـ 45	»
25 ـ 40	» » »	80	»

قۇل خاتىن ـ قىز

10 ـ 15 ياشدا	چىرايلىق بولسا،	70 ـ 80	تىللە
15 ـ 25	» » »	50 ـ 60	»
25 ـ 40	» » »	40	»

ئېرنىڭ ياشى ئوسكەن سايىن باهاسى هەم ئوسەدى،
ئەمما، خاتىننىڭ ياشى ئوسىش نىسبەتىدە باهاسى كەمەيە
بارادى. چونكى، ئېر دېهقانچىلىق ۋە ئۇرش ئىشلەرىدە
ئېستعمال قىلىنغانىغا، ياشدا كەتتەلىكنىڭ ئەهمىيەتى بار،
كۇچلىك ۋە دېهقانچىلىق ئىشلەرىدە ئىشلەي ئالورلىق،
ئۇرۇشدا ئىشتراك قىلورلىق بولىشى زەرۇر. ئەمما، خاتىن-
ـ قىز بىلگىلى بۇ ئىشلەردە ئىستېعمال قىلىنمايدى.
ئۇي، هاۋلى جاي ئىشلەرىدەگىنە ئىشلەيدى، جارىيە
مەنزىلىدەگىنە ئىستېعمال قىلىنادى. ئۇشەنىڭ ئۇچۇن
چرايلىق بولىش، ياشدا كىچىكلىكنىڭ ئەهمىيەتى زور.

بۇ قۇللار كوپىنچە شەرقى ئېران ـ خۇراساندان
كېلتىرىلگەن، ئېراننىڭ بو قىسمى كوب تەلەفاتكە ئوچ-
راغان، بۇندا هەر بر قىشلاق زور، بەلەند قورغانلار
بىلەن ئحاتا قىلىنىب ئالىنغان. ئۇشە قىشلاقلارنى تالاغان
ۋاقتلاردا قولغا تۇشكەن ئەسىرلەرنى ئورتا ئاسيا بازار-
لارىدا ساتقانلار. حەتتە، فەقەت، شو ئەسىر ئالىش،
قۇل قىلىش مەقسەدى بىلەن مەزكور ۋىلايەتلەرگە هۇجۇم
قىلىب تۇرغانلار. مەزكور ۋىلايەتلەرنىڭ خارابلىغى ۋە
بولەرنىڭ ئەحۋاللارىنىڭ ناچارلىغى توغرىسىدا دامبىرى
قوييداغىچا سويلەيدى:

«ياقىندا ئورمانلارى، ئوتۇنلارى كوب بولغان
قىشلاقلار، ساۋىقدان توكۇب ئولدىلەر، ياندا تىگرمەنى
بولغان بەعزى قىشلاقلار ئۇن تارتىدىرا ئالماسدان
ئاچلىقدان ئولدىلەر، چونكى، قورغاندان تاشقارى
چىقىش قورقىنچلى، چىقدىك ئېسە، تالانچىلار ئوشلاب،
ئاياق، قولىكنى باغلاب ئاتقا مىندىرەدىلەر ـ دە، خىۋە
تامانىغا ئالىب كېتەدىلەر. شۇندە قۇل قىلىب ساتادىلار» [1])
دېيدى. دېمەك، بۇندەگى قىشلاقلارنىڭ ئەحۋالى جۇدە
فاجيعالى بولغان، قورغاندان تاشقارى چىقىش هەلاك
بولىش بىلەن بەرابەر، ياقىنلارىداغى تېگرمەنگە ياكى،
ئوتونغا بارغانلارىدا بر قانچا ئادام يىغىلىب، قورالانىب
باراتۇرغان بولغانلار.

ئو ۋاقت خىۋە خانلىغىنىڭ خوراساندان ئالادىغان
تاۋارلارنىڭ مۇهيم بر قيسمىنى ئوشا قۇللار تەشكىل
ئېتكەن.

خىۋە خانلارى خوراساننى تالاشقا ياردام بېرىب
تۇرغان، تالاب ئالىب كېلگەن غەنيمەت ماللارىدان
ئوزلەرىگە بېشدەن برىنى ئالغانلار. رۇسىيە ۋەكىلى
موراۋيف: «خىۋەدە ئورس قۇللارىنىڭ باشقالاردان
ئوستۇن بولغانلىغىنى يازادى. بۇلار چاققان، كۇچلى
بولغانىغا، هەمەدەن قيمەت ساتىلادى، حەتتە، بر مىڭ

[1]) جوغرافىيە جەمعييەتىنىڭ زاپىسكەسى. X نچى كيتاب س. 169

[1]) ئورتا ـ ئاسيا پارچالارى. سەحيفە 202.

سومدان ئارتۇقا ئالادىلار، دېيدى. ئەمما، ئورس خاتىن ـ قىزلارى ئىرانلىلارنىڭكىدەن كەم يۈرادى، دېب يازادى.

ئورتا عەسىردە بىز قۇللارنىڭ ئورتا ئاسيادان خارىجغا، ئىران، باغداد تامانلارىغا چىقارىلغانىنى كورەمىز. ھەتتا، عەرەب خەلىفەلەرى ئورتا ئاسيادان ئالىنادىغان ئولپانىنىڭ مۇھىم بىر قىسمىنى شۇ قۇللار بىلەن ئالغان. بۇ مەملەكەتدەن خارىجغا كوب مىقداردا قۇللار چىقارىلىب تۇرۇلغان.

ئەمما، بۇ مەملەكەتنى ئوزبېكلەر ئىستىلاسىدان سوڭ يۇقارىداغىنىڭ عەكسىنى كورەمىز. ئىران ۋە باشقا ئېللەردەن، بۇ، مەملەكەتگە كوب مىقداردا مال كىرگىزىلگەن.

بۇ مەملەكەتدە قۇللار مەملەكەت داخىلىدا، دېھقانچىلىق ۋە عەسكەرى ئىشلەردە ئىشلەتىلگەن، ئىران تامانىغا چىقارىش ئېمەس، بەلكى، شۇ ئىراندان بۇندا كېلتىرىلگەن. بۇ مەملەكەتدە قۇللىقنىڭ رىۋاجلانىشى ۋە بۇنىڭ ئوسىشىدە سەبەب ئوزبېكلەرنىڭ كوچمەنچىلىكدەن چىقىب ئونرافچىلىققا، چارۋاچىلىقدان دېھقانچىلىققا كوچە باشلاشى بولسا كېرەك. دېھقانچىلىققا كوچىش كوب مېھنەتنى تەلەب قىلادى. ئورتا ئاسيانىڭ ئاباد جايلارىغا ئېگە بولغاندان كېين، بىلگىلى بۇلەرنى ئىشلەش، ھاسىلات ئالىش، ھەيات ئۈچۈن لازىم بولغان غەللە تايىيارلاش زەرور. عوەرى مال باقىش، يايلاۋدان يايلاۋغە كوچىش بىلەن ئوتكەن بىر ئوزبېككە دېھقانچىلىق ئىشى، ئارىق كەۋلەش، تازالاش، قوش هايداش ماوارا ئوننەھرنىڭ ئىسسىق هاۋاسىدا ئېكىن ئارقاسىدان يۇرىش كەبى موشكىل ئىش يوق. شونىڭ ئۈچۈن قۇل مېھنەتىدەن قۇلنىڭ كۈچىدەن فايدالانىشغا توغرى كېلەدى.

قۇللارنىڭ ئېڭ كوبى ئىرانىلاردان، چۈنكى، بۇ خالق دېھقانچىلىق ئىشىنى ياخشى بىلەدى، بۇلەرنىڭ دېھقانچىلىق شەرائېتى ئورتا ئاسيانىكىگە توغرى كېلەدى. خىۋە، بوخارا بازارلارىدا غەللەنىڭ باھاسى كوبىنچە ئوشە قۇللارنىڭ كوبلىك ۋە ئازلىقىغا باغلىق بولغان. ئامۇنىڭ سۇۋى قاندای موھىم رول ئوينىسا، قۇللارنىڭ ھەم رولى شو دەرەجەدە مۇھىم بولغان.

موراۋيف: «قۇللار بولماسا، خىۋە ئوزبېكلەرى ئاچلىقدان ئولەرئېدى» دېيدى. ھەرحالدا قۇللارنىڭ رولى دېھقانچىلىقدا جودە زور بولغان.

بولات سالىيېف.

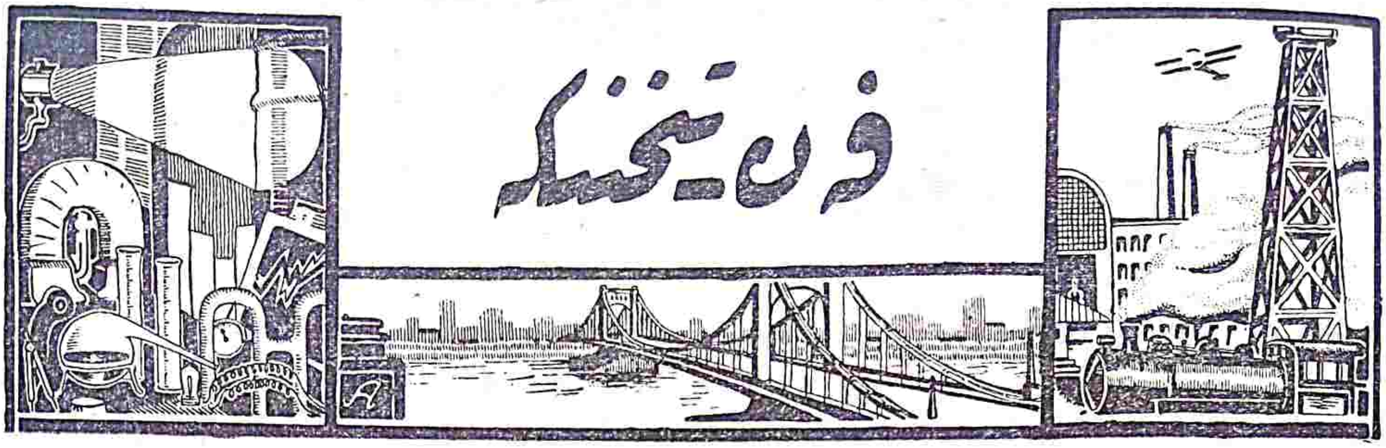

مارس ئەھالىسىنىڭ قاتىللارى.

ئا. ب. ريسالەسى.

.1

ئىلىم ھەيئەت ئالىملارى ـ ئاستىرانوملار، 1924 نچى يىل ئاۋغۇست سېنتەبىر ئايلارىداغى ئېڭ سوڭغى «يېرگە ياقىن كېلىش» [1] ۋاقتىدا (سەييارە) مارسنى تەفتيش قىلغانلارىدان كىين توپلاغان ماتېرىيالارىنى ئىشلەب تەمام قىلدىلار.

«بۈيۈك قارشىما قارشى تۇرۇش يېرگە ياقىن كېلىش» 17 يىلدە بىر مەرتەبە بولادىغان ئىلىم ھەيئەت — ئاستىرانومىيە بايرامىدىر. بۇنگە ئاستىرانوملار ئالدان تاييارلانىب، تەفتىش نەتيجەلەرىنى يىللەر بوينچە تېگشىرىب، ئوتكەن يىللەرنىڭ تەفتىشلەرى بىلەن سالشتىرىب كورەدىلەر. خوسوسەن، 1924 نچى يىلدە مارس كوب قىزىق نەتيجەلەرنى بېردى. سەييارەنى ئېڭ كۈچلۈك تېلىسكوپلەر ئارقالى قاراب، كەتتە كورسەتەدىگەن تۇرلۈك شوعلەلەر بىلەن سورەتىنى تۈشۈرىب ئالدىلار. ئېندى، بو تەفتىشدەن قانداي نەتيجەلەر بولدى؟

ئاستىرانوملار، بىزنىڭ مارس توغرىسىداغى مەعلوماتلارىمىزنى كوب قىمەتلى ۋە فەننى ئەساسلەر بىلەن تولدىردىلار. لېكىن، «مارسنىڭ سرى» ھەلى ئاچىلغان ئېمەس. ئېڭ مۇھىم تارتىشو مەسئەلەلەرىدە ئاستىرانوملار بىر قارارغا كېلگونچە يەنە كوب يېرگە ياقىن كېلىشلەر ئوتۇب كېتسە كېرەك.

ئاستىرانوملارنىڭ كوبچىلىگى مەنە بۇ مەسئەلەلەردە بىر فكرگە كېلەدىر: 1) مارسدا سوۋ زاپاسى جۇدە ئاز؛ 2) ھەۋايى نەسيمى (отмосфера) قاتلامى جۇدە يۇپقا؛ 3) مارسداغى ھەرارەت دەرەجەسى (температура)، سوۋنىڭ سۈيۈق حالدا تۇرۇشىغا، فەقەت ئازغىنا ۋاقت ئىمكانلىك بېرەدى؛ 4) مەنە بۇ ئۈچ حادىسە يەنە تورت فەسلنىڭ ئوزگەرىشى، مارسدا، ئېحتىمال، ئوسملىك نەسلىدەن بولغان يەشل داغ ۋە چىزقلار («قانااللار») نىڭ پەيدا بولشلارىغا يول قويار.

كېڭ عاممەنى كوبرەك قىزقىدرغان مەسئەلە «قانااللار» توغرىسىدادىر. چۈنكى، بو، مارسدا مەخلوقىنىڭ ياشاشى بىلەن باغلانغان مەسئەلەدىر. ئەيتش موممكىنكى، مارسداغى قانااللارنىڭ ۋجۇدگە چىقشى حەقيدەگى مەسئەلە ئۈستىدە، ئاستىرانوملار «بۈيۈك قارشىما قارشى، تۇرۇش» تەفتيشيدەن كىين ھەم قىزغىن تارتيشولاردا بولورلار. شۇ سەبەبلى، بۇ، قىرق مەسئەلە حەقىدە، بىر دەرەجە موكەممەلرەك توختاب ئوتەمز.

ئوز فكرىدە موعتەدىل تۇرغان ئاستىرانوم رەيت: «مارسداغى يەشل داغ ۋە چىزقلار، ئېحتىمال، سيبيرييەنىڭ شىمالىداغى قار سەحرالەريدە ئوسەدىرگەن مەيدە ئوسملكلەر كەبى بىر ئوسملك بولسە كيرەك» دىيدى.

لېكىن، ئوز فكرىدە قەتعى ۋە قىزغىن تۇرغانلار ھەم بار. مەسەلەن، ئاستىرانوم پېكىرىنگ، ياقىندا، ئامرىقا جورناللارىدا، ھەممەنى حەيرەتدە قالدىرغان، شۇنداي بىر خەبەرنى باسىب چىقاردى: «1924 نچى يىلدا، بۇ ئاستىرانوم، مارسدا غايەت كەتتە ۋە جۇدە مۇرەككەب بېش بۇرچەكلىك بىر شەكلنى كورگەن (رەسم 1). شەكلنىڭ قۇترى (دىئامىترى) ئۈچ مىڭ

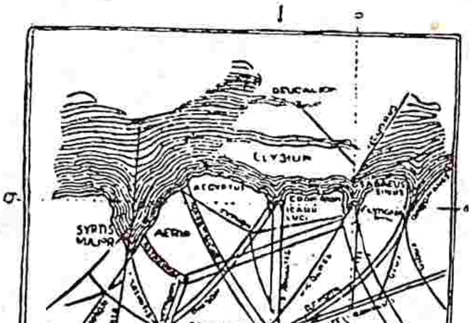

1-مارسداغى 5 بۇرچەكلىك شەكل (پىكېرىنگنىڭ ئىشلەۋى بويىنچا).

كېلومېتر چاماسىدا بولىب، بېش قىررەلىك يولدزنى (ياكى قەديمى زەمانىدەگى ئاستىرانوملارنىڭ مۇجەسسەم عەلامەتلەرى — پىنگاكيل» — نى). ئېسگە ئالادىر. بۇ شەكل مارس ئەھالىسىدە جان عەلامەتى بولىب، ئۇلەر ئوزلەرىدەن يوز يارىم مىليون كېلومېترلىك مەسافەدە تۇرغان سەييارە (يىر) دە عەقللى جان بارلىغىنى بلمەك ۋە خەبەر بېرمەك ئۈچۈن ئىشلەگەندرلەر».

ئاستىرانوملارنىڭ كوپچىلىگى پېكيرىنگنىڭ بۇ كەشفى حەقىدە بىر قارارغا كېلمەسدەن شۇبھەدە قالدى. پيكيرىنگ تامانيدان يازىلغان بۇنداي قىزىق خەبەر، مارسدا عەقللى جان

[1]) «بۈيۈك قارشىما قارشى تۇرۇش» ـ مارسنىڭ يېرگە ئېڭ ياقىنلاشقان ۋەقتىدىر. بو ۋەقت مارس بلەن يېر ئاراسىدا فەقەت 55 مىليون كىلومېترلىك مەسافە بولادىر (مارسنىڭ يېردەن ئېڭ ئوزاق مەسافەسى 95 مىليون كىلومېتر).

ئېگەسىنىڭ بارلىغى، قانالّلارنىڭ سۈنعى رەۋىشدە مارس ئىنجىنېرلەرى قولى بىلەن ئىشلەنگەنلىگى توغرىسىداغى فەرەزلەرگە قارشى تۇرغان ئاسترانوملارغا بر باھانە ۋە ئۇۋ-لەرنىڭ، بۇ، گۇمانلىك فەرەزلەرگە قارشى ھازرلانىشلارىغا سەبەب بولدى. قانالّلارنىڭ سۈنعى بولىشلارى ھەقىدەگى فەننى نىزاعلار ۋە تارتيشولارنىڭ ۋاقېعەسى جۇدە ئۇزۇندىر.

.II

مەعلۇمكى، مارسداغى قانالّلار، بىرىنچى مەرتەبە، ئىتالىيە ئاسترانومى ئىسكىئا پارىللى (1910 — 1835 يللەردە) تاماندىدان كەشف قىلىنغاندىر. ئىسكىئا پارىللى، قانالّلارنىڭ سۈنعى رەۋىشدە ئىشلەنگەنلىكلەرىنى ئىسبات ئېتىشگە ترشمەدى. كورىنگەن چىزىقلارنى، ئوخشاغانلىغى ئۈچۈن گىنە، قانال دىيدى. مەسەلەن، ئايدا «دېڭگىزلەر» دېگەندەك. ھەقىقەتدە ئىسە، ئۇندە دېڭگىز ئېمەس، بر تامچى سۇۋ ھەم يوق. لېكىن، قانالّلارنىڭ ھەندەسى، توغرىلىغى، ئاينىقسا، ئىكىتەلكلەرنىڭ پايزد يولىدەك مۇۋازى كېتىشلەرى ئىسكىئا پارىللى‌نى ھەم ھەيرەتدە قال-درار ئېدى. يەنەدە ئۇل، مارس قۇتبلەرىدە مۇز ئېرىشىدەن ئىلگەرى ۋە كىين قانالّلارنىڭ ئىكى مەرتەبە كېڭەيىشلەرىنى ھەم ئەيتدى. ئەمما، بۇ سوزلەرىدەن ئارتىق، قانالّلارنىڭ سۈنعى بولشلارى توغرىسىدا ھېچ نەرسە دىمەدى.

مارسدا ھەياتنىڭ بارلىغىغا تەرافدار بولغان كشى، ئامېريقانىڭ (ۋەفات ئېتكەن) ئاسترانومى لائو ئيلل ئېدى. ئۇ، شمالى ئامريقاداغى ئاريزون شەھەرىدە، مەخسوس ئىشلەنگەن ئابسيرۋاتورىيەسىدە مارسنى ئوگەنىش ئۈچۈن 30 يللىق عۇمرىنى باغشلادى. لائو ئيللنىڭ ئورنىدا پىكىرىنگ قال-غانىدان، ئۇنگە، تۇرلىك فەرەز ۋە ئېھتماللارغا چىدەم بېرىشگە توغرى كېلەدىر.

ئېندى، قانالّلارنىڭ سۈنعى بولىش ئېھتماللىغا ۋە بۇنىڭ بىلەن ئۇندە ھەيات بارلىغىنىڭ تەخمىنىگە قاراشى بولغانلارنىڭ فكرى قانداي؟

ئۇلەر ئەيتەدىلەركى: 1) ئەگەردە، قانالّلار كوزنىڭ ئالداشى بولماسا، ئۇل ۋاقتدا ئۇلەرنى ھەندەسى قوۋەت بىلەن حاسل بولغان دېيش مۇمكىن. مەسەلەن، قار پارچالارى ھەندەسى توغرىلىق بلەن بىيللورلەنگەن كەبى.

لېكىن، بۇ قەدەر كەتتە سەييارەنىڭ ئۇستىدە توغرى شەكللەرنى ۋۇجودگە كېلتىرەدىگەن ھەندەسى قوۋەتنىڭ چىقىش ئېھتمالى ھېچ قانداي فەرەزگە ئەساسلەنگەن ئېمەس.

2) قانالّلار — مارسنىڭ ئۇست — يۈزىدەگى يارلغان جايلار.

بۇ فەرەز، مەۋجۇد بولماغانلىغى ئۈچۈن حازرغى ۋاقتدا بۈتۈن ئاسترانوملار تاماندىدان رەد قىلىنادىر. نە يېرنىڭ ۋە نە ئاينىڭ سەتحلەرىدەگى يارۇقلار بۇنداي شەكلدە ئېمەسدىرلەر. يەنە ئېڭ مۇھىمى، مارسداغى قانالّلار ھەر دائىم شەكل ۋە جايلارىنى ئوزگەرتب تۇرادىرلار. بۇ ئوزگەرىش بر قانچا كۈن ۋە بەلكى، بر قانچا ساعەت داۋامىدا تەكرارلە-نەدىر. ئىسكىئا پارىللى، ئوز كوزى ئالدىدا قانالّلارنىڭ ئىكى بەرابەر كەتتەلەنىشى ياكى، يەڭگىلەرنىڭ پەيدا بولغانلقلارى توغرىسىدا گوۋاھلق بېرەر ئېدى.

3) مارس ئەھالىسىگە، قۇتب مۇزلەرى ئېرىگەن ۋاقتدا سۇۋنى يغىش ئۈچۈن بۇ قەدەر كېڭ قانالّلارنىڭ (ئۇلەرنىڭ كېڭلىكلەرى 150 دەن 300 كېلومېترگە قەدەر) لوزومى يوق، چۈنكى مارس قۇتبلەرىدە قار جۇدە ئاز.

بۇندە ھەم لائو ئيلل ئەيتكەن ئېدى: قانالّلار، مارس ئەھالىسى تاماندىدان سۇۋ تاشقىنىنى ساقلاش ئۈچۈن گىنە ئېمەس، بەلكى، دەلەلەرنى ھەم سوغارىش ئۈچۈن ئىشلەن-گەندىرلەر. يەنەدە، قانالّلار ترۇبالار بىلەن ئورالغان بولب، مارسدا قيمەت حسابلانغان سۇۋنى بوغلانىشدان ساقلاش مەقسەدىدە يېر ئاستىدان ئوتكەزلگەن بولسالار ھەم ئېھ-تمال. ئەگەردە، قانالّلار ئۇستىدەن ئوتب، 2 — 3 كېلومېتر كېڭلكدە بولسالاردا، مەسافەنىڭ ئۇزاقلىغىدان، ئۇلەرنى كورىش مۇمكىن بولماس ئېدى. لائو ئيلل ئىنچكە بر سىمنى تارتب، ئۇنگە نەزەر سالىش يولى بىلەن تەجرىبە قىلىب كوردى. سىم، كوزدەن، مەعلوم بر دەرەجە ئۇزاق مەسافەدەن، كورىنمەس بولور ئېدى. دېمەك، سۇۋنى ئوتكەزەدىگەن مارسداغى قانالّلار، 50 مىليون كېلومېتردەن ھەم ئوزاق مەسافەدەن بزنىڭ كوزىمزگە بۈتۈنلەي كورىنمەسلكلەرى كېرەك. ئاسترانوملارنىڭ كورگەنلەرى، قانالّلارنىڭ ئوزلەرى بولماسدان، سوغارىلادىغان مەيدانلەردەگى ئېگىنلەر بولسە ئېھتمال.

4) نېھايەت ئېڭ سوڭغى، مارسدا ھېچ قانداي قانال-لارنىڭ مەۋجود ئېمەسلگىنى بىلدرەدىگەن «قاتىلى» دەلىل، مائوندير تاماندىدان ئويلانغاندر. شۇل رەۋشچە، ئۇل، مارس ئەھالىسىنى بولماسا، ئۇلەرنىڭ بارلىغى توغرىسىداغى ئېھ-تىماللارنى ئولدرگۇچى «قاتل» دېب حسابلانسا مۇمكىن.

مائوندير، قانالّلار — رەۋشەن كورنمەگەن جىسملەرنى عاددى بر شەكلگە توپلاب كورسەتش خۇسۇسيەتلەرىگە ئەساسلەنگەن كوزنىڭ ئالداشىغنا دىيدر. مائوندير مەنە شونداي بر تەجرىبەنى قىلغاندىر: مەكتەبدە، بۈتۈن دېڭ-گزلەرى، ۋاحەلەرى ۋە باشقا نەرسەلەرى بىلەن مارسنىڭ خەرىتەسىنى چىزىب، لېكىن قانالّلارنى ئىشلەمەسدەن، دېۋارغا ئاسىب، تەلەبەلەرگە توشۇرۇب ئالىشقا تەكليف ئېتكەندىر. توشۇرىلگەن سۇرەتلەردەن نەتيجە جۇدە قزق چىقىبدىر: خەريتەگە ياقن ئوتۇرغانلار كورىنگەن حەقيقەتنى، ئەمما، ئارقاداغى پارتادا ئوتۇرغانلار خەريتەدە مەۋجود بولماغان قانالّلارنى توشۇرگەندىرلەر.

— ئاسترانوملاردا ھەم مەنە شول حادىسە بولغاندر— دىب مائوندير قەتعى ئىشانچ ئىلە ئەيتەدى. ئىسكىئا پارىللى ۋە لائو ئيلل مارسنى يېتەرلىك دەرەجەدە قوۋەتلىك بول-ماغان تېلىسكوب ئارقالى («ئارقاداغى پارتادا ئوتۇرغانداي») تەفتىش قىلىب، قانالّلارنى كورگەنلەر. حازرغى زامانىنىڭ ئاسترانوملارى ئېسە، كوبرەك قوۋەتلىك ۋە تەكمىللەشكەن تېلىسكوپلەر بىلەن قاراب، «ئالدىنغى پارتادا ئوتۇرۇب»، قا-نالّلار ئورنىغا بر قانچا تەرتيبسز رەۋشدە ياتقان داغلارنى كورەدرلەر.

— دېمەك، قانالّلار، فەقەت، كوزنىڭ ئالداشى. مارسدا ھېچ بر قانداي قانالّلار يوق. شۇنىڭ ئۈچۈن «قانال ئىش-لەگۇچىلەر»، يەعنى مارس ئەھالىسى ھەم يوق.

شۇل رەۋشچە، مەكتەبنىڭ تنچ بر دائىرەسىدەگنە، قانالّلار ۋە مارس ئەھالىسى تامام بىترلگەندىر.

ماۋندىرنىڭ ئىسپاتى، ئاسترانوملارنىڭ كوپچىلىگىگە ئەقىللى ۋە زېھىنلى بولۇپگىنە ئەمەس، بەلكى، «قاتىلى»، ئارتۇق تارتىشوگە ئېھتياجى توشمەيدىرگەن بولۇپ كورۇندى. ھازىردا، كىمكى، ئۇلەردەگى قانالىلارنىڭ ئەجايىب كەتەكلەر — تېخنىكەنىڭ غالى سەنئەتى بىلەن تۈزۈلگەنلىگىنى ئەيتىپ، مارس ئەھالىسىنى «جانلانترماقچى» بولسا، ئاسترانوملار، دەرھال، ماۋندىرنىڭ دەلىلىنى ياردامىغە ئاشرقادىرلار.

بز، مارس ئەھالىسىنىڭ بارلىغى ۋە قانالىلارنىڭ سۈنئى رەۋشىدە ۋۇجۇدگە كېلىشلەرىنى قەتئى سورەتدە ئىسپات ئېتىشنى ئوز ئۇستمىزگە ئالماساقدا، ماۋندىر دەلىلىنىڭ تارتىشوسز ۋە «قاتىلى» ئىكەنلىگىگە رازى بولا ئالمايمز.

ئول، كوزنىڭ ئالداشىغا سۈيەنىپ، ئىسپات ئۇچۇن جۇدە جۇرئەتلىك يول تاپقاندر. ھەقىقەتەن، بزنىڭ كوزىمز، ھەر ۋاقت، ئوزىگە ياقن تۇرغان جىسم توغرىسىداغنا توغرى مەنزەرە بېرەدى ۋە جىسم قانچا ياقنلاشسا، مەنزەرە ھەم شونچە ھەقىقەتلەشەدى، دىگەن فكردە بولش مومكىنمى؟ (ئاخر، ماۋندىر دەلىللەرىنىڭ بۈتۈن قوۋەتى شول ۋەزىيەتكەگىنە ئەساسلەنگەنكو). مەنە، مىسال ئۇچۇن، چىزقلار كېڭگىنىڭ ئوزگەرش ئۇسۇلى بىلەن رادىيو بويىنچە ئالىنغان تەسۋىرنى كورسەتەيلىك (رەسم 2). مەنە بۇ تەسۋىرگە جۇدە

2- رادىيو بويىنچا ئالىنغان تەسۋىر (چىزقلار كېڭگىنىڭ ئوزگەرش ئۇسۇلى بىلەن).

ياقندان، 4 — 5 سەنتىمىترلىك مەسافەدەن قاراساڭز، تۇرلىك كېڭلىكدە بولغان چىزقلاردان باشقا ھېچ نەرسە كورە ئالمايسز. فەقەت، تەسۋىرنى بر قانچا ئوزاغراق مەسافەگە سۇرسەڭز، كشىنىڭ گەۋدەسىنى كورە باشلايسز.

دائىرە ئىچىدە جايلاشترىلغان «نوقتەلەر» نىڭ تۇرلىك، مەسافەدەن كورۇنىشلەرىدە يەنە قزىغراق نەتيجە چقادر. (رەسم 3). ياقندان قاراغان قايسى بر كشى، نوقتەلەر كوزنى ۋە بۇرۇننىڭ بر قسمىنى تەسۋىر قىلادىلار دىيە ئالادى؟ ئەندى، تەسۋىردەن بر مىترلىك ۋە بەلكى، ئوندەن

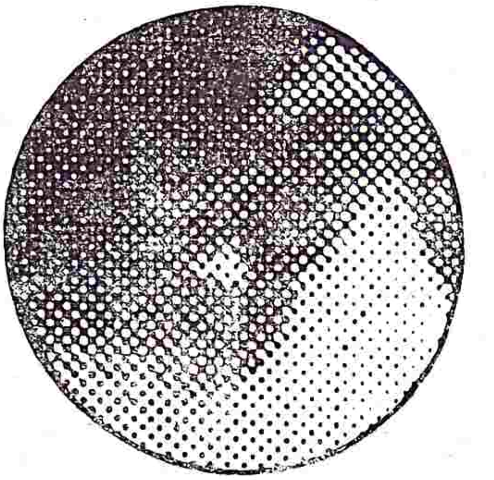

3- نوقتەلەر بىلەن ئوشورىلگەن (كوز ھەم بۇرۇننىڭ قسمى).

ئوزاغراق مەسافەگە (قانچە ئوزاق بولسە، شونچە رەۋشەن بولادى) كېتسەڭز، تەرتىبسز ياتقان نوقتەلەرنى ئەمەس، كىشى يۈزىنىڭ بر قسمىنى كورگەن بولاسز.

ئەگەردە، نوقتەلەر بىلەن تولغان بۇ دائىرەنى ئىكى كىشىگە تورلىك مەسافەدەن، يەئنى برىگە ياقندان، ئىكنچىسىگە ئوزاقدان كورسەتىپ، كورگەنلەرىنى بر برىگە سوزلەپ بېرىشلەرىنى سورەسەڭز، ئۇلەر، ئەلبەتتە ئوز ئارا تارتىشا باشلار ئېدىلەر. ئەندى، بۇلەرنىڭ تارتىشۇلارى ئاسترانوملار ئاراسىداغى تارتىشولارنى ئېسگە سالماسمىكەن؟ تارتىشوچىلاردان ھەر قايسىسى ئوز «نوقتەيى نەزەرىدەن» ھەقلىدر. ئەمما، بۇ سەفەر، تەسۋىرنى توغرى تۇشۇنۇچىلەر «ئارقاداغى پارتادان» قاراغانلار بولادر.

دېمەك، بزنىڭ كوزىمز رەۋشەن كورنمەگەن تەسۋىرنى ھەر ۋاقتدا ھەم باشق جىسم شەكلىدە كورسەتەدرگەن مەئناسز ئەمەس ۋە ياقندان قاراغان كشى ھەر دائىم ھەقلى بولا بېرمەس ئىكەن.

عالى ئىجتماعى ئوزگەرشنى «ياقندان» تەفتىش ئېتوچىلەر بىلەن ھەم شۇ ھادىسە بولماسميكەن؟ بۇيۇك ئوزگەرشلەرنىڭ ھازرغى كوپ كشىلەرى «ئېڭ سوڭغى ۋە ئەھەمىيەتلى يوللار»نى كورمەسدەن، مەيدە نەرسەلەرنىڭ «تەرتىبسزلكلەرى» ئىچىدە ئورالىپ يۇرەدىلەر ۋە بۇنىڭ ئارقاسىدا مەقسەدگە موۋافىق، فايدالى بر بۈتۈننى رەد قىلادىلار.

ئەندى، ئاسترانوملاردا قانداي ھادىسەلەر بولوب تۇرغانلىغىغا كېلسەك، مەنە، برىن — كېيىن ئۈچ مەرتەبە تەسۋىرلەنگەن مارس قانالىنىڭ بر قسمىنى كورسەتەمز (رەسم 4).

برنچى رەسم ئسكيپا پاريللينيكى. ئو، «ئارقاداغى پارتادا ئوتوروپ» تەسۋىرنى شۇنداي كورگەن. ئىكنچى تەسۋىر ھەم ئوشەل قانالنىڭ ئوزى بولوب، ھازرغى تىلىسكوپلەر بىلەن بر قانچا نوقتەلەرگە (ئوسملك ۋاھەلەرىگە) بولىنگەن. ئۈچنچى تەسۋىردە مارسدا بولغان بار نەرسەنى «فەرەزى» قىلىپ

تۇشۇرۇلگەن. بۇندە، قوۋەتلك تىلىسكوپلەر بوينچا سىزىلگەن داغ (ئوسملك) لەرگنە ئىمەس، بەلكى، مەسافەنىڭ ئۇزاقلغى

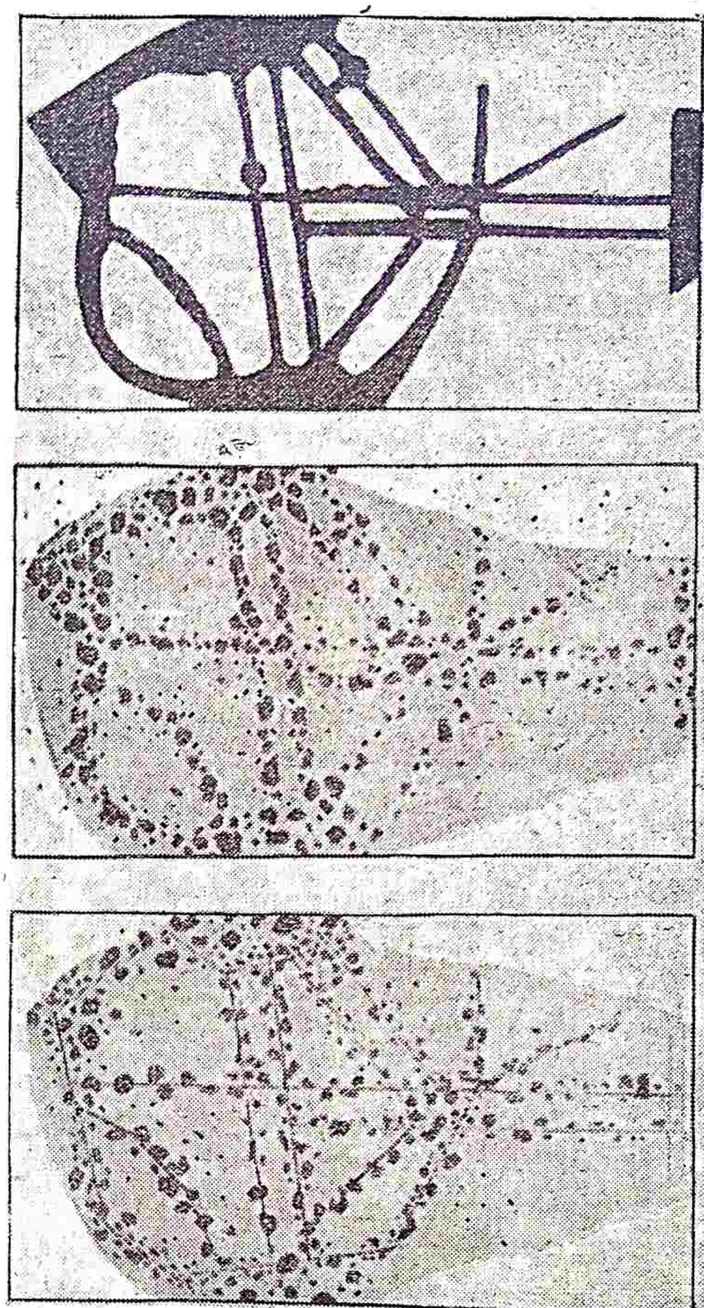

4-مارس قانالىنك ئۇچ تەسۋىرى، ئوڭ تاماندا قانالىنك واحە ھەم ئوسىملىكلارى بىلەن توشۇرىلگەن ئسخېمەسى.

ۋە كېڭلك نىسبەتىنىڭ ئازلغى بىلەن، خەتتا، حازرغى ئەڭ قوۋەتلك تىلىسكوپلەر ئارقالى ھەم كورنمەيدىگەن قانالارنىڭ سوۋ ئوتكەزگوچى يوللارى ھەم بار.

(تەسۋىردە كورسەتلگەن قانال يوللارى يەنە ھەم قالن بولب، ماسشتابگە موۋافىق كېلمەيدىلەر. سۇرەتلەرنىڭ ئوڭ تاماندىغى قانالار «ئىسخيمەسى» كەتتەرەك ماسشتاب بىلەن تۇشۇرىلگەندىر. مەنە بۇندە، «مارس قانالارنى» تۇرلۇك مەسافەدەن تەفتىش قىلىش تەجربەسىنى ئوتكەزىلسە مومكىن).

بىزنىڭ تامانىمزدان كېلتىرىلگەن مىسالار، ئەلبەتتە، مارسداغى قانالارنىڭ سۇنئى بولشلارى ۋە ئەھالىنىڭ بارلغىنى ئىسبات ئېتمەيدى. شۇنىڭ بەرابەرىدە، مائوندير تەجريبەسى ھەم بۇنىڭ قارشىسىغا دەليل بولا ئالمايدى.

بىزنىڭ فكرىمزچە، مائوندير، فەقەت، ئۇزاق ۋاقتدان بېرى مەعلوم بولغان حادىسەنى — يەعنى، كوزنىڭ، رەۋشەن كورىنمەگەن جىسمنى عاددى شەكلدە كورسەتش خۇسۇسيەتىنىگنە «ئىسبات» ئېتە ئاندى.

ئەمما، بز، توبانداغى نەتيجەلەر بىلەن باشقاچا قەناعەت حاسىل قىلدىق. مەسەلەن: 1) كوزنىڭ، ھەر ۋاقتدا ھەم، ياقىنداغى جىسمنى توغرى كورسەتە بىرمەسلىك خۇسۇسىيەتىنى بىلدىك، 2) بز، ئۇزاقدان ھەم ياقىندان ھەر تۇرلىك كورسەكدە، حەقيقەتدە بار لەرسەنىڭ ھەممەسىنى، بزنىڭ كوزىمزگە يېتە ئالماسلىغى، ياكى، يەشرىن تۇرغانلىغى ئۇچۇن، كورە ئالمايمز.

شول سەبەبلى، بزنىڭ نوقتەيى نەزەرىمزدەن، قانال-لارنىڭ سرلەرى ئەۋۋەلگىچە حەل قىلىنماسدان قالادىر. مائوندير ھەلى، مارس ئەھالىسىگە قەتعى زەربە بېرە — ئالغانى يوق.

دېمەك، مارس ئەھالىسى بىلەن بولغان «موحارەبە» داۋام ئېتەدىر.

موتەرجىمى: **رەفيق ئىسكەندەرى.**

مەعارف ۋە ئوقۇتقۇچى
alanga
jaş kyc
Telegram adress:
@turkiston_kutubxonasi

نەمونەلك تەربیه ئۆیلەری.

بزدە تەربیه ئۆیلەری، ئۆزلەرننك ئالدىغا قویغان ۋەزیفەلەری بلەن جۇدە كەتتە مۇهم ئورون توتادىلار.

تەربیه ئۆیلەری، ئۆزلەرننك پلانلارىغا مۇۋافق یاخشی ۋە مۇنتەزەم بارسالار، ئەساس ربچەلەرنی یاخشی بەجەرمەسەلەر، شوبهەسز كوب نەرسە بېرەدىلەر. لېكن، بزدە هەلی كوبگنە تەربیه ئۆیلەری یاخشی بر یولغا تۆشكەن ئېمەسلەر.

بر مۇنچا كەمچلكلەری ئۆستگە ئۆندەگی مورەببیلەر بالالارنی ئېپلەب یاخشی ئىدارە قلالمای قالادىلار. شوننك نەتیجەسىدە بر مۇنچە یامان حاللار هەم روی بېرەدی.

بزە ئۆزمزنك شو كچكنە خابارمزگە: «نەمونەلك تەربیه ئۆیلەری» دەدك. حەقیقەتەن، نەمونە بولشغا بر نېچە یاقدان حەقلیدر، تابیعی بر مۇنچا كەمچلكلەرمز بارە یوق ئېمەس.

لېكن، رسالنی ئالغان تەجربە، كورنگەن فەكتلەرنی یەشرب بولمایدی.

بۇلەرننك كچكنە كارخانەلەری كېرەكلی ئش قۇراللاری بلەن یاخشی تەئمین قلنغان. مۇندەگی بالالارغا بر جهەتدەن عومومی تەربیه بېرلسە، ئكنچی یاقدان هۆنەرلەرگە ئایروچا دەققەت قلندی. بۇلەر تامانىدان چقادغان «یاش تولقون» ئەسنەدەگی دیۋاری گەزیتە یاقندا ئۆزننك 4 یللق بەیرەمسنی ئۆتكزدی، بر نېچە یوزلەب یاش موخبر موخبرەلەر یېتكزدی. بۇ گەزیتەننك ئالدەدا بولغان موخبرلەر توگەرەگی چن فەعالیەت بلەن ئش ئالب باردی.

ئۆكرۆك گەزیتەلەرگە یاردەملاشا باشلادىلار.

شوننك بلەن برگە مەللی موسیقا توگەرەگی هەم ئۆز یولدا بر مۇنچە مووەففەقییەتلەرگە ئېگە بولدی.

بۇ تەربیه ئۆیلەرندە شورا تەربیەسنی ئالب تەربیەلەنب تورغان یاش كۆچلەرننك فەعال ۋە غەیرەتلەرنی كورسەك، ئېختیارسز شادلانب چاپەك ئۆرگیك كېلەدی.

مەرغەلان تەربیه ئۆیدە

تەربیه ئۆیی قزلاری تىكوچىلك ئىشىدە

مەرغەلاندا، 18 نچی یلنك باشلارندا (ئېر بالالار، هەم قزلار ئۆچۆن) ئكنتە بالالار تەربیه ئۆیی ئاچلغان ئېدی.

بۇلەر، مۇعەللم ۋە مورەببیلەرمزننك جددی . غەیرەتلەری ئارقاسىدا سوڭغی یللاردان باشلاب بر تالای ئوقۆچلارنی چېتلرگە چقارا باشلادی.

ئۆزبېكستاننىك هەر بر بلم یورتلەری تېخنكوملەرگە ئۆزلەرننك یاش، یتكزگەن كۆچلەرنی یېرب تورەدلەر.

بالالار ئۆیدە — دورەدگارلك، قزلار ئۆیدە — ماشینەدوز - تكوچلك ئشلەری جۇدە یاخشی باردی ۋە بارماقدا.

- تەربیه ئۆیی بالالاری دۆرەدگارلىك ئىشىدە

بۇ یىلغی ۋیپۋسكە - چقارشدا ئۆزبېكستاننىڭ ئورتا مەكتەبلەری تورلی تېخنكوملەرگە یەنە 35 تە یاش كۆچ تەقدیم قلدی.

بۇلەرننك ئچیدە 16 تەسی قزلار كم، بۇدە خاتنقزلارمزننك ئېر بالالاردان قالشمای بر نسبەتدە ئۆسكەنلكلەرنی كورسەتەدی.

بالالار تەربیه ئۆیدە ئوقۆب تورغانلارننك هەمەسی دیەرلك یاش كەشاف ۋە كامسامولەردر.

بۇندەی تەربیه ئۆیلەری باشقالارغا عبرەت - ئۆرنەك بولسن ئېدی.

مەرغیلان. م. شەمسی.

خارازم ئوكروگدە ئوقوتو ئىشلەرىنىڭ قويىلىشى

ئوقوتو ئىشلەرىنىڭ ياخشى بولغا قويىلىشى ئۈچۈن، ئۇسۇلى ئىشلەرىنىڭ تەشكىل قىلىنىشى ھەم يەڭى مېتودلەرىنىڭ ئەمەلگە ئاشىرىلىشى ئېڭ بىرىنچى شەرتىدىر.

مەكتەپ ئىشلەرىنىڭ ياخشى بولغا قويىلىشى شوبھەسىز مەنە شونىڭغا باغلىقتىر.

بىزنىڭ خارازم ئوكروگدە بولسا، ئىشنىڭ بو جەھەتىسىدە ئەنچەگىنە كەمچىلىكلەر بولىپ كېلىدى. چونكى، ئوقوتوش ئىشلەرىنىڭ ياخشى بولغا قويىلىشى ئۈچۈن زەرور بولغان ئىش مېتودلەرىنى قوللانىشقا كوب حازرلىكلەر تەلەپ قىلىنادى.

يوقارى، ياكى ئورتا مەكتەپ تامام قىلغان، تەجرىبەلى ئوقۇتغۇچىلار، ئۇسۇلچىلەر، مېتودىكە ئىشلەرىگە ياردەمچى بولارلىق قوللانمالار، ئەمەلى دەرسلەر ئۈچۈن ھەر خىل ئەسبابلار ۋە باشقالار، ھەممەسى حازرغى مەكتەپلەرىمىز ئۈچۈن زەرور حىسابلانادى.

ئەمما، خارازم ئوكروگدەگى مەكتەپلەردە بو خۇسۇسدا ئېحتياج كەتتە بولىپ كېلدى.

ئوقۇتغۇچىلارنىڭ كوپچىلىك قىسمى ئېختىساسى تەعلىم يورتلارىدا ئوقىمىغان، پەقەت مۇددەتلىك تەكرارى تاييارلاش قورسلارىدا مەعلومات ئالغان، تەعلىم تەربىيە ئىشلەرىدەن يېڭى ئاز. ئۇسۇلچى ـ پېدا ـ غوغلار يوق دەرەجەسىدە، دەرسلەر ئۈچۈن كېرەكلىك قوللانما ئەسبابلار جودە ئاز. كوپچىلىك مەكتەپ جايلارى تەعلىم ـ تەربىيە ھەم ساغلىقنى ساقلاش قاعدەلارىغا ھېچ توغرى كېلمەيدى. مەنە بو شەرائىتلار خارازم ئوكروگدە ئوقوتو ئىشلەرىنىڭ بىر ئاز كەمچىلىكلەر بىلەن داۋام قىلىشىغا سەبەپ بولدى.

شونىڭ نەتىجەسى ئولاراق، عامماۋى مەكتەپلەردە ئوقۇتۇش ئۇ ـ سۇللارى، ئايرم فەنلەر تەرتىبىدە تورلى جايلاردا تۈرلىچە بولىپ كېلدى. مەكتەپ تۇرموشىدان ئۇزاق، تەلەبەلەرىنىڭ ئوز ـ ئوزىدەن ئىشلەشلەرى، فەعالىيەتلەرى ئويغاتىلماغان، تورموش بىلەن تانىشتىرلماغان، مېحنەت ۋە جامائەتچىلىك تويغولارى قوزغاتىلماغان ئىدى (بىر ئاز ئىستىسنا بىلەن).

خارازم مەعارف شوعبەسى ئوتكەن يىللاردا بو جەھەتدەگى ئىشلەرنى تەلەپكە مۇۋافىق بىر حالغا كېلتىرىش ئۈچۈن، بىر قەدەرى چا ـ رالار كوركەن بولسا ھەم نەتىجەلەرى ئاز بولدى. ئامما، ئوشبو ئوقوش يىلىدان ئېعتىبارەن ئوكروكدەگى مەكتەپلەرىنىڭ ئوقۇتىش ئىشلەرى، ئوتكەن يىللارغا نىسبەتەن ئەنچەگىنە ياخشى بولغا قويىلادى.

بو يىل مەكتەپلەرىنىڭ، خوسوسان علمى ـ ئۇسۇلى ئىشلەرىنىڭ مەعلوم بىر تەرتىب بىلەن داۋام قىلىشى ۋە حازرغى تەعلىم ـ تەربىيە قانونلارىنىڭ تەلەپلەرىگە مۇۋافىق بىر ئەساسكە قۇرۇلىشى ئۈچۈن لازم بولغان چارالار كورىلدى.

ئوكروك ۋە رايون مىقياسىداغى ئۇسۇل كامىسسىيەلەرىگە جايلار ـ داغى كۈچلىرەك ئوقۇتغۇچىلار رەھبەر قىلىپ بېلگىلەندى. ئوزبېكستان مەركەزى علمى شورا تاماندان تۈزۈلگەن پراغراممىا كورىلىپ، مەحەللى شەرائىتكە مۇۋافىق ماتېرياللار بىلەن تەئمىن ئېتىلىپ مەحەللەردەگى مەك ـ تەپلەرگە تارقاتىلدى. مۇمكىن بولغان جايلاردا مەكتەپنىڭ ئىش پىلان ـ لارىنى بىرلەشىپ ئىشلەپ چىقىش مەقسەدى بىلەن ھەر بىر سىنىف ئوقۇت ـ خوچىلارىنىڭ گرووپپەلىك ئۇسۇلى كېڭەش مەجلسلەرى ئويوشتىرلدى، بو يىلدا، تايانچ مەكتەپلەرى مەعارف شوعبەسىنىڭ ئىستىتەسىگە كىرمەسە ھەمى عادەتى، ئىش مەكتەپلەردەن ئۈچ-تەسى تايانچ مەكتەپلەرگە

ئايلەندىرىلىپ، بو مەكتەپلەردەگى ئۇسۇلى ئىشلەرنى باشقالار ئۈچۈن ئورنەك ئېتىپ ئالىپ پارشقا ئەھەممىيەت بېرىلدى. خىۋا رايون تايانچ مەكتەبى تەعلىم ـ تەربىيە تېحنىكومىنىڭ ئۇسۇلى شېفلىغىغا بېركىتىلىپ ئونداغى علمى كۈچلەرىنىڭ ئۇسۇلى ياردەمىدان فايدالانماقدا. شورا ـ فىرقە مەك ـ تەبى ۋە باشقا تېخنىكوملارىنىڭ علمى شېفلىغىغا شەھەردەگى بىر نەچچە ئىش مەكتەپلەرى بېركىتىلدى. ئوكروكىمىزدەگى ئۈچتە تايانچ مەكتەپنىڭ شېفلىغىغا يەڭى بەعزى شەھەر، قىشلاق مەكتەپلەرى تاپشىرلدى.

حازرغى ۋاقىتدا ئۈچتە تايانچ ۋە ئون بېش چاقلى بىرنچى باسقچ مەكتەپلەردە (بىرنچى ھەم ئىكنچى ئوقوش يىللارىدا) دەرسلەر كامپلېكس پراغرامماسى تەرتىبىدە ئوتكەزىلمەكدەدىر. بو يەڭى پراغراممانى باشلاپ تۇرمۇشقا تەتبىق قىلغان ۋاقىتلار، ئوقۇتغۇچىلاردا، تەجرىبە ئازلىغى، بىر ئاز موتەرەددىد ۋە جەسارەتسىزلىك كەبى حاللار كورىلگەن بولسا ھەم، تېگشلى ئۇسۇلى رەھبەرلىكلەر نەتىجەسىدە مەسئەلە ئاسان حەل ئېتىلدى. ئولاردا تەشەببۇس ۋە ئوز ـ ئوزلەرىگە ئىشانچ كەبى حىسلەر ئويغانىپ ۋە مەسئەلەنى تېز تۈشۈنىپ ئىشنى جانلاندىرا باشلادىلار. ئىشكە باشلاغان دەۋرلەردە يەڭى پراغرامماغا تەلەبەلەر ۋە قىسمەن ئاتالار تاماندان بەعزى بىر نارازىچىلىقلار كەبى حاللار كورىنىپ ئوتدى. لېكىن مەكتەپ ئىشچىلەرى ھەم ئۇسۇل رەھبەرلەرى مۇساھەبەلەر ۋاسىتەسى بىلەن كوپ ـ چىلىككە ئىشنىڭ ئەسلىنى تۈشىنتىرگەندەن كېيىن، ئاتالاردا ئايىنقسا ئوقوغوچىلار ئورتاسىدا يەڭى پراغرامماغا تەرەفدارلىق ۋە مۇھەببەت توغلدى.

حازرغى ۋاقىتدا ـ كومپلېكس پراغرامماسى كرگىزىلگەن مەكتەپلەردە كەتتە ئوزگەرىش بولغانى ئاچىق كورىلمەكدەدىر.

تەلەبەلەردە مەۋسكارلىك، جانلىلىق ۋە فەعالىيەت ئوسە بارغاندا شۇبھە يوقدىر. ئايىنقسا، تايانچ مەكتەپلەرىنىڭ تۇرمۇشى ئېلگەرگى ئەحـ ـۋالىدان بۈتۈنلەي ئەجرەلدى. مەكتەپ گوياكى بىر عەسەل ئەرىسىنىڭ ئىنى (ئويەسى) ياكى بىر كارخانەگە ئوخشايدى. ئونداغى حەرەكەت ۋە ئو يەردەگى ياش باللارىنىڭ روحلانىپ ئىشلەشلەرى ئادامغا سويونچلى تەئسىر باغشلايدى.

دېھقان خوجالىغى قورولغان ئورنلارغا يېللەكەشلىك ۋە حايوانات ئېستەنسەلەرىگە ئېكسكورسىيەگە بارىپ، ئالىپ قايتقان ماتېرياللارغا عو ـ مومى گرووپپەلەر تاماندان تېكشىرىپ، ئورگەنىپ چىقتاندان سوڭ تەلە ـ بەلەر گورۇھلەرگە بولىنىپ، شو ماتېرياللار ئوستىدە ھەر تۈرلى بىلىم ئالىش مەلەكە حاسىل قىلىش ئىشلەرىنى داۋام قىلماقدالار: بەعزىلەرى دىئاگراممالار چىزماقدا، بىر قىسمى ئىش حايۋانلارىنىڭ رەسملەرىنى تۈ ـ شىرمەكدە، قايسى بىرلەرى بېر قازووچىلار بىلەن ئىدارە ئىشچىلەرىنىڭ مەحنەتلەرىنى ۋە ئىش مۇددەتلەرىنى حىسابلاپ چىقماقدا، بىر گرووھى ئېسە، يېرنى ئىشلەشدە ئاماچ بىلەن ترەكتورنىڭ فەرقىنى تېكشىرەدى. بىلارنىڭ قايسىسى دېھقانلار ئۈچۈن فائىدالى بولىشى خۇسوسىدا سوحبەت ئوتكەزەدى. يەنە بىر نەچچەلەرى قازىش ھەم سوغارىش ئىش ـ لەرىنىڭ قىشلاق خوجالىغىدا قانداى ئورۇن توتقانى حاقدا، ئېبەك قۇرتلاى ۋە جانلى بورچەك تەۋەرەگىدە تەجرىبە ياساپ، بىر نەتىجەچىقارماقدا، شاۋقىن ۋە ئىنتىزامسىزلىق كورلمەيدى.

ئەلحاسىل، ھەممە ئىش بىلەن مەشغول بېكار ئادام يوق.

ئوقۇتغۇچىلار تەلەبەلەرىنىڭ ئىشلەرىنى پىلانغا مۇۋافىق ئالىپ بارىشدا

يول ـ باشچىلىق ئېتەدىلەر، مەوزوعلەرنى ئورگەنىپ ئوزلەشدىرگەن ۋاقتلاردا

تەلەبەلەرگە كومەكچى ۋە ياردەمچى بولماقدالار.

مەكتەپلەرىنىڭ تاشقارى كورىنشلەرىدە بىر قەدەرى بېتشمەزلىكلەر

يوق ئېمەس. ئەمما، ئونىڭ ئىچكى كورىنشلەرى باشقاچە، چونكى سىنىف

خانەلەرنىڭ دېۋارلارى تەلەبەلەرنىڭ ئىشلەگەن ماتېرىياللارى (ئوسمىلىك نەمۇنەلەرى، ئادەملەرنىڭ مېھنەت قوراللارى، رەسىملەر، دىئاگراممىلار، ئىسخېما، تەبىئەت كەلىندەرى ۋە باشقىلار) بىلەن زىننەتلەنلگەن بار قەدەرى ئىشكاف ۋە ئۈستەللەرگە ئوقۇش ئەسبابلارى (مېتر ئۆلچەۋلەرى، ھىساب قوراللارى، تەبىئەت ئەشيالارى ۋە باشقىلار) ھەم ئوقۇغۇچىلارنىڭ قول ئىشلەرى (لايدان، ئاغاچدان ياساغان ماديللەر) تىزىلىپ قويىلغان. تەلەبەلەرنىڭ ئېكسكورسىيەدەن ئالىپ قايتقان كەللىكسىيەلەرىنى توپلاپ مەكتەپ موزەسى تەشكىل ئېتىلگەن. تەلەبەلەرنىڭ ئۆز كۈچلەرى بىلەن (تايانچ مەكتەپلەرىدە) جانلى بۇرچەك تۈزۈش ئىشىگە كىرىشىلگەن.

بونىڭ ئۈستىگە، تەلەبەلەر ئۆز - ئۆزلەرىنى ئىدارا قىلىش ئىشلەرى بولغا قويىلغان. تەلەبەلەرنىڭ دېۋارى گەزىتە چىقارىشى ئۇنى رەسىملەر بىلەن بېزەشدە ئىشتىراك قىلىشلارى، ساھەدە ئىشلەشلەرى ئىنقىلابى بەيرەملەرگە جەدەي ئىشتىراك ئېتىشلەرى ۋە ئىجتىماعى تەشكىلاتلارغا (قىزىل ئاي، موپرۋە باشقا ئۇيۇشما مەعرەكەلەرىدە) ئىعانە توپلاش، كەبى جەماعەتچىلىك ئىشلەرىگە فەعال قاتناشىشلارى، ھازرغى ئوقوتو ئىشلەرىمىزنىڭ بىر مۇنچا ياخشى يولغا قويىلغانىنى ئىسپات قىلادى. بەلكى بو ئىشلەرنى مەكتەپلەردە كومپلېكس پراغراممىسى عەمەلگە قويىلىشنىڭ نەتىجەلەرى، دېيىشىمىز توغرى كېلەدىر. ئەلبەتتە، بو تەرىقە مەكتەپلەرنىڭ ئىچكى ئىشلەرىدەگى ئۆزگەرىش كومپلېكس كىرگىزىلگەن ھەممە مەكتەپلەردە بىر دەرەجەدە ئېمەس. لېكىن، شو تەجرىبەمىز بىلەن، كېلگوسى ئوقۇش يىلىدان باشلاپ كومپلېكس پراغراممىسىنى بۈتۈن ئىجتىماعى تەربىيە مەكتەپلەرىگە تەتبىق قىلىش ئىمكانىيەتى بولغوسىدىر، دېگەن ئۈمىدىمىز بار. ئايىنىسا، بو سۆڭگى كونلەردە ئوقوتغوچىلار عاممىسىدا كومپلېكس پراغراممىسىنى ئۆگىنىش ۋە بو خۇسۇسدا بىلىملەرىنى كېڭەيتىش ۋە عوموماً ئوقوتوشدە يېڭى ئۇسۇللار قوللانىش ھەرەكەتى كوچەيگەنى سېزىلمەكدەدىر.

يېڭى ئۇسۇللار بەرابەرىدە يېڭى پراغراممالارنى تۇرمۇشقا تەتبىق قىلىشدا قوللانمالار ھەم عەمەلى ئەسبابلەرنىڭ كەمتە ئورون تۇتقانى ھەر كىمگە مەعلوم. بىزدە ھەلى بو جەبھەدە كەمچىلىكلەر يېتكەنى يوق. كېلگوسى ئوقۇش يىلىدا يېڭى پراغراممانى ئەسالى رەۋىشدە عاممەۋى مەكتەپلەرگە تەتبىق قىلىش ئۈچۈن، مونلاق ئىشىنىڭ ئوشبو تامانىغا ئەھەممىيەت بېرىپ، كەتتە ھازىرلىقلار كورىش زەرۇر، ئوقوتغوچىلار بو خۇسۇسدا خالق مەعارىف قومىسارلىغىنىڭ جىددى چارالارى كورىشىنى كوتەدىلەر.

موختار بەكر.

ئالدىمىزداغى ۋەزىفەلەر

«مەعارف ۋە ئوقۇتغۇچى» جورنالىنىڭ سو ڭغى نومرەلەرىدە قشلاق مەكتەبلەرىگە، قشلاق مۇعەللىملەرى ۋەزىفەسىگە ئايروچا ئەھەممىيەت بېرىلە باشلادى.

كوبگىنە ئورتاقلار قشلاق موعەللىملەرىگە برمۇنچە عەمەلى يورۇقلار، كېرەكلى ۋەزىفەلەرنى كورسەتىپ ئوتتىلەر.

ھاقىقاتان، قشلاق موعەللىملەرى عامماغا ئېڭ ياقىن تۇرادىر.

ئولەر عامما بىلەن برلەشىپ مەعارف مەيدانىنى جانلاندىشدا، خەلق مەعارىفنى يۈكسەلتىشدە، فرقا ۋە شورا شىعارلارىنى تارقاتىشدا قشلاقنىڭ ئېڭ فەعال كۈچلەرىدىر. دورست، قشلاق موعەللىملەرىگە شەھەردەن جانلى ياردام، جانلى عەلاقە يوق. شەھەر موعەللىملەرى قشلاق موعەللىملەرى بىلەن ھەر بىر مەدەنى ئىشلەردە، ئاينوقسا تەعلىم - تەربىيە بابىدا جودە ئاز فىكرلەشەدىلەر.

بۇ نازىك نوقتاغا رايون، شەھەر مەعارف شوعبەلەرى ھەم تېبوشنچە ئەھەممىيەتنى بىرمەيدىر. شۇندەي بولسا ھەم، بز قشلاق موعەللىملەرى ئوز ۋەزىفەمزنى ياخشى تۇشنىپ، ئالدىمىزدا تورغان برمۇنچا كەمچىلىكلەرنى بتىرشگە ئەستەيدىل ئۇرۇنمەكدەمز. مېن، ئوزمنىڭ تەجربەلەرىمدەن ئالىپ، ئالدىمىزدا تۇرغان شۇ مۇھىم مەسئەلەلەرنى كېڭ قشلاق ئوقۇتغۇچىلارى عامماسىغا تەقدىم قىلماقچى بولامەن، مەسەلەن:

1 ـ كوب قشلاقلاردا شورا مەكتەبلەرى ھەلىگەچە خالق ئاراسىدا چۇقۇر تامر يازغان يوق، قشلاق ئاھالىسى ھەلىگەچە مەكتەبلەرىمزدان ئوزاقداراق تورادى. شۇنىڭ ئۈچۈن قشلاق مەكتەبلەرىنى سىفەت ياغىدان كوتەرىپ، قشلاق مەكتەبلەرىگە بالالارنى % 100 جەلب قىلىش چاراسىنى كورشمز كېرەك.

2 ـ كوب قشلاقلارىمزدا ئوقۇۋچى بالالارنىڭ ھىسابى ئالىنغان ئېمەس. شۇنىڭ ئۈچۈن ھەر بىر مەكتەب ئىدارەسى، ئوز قشلاغىدا بولغان ئوقو ياشىداغى بالالارنىڭ ھىسابىنى ئالىپ تېگىشلى ئىدارەلەرنىڭ ياردامى بىلەن ئوقو ياشىداغى بالالارنى مەكتەبگە جايلاش چارەسىنى كورش.

3 ـ س/ب مەكتەبلەرى كوب قشلاقلاردا ئاچىلغان ئېمەس. ۋە حالانكى بزنىڭ ۋەزىفەمز باشلاب قشلاقلاردا ساۋادسىزلقنى بتىرشدىر. شۇندەي س/ب مەكتەبلەرى ئاچىلماغان قشلاقلارنىڭ مەكتەب ئىدارەلەرى تېگىشلى ئىدارەلەر بىلەن سوزلاشىپ، بۇ ھاقدا عاممانىڭ تەشەببۇسىنى قوزغاتىپ س/ب مەكتەبلەرىنى ئاچدىرش.

4 ـ يەڭى ئەلىفبى توغرىسىدا قشلاقلاردا تېز-تېز كچكنە مەعرەكەلەر ئوتكەزىپ عاممانى يەڭى ئەلىفبىگە جەلب قىلىش، شۇنىڭ بىلەن بەرابەر ئېسكى عەرەب ئەلىفبىسىگە قارشى كۆرەش ئالىپ بارش. بۇنىڭ ئۈچۈن مۇعەللىملەرنىڭ ئايروچا جانبازلىق كورسەتىشلەرى لازىم

5 — بەعزى بر قشلاق موعەللملەرى برانتە تەشكىلاتگە ياقنلاشب ئالب باشقا تەشكىلاتلار بىلەن چىقشماي يۇرەدى.

بزچە قشلاق موعەللمى، قىشلاقىداغى هەر بر ئىجتىماعى، سىياسى تەشكىلاتلەرگە بر كوز بىلەن قاراب ئۇنلەرگە هەر بر ئىشلەردە كومەكلەشىش. شۇنىڭ بىلەن برگە مەكتەبنىڭ ئوز ئىشىگە خەلەل بەرمەسلىك كېرەك.

6 — كوب قشلاقلاردا، قشلاق موعەللملەرى تارقاۋ حالدا برىكمەسىدەن ئىشلەيدىلەر. بۇ — ياراماس حال. بر نيچە (ياقىن) قشلاق موعەللملەرى برلەشىب هەر هەفتەدە بر كۇن مەخسوس علمى ئولترىش قىلىشلارى لازىم. بۇ ئولترىشدا گوس پروگراممەسى، ئوقۇتو ئۇسۇللەرى، مەكتەب كەمچىلىكلەرى ۋە باشقالار توغرسىدا جىددى موزاكەرە، موباحەسە قىلىش لازىم.

7 — مەكتەبلەر ئالدىدا (ئوتكەن يىل) توزىلگەن مەعارف سېكسىيەلەرى، ئاتالار شوراسى، ۋە شۇنىڭ كەبى تەشكىلاتلەرنىڭ ئىشىنى بۇ يىل ياخشى بر پىلان بىلەن ئالىب بارشىمز كېرەك. ئەگەر، بزشۇ يولدا ئايروچا بر جىددى يوللار قوللاب ۋاقتىدا حازىرلىق كورسەك بر مۇنچە كەتتە يوتقلارغا ئېگە بولامز.

8 — كوب قشلاقلاردا ۋەقف سەرمايەسى تارقاۋ ئېگەسز حالدا ياتادى. ۋەقف مولكلەرىنى حسابغا ئالب ئېگشلى ئىدارالەر بىلەن سوزلەشب ئازغىنا حەرەكەت، بارلىق كورسەتسەك مەكتەبلەرىمزنى ماددى ياقىدان (قشلق ئوتون، مېۋە، كەبى) ئەنچە توزەتكەن بولاردق.

بولەر كچكنە ئەهەممىيەتسز نەرسە كورينسە هەم حەقيقەتدە بر مەكتەب، مەكتەب بالالارى ئۇچۇن كەتتە نەرسە هەم شۇ يول بىلەن يازدا بالالارنى برگە ئىشلەش، (كەللىكتىف روحىدا) برگە ئىجتىماعى ۋەزيفەلەرنى ئاڭلانش ۋە مەكتەب غەمىنى يېىرشگە ئورگەتكەن بولامز.

9 — يوقارىداغى نەرسەگە تاغىن قشلاق مەكتەبلەرنىڭ ريمونتلەرىنى قوشىش كېرەك. كوپنچەمەكتەبلەريمز ساغلققا موۋافق ئېمەس، بەعزەن ريمونتسىز قالادى. رايون مەعارف مودىرلەرى هەم مۇنگە ئاز ئەهەمىيەت بېرەدى. حازىرغى ئىقتىسادى تەكلىگىمزنى كوز ئالدىدا! توتب هەر بر مەكتەب ئىدارەسى (يازدا) بالالارنىڭ كۇچى، ئىشتراكى بىلەن كېڭ قشلاق عاممەسى ئورتاسىدا ئايروچا تەشويقات يورغىزىب ئىعانە توپلاش مەكتەبنىڭ كچكنە ريمونتىنى بتكزيب ئالىش كېرەك. بز، بۇ، يول بىلەن كوب مەرتەبە فائىدالاندق. يازغى ئاز بر حەرەكەت بىلەن قشدا كورىلەدىگەن كەتتە قيىنچلقدان قوتىلىش مومكن.

10 — قشلاق مەكتەبلەرى ئۇچۇن بېر ئالش شەهەردەگى تەجربە مەكتەبلەرنىڭ مەخسوس بېر، باقچالارى بولادى. بز هەم ئېگشلى ئىدارەلەر بىلەن سوزلاشب، (حەرەكەت قيلب) مەكتەب ئۇچۇن (كۇچ يەتەرلىك ميقدارده) بېر ئالشمز كېرەك.

ئالىنغان يېرگە مەكتەب بالالارنىڭ كۇچى تەشەببۇسى بىلەن ئېكن ئېكلسە برتەرەفدان بالالارنى زىراعەتچىلك ئىشىگە ئورگەتەمز، ئىكنچى ياقدان ئۇلەر وە كەللىكتيفى ئىشلەش تۇيغۇسىنى ئۇيغاتب، كەپيرەتىف ئىشلەرىدە تەجربەگە ئېگە بولامز. بۇنىڭ ئۇچۇن موعەللمنىڭ بۇ ئىشگە رەغبەتى، بلمى، هەۋەسى بولب بو موساهەداغى ئىشلەردەن تەجربەسى بولىشى كېرەك.

نەتجە.

مينمچە، بۇكورسەتلگەن ماددالاردان تاشقارى تاغن بر مونچا ۋەزيفەلەر باردر.

مېن ئۇلەرتوغرسىدا سوزلەمەدىم. شۇكورسەتىلگەن ئىشلەرنى هەر بر قشلاقدا، قشلاق مەكتەبلەرى (ئەگەر ئورنسە) بەجەرا ئالادى، ۋە بەجەرىشى مومكن هەم. بز، ئوزىمز تەجربە وە بر مۇنچالارينى ئىشلەدك ۋە كەتتە موۋەففەقيەتلەرگە ئېگە بولدق. بەلكى، بەعزى قشلاق مۇعەللملەرى بۇنەرسەلەرنى ئارتقسىنار. كېرەكسز تاپار. لېكن، بزنىڭ ۋەزيفەمز، يالغز مەكتەبدە ئوقوتىش ئېمەسدر.

مەكتەب ئىشى مېنمچە جوزئى برئىش. مەكتەبدەن تاشقارى سىياسى، ئىجتماعى بر مۇنچا ۋەزيفەلەريمز باركم، ئۇلەر حەقيقەتەن بۇ كۇننىڭ مۇهىم ۋەزيفەلەرى بولىب، هەر بر شورا موعەللمى، مەعارف خادىمىنىڭ بۇ يولدا ئىشلەشىنى، جان كويدىرىشىنى تەلەب قىلادىر.

خاۋاسدا قشلاق موعەللمى: حاميد دادابايف.

Отв. редактор М. Рамзи.

مەسئۇل مۇحەررىرى: مەننان رامز
مۇحەررىرلەر: م. رامز، ئاتاجان هاشىم، ش. سۇلەيمان.
ناشىرى: ئۇزبېكستان خەلق مەعارىف كەمىسەرلىگى

ئوزبېكستان مەركەزى يەڭى ئەليفبى
قومىتەسى تاماندان چىقارىلاتورغان

نەفىس ئەدەبى

„ئەلەڭگە“

جورنالى 2 نچى يىل
داۋامىدا كىرىشدى

ئابونە نەرخى:

بر يىلغا 2 سوم
يەرىم يىلغا 1 سوم 10 تىين

جورنالنىڭ 1928 نچى يىلدا چىققان 5-12 نچى سانلارى ئىدارەدە بار. 20 تىيندەن حسابلاب پول يوبارگەنلەرگە ئستەگەن سانلارى يوبارىلەدر

ئەدرىسى:
г. Самарканд. Советская ул., № 39
Редакции „АЛЯНГА“

ئوزبېكيستان لېنينچى ياشلار مەركەزقومى خەلق مەعارف كەمىسسەرلىگى ۋە
ئوزبېكستان مەركەزى يەڭى ئەلىفبى قومىتەسى تامانلارىدان

„ياش كوچ“

ئىسمىدە ئەدەبى ۋە فەننى بالالار جورنالى چىقادر. جورنال يەڭى ئەلىفبىدە، سورەتلەر بىلەن بېزەلىب حازرگە ئايغا بر مرتەبەدەن چىقىب تورغوسىدر. يىلىق مۇشتەرىلەرگە ئورتاق ئىسمىدە («مەعارف ۋە ئوقوتغوچى» نىكىدەن باشقا) ئوقوغوچىلارغا، پەدەنرلەرگە كېرەك بولغان بۇتۇن مەعلوماتلەرنى ئچىدە ئالغان بر كىتاب تېكىن بېرىلەدر

يازىلىش شەرتلەرى:

بر يىلغا 12 سان ئوچون 1 سوم 50 تىين
يارىم يىلغا 6 « » 80 تىين

ئايرم سانلارى 15 تىيندەن

بونگەچە داۋام قىلىب كېلگەن «مەعارف ۋە ئوقوغوچى» جورنالىچەسىنىڭ 7 نچى سانىدەن 14 سانىغاچا بولغان نوسخەلەرى ئىدارەدە بار. 40 تىين يوبارگەنلەرگە دەررەۋ يوبارەمز

ئەدرىسىمز:
г. Самарканд, Наркомпрос Уз. ССР
Редакции „ЯШ КУЧ“

نەرخى 75 تىين

Общественно-политический,
педагогический и литературно-научный
ЕЖЕМЕСЯЧНЫЙ ЖУРНАЛ
„МААРИФ ва ОКУТУЧИ“
(«Просвещение и Учитель»)
№ 1 (65)
V-й ГОД ИЗДАНИЯ
Издание Наркомпроса УзССР
(На узбекском языке)

„maarьf və oqutuvcь“

Telegram adress:

@turkiston_kutubxonasi